HARALD HAUSER

ÖT PERCCEL ÉJFÉL UTÁN

HARALD HAUSER

WO DEUTSCHLAND LAG..

Fordította

GELLÉRT GÁBOR

601.

HARALD HAUSER

ÖT PERCCEL ÉJFÉL UTÁN

ÚJ MAGYAR KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST 1956

A fordítás a Dietz Verlagnál, Berlin, 1952-ben megjelent mű második kiadása alapján készült

A verseket
URBÁN ESZTER
fordította

Ó, német nevű ember mennyi sok van,
És németajkú... Jövendő korokban
Megkérdik: Németország merre tért
A súlyos, sötét, vésszel telt napokban?
A szíve legtisztábban merre dobbant
Az igazi német hatalomért?

JOHANNES R. BECHER

1

ÁT A HATÁRON

Cement — koksz... Cement — koksz!... Egyre keményebben, egyre gyorsabban csattogtak a kerekek a súlyos teherkocsi alatt... Cement — koksz!...

Paul nekitámasztotta széles vállát a kocsi falának, szétvetette lábát és elégedetlenül, szinte ugrásra készen pislogott bele a nyári napba. Forró, párás füst ülepedett a földre. Ismerte a szagát: a korom, szénpor, gőz, liszt és az állott, piszkos víz keveréke... Az elmúlt két évben háromszor utazott át a strassburgi kikötőn. Majdnem mindannyiszor tehervonaton, a francia vasutasok egyenruhájában A Strassburgi Malomipar magas gabonasilói suhantak most el a szeme előtt. Fekete daruk szélesre tátott szájjal, csikorogva vágták bele magukat az uszályok tarka testébe. Amott, az egyik szénszállító uszály kajütje mögött madzagra aggatott fehérnemű lógott. Egy vörös fejkendős asszony súrolta a fedélzetet, lánykája pedig kötélre kötött vödörrel merte az Altrhein olajos vizét s öntötte anyja lába elé. Közben, csak úgy magának vidám dalocskát dudorászott, mintha virágos bozótban andalogna.

A nehéz szerelvény a lányka közvetlen közelében dübörgött el, és Paul tisztán kivette a hajó flamand nevét. Mielőtt 1936-ban Spanyolországba ment és Brunete környékén a *Teniente Pablo** névre keresztelte a történelem, két esztendőt politikai menekültként Belgiumban töltött. Naponta érintkezett flamand munkásokkal, s hamar megtanulta a nyelvet. A lányka nem vette észre

* *Pablo hadnagy.*

Paulit, aki pedig integetett neki a kocsiból. Közben belga házigazdáinak kislánya járt az eszében, annak éppen ilyen csengő hangja és éppen ilyen világítóan szőke haja volt...

Vakítóan sütött a nap. Szeme is belefájdult. Lehajtotta a fejét és a csizmájára rakódott finom fehér port nézegette. Cementpor! A Lotharingiai Cementgyárak dagadt, fehér zsákjai magasan egymásra rakva ott hevertek körülötte. Odakint, a strassburgi kikötőben, a daruk Ruhr vidéki kokszot raktak ki a lotharingiai kohók számára. Itt meg sok ezer tonna francia cement gurult a Rajnán át Németország felé!... S a kerekek ismét csak azt zakatolták, hogy „cement — koksz... cement — koksz!..."

Mindez azonban semmi újdonságot sem jelentett Paul számára. Amióta az eszét tudta — legalábbis így érezte — tisztában volt azzal, hogy a nagyipar és a nagytőke nem ismeri a haza fogalmát, és árut, szabadalmakat, titkokat nyakló nélkül ad el határain túlra. Tudta, hogy ez a vásár egyetlen elven alapul: pénz beszél, kutya ugat. De hát akkor miért ilyen levert, honnan ez a belső nyugtalanság? Világos, hogy ezt a francia cementszállítmányt, amellyel ő illegálisan Németországba igyekezett, a Siegfried-vonal betonbunkerei számára küldték. Ugyanúgy, ahogy a Ruhr vidéki koksszal, amit az a flamand lány hozott a hajóján, a francia kohókat tömik majd tele, s ezek acéljából meg a Maginot-vonal ágyúi készülnek. De itt valami sántított. Paul, aki már fiatal korában megtanulta, hogy józanul gondolkodjék, hogy a dolgok mélyére nézzen, türelmetlen lett. A kerekek zavaró kattogását, mint valami szúnyog utálatos zümmögését, egyetlen haragos mozdulattal szerette volna elhallgattatni. Először rendet kellett teremtenie a gondolatai között. No, lássuk csak szép sorjában! „A háború küszöbön áll. Ez nem vitás. Különben is, itt viszek magammal néhány ezer röpcédulát két cementes zsákban. Azok is világosan ezt mondják, pedig csak a párt ez évi januári határozatát ismertetik. S most augusztusban járunk. Ha tehát már *akkor* küszöbön állt a háború, mennyivel közelebb van ma! De mifajta háború lesz ez? Hol tör ki? Ki robbantja ki? És — mindenekelőtt — meg tudjuk-e még akadályozni? Hogyan? Mi legyen most az elvtársak első feladata? Hol van a háborús uszítók leggyengébb pontja? Hogyan fogják igazi szándékaikat álcázni? Kire csapnak le először? Ki ki ellen harcol majd?" Paul kissé előrebukott feje a vonat ritmusára biccentgetett. Nem, így ez nem megy! Ilyen

összevissza józan ember gondolatai nem ugrálhatnak. A pokolba ezzel a folytonos „cement — koksz... cement — koksz"-szal! „Paul! Hisz eddig még sose voltál ideges, ha illegális feladattal bíztak meg. No, szedd össze magad, nyugalom! Először is jól nézz utána, rendesen be vannak-e kötve a zsákjaid, nem foghat-e valaki gyanút, ha végigtapogatja őket?" Egyetlen ugrással fent termett a cementes zsákok tetején és számolni kezdett: egy, kettő, három. A vagon felső jobb sarkában balról a negyedik és az ötödik: ezek az ő zsákjai. Kicsinyke, szinte láthatatlan kereszttel jelölte meg őket. Küldetése bizony kudarcba fulladna, ha valahogyan elcserélődnének. A „hamis zsákok" becsempészése a többi közé könnyen ment. Éppen csak segített a berakodásnál és a saját zsákjait, amelyeket jó előre elkészített és kivitt a teherpályaudvarra, becsúsztatta az „igaziak" közé. No de még hátra van az offenburgi kirakodás... Egyelőre még Kehlben sem vagyunk! Éppen kezdett lekászolódni a zsákokról, amikor hirtelen acélos dübörgés vágott a fülébe, a vonat körül csak úgy remegett a levegő a súlyos tehertől. A kehli híd hatalmas vastraverzei közt Paul megpillantotta a szélesen hömpölygő Rajna szürkészöld vizét. Öt év óta választotta el ez a folyó a hazájától, Németországtól. Csak illegálisan, hamis néven, a sötétség leple alatt láthatta néhányszor. Mindig bujkálnia kellett, ismeretlen elvtársaknál keresni búvóhelyet. Soha nem láthatták az arcát, soha nem beszélgethetett el az emberekkel, ahogy régen szokta, világos szavakkal, őszintén, kertelés nélkül. A családja felől nem hallott semmit. És minden egyes alkalommal, amikor visszatért hazájába, amely mégse volt most a hazája, az a szürke, borzongatóan nyirkos, 1934-es november este jutott az eszébe, amikor búcsút vett Dortmundtól. Akkoriban még azt hitte, csak pár hétre távozik a határon túlra, hogy perének kimenetelét bevárja ott. „Hazaárulásra való előkészület" — szólt a szokásos vád — azért, mert ragaszkodott a meggyőződéséhez, pártjához, a népéhez. Arra azonban álmában sem gondolt, hogy feleségét is elhurcolja az SA. Csak 1935 tavaszán jutott el hozzá a szörnyű levél. Pár rövid szó:

Kedves Paul!

Feleségedet februárban ötévi fegyházra ítélték. Mivel a letartóztatásakor az SA emberei csúnyán elbántak vele, pedig állapotos volt, április 16-án a női fegyházban koraszülés követ-

keztében meghalt. Nem felejtünk el Téged soha. Szerettünk volna virágot vinni a sírjára. De minket nem engednek be.

Sógorod
Ottó.

S most Paul ismét átkelt a Rajnán. 1939 augusztusát írták. Azóta sok nyomorúság, sok éhezés és sok csalódás jutott osztályrészéül. De még több harc és reménység. Megjárta Spanyolországot, 1937 januárjában sebesülés érte, keserű heteket töltött egy tábori kórházban, majd visszatért Franciaországba, hogy végül a Párizs melletti Créteil kórházában talpra álljon.

Ma negyedszer utazott abba a Németországba, amelynek urai őt magát halálra ítélték, feleségét pedig meggyilkolták. De azért voltak itt is emberek, akik harcoltak és szenvedtek. Ezekhez tért vissza. Odaát, a haza földjén — az ellenség földjén — leskődő spiclik és hemzsegő hóhérok között egy elvtárs várta a „két zsák cementet" és Pault. Biztosan a kérdések pergőtüzét zúdítják majd rá. Erre a gondolatra bizonytalanság szállta meg, és ez szokatlan volt neki és ijesztő. Még mindig nem tudta rendbeszedni a gondolatait. „Ugyan mit jelent, hogy angol és francia katonai küldöttség tárgyal Moszkvában, miközben Franciaország cementet szállít Hitlernek, az meg kokszot a franciáknak? Ugyanazt a játékot játssza-e vajon Hitler Lengyelországgal, amit egy évvel ezelőtt a Szudéta-vidékkel már megjátszott, hogy kikényszerítsen egy második Münchent? Vagy most már csakugyan belehajszolja a világot a háborúba? De hát Franciaországot és Angliát végül is szerződés köti Lengyelországhoz. Látják-e most már a politikusok, hogy csak országuk erejének és elhatározottságának teljes latbavetésével kényszeríthetik Hitlert a békére? Meg kell fenyegetni egy azonnali kétfrontos háborúval — ez az egyetlen kiút. A béke pedig majd végez Hitlerrel. Mert ha már egyszer a háború kitört, akkor... A Szovjetuniónak nincs közös határa Németországgal. A Vörös Hadseregnek tehát Lengyelországon és a balti államokon kell majd átvonulnia ahhoz, hogy Kelet-Poroszország közelébe férkőzhessék és megvédje Kronstadtot és Leningrádot. Ezt pedig Pilsudski lengyelei nem fogják megengedni. Nem beszélve Beckről, aki szüntelenül a berlini minisztériumokban kilincsel. Inkább felfalatják magukat Hitlerrel, semhogy az oroszokkal szövetkezzenek a német támadók ellen. A német támadók ellen?

Persze a nácikra gondolok. A nemzetiszocialista támadókra... De hát csak a nácik lesznek azok, akik támadnak? És hol vannak a németek? Hol vagyunk mi?" — Egy hirtelen lökés a cementzsákoknak taszította Pault. Ugyanakkor pedig olyan élesen felsikoltottak a fékek, hogy akaratlanul is a szívéhez kapott. Szégyenkezett saját maga előtt. Serdülő lányokhoz meg szerelmes kamaszokhoz illik az effajta szívdobogás. Az ő szívét azonban nem a hirtelen lökés dobogtatta meg. A fékek sikolya pedig csak egy belső jajkiáltás külső visszhangja volt. Néma volt ez a kiáltás. Egy hirtelen, szinte azt mondhatni testi fájdalomból fakadt, forrását valahol a gyomor tájékán kellett keresni. A vonat már réges-rég szaladt megint, amikor még mindig kezét szívére szorítva, támasztotta a cementzsákokat. Paul, a nyugodt, megfontolt Rajna vidéki vasas rájött, hogy rossz felé tapogatózik. Egyszeriben megszakadtak a gondolatai, és félelmetes képek rohanták meg. Vajon az ő gondolatainak orsója nem egyre a háború körül pörög? De bizony: a német fasizmus elleni háború körül! Hát nem ő hirdette-e fennhangon reményét, hogy azok a bizonyos „másfajta németek" hódítják majd vissza népének a jogot és a szabadságot? Több mint hat éven át prédikálta szüntelenül és fáradhatatlanul, hogy a német munkásoknak önnön erejükből kell segíteniük magukon, s nem szabad bekövetkeznie annak, hogy kívülről győzzék le a nemzetiszocializmust. Újra és újra megmagyarázta az elvtársaknak: hamis úton járnak, ha külföldi segítségre és intervencióra spekulálnak. És milyen büszke volt a Ruhr vidéki bányászokra, amikor a belga munkásoknak egyet-mást elmesélhetett a hazájában folyó illegális harcról. Szinte hallotta a saját szavait, amiket annyiszor elismételt: „A német munkások igenis harcolnak, s ők maguk zúzzák majd szét a fasizmust." Az utóbbi két évben még azt is hozzátette, hogy „ha pedig valaha mégis háborúra kerülne sor, akkor a német nép, amely többségében hitlerellenes, elutasítja magától ezt a háborút és egy felkeléssel végez is vele..."

Most pedig a jelek szerint mégiscsak jön a háború. Minden pillanatban a levegőbe repülhet valahol az a bizonyos puskaporos hordó. De hol? Milyen körülmények között? Senki nem tudhatja. A német nép pedig meg se mozdul. Sehol egy sztrájk! Szó sincs fegyveres összetűzésekről! A röpcédulák millióival kellene elárasztani ezekben az órákban az üzemeket, az ipari városokat.

Szikráznia kellene az ország levegőjének a feszültségtől. Erre felfigyelne a világ és értene belőle. De odahaza csend honol, hátborzongató csend. Nem feszült, hanem olyan, mint a börtönök csendje reggel öt órakor, amikor minden fogoly tudja, hogy egyik bajtársukat most viszik a bitó alá. Ilyenkor mindenki hallgat. Van, aki imádkozik. Senki nem mondja ki, de mindenki tudja: „Holnap vagy holnapután rajtam a sor." Kint pedig, a rácsokon s a falakon túl, elkezdődik egy új, szürke nap nyomasztó élete, öröm nélkül, félelem nélkül, mintha mi sem történt volna. Ez a fojtogató csend nehezedett Paulra. Ott terjengett a levegőben, a robogó vonat körül, súlyosan, forrón, mozdulatlanul. Mozdulatlanul, mint szívében a fájdalom, amely nem akart alábbhagyni. Merőben új volt neki ez a szorongás. Nem értette, nem értette...

De hiszen ott kacagó gyerekek futkároznak egy patak partján. Itt meg egy paraszt nógatja káromkodva az ökreit. Amott pedig, a templomtér felől, fiatalok vidám kiáltozása hallatszik. Most lép oda hozzájuk a lelkész. S a mozgó vonatra mutogatva, magyaráz nekik... Vajon mit? Tisztában van-e azzal, mit jelent ez a háború? A töltés mellett katonák. Egy csoport fiatal csukaszürke. Három lányt fognak közre. Nevetgélnek s haladtukban pajkosan lökdösik egymást. Majd egymásba karolva nekilódulnak, rohannak a földeken át egy hatalmas szalmakazal felé és odahuppannak a tövébe... „Németek vagy nácik? Vajon ők lesznek azok, akik támadnak? Vagy szembeszállnak talán Hitler háborús tébolyával? A népem gyermekei-e? Vagy Hitler játékszerei? Szeressem-e vagy gyűlöljem őket? Megvédhetem, megmenthetem-e őket, vagy kívánjam a pusztulásukat? Itthon vagyok-e ebben az országban, vagy idegenebb, mint a legtávolabbi idegenben?..."

S ekkor hirtelen rájött az egész lényét elárasztó furcsa fájdalom okára: félt! Bizony, félt! Félt attól, hogy nem ismeri saját népét, hogy elvétette számítását, hogy sötétben tapogatózik s még azt sem tudja, amit pedig feltétlen tudnia kellene. Lehetséges volna, hogy észrevétlenül elszakadt a hazájától? Attól az országtól, amellyel még mostanában is oly szorosan összefűzte a sok illegális út? Ez az átkozott emigráció! Ismeretlen űr tátongott előtte, úgy érezte, hogy belezuhan a szédítő semmibe. Teljesen elvesztette biztonságérzetét, elviselhetetlen félelem lett rajta úrrá.

Összeszedte magát. Ismét ott állt szétvetett lábbal a vagonajtóban és mogorva arckifejezéssel pislogott bele a vakító napba: de most aztán tiszta vizet öntünk a pohárba! Tökéletesen tisztázza a helyzetet. Enélkül nem tér vissza Franciaországba. Ezúttal nem úsznak meg az elvtársak a szokásos helyzetjelentéssel. Kifaggatja őket, mint valami vizsgálóbíró. És nehogy egy is azt higgye, hogy elpufogtat pár frázist és azzal kész. „Tényeket kérek, csak tényeket! Az értékelést bízzák rám..." Hiszen egész létükről van szó! Hát — a megosztottság tényén kívül — nem a sok mellébeszélés volt-e a német munkásság 1933 januári csődjének egyik oka?! „Ért-e még ma egyáltalán a mi nyelvünkön a nép?" — kérdezte magától Paul. Vajon mit kezdenének ott azok a fiatal katonák meg a kedveseik az NKP berni konferenciájának felhívásával, ha most hirtelen odadobna közéjük egy csomó röpcédulát? Tudj' Isten! De Paul úgy érezte, hogy papírcsákót csinálnának belőlük s aztán a kacagó lányok fejebúbjára nyomnák...

Két rövid, éles fütty hasította át a tikkadt levegőt. Átforrósodott acél szaga szállt fel a fékek felől. A hosszú szerelvény lassan bekanyarodott az offenburgi pályaudvarra. Paul karórájára nézett. Nem késett a vonat, hiszen megállás nélkül robogott át a határon. A 2-es számú raktárépületet figyelte. Előtte, a rampán állt valaki és nézte a befutó szerelvényt. Lehet, hogy Stummel: kistermetű, vézna emberke, bozontos, lelógó bajusszal. A nadrágja, mint valami nagy, fekete harmonika. A füle mögül alaposan összerágott tintaceruza kandikált elő. S ebben a pillanatban még azt is látta Paul, hogyan villan egyet szemüvegén a nap. Nagyszerűen fedte ez a nikkelezett bürokrata-szemüveg a forradalmárt.

Megállt a vonat. Cementpor fehér felhője szállt lassan a kocsikból az ég felé. Paul leugrott és odaállt a szomszédos sínpáron veszteglő üres teherkocsi mögé. Felfedezte-e Stummel? Nagy kényelmesen kacsázott feléje a kis ember a szerelvény mellett. Kezében notesz, a kocsik számát jegyezte fel. Most ért oda Paulhoz. Anélkül, hogy felemelte volna noteszéből az orrát vagy lassított volna léptein, a bajusza alatt mormogta:

— Kettes tároló, jobbra hátul, a vécében lógnak a holmijaid. Öt perc múlva ott vagyok. Addig zárd magadra az ajtót.

— Vigyázz a 27.66.08-as kocsira. Ott a két zsák cement.

— Indulás.

Ebben a pillanatban léptek hangzottak a sínpárok közti kavicson. Két vasúti rendőr bizalmatlan fizimiskája bukkant fel a vagonok között. Elszaladni már nem lehetett. Hanyag magabiztossággal fordított nekik hátat és úgy tett, mint aki éppen a dolgát végzi. Majd egykedvűen feléjük fordította a fejét és egy nyers, zavartalan *Salut les potes**-tal köszöntötte a meghökkent rendőröket. S ezzel meg is mentette a helyzetet. Paul — helyesen — arra a pillanatnyi zavarra számított, amit nemtörődöm, franciás gesztusa ezeknél a német pléhgallérosoknál majd minden bizonnyal kivált. Értelmüket és érzékeiket ugyanis úgy idomították, hogy csupán az eljárási és a szolgálati szabályzat paragrafusai szerint tudtak érezni és gondolkozni. Arra nézve pedig, mi a teendő, ha egy nyilvánvalóan szolgálatban levő, egyenruhás, külföldi honosságú egyén előírásellenes testtartást vesz fel a birodalom területén, nos, erre nézve nem volt szabály. Pár másodpercnyi tétovázás után el is távozott a két náci hivatalnok, miközben a Heil Hitler, Guten Tag, meg a bonjour valami keverékét morogták el kelletlenül a fogaik között... Paul kivette zsebéből az öngyújtóját és körülményesen rágyújtott egy cigarettára. S aztán, felhasználva az alkalmas pillanatot, ő is kényelmes léptekkel távozott.

Miközben civilgúnyába bújt, jóleső érzéssel gondolt Stummelre: megbízható, higgadt fickó. „Hej, ha minden elvtárs ilyen lenne! Biztosan kevesebb veszteség érne bennünket az illegális munka során..." Stummel csoszogása ütötte meg a fülét a csarnok felől, Paul hallotta, amint valakinek, akit ő nem láthatott, kedélyes bádeni dialektusban odaszól az öreg: „Megyek, bekapok valamit. A vagonokat már összeírtam..."

Majd elkezdett matatni az egyik szekrényben, csörömpölt a kulcsaival, kifújta az orrát, hogy belezengett a helyiség, végül odament az eldugott sarokba, ahol Paul éppen a kezét mosta. Láthatóan arra várt, hogy a kollégája elhagyja a csarnokot. „Gyerünk!" — mormogta végre. Paul kilépett a búvóhelyéről s egy kis ajtón át elhagyta a raktárépületet. Stummel az ételes szatyrába nyomkodta Paul francia egyenruháját, azután belekarolt. Útközőbakok és vagonok közt vágtak át a síneken a főút irá-

* *Szervusztok, srácok (francia).*

nyába, majd néhány kitérő után Stummel lakása felé vették útjukat. Útközben alig beszéltek. Csak annyit tudott meg Paul, hogy itt rakják át a cementet, s hogy a francia vagonok holnap üresen visszaindulnak. Stummel egyébként már mindenről gondoskodott. Azt a bizonyos két röpcédulás zsákot ma este a sötétség beálltakor kihozzák és az egyik düledező szerszámkamrában felejtett homokbucka alá rejtik.

„Vajon mit tud rólam ez az asszony?" — kérdezte magában Paul, amikor Stummellel együtt belépett az alacsony mennyezetű konyhába, és Stummelné. azzal a természetességgel, ami a munkást a kispolgártól megkülönbözteti, egy harmadik tányért tett az asztalra. Háromszor látta már vendégül házában és még soha nem kérdezte meg, kicsoda, honnan jön és mit akar. Bízott benne, a férje barátjában. Szótlanul ettek, majd a nap hátralevő részére a hálószobájukba tessékelték Pault azzal, hogy zárja magára az ajtót.

— Ha én jövök, azt úgyis meghallod, másnak meg ne nyiss. Nyújtózz ki egy kicsit, aludj egy órácskát. Aztán belekukkanthatsz a jelentésekbe, hogy estére, mire idehozom az elvtársakat, már tudj egy és mást.

— Kit hozol ide tulajdonképpen?

— Wernert, Augustot és a Hans gyereket, gondolom. Ez a Hans a legfiatalabb közöttünk, nagyon rendes kölyök: de mindig fáj a hasa. Ezért kell, hogy te beszélj a fejével egy kicsit! Nagyon fontos számunkra a fiú. Mindenképpen tartani kell őt. Néhány nap múlva bevonul.

— Hát a te fiad hol van?

— Azt is behívták. Vele nincs hiba. A borjújában mindjárt vitt magával pár tucat röpcsit a regrutáknak. Kettesben fogalmaztuk meg, aztán egy matricával lehúztuk. Ott, a jelentések között találsz belőle egy példányt.

— Na és Berthold?

— Ő június elején lebukott...

— Micsoda?!

— Így van, Paul. Az asszonya félig-meddig meghibbant. Ott áll három kisgyerekkel, egy fillér jövedelem nélkül... „Dögöljön meg minden piszkos kommunista fattyú" — ezt mondta neki az egyik disznó ott a Munkafrontban, amikor segélyt akart kérni a kicsinyei részére... Az elvtársak persze adnak, ki mit tud. De

mi ez? Egy csöpp a tengerben. Képzelheted, mit hozhat össze tizenkét magunkfajta ember, mikor majdnem mindegyiknek több gyereke van...

— Hát csak tizenketten vagytok? Mióta?

— Igen, tizenketten olyanok, akiket komoly munkába be lehet vonni. De este majd mindent elmondok. Most mennem kell.

— Csak egyet mondj még: miért bukott le Berthold?

— A butasága miatt. Konok volt, mint egy öszvér. Hiszen ismered. Ahányszor csak kimondtam előtte azt a szót, hogy „vigyázz", a fülemre húzta a sapkámat és azt felelte, hogy „igenis, tanító bácsi...", amíg el nem kapták. De most aztán igazán mennem kell.

— És mi lesz a berlini futárszolgálattal?

— Az rendben van. Két leveled is érkezett onnan. Este elhozom.

— Ki tartja most a kapcsolatot?

— Küldtek onnan egy új elvtársat, vasutas az is.

— Ismeritek?

— August ismeri Hamburgból. Már kilencszázhuszonhét óta párttag... De most aztán eredj aludni, nehogy álmos légy estére. Sok beszélnivalónk lesz.

Ezzel becsukta az ajtót. Paul még hosszú ideig állt az ablak előtt. Miközben Bertholdon járt az esze, gépiesen megállapította magában azt is, hogy végszükség esetén könnyedén kiugorhat innen a kis veteményeskertbe és két kerítésen átlépve, egy-kettőre eltűnhet a szomszédos ház mögött.

Gondolatai a múltba kalandoztak. 1938 júniusában történt, egy esztendeje, amikor megint egyszer sikerült átcsúsznia a határon.

Maga előtt látta a dagadt határőr felfújt képét, mint valami megkergült kakas, úgy kukorékolt és rohangált fel s alá a Rajna német oldalán. Végül megeresztett egy lövést Paul után, s közben látszott rajta, hogy egy lövöldöző cowboy ostobán színpadias mozdulatait utánozza. Paul evezőit azonban a víz erős sodra is segítette, s így gyorsan távolodott. „Csavargó!... Bitang!" — aztán ordítozását lassan elnyelte a víz.

Mikor felébredt, takarójának egyik ráncában akadt rá az elvtársak jelentésének lapjaira. Alaposan összegyűrte őket. Fél nyolc volt. Sült hagyma kellemes szaga csapta meg az orrát. Egyszer csak valaki bátortalanul megkopogtatta az ajtaját. Várt. De csak

Stummelné volt, aki egy tányér frissen sült véreshurkával a kezében várakozott arra, hogy Paul ajtót nyisson. — Talán szívesebben is eszik egyedül. Meg késő lehet ám, mire hazajön az uram.

Tányérral a kezében, ágya szélén ülve, Bertholdot látta maga előtt, amint ott kuporog a konyhában egy tányér véreshurka mellett. Zuhatag módjára dőlt belőle a szó, a nemrég északon megtett útjáról beszélt, elvtársakról, akiket Paul is ismer, a berlini illegális munkáról... Igen, pontosan így volt tavasszal, amikor Paul legutóbb Offenburgban járt. „Sejti-e Stummel, hol lehet most Berthold, életben van-e egyáltalán? Berthold, Anton, Gerhard, a hosszú Fritz, meg a kis Kurt és Max... és Anna!... Mennyi-mennyi áldozatot követelt az illegális harc."

Már lement a nap, amikor Stummel becsörtetett a szobába:

— Gyere, Paul, megyünk kirakodni. Mostanáig kellett várnom, hogy megtudjam, hova tolatják a vagonunkat. Másképp nem találtuk volna meg ebben a sötétben. Különben elég jó helyre állították. Egy targoncát már oda is készítettem.

Egy óra múlva Paul és Stummel visszaérkezett. Hoztak magukkal egy csomag röpcédulát is. A hálószobában már ott ült Werner és August. Halkan, majdnem szótlanul üdvözölték egymást. Forrón kezet szorítottak, mélyen egymás szemébe néztek és összeölelkeztek. Örvendezésre nemigen volt okuk. Hiányzott közülük Berthold, és tudták, hogy minden pillanatban kitörhet a háború. Cigarettával kínálgatták egymást, nem is a dohányzás kedvéért, hanem hogy megtörjék a csendet. Stummel sötét takarót akasztott az ablakra.

— Hol marad a Hans? — szólalt meg egyikük, hogy végre elkezdje valamivel.

— Felelőtlen dolognak tartom, hogy Stummel idehívta ma estére a fiút.

— Kedves August elvtárs, ennek az elbírálását bízd rám. Nagyon is meggondoltam, sőt még Werner elvtárssal is beszéltem a dologról, mert téged nem tudtalak megtalálni.

De August nem engedett:

— Nincs most időnk arról vitázni, hogy helyesen vagy helytelenül cselekedtetek-e. Azt javaslom, bízzuk meg Stummel elvtársnőt, ha jön Hans, mondja meg neki, hogy nem lesz ma este ülés, a továbbiakról pedig majd később kap értesítést.

— Ellenzem — vágott bele Stummel. — A gyereknek a kezében van a behívója. Pár nap múlva bevonul. Végtére is a legjobb szociáldemokrata elvtársunk fia és bátor gyerek. Mielőtt bevonul, mindennel el kell látnunk, amivel csak tudjuk. És Paul, aki a legtöbb útravalót adhatja neki, most van itt. Gondoljátok csak meg, mennyire fontos dolog az, ha van egy jó elvtársunk a hadseregben! Ki más dolgozhatja meg azokat a fanatizált fiatalokat? Egyszerűen arról van szó, hogy kevés a funkcionáriusunk, kevesen maradtunk, mi kommunisták, különösen a hadseregben, itt aztán külön harcot kell folytatnunk minden egyes emberért! Holnap talán már nyakunkon a háború, elvtársak.

— Én is amondó vagyok, hogy vonjuk be a fiút a ma esti megbeszélésbe. Ami pedig a te jogos kételyeidet illeti, August, megnyugtathatlak — szólt közbe Werner — Hans nem tud semmit Paul ittlétéről, azt se fogja tudni, kicsoda. Nem is sejti, hogy Stummelen kívül lesz itt még valaki. Hogy tehát véget vessünk ennek a vitának, azt javasolom, engedjük be Hansot, feltéve persze, hogy Paul is helyesli.

— Van valami okotok arra, hogy gyanakodjatok Hans elvtársra? — kérdezte Paul.

Stummel és Werner egyszerre felelte:

— Nincs.

August vonakodva ugyan, de szintén elismerte ezt, azonban megjegyezte, hogy bár nem tudja okát adni, mégis kételkedik Hans őszinteségében. Paul erre úgy döntött, hogy engedjék be Hansot a megbeszélésre. Talán tud a fiú olyan dolgokról, amelyekről az idősebb elvtársak nem értesültek. Látni akarta. Ami pedig a szervezeti kérdéseket és a bizalmas politikai ügyeket illeti, ezeket előzőleg megtárgyalják.

A négy fej most összehajolt egy kis kerek asztal felett, s halk hangon megindult a beszélgetés. A szűk kis hálószobában félhomály volt. Fojtott hangon beszéltek és mindig csak szigorúan a tárgyról. Szokatlan belső izgalom árasztotta el egész lényüket. Ha valamelyikük megszólalt, igencsak össze kellett szednie magát, nehogy elárulja izgatottságát. Egymás után vetették le és borították a széktámlára kabátjukat. Amióta Stummel becsukta az ablakot, még elviselhetetlenebb lett a szobában a hőség. Már a cigaretta sem ízlett. August is kivette szájából a pipáját s letette az asztalra. Vékony füstcsík szivárgott a kupakjából.

Paul az ablakhoz lépett. Nem bírta a fullasztó meleget.

— Oltsatok már le egy pillanatra, hadd nyitok ki.

Stummel fordított egyet a kapcsolón, Paul pedig — felüdülésre vágyva — mélyen kihajolt az ablakon. De szellő se rezdült. Akárcsak odabenn, kinn is nyomasztó volt a hőség. Miért ilyen szurokfekete ez az este? Paul felpillantott az égre. Sehol egyetlen csillag. „Zivatar készül" — szólalt meg a háta mögött valamelyikük. Ebben a pillanatban messze nyugaton fény villant, és Paul látta, hogy körös-körül súlyos felhők borítják az égboltot.

De mintha valaki a kert elején halkan füttyentett volna. Paul nem látott semmit és nem is mozdult. Bizonytalan léptek közeledtek, majd izgatott kopogás hallatszott. Erre visszahúzódott és bezárta az ablakot. Majd Stummel felé fordult. Ő is hallotta a füttyentést:

— Hans.

Rögtön azután kinyílt a hálószoba ajtaja.

A sötét szobába tompa fénycsík vetődött a konyha felől, s a fény és árny játéka emberi alakot rajzolt az ajtókeretbe. Mielőtt még Stummel felgyújtotta volna a villanyt, a félig lefüggönyözött ablakon át éles fénysugár csapott át a szobán. Ebben a másodpercnyi fellobbanásban két tágra nyitott szem s egy eltorzult száj villant fel Paul előtt az ajtóban. Csak ő vette észre, hogy a váratlan villámlás hatására a jövevény hirtelen egy lépést hátrált...

Nemsokára ezután az öt férfi körülülte a kis asztalt. Paul hosszan és erősen szorította meg Hans kezét; nem csodálkozott, hogy a fiú keze a meleg ellenére is hűvös, nyirkos és erőtlen. Miközben beszélt, újra és újra megkísérelte, hogy elkapja a fiatalember pillantását. Hans ugyan figyelmesen hallgatta, de nyugtalan szeme gyorsan átsiklott Paul mozdulatlan arcán.

Olykor lehajtotta a fejét és mereven az asztal lapját bámulta. Paul után August, majd Werner vette át a szót. Stummel párás szemüvegét tisztogatta s bajuszát pödörte. Már nagyon közel dörgött az ég. Az elfüggönyözött ablak résén át a villamlás fénye rá-rávilágított a szoba mennyezetére. Mindannyian elmondták már, amit akartak, csak még Hans nem beszélt.

Paul mozdulatlanul nézte a fiút, aki tenyerébe támasztott fejjel egyre csak August kialudt pipáját bámulta. Paul eddig még semmi olyant nem hallott, ami igazán érdekelte volna.

Gyakran elhangzott: „Harcolni kell minden eszközzel azért, hogy megakadályozzuk a háborút!" Igen ám, de mik voltak ezek az eszközök? És mindenekelőtt kik lesznek azok, akik majd használják is őket? Ki az, aki ma Németországban tisztán látja, hogy küszöbön áll a háború, és hogy ez a háború mérhetetlen szenvedést hoz majd a német népre?

Paul, Hanshoz fordulva, jóságos, csaknem atyai hangon szólt:

— Hans elvtárs, meg tudnád-e nekem mondani, hogy milyen az ifik valódi hangulata? Esetleg javasolhatnál is valamit, megmondhatnád, hogy véleményed szerint mit kellene most tennünk.

Hans észrevétlenül összerezzent. Felvetette a fejét, tekintete röpködött a négy férfi közt, belenézett Paul szemébe is. Aztán megnyugodott. Szinte érezni lehetett, amint egyre inkább úrrá lesz önmagán. Rövid hallgatás után — éppen, mikor az első kövér esőcseppek koppantak az ablaktáblán — kissé vontatottan ugyan, de határozott hangon belefogott:

— Végighallgattalak benneteket, elvtársak. És nem is először. Úgyszólván másról se beszéltek, mint a háború megakadályozásáról. Egyre csak azt hajtogatjátok: Hitler háborús uszító. Hitler a háborút akarja. A nácik Németország megrontói. Ti tanítottatok arra, hogy szembe kell nézni a tényekkel. Mit akartok hát tudni? Tény — mégpedig olyan tény, amit ti nem akartok meglátni — hogy az ifjúság csatlakozott a nemzetiszocialista mozgalomhoz. Hitler eszményt adott az ifjúságnak. Olyat, ami mindnyájukat megragadta, mindnyájukat, nemcsak a burzsoák és a kispolgárok fiait. A gyár fiataljait is, legalábbis azét a gyárét, ahol én dolgozom, igen. És a parasztfiataloknál ugyanez a helyzet... Beszámolok hát nektek, de minden szépítés nélkül: igenis, az ifjúság Hitlert követi, nem titeket! Ez az ifjúság nem úgy látja a világot, ahogyan az a ti röpcéduláitokban áll, hanem egészen másként. Azt látja, hogy nekünk, németeknek, egy szűk kis helyre összezsúfolva kell élnünk, más népeknek pedig gyarmataik vannak, természeti kincseik és egyéb vagyonuk, ami nekünk nincs. Azt se érti ez a fiatalság, hogy miért az oroszoké a föld egyhatoda. Igen, ezt se érti... — Amikor Hans ezt a két szót, hogy „az oroszoké", kimondta, August kis híján talpra ugrott. Halántékán kidagadtak az erek. Hatalmas ökleit úgy rászorította az asztal lapjára, hogy az behajolt és felnyikordult. Paul azonban fékentartotta. Werner merev mozdulatlanságban ült.

Stummel zavartan pödörgette bozontos bajszát s az orra hegyére csúszott szemüvege felett lopva pillantgatott Paulra. Kint az eső kegyetlenül verte a tetőt meg az ablakot. Paul maga feszesen, kissé előredőlve ült, busa fejét figyelmesen Hans felé fordította. Összehúzott fekete szeme fogva tartotta a fiatalember pillantását. Hans a forró szobában uralkodó szótlan izgalom súlya alatt egy pillanatra megtorpant. Gondolatai azonban lázasan dolgoztak tovább és magukkal ragadták.

— Sőt az ifjúság még ennél is többet lát. Azt is látja, hogy ez az új állam munkát is adott neki, nincs többé munkanélküli, mint Angliában, Franciaországban és máshol. És ezek után azt látja, hogy az egész világ Németországra köpköd, mert irigylik tőlünk a munkát, a sikereinket, és mert még azt a keveset is rossz szemmel nézik, amink van. Minden országnak van hadserege: csak éppen nekünk, németeknek ne legyen? Hát igazság ez? Az ifjúság legalábbis igazságtalannak tartja, és nem tudja, mihez kezdjen a röpcéduláitokkal, amik sárba rángatják a német hadsereget. És az se tetszik neki, hogy a lengyelek gúnyolnak bennünket és Gdyniában kihívó fegyvergyakorlatokat tartanak. Másrészt viszont nagyon is jól látja ez az ifjúság, hogy a Führer követelései jogosak. S azt is tudja, hogy a többieknek rossz a lelkiismerete. Tűrték volna talán máskülönben az Anschlusst, visszaadták volna a Szudéta-vidéket és csak úgy átengedték volna nekünk egész Csehszlovákiát? Amit soha nem fog megérteni ez az ifjúság, az az, miért akarják elhitetni vele, hogy Hitler háborút akar. A Führer minden országnak megnemtámadási és barátsági szerződést ajánlott fel. Nem követel mást, csak ami a miénk. Az ifjúságnak pedig nincs szüksége röpcédulákra. A napnál is világosabban bizonyítják számára a KdF* által rendezett utazások, a Munkafront rendezvényei, meg száz más példa, hogy igenis van egy német szocializmus, amit irigyelnek tőlünk a többiek. Ez az ifjúság hangulata, az egész ifjúságé.

— Ne gondoljátok, hogy a ti röpcéduláitok bármit is változtatnak ezen a helyzeten. Persze vannak ifjúmunkások, akik akadékoskodnak. De miért? Azért, mert több bért akarnak vagy túl hosszúnak találják a munkaidőt. És nem azért, amit ti mondtok, nem azért, mert „Hitler háborút akar".

* *KdF — Kraft durch Freude: a náci párt fiókszervezete.*

Paul nyugodt hangja itt félbeszakította az izgalommal teli szóáradatot:

— Hans elvtárs, te itt lefestetted előttünk, szerinted hogyan érez az ifjúság. Most azt mondd meg nekünk, mi a te véleményed ezekről a nézetekről, és milyen eszközökkel harcoljunk mi, kommunisták, a fasiszta métely terjedése ellen?

Utolsó szavainál Paul felemelte a hangját. Mintha parittyából lőtték volna ki, úgy röpültek szavai Hans felé. Mindenki visszafojtott lélegzettel várt. A zivatar odaért a városka fölé, ott morajlott, tombolt a házak, a tornyok között.

Hans kinyitotta a száját, de aztán hangtalanul összecsukta. Majd izzadt, szétzilált haját szántotta végig fehér keze. Paul nyugalma pár másodpercre zavarba hozta:

— Én... én úgy gondolom... — fogott bele — úgy gondolom, hogy mindent elölről kell tanulnunk, mindent elölről kell kezdenünk. És egészen másként, mint eddig. Így nem jutunk semmire. És hamis úton is járunk. Így van! Teljesen hamis úton! Állítólag internacionalisták vagyunk. De csak arról beszélünk, hogy a német népnek meg kell buktatni Hitlert — és mi van a többi nép hitlereivel? Eszükbe sincs hozzájuk nyúlni. De a német nép se gondol arra, hogy megbuktasson egy olyan kormányt, amelyiktől csak jót kap. Igen, vannak koncentrációs táborok, és a zsidóktól is megtisztították az országot. De kinek ártott ez? A nemzet érdeke a döntő. Intézze csak minden nép a maga dolgát. Miért? Az oroszok talán vártak a világforradalomra? Dehogyis. Megvalósították a szocializmust egy országban. Hát akkor mi miért ne csinálhatnánk meg ugyanezt? Persze német módra...

— Térj a tárgyra! A javaslataidat várjuk. — Paul nem vette le a szemét a fiatalember izzadságban úszó arcáról.

— Azonnal rátérek. Mondtam már, hogy meg kell tanulnunk másféleképpen gondolkozni. Ez a másféle gondolkozás pedig azt jelenti, hogy véget kell vetni az... az... az illegalitásnak! Igen, ez a harc így öngyilkosság. És miért? Egy idejétmúlt eszméért, egy utópiáért! Minden nemzet csak magára gondol. Az oroszok is, sőt főleg az oroszok!

— A tárgyra!

Hans meredt szemmel Paul száját nézte. Csukva volt. És mégis onnan jött a szó.

— A tárgyra, a tárgyra! Hát nem arról beszélek?! Mit bámultok úgy rám, miért nem beszéltek? Mint a sóbálványok, úgy ültök itt. Nem értitek talán, hogy mit mondok? Vagy beszéljek még világosabban?

— Igen!

Mint a férfi hatalmas, széles tenyerének ütése, úgy érte Paul szava a fiút. Úgy érezte, hogy csak ők ketten vannak a szobában. Óriásnak rémlett előtte Paul, mintha egyre nőne: hatalmas, széles válla sötétbe borítja előtte az egész világot, amint lassan feléje indul. Önkéntelenül is visszahőkölt és eltorzult hangon, hogy maga is megijedt tőle, kiabálni kezdett:

— Mik a javaslataim?! Feloszlatni, feloszlatni a pártot. Mindenki lépjen be az NSDAP-be! Ott a helyünk. Ott aztán valóban harcolhatunk a szocializmusért és nem kell bujkálnunk! Csak ott...

— Kutya!

Paul a nyakánál fogva egészen közel huzta az áruló arcát a magáéhoz. Bőrükön érezték egymás leheletét. Aztán engedett a szorításon. Halk hangja hideg volt és vágott:

— Mióta dolgozol a fasisztáknak?

— De hiszen én jót akarok nektek. Becsületemre mondom...

— Elég! Arra felelj, amit kérdezek! Egyetlen felesleges szót se!

— Az a barátom, aki ezeket nekem mondta, az nem fasiszta. Ugyanolyan tisztviselő, mint én. És... és hát jóba lettünk vele. De fogalma sincs róla, hogy én...

— Még egy hazugság, kutya, és a következő mennydörgésnél szétloccsantom az ágy sarkán a fejedet. Ez az utolsó figyelmeztetésem! Mióta vagy tagja az NSDAP-nek?

— Tavasz óta.

— Pontos dátumot!

— Május tizennyolc.

— Hogy hívják a fasisztát, akinek a megbízásából dolgozol?

— Krügernek.

— Keresztneve?

— Emil.

— Foglalkozása?

— Személyzeti főnök.

— Hol?

— A Lamprecht és Henkel cégnél.

— Most jól figyelj és ugyanolyan pontosan válaszolj, mint amilyen pontossággal az előbb végrehajtottad a provokációdat. Megértettél, ugye? — Paul elengedte áldozata torkát, de a nedves inggalléron — amelynél fogva maga előtt tartotta a fiút, hogy moccanni se bírt — csavart egyet. Ott csaphatott le valahol közvetlen közelükben a mennykő, mert a kis ház beleremegett az éktelen csattanásba. A két férfi arca pár pillanatra úgy festett az ablakon át bevillanó sárgás lobbanásban, mint valami túlvilági maszk. Paul metsző hangja minden reménykedést eloszlatott Hansban, hogy az ügyet üres mentegetőzéssel megússza.

— Milyen megbízásokat kaptál?

Hans oldalra fittyedt fejjel, automata módjára válaszolt. Szemhéját lezárta. Csak kifeszített orrcimpája reszketett:

— Propagandát kellett csinálnom a német szocializmusnak.

— Tovább!

— Rontani kellett az illegális csoportok harci kedvét.

— Mondd tovább!

— Bomlasztani az NKP-t belülről.

— Csak belülről?

— Nem...

— Az istenit, beszélsz, vagy...

— Neveket és címeket is kértek.

— Berthold! — Négy szájból egyszerre hangzott fel ez a név. A fiatal áruló krétafehér arca egyszeribe piros lett. Tágra meredt szemmel, kétségbeesetten rázta a fejét és utolsó erejét összeszedve zihálta:

— Nem, nem, nem! Őt nem én árultam el! Még senkit, senkit se adtam ki! Megölhettek, de ez igaz. Erre esküszök!

— Egy árulónak higgyünk?!

— Gyűlöllek titeket, igen, gyűlölöm a pártotokat is, de még nem árultam el senkit... — Hirtelen elhalkult a hangja. Aztán el-elcsukló szavakkal kinyögte: — Apám miatt! Azért, mert ő is szocialista volt. Igaz, hogy ma már halott, de ahányszor csak nevekről faggat Krüger, mindig ő jut az eszembe... Pénzt is kínáltak, meg jó állást az SS révén. Egyszer a Krüger főnöke meg is pofozott, azt mondta, hogy titokban bolsevista vagyok. Mit gondoltok, ha akartam volna, nem buktathattalak volna már régen le benneteket? De úgy éreztem, ha ezt megteszem, a saját apámat jelentem fel. És ezért nem tettem meg, csakis ezért. Nem

miattatok. Ti nem vagytok németek. Titeket gyűlöllek. Ti nem akarjátok, hogy a mi hazánk nagy és erős legyen. Ti...

— Elég! Apád haláláról mit tudsz?

— Egy éve, hogy Ludwigshafenben mészrakodás közben megfulladt.

— Megtalálták a holttestét?

— Azt hiszem. Anyám így mondta...

— Mit tudnak a fasiszták a környék illegális szervezetéről?

— Keveset. Erősebbnek tartanak benneteket, mint amilyenek vagytok. Félnek tőletek.

— Miért?

— Félnek attól, hogy zavarjátok majd a belső frontot, ha a külföld ránk erőszakolja a háborút.

— Kutya! Tudod te jól, hogy Hitler háborúra készül, mert akarja a háborút. Igaz vagy nem?

— Igaz. De csak azért, mert mindenképpen elkerülhetetlen. És most győzni fogunk!

Paul bal öklének egy hatalmas csapásával úgy vágta a falhoz Hansot, hogy a fiú hangtalanul összecsuklott és halott módjára terült el a padlón.

Amazok hárman még mindig a helyükön ültek. Egyikük sem mozdult. Paul leoltotta a villanyt, odament az ablakhoz és szélesre tárta. Az eső erősen bevert ugyan a szobába, de nyomában üdítő levegő is áradt, amely szétkergette a benti fülledtséget és az ablakon át a távolodó zivatar után hajtotta. Az esővíz végigfolyt Paul arcán, kezén, és mellére tapasztotta az inget. Egy pillanatig így állt, mozdulatlanul. Aztán bezárta az ablakot, elhúzta a függönyt, meggyújtotta a villanyt és leült. August felvette pipáját az asztalról és tömködni kezdte. Werner megint belebújt a kabátjába, Stummel pedig behajlított tompe nagyujját orrcimpájára nyomva, többször hangosan szipákolt.

— Elvtársak — kezdte Paul teljesen megváltozott, nyugodt hangon — ma több kérdésben kell még döntenünk, és kevés az időnk. Ami az imént történt, jellemző és nem elszigetelt jelenség.

— Nálunk az! — tiltakozott August. Paul azonban a szavába vágott:

— Igazad van, a mi pártunkba ritkán furakodik be áruló. Amikor azt mondtam, hogy nem valami elszigetelt jelenségről van szó, akkor a mai német ifjúságra gondoltam és nem a pártra, arra

az ifjúságra, amellyel képtelenek voltunk megértetni, hogy Hitler katasztrófába hajszolja. Felhívásainkat vagy nem olvassák, vagy nem értik. Ismét a nyakunkon egy háború. Új világháború. Azt jelenti mindez, hogy most már mondjunk le minden reményről és ölbetett kézzel várjuk, hogy barom módján a vágóhídra hajtsanak bennünket? Szó sincs róla. Ellenkezőleg. Az előbb részletesen megbeszéltük, hogyan harcoljunk a háború kitörése ellen. Erre minden eszköz jó: lelkesebb felvilágosító munka az emberek között, falragaszok, tiltakozó megmozdulások az üzemekben, és különösen fontos, hogy mindebben a nők is részt vegyenek.

— Szervezzünk szabotázsokat a hadiiparban, lassítsuk a munkát, dolgozzunk rosszul, pusztítsuk a fegyver- és lőszerraktárakat, igyekezzünk bérsztrájkokat szervezni és hitlerellenes politikai sztrájkká változtatni — folytatta egyhangúan Werner — de holnap mégiscsak kitör a háború, Paul.

— Igazad van, Werner, mindez csak a dolgok egyik oldala. Számolnunk kell vele, hogy a háború mégiscsak kitör. Mert hisz a legfőbb feltétele annak, hogy a háborút eleve megakadályozzuk; a munkásosztály egysége még nem valósult meg. Igaz, hogy ma már sok szociáldemokrata és keresztény munkás áll velünk egységfrontban a fasizmussal szemben. Ez azonban csak a kezdet. A legfontosabb — vagyis a munkásosztály szervezett ereje, egy hatalmas, illegális munkáspárt, amely mély gyökereket eresztett az üzemekben — még hiányzik. Számolnunk kell hát azzal, hogy hiába minden áldozatunk, Hitler mégis háborúba kezd...

Stummel megbökte Paul karját és a szoba sarka felé mutatott, ahol Hans még mindig mozdulatlanul hevert. A szék, amelyet esés közben magával rántott, támlájával az ájult fiú mellén feküdt s lassan emelkedett meg süllyedt.

— Lélegzik. Nemsokára magához tér — jegyezte meg Werner.

A négy férfi pár percre kiment a hálószobából. Paul egyszer még visszatért, kivette a szekrényből Stummel ételes szatyrát, benne a francia egyenruhával, s aztán megindult kifelé. Az ajtóból még egy hosszú pillantást vetett a félájult testre: most már szabályosan lélegzett, és apró remegések futottak át rajta. Paul szemén se gyűlölet, se félelem nem tükröződött. Inkább részvét és undor. Aztán lassan behúzta maga után az ajtót. Léptek hallatszottak, s egy másik ajtó óvatosan bezárult. August és Werner ugyanakkor visszatértek a szobába. ahol Hans már nyitogatta

a szemét és kászolódott felfelé. Talpra állították, átkutatták, nincs-e nála fegyver, aztán alátoltak egy széket. Werner nedves szivacsot kerített, megnedvesítette a fiatalember haját, lemosta az arcát, majd hideg vizet csorgatott a homlokára. Ezután jó erősen megrázta a fiút, közelebb húzta hozzá a székét, majd lassan, nagy nyomatékkal beszélni kezdett, miközben két kézre fogta Hans fejét:

— Két út áll előtted, fiam. Értesz, ugye?

— Két út... igen... értem.

— Az egyik, hogy árulásra vetemedsz. Ennek legfeljebb az az eredménye lehet, hogy Stummelt elkapja a Gestapo. Mi hármunk közül ugyanis senkit nem fognak megtalálni. Attól eltekintve, hogy ő szegény apád barátja volt, no meg keresztapád is, Stummel letartóztatásával ugyan semmire se mennének. Ismered őt: inkább agyonvereti magát, de a száját nem nyitja ki. A másik út a becsületes férfi útja. Észre térsz és mielőtt bármit is tennél, megpróbálsz arra gondolni, mit szólna mindehhez apád.

Werner szorosan tartotta a fiú fejét és kényszerítette, hogy a szemébe nézzen:

— Ha az első utat választanád, tudod jól, ugye, mi vár rád? A győzelem végül is a miénk lesz. Akkor pedig felelned kell majd az árulásodért. És akkor már nem lesz semmiféle Gestapo meg Krüger, aki segítsen rajtad. Még egyszer mondom, hogy jól megértsd: bárhová bújsz is, mindenütt elérünk. Világos?

Hans, aki zavartan nézelődött a szobában és láthatóan Stummelt és Pault kereste, némán rábólintott. A három férfi mint valami jeladásra, egyszerre felállt. Werner Hans fejébe sapkát nyomott és kihúzta maga után a szobából. A fiú szó nélkül elindult. Leszegett fejjel lépett ki a sötétbe, ment, ment mindig csak előre, anélkül, hogy szétnézett volna maga körül... Werner mintegy száz méter távolságban követte őt. A vasúti híd túlsó oldaláig kísérte. Amikor megbizonyosodott afelől, hogy Hans megállás nélkül haladt el a rendőrőrszoba, a párthelyiség és Krüger lakása előtt, visszafordult.

Negyedóra múltán egy autójavító-műhelyben megint együtt ült a négy férfi. Paul egy satupadhoz támaszkodott, Stummel olajoshordón trónolt, August és Werner pedig egy teherautó sárhányóján osztozott. Bátortalan fény pislogott a szerszámos polc szélén himbálózó és kialvófélben levő karbidlámpából. Huzat volt.

Benzin és vasreszelék szaga keveredett az eső frissítette levegővel, amely valamerről idetódult.

Paul folytatta gondolatait, mintha senki és semmi nem szakította volna félbe.

— Igen, azt mondtam, hogy számolnunk kell a háborúval... Hány sokszorosítógépünk van? Szilárdan kézben tartjátok-e a Drechsler-nyomdabeli csoportot? Röplapjainkat ezután mindig azzal kezdjétek, hogy „Hitler elrabolta a békénket", meg hogy „Hitler megöli a német ifjúságot..."

— Sürgősen meg kell indítani a terület szabályos időközökben megjelenő illegális sajtóját, sokkal szervezettebb, szorosabb kapcsolatot kell kiépíteni az egyes csoportok között és gondoskodni kell az utánpótlásról. Mindenekelőtt pedig új támaszpontokat kell kiépíteni a hadiüzemekben, a hadseregben, a szegényparasztok s a tehetősebbek közt is. Lehallgató szolgálatot kell szerveznetek, elvtársak, hogy Göbbels rádiójának és sajtójának hazugságait azonnal leleplezhessétek és a nép elé tárhassátok az igazságot.

— Új embereket kell bevonni az antifasiszta harcba, olyanokat is, akikkel nem mindenben értünk egyet. Szoros kapcsolatot kell teremteni az ellenzékben levő katolikusokkal, az evangélikus egyház és az értelmiség bizonyos köreivel, amelyek elutasítják a nácizmust. És mindenekelőtt: feltétlenül létre kell hozni az egységet a szociáldemokratákkal!

— Ez nehéz lesz. Tudni se akarnak rólunk.

— A fasizmust egyedül legyőzni viszont még ennél is nehezebb, Werner elvtárs. Sőt egyenesen lehetetlen. Minden ellenvetést félretéve, ezt így kell tudomásul vennetek.

Stummel vasutas sapkájának a bélésében matatott, majd óvatosan két vastag borítékot húzott elő és odanyújtotta Paulnak:

— A berlini jelentések. És mondd, kaphatok új viaszmatricákat? Négy hete egy darabot se tudok felhajtani. Az utolsó százas küldemény rendben megérkezett. Elég, ha egy képeslapon vagy valami hasonlón jelzed az érkezés napját meg a vagon számát. Adok egy megbízható címet is. A szülőfalum lelkésze az illető. Vele nyugodtan árulhatunk egy gyékényen...

— Az az érzésem, hogy Stummel elvtárs elfelejti... — szólt közbe August.

— ...hogy Hans szabadon lófrál — vette vissza a szót Paul — és meglehet, hogy még ma kiad benneteket. — S minden át-

menet nélkül, a vezetőségi ülések mindenkori józan hangján, így folytatta: — Ezzel el is értünk a szervezeti kérdésekhez. Elvtársak, változtatni kell a terveinken: August, aki amúgy sem idevalósi, még ma tűnjön el Offenburgból. Persze haza se mehetsz, hiszen Hans sok mindent tud rólad. Huszonnégy órán belül letartóztathatnak. Van valami illeg lakásod északon?

— Van. Miattam ne fájjon a fejetek, itt vagy Hamburgban, nekem mindegy. Ott legalább komoly üzemek vannak, nemcsak parasztok, mint ebben a bádeni aszaltszilva-eldorádóban!

— Werner pedig, ahogy megbeszéltük, Mannheimbe utazik. Ott bevárod a leipzigi futárt s utána azonnal átjössz a határon. Az utat ismered. Strassburgban várlak. A címemet pedig jól jegyezd meg magadnak: Quai des Bateliers, 0-20-100-0,* első emelet, a feljárat az udvarból nyílik. Ez Strassburg legöregebb háza. A házszám régi francia módra azt jelzi, hogy itt nem vizezik a bort. Véleményed szerint meddig kell várnom rád?

— A hónap vége előtt nem érhet a futár Mannheimbe. Így hát legalább szeptember ötödikéig várnod kell. Nem tudhatom, melyik napon sikerül megugranom ezek elől az urak elől. Különösen most, hogy úgy vigyáznak, mint a vérebek.

— Rendben van. Na és veled mi lesz, Stummel?

— Szerintem — fordult August Paulhoz — Stummelt be kéne küldeni az NSDAP-be. Három okot is látok erre: először is felesége meg kicsi lánya van. Vasutas és mindenki ismeri. Aztán — már ne haragudj — úgy néz ki, mint valami bohóc. Nem igen álcázhatná magát. Maradjon hát veszteg. Másodszor: úgyis már régen elhatároztuk, hogy beküldünk egy jó elvtársat a nácik közé. Onnan sokkal jobban irányíthatja az illeg munkát. S így új lehetőségeink is lesznek számunkra a pályaudvaron, meg általában a vasutasok között. Stummel mint vasutas, nagyon a helyén van. Harmadszor pedig módot kell találni arra is, hogy megvédjük.

Werner kétkedett:

— Érzésem szerint mindez nem védi őt eléggé. Képzeljétek csak el, milyen mérhetetlenül dühös lesz majd a Hans, ha végleg kitisztul a feje. Mi hárman lelépünk, egyedül Stummel marad itt.

— Emiatt ne legyen gondod, kedves Werner. Elfeledkezel a lelkészemről. Az az összes szentekre megesküszik, ha kell, hogy

** 0-20-100-0 kiejtve úgy hangzik, mint „o vin sans eau", vagyis: a víznélküli borhoz.*

soha életemben nem voltam kommunista, hanem az ő egyházközségének legistenfélőbb embere vagyok. Aztán meg a főmérnökünk is kedvel. A nácikat meg utálja, mint a pestist. Szerintem August elgondolása jó. Ha ti is helyeslitek, én benne vagyok.

Így hát mindenben megállapodtak. Paul sürgette őket, hogy induljanak már. Négy tompa harangütés hallatszott a templom felől, amikor három férfi jelent meg az autójavító-műhely ajtajában. Szótlanul, látszólag minden elfogódottság nélkül, jó barátok módjára búcsúztak el egymástól. August lépett ki elsőnek az éjszakába. Körös-körül mozdulatlan volt minden. A felhők is már csaknem elvonultak. Friss, nyirkos pára szállt fel a földekről és összeölelkezett a halványszürke derengéssel, amely keletről a hegyek csúcsai felé tapogatózott. Paul és Werner is nekivágott az útnak. Stummel még a műhelyben maradt és megvárta, míg minden elcsendesedett. Werner, valamivel Paul mögött haladva, figyelte, nem követi-e őket valaki.

A három férfi lépteinek hangja lassan elhalt az augusztusi pirkadatban.

2

PÁRIZSRA ÉJSZAKA BORUL

Recsegett, ropogott az ócska, meredek falépcső. Valahol fent kinyílt egy ajtó. Asszonyi hang ütődött bele a zegzugos strassburgi faház összevissza tákolt gerendáiba.

— *C' est vous, Charles* — Karl, te vagy az?

Paul nem válaszolt. Fáradt volt és ráérősen vonszolta magát felfelé a szűette, ide-oda billegő lépcsőkorlát mellett. Gondolatai még szüntelenül Németországban keringtek, anélkül, hogy valamelyik pontján megállapodtak volna. Lassan-lassan már az egész földgömb ott pörgött a szeme előtt: fel-felvillant egy ország, hogy aztán elnyelje a köd. A földgolyóbis pedig csak egyre forgott tovább, s Paul mind reménytelenebbül bámulta sártekénk sima képmását. Egyszer csak hirtelen megállt a keringő atlasz s ím, a szeme előtt: Leningrád.

A Téli Palota s az Izsák-katedrális körül emberek, autók, nyüzsög a nép a Nyevszkij Proszpekten, szélesen, nagy méltósággal hömpölyög a Néva. S mindez a tompán szürke, végtelen égbolt alatt... A távolban hatalmas kémények füstölögtek, kohók izzottak, s tornyaik erődként meredtek az égnek. Traktorok és kombájnok dübörögtek a végeláthatatlan földeken át. Gőzkalapácsok zuhogtak a világos munkacsarnokokban. A munkások pedig a szovjet pilóták dalát dudorászták. Mosolygó, tarka kendős lányok szilaj táncot jártak. Körülöttük a tánc ritmusát tapsoló fiúk. És minden — az emberek, a gépek, a vetés a földeken, minden, minden azt zümmögte, azt énekelte: „Védjük — óvjuk a Szovjetuniót!" Érte dolgoztunk. Érte nélküloztünk. Érte szenvedtünk. Védjük a hazát. A Vörös Hadsereg dalai olyan élénken csendültek meg Paul bensejében, hogy észrevétlenül ő maga is halkan énekelni kezdett.

— Paul, hát te vagy az? Mióta beszélsz magadban?

— Barbara!... Ne viccelj, tényleg motyogtam volna? Nagyon elgondolkoztam. Hát ti? Mi újság errefelé?

— Inkább mi kérdezhetnénk, hogy mi újság arrafelé. Karl már azt hitte, hogy elkaptak. No de gyere be és ülj le.

Paul belépett a szobába. Az ajtó, amelyet elkapott a léghuzat. hatalmas dörrenéssel csapódott be mögötte. Csak úgy visszhangzott tőle a lépcsőház. Tulajdonképpen ekkor tért magához. Barbara folyvást beszélt ugyan, de Paul csak most kezdte érteni a szavait.

— Karl mindjárt itt lesz. Tudod, hogy csak este mehet ki, amikor nem ismerik fel. De boldog lesz, ha meglát! Nem ízlik ám neki a munkátlanság.

— Mindent visszahoztam annak rendje-módja szerint: az egyenruhát mindjárt levetem, és itt vannak a papírjai is, hiánytalanul. Szerencse, hogy ilyen rosszak ezek a fényképek, mert az indulás előtt ellenőriztek bennünket. Ezért aztán visszafelé már önállósítottam magam. Karl közben unatkozott nagyon, mi?

— Azt éppen nem. Saarlouis-ban az egyik kollégája pontosan ugyanazért bukott le, amiért ő most pár napig itthon kuksolt. Az is odaadta egy Saar vidéki német elvtársnak az egyenruháját meg a papírjait. De valaki beköpte. Nagy botrány tört ki a vasútigazgatóságon. Még valami kormánybiztost is kiküldtek az ügyben Párizsból. Az elvtársat persze letartóztatták. Csak az a szerencse, hogy a lapok még nem tudnak semmit az ügyről. Kép-

zeld el, milyen ordibálást csapna a *Strassburger Beobachter*, ha valamit megszagolna. Úgyis csak arra várnak, hogy földobhassák Hitlernek a labdát. Ez az ügy aztán igazi csemege lenne ezeknek a megkergülteknek.

Paul megfogta Barbara kezét. Belenézett a fiatalasszony szemébe. Aztán kicsit ünnepélyesebb hangon, mint ahogy szerette volna, ezt mondta:

— Amit ti ketten már kockáztattatok értünk, Barbara, azért semmiféle köszönet sem elég...

— Ugyan, hagyd el! Inkább azt mondd meg, ettél-e már ma valamit?

— Majd elhagyom, ha végeztem azzal, amit mondani akarok, enni pedig már ettem útközben. Karl és te az állásotokat és a szabadságotokat teszitek kockára, és még az is megeshetik, hogy kémeknek kiáltanak ki benneteket, csak hogy üthessenek egyet a francia párton. És mindezt azért, mert mi, német kommunisták, képtelenek voltunk magunk elintézni a saját dolgainkat...

— De most aztán tényleg elég! Tán papnak csaptál fel, Paul? Inkább öltözz át. Közben sütök neked egy kis krumplit.

— Hát nem most mondtam, hogy ettem már...

— Tudom. Te mindig ettél *már*.

Amikor Barbara kiment, Paul magára kapta saját ruháját s aztán bekapcsolta a rádiót. Párizsban harmonika-zenekar játszott egy kedves dalocskát. Valamikor régen ott hallotta egy moziban: *Sous les toits de Paris...** Akkoriban többször előfordult vele, hogy elégedetlen volt az életével vagy unatkozott, s ilyenkor be-betelepedett egy moziba. Akkor még nem ismerte Annette-et. Különös kis teremtés volt ez a lány. Soha nem kérdezte Paultól, hova megy, mikor jön vissza. Amióta a Párizs melletti Suresnes-ben egy finommechanikai átképzőtanfolyamon megismerkedtek, napról napra könnyebb lett neki a francia szó. Annette-et mindig megértette, akármilyen bonyolult kifejezéseket használt is. A lány szeméből olvasta ki a számára még ismeretlen szavak értelmét. Más franciákkal nehezebben boldogult, de újságot már folyékonyan olvasott. Amikor azonban fesztelen beszélgetésre került volna sor, mindig valami ostoba szégyenlősség fogta el, s ez feldühítette. Ismert német emigránsokat, akik

* *Párizsi háztetők alatt...*

képtelenek voltak elolvasni egy francia újságcikket, de beszélni úgy beszéltek, mintha ez volna a világ legegyszerűbb dolga. Titokban irigyelte fölényes magabiztosságukat. Itt, Elzászban, a nyelv nem okozott nehézséget. Barbarát Karl megtanította az elzászi németre. Azért Paul mindig kínban érezte magát, ha hiányos francia tudása miatt valamelyik üzletben vagy kávéházban kénytelen-kelletlen ráfanyalodott. Ha legalább ismerte volna az elzászi nyelvjárást! Ez azonban az ő Rajna vidéki németségének éppen olyan idegen volt, mint a francia. Akárhogy is állnak a dolgok, még két hét — és Párizs következik. Ott pedig Annette újra mellette lesz. S ha megkéri rá, elkíséri majd az üzletekbe vagy akár még a suszterhez is. A fekete hajú Annette.

Paul még sokáig álmodozott. S akkor megérkezett Karl. Evés közben elmondták egymásnak legújabb és legfontosabb értesüléseiket, szórakozottan hallgatták a rádió rekedt dzsesszdalait. Egyszerre csak felkapták a fejüket: rendkívüli jelentés. Barbara felerősítette a hangot. Visszafojtott lélegzettel figyeltek mind a hárman. A bemondó, mint mindig, most is gépiesen, szenvtelenül, de világosan beszélt. Karl és Paul éppen olyan jól érthette, mint Barbara: „A »Havas« ügynökség e percben jelenti, hogy a Szovjetunió megnemtámadási szerződést kötött Németországgal."

— *Un canard* — gúnyolódott Barbara és kikapcsolta a készüléket. — Megint egy ocsmány kacsa. Úgy látszik, ilyen otromba hazugságok nélkül már nem tudnak boldogulni a mi drágalátos méregkeverőink.

Karl felállt, két tétova lépést tett, elgondolkozva megvakarta a fejét, majd visszaült a helyére. Paul meg se moccant. Ha a lámpa nem árnyékolta volna be az arcát, Barbara észrevette volna, hogy mennyire elsápadt. A csendes szoba falán egyhangúan tiktakolt az óra. Tárva-nyitva az ablakok. Az egyik meglazult üveglap hangosat csörrent a rámájában, mikor odalent egy teherautó átrobogott az Ill hídján.

— Miért hallgattok így? Csak nem ugrottatok be ennek az ócska trükknek? — Paul úgy érezte, mintha Barbara hangja már nem volna olyan meggyőző, mint az előbb.

— Kapcsold csak be megint a masinát — kérte végül Karl, aki nyugtalanul izgett-mozgott a helyén. De Párizs hangosan és rendületlenül az „Isteni Aida" kezdetű áriát sugározta, mintha ezekben a percekben nem embermilliók merednének pattanásig fe-

szült idegekkel a készülékekre. Karl felállt és rövidhullámra kapcsolt át. A kereső Moszkva és Leningrád hullámhossza közt táncolt. Számtalan Morse-állomás éles tá-ti-tá-ti-tá-ján kívül azonban semmit a világon nem hallottak. Ezután Berlinnel próbálkozott. Ott meg a légköri zavarok okozta sűrű recsegés közben valami operettmuzsika szólt. Karl türelmetlen lett. Visszakapcsolt Párizsra, majd Londont kereste. Itt végre híreket mondtak, de angolul. Barbara tanulta ugyan egy évig az iskolában ezt a nyelvet, de azóta túl sokat felejtett ahhoz, hogy most pontosan megérthessen mindent.

— Moszkváról beszél valamit, de bárcsak érteném, mit!

Karl visszakapcsolt középhullámra és Strassburgra állította be a készüléket.

— Tíz perc múlva itt is lesznek hírek, várjunk addig.

— Egészen lehalkította a rádió hangját és visszaült az asztalhoz. Paul érezte, hogy Karl egy kérdés megfogalmazásával küszködik, de húzódozott attól, hogy segítsen neki. „Végül is nem vagyok én bábaasszony, gondolja csak ő maga végig, hogy tulajdonképpen mit akar kérdezni."

Egyszerre sietős léptek hallatszottak a lépcsőház felől. Mire kopogtak, Karl már az ajtónál állt. Ketten viharzottak be a szobába. Egyikük alacsony, kövérkés férfi — pufók, lilás-piros arcát hitler-bajusz meg rengeteg összevissza futó erecske tarkította — a másik, nála valamivel magasabb, termetes, több tekintélyes gömbölydedséggel rendelkező hölgy. Hangos zihálásuk egészen felkavarta a szoba levegőjét. A férfi szőrös, vöröses bal kezét hájas mellkasára nyomta és levegő után kapkodott, a másikkal meg azt jelezte, hogy valami igen fontos mondanivalója van. Ki is nyitotta a száját... de maradék erejéből csak egy böffentésre tellett.

— No, ülj le előbb, Antoine, meg te is, Suzette, hiszen teljesen kifulladtatok. — Ezzel Barbara lenyomta őket a süppedős, elnyűtt heverőre.

— Pardon — lihegte a hitler-bajuszos — pardon, de ez az izgalom meg a meredek lépcső... pfű... Na, mit szóltok, most mi lesz? — Az első nekirugaszkodásra nem jutott tovább. Mialatt a férfi tehetetlenül hadonászott kezével a levegőben, felesége folytatta a témát, változatokkal fűszerezve:

— Mondtam én nektek mindig, és most tessék, nyakig ültök a

lében. Csak azt tudnám, miért kellett ennek a szerencsétlen Antoine-nak is belépni a Kommunista Pártba! Hányszor mondtam neki, hogy ne tegye. De hát nem és nem, mert a Karl is benn van, meg a Barbara is benn van, akkor a mi drága Antoine-unknak is be kell lépni. Na de legalább nem tartott sokáig. Három hónapig fizetett csak tagdíjat. És ezt is rögtön visszakéred, érted? És azt is, amit a segélyalapra adtál! Kétszáz frank! Hogy jövök én ehhez...

Antoine, aki közben összeszedte magát, felesége hatalmas combjára támaszkodva, nehézkesen felállt.

— Nem erről van szó, Suzette. Hagyd, hogy én beszéljek egy kicsit a barátainkkal. — S az olyan ember ostoba és hetyke arckifejezésével, aki azt hiszi magáról, hogy ő fedezett fel egy végzetes tévedést, az ilyen ember sajnálkozó megértésével ereszkedett le most Antoine ezekhez a mit sem sejtő szerencsétlenekhez és Karlhoz fordulva így szólt:

— No, *mon cher*, vége a dalnak. Az oroszok elárultak bennünket. És mi, marhák, majdnem a kezünket, lábunkat törtük értük... — És ebben a pillanatban a dagadt férfiú észrevette a lámpa árnyékában mozdulatlanul és szótlanul üldögélő Pault.

— Hát ez meg kicsoda? — kérdezte.

Barbara egy hirtelen kitalált néven bemutatta nekik Pault. A hájfejű fickó kövér mancsát Paul úgy megszorította, hogy az felszisszent bele, amit ő kaján örömmel nyugtázott.

— Maga biztosan birkózó vagy bokszoló — mondta szemrehányóan Antoine, miközben szorgalmasan rázogatta sajgó kezét.

Az izgága asszonyságot pedig rövid fejbiccentéssel meg egy tökéletes franciasággal odavetett *Enchanté, madame**-mal üdvözölte. Mindezek után visszaült a helyére és tovább hallgatott.

Kétkedésre már nem volt okuk. A londoni rádió is jelentette a hírt, a strassburgi adó csak megerősítette. Paul rögtön tisztában volt azzal, hogy amíg itt kell rostokolnia, egyedül lesz, mint a kisujja, s az események szövevényében magának kell rátalálnia a kivezető útra.

Hajszolták egymást a gondolatai. Bármennyire undorodott is a két kövérségtől, Karlnak és Barbarának tartozott annyival, hogy nem ül itt már szótlanul sokáig. Mint német kommunista

* *Örvendek, asszonyom (francia).*

kötelességének érezte, hogy az elzászi elvtársaknak valami magyarázatot adjon a történtekről.

Karl és Barbara ugyan még egyetlen szót sem ejtett a megnemtámadási szerződésről, de Paul látta rajtuk, hogy nem értik a váratlan eseményt. De vajon ő maga értette-e? Efelől még akkor sem volt biztos, amikor nagy kiabálás és asztalcsapkodás közepette a zavaros vitába beleavatkozott. Karl és Barbara makacs kitartással védték hadállásukat, amelyről maguk sem tudták, hogy tulajdonképpen hol is van. A két kövér kipuhatolta gyöngéjüket és egyre gátlástalanabbul támadott. Mintha Antoine egész életét arra tette volna fel, hogy szavaival és tetteivel a szocializmust szolgálja, a püffedt férfiú felháborodástól reszketve nyitott tüzet Barbarára, mert az asszony őt — őt! — ingatag fecsegőnek titulálta.

— Márminthogy én ingatag? Ne nevettessen, drága „elvtársnő"! Katonai megbízottjaink még javában élvezik a moszkvai ájert, amikor a ruszkik a hátuk mögött lepaktálnak Hitlerrel! És ha ezek után betiltják a Francia Kommunista Pártot, igazuk van. Én holnap mindenesetre kilépek!

Antoine kishitűsége Hans esetére emlékeztette Pault. „Lám, milyen széles körben és milyen változatos módon hat a fasiszta méreg!"

Karl és Barbara csak másnap mondták el Paulnak kételyeiket, de ő már ezen az estén látta, hogy kissé megzavarták őket az események. Örült önuralmuknak és pusztán azért, hogy támogassa őket, belekapcsolódott a beszélgetésbe:

— Monsieur Antoine, úgy gondolom, hogy felesége őnagyságával egyetemben most már eléggé kitombolták magukat. Holmi szerződésszegésről kiabálnak itt, mintha értenék, hogy mit is beszélnek. Fáradt vagyok ugyan és minél előbb szeretnék ágyba kerülni, de engedjék meg, hogy előbb feltegyek önöknek pár kérdést.

A kövér úriember visszagurult a heverőre, dús keblű élettársának melengető közelségébe.

— Lennének szívesek megmondani, ki szegte meg a francia—szovjet szerződést — folytatta Paul. — Vajon nem az a Bonnet, aki 1938 decemberében a párizsi külügyminisztériumban fogadta Ribbentropot, és vele együtt aláírt egy francia—német barátsági nyilatkozatot? Ugyanekkor Németországban zsidópogromok tom-

boltak. Szeptemberben pedig Monsieur Bonnet eladta Csehszlovákiát Hitlernek... Na, ugye, erre nem találnak választ. Önök az imént árulásról beszéltek. Miért? Azért, mert a Szovjetunió jó eszközt talált arra, hogy elhárítsa egy német—francia—angol hadiszövetség mindinkább fenyegető veszélyét? Ez árulás? Vagy talán azt veszik szószegésnek, hogy a Szovjetunió megakadályozta, hogy az egész világ szeme láttára Münchenben úgy-ahogy összetákolt szovjetellenes koalíció ténylegesen megvalósuljon? És tudnak-e önök egyáltalán valamit is a Moszkvában lezajlott katonai megbeszélések igazi tartalmáról és arról, hogy tulajdonképpen miért is fulladtak ezek kudarcba?... Nem, semmit nem tudnak!

— Ismeritek-e Monsieur Daladier és Sir Chamberlain esteli imádságát? — vágott Paul szavába Karl, akibe ezek az érvek új erőt öntöttek, s gondolkozásra is volt közben ideje. — „Drága Hitlerkénk, add meg nékünk mielőbb a te háborúdat, de jaj, nehogy ellenünk, hanem az oroszok ellen, amiként mi is megadjuk neked a te nyugalmadat, ha jó leszel hozzánk. Ámen." — Így van vagy nincs így? Ez a mi derék uraink politikája, vagy nem? Mi a véleményed kedves... izé...

— Feldmann — segítette ki Paul, akinek szerencsére a legjobbkor jutott eszébe a Barbara által adományozott neve. — Túlságosan felidegesítetted magadat, kedves Karl. Nem éri meg, hogy ilyen nyomorult, pipogya fráter miatt elveszítsed a higgadtságodat.

— Ahhoz volna eszük — folytatta gondolatait Karl — hogy az oroszokkal kapartassák ki maguknak a gesztenyét, ők meg közben a kezüket mossák! Persze ha megvolna még a Népfront, ahol szavuk van az egyszerű embereknek is, másképpen állna a szénánk.

— Duma, üres duma az egész. Engem már elég sokáig vezettek az orromnál fogva — fordult Monsieur Antoine kihívó fejmozdulattal Paul felé. Paul észrevette, amint Suzette oldalba bökte a férjét és valami feltehetően igen fontos dolgot súgott a fülébe. Nem lepődött hát meg, amikor a kis gömböc ripacskodva így szólt:

— Tisztelt vendégetek bizonyára Oroszország új szövetségesének nemzetségébe tartozik. Ha nem csalódom, Monsieur Feldmann sváb.

Mielőtt Paul még megakadályozhatta volna, Karl kirobbant:

— Te, te szarjankó — ordította el magát — bárcsak te is ilyen sváb lennél! És bárcsak minden sváb ilyen lenne, másképpen nézne ki a világ! A... a Feldmann úr német politikai menekült, aki a kötelességét teljesíti, és jobban, mint te...

— Azzal, hogy itt lopja a napot, elzabálja előlünk a jó elzászi kenyeret, meg mereszti a szemét! Menjen inkább haza és verjen egy kis észt a honfitársai fejébe ahelyett, hogy itt adja a nagyfiút. Odahaza biztosan nem tépné így a száját. De nálunk persze mindenki mindent megengedhet magának...

— Nekem aztán igazán nyolc, akár így, akár úgy — avatkozott a szóváltásba Suzette, hogy felgyülemlett mérgét végre kiönthesse magából — szóval mindegy, de Mulhouse-ban tegnap megint lekaptak két porosz spiont. Ezek is politikai menekülteknek hazudták magukat, igazában meg a Maginot-vonalat szaglászták a poroszoknak. Az egyikük meg ráadásul zsidó is. Szóval, nem bízhatsz a svábban — de az oroszban sem! Az egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz.

Amikor a „spion" szó kifröccsent az asszony száján, Paul, fáradtsága ellenére, legszívesebben mindkettejüket lehajította volna a lépcsőn.

De ő itt vendég volt. Nyugton maradt hát és még mosolygott is, mert alaposan belegondolva a helyzetébe, rájött, hogy ez nincs minden komikum híján. Hogy a kém-pszichózis felüti majd a fejét, az magától értetődött, hiszen már körös-körül minden a háború szagától bűzlött. A két bamba kövérség ugyancsak felháborodott volna, ha valaki megmondta volna nekik az igazat, azt, hogy az igazi kémeknek, a francia nemzeti érdekek igazi árulóinak már réges-régen nincs szükségük arra, hogy a detektívregények vagy bűnügyi filmek hőseinek módjára viselkedjenek. A Hitler-pénzen tartott mesterkémek a *Comité France—Allemagne*-ban ültek, szabad bejárásuk volt befolyásos lapok szerkesztőségeibe is, az ipar és a nagytőke vezető embereihez s a vezérkarhoz is. Ez persze nem jelentette azt, hogy ugyanakkor kis, filléres fickók ne dolgoztak volna a náciknak.

Karl legszívesebben darabokra törte volna a két széket kedves vendégeinek a hátán, de kötelességének érezte, hogy folytassa a vitát.

Paul felnevetett, s ez megmentette a helyzetet. Felállt és hatalmas tenyerét a két dagadtnak nyújtva, így szólt:

— Madame Suzette, Monsieur Antoine — bocsánat a megszólításért, de családnevüket nem értettem — önök valóban mesterdetektívek. Holnap reggel repülök Berlinbe a Führerhez. Kénytelen leszek óvni őt önöktől. Intelligenciájuk veszélyes lehet a számára. Addig is, míg visszatérek, minden jót és nyugodalmas jó éjszakát.

Minthogy egyikük sem nyújtott neki kezet, kénytelen volt saját magával kezet rázni. Majd megfordult, kedélyesen odaintett Karlnak és Barbarának, akikre látszólag kínosan hatott az egész jelenet, s ezt mondta:

— Ugyan, Karl, add kölcsön *A leninizmus kérdései*-t, hogy holnap legyen valami rendes olvasnivalóm a gépen.

Karl odaadta neki a könyvet s közben őszinte csodálattal veregette Paul vállát. Barbara nem tudott tovább uralkodni magán és Paul váratlan ötletén, mint egy kisgyerek, teli szájjal kacagott. Szívbéli hálával szorította meg a férfi kezét.

Távozóban még hallotta Paul, hogy Antoine és Suzette nagyban susmorog, de nem akart tovább foglalkozni veluk, csupán aludni vágyott, hiszen majdnem harminckét óra óta nem hunyta le a szemét. Szállását, ennek a kétes hírű Grand Rue-i szállodának szűk padlásszobáját undorítónak találta ma éjjel. Mennyivel jobb lett volna valami tiszta kis szoba, ahol nem bűzlik minden a poloskairtótól, s ahol csap alá dughatta volna a fejét. De a francia hatóságok által idegen állampolgárok részére kiadott tartózkodási engedélyében kövér betűkkel ez állt: „Ezen tartózkodási engedély Felső- és Alsó-Elzász, Mosel stb.... megyékre nem érvényes." Így csak ennek a poloskafészeknek a fogadósa volt hajlandó, megfelelő felár ellenében, kiadni neki ezt a padlásszobát, és nem ragaszkodott ahhoz, hogy Paul a vendégkönyvbe beírja a nevét.

Paul ezen az éjjelen mélyen aludt, nem voltak álmai. Későn ébredt.

Következő napjai lassan, unalmasan teltek. A Németországból magával hozott leveleket már továbbküldte. Minden reggel rávetette magát az újságokra. A szovjet—német megnemtámadási szerződéshez fűzött kommentárokat már betéve tudta. Az egyetlen lap, amely enyhítette volna a magányát, az *Humanité*, a francia párt betiltása óta már nem jelent meg legálisan. Naponta ellátogatott a rakpartra abban a hiú reményben, hogy talán Wer-

ner már ott van és vár rá. Közben pedig napról napra egyre jobban kételkedett benne, hogy Werner egyáltalán eljön.

Strassburg békés szorgoskodása lázas sürgéssé változott. Az asszonyok már nem álltak meg egy kis pletykálkodásra a kirakatok előtt, hanem sietős léptekkel és gondterhelt arccal mentek a dolguk után. Fel-felütötték hirtelen a fejüket vagy tétován megálltak, mintha a következő sarkon az ellenség lesne rájuk. De hát ki is ez az ellenség? Ezt senki, sem a férfiak, sem a nők nem tudták megmondani. A tehetős üzletemberek és gazdag polgárok e jóllakott, kényelemszerető városa elvesztette a talajt a lába alól. A pocakos strassburgi kereskedő már nem úgy állt a boltja ajtajában, mint azelőtt: zsebre dugott kézzel, önelégülten, magabiztosan szaglászva az időt, lesve a vevőket, hanem mint az olyan ember, aki nem tudja, mit hoz a holnap. Már nem is a régi, kövér, vörös gyűrűs havannáját szívta, hanem sovány ka cigarettákat, amiket pár ideges szippantás után elhajított, hogy a telefonhoz rohanjon s felhívjon valakit: „Halló, halló... kicsoda? Ja, maga az. Éppen most akartam hívni. Na, tud valamit?... Nem?... Hogy én? Hát Gruber, Walchmann és Cerf evakuál... Persze, önkéntesen... Ne mondja, a Brunschwig is?... A bankszámlám? A kétharmadát kivettük... Egyébként Blaise... ismeri őt... A Crédit Commercial igazgatóhelyettese... na... nemrég hívta fel Frottot és azt tanácsolta neki, hogy sürgősen utazzon el. A bank bezár. Csak órák kérdése... Igen, a fiam még fent van Párizsban, a minisztériumban. Amint telefonál, tudatok magával mindent... Bocsásson meg, de be kell fejeznem, hív a feleségem ... Mi van? Mit csináltak az oroszok?... Nem értem... Nem, nem, valami rádiójelentés... A viszonthallásra nemsokára, isten vele!"

Egyre több és több üzlet redőnyét húzták le. A városból nyugatra és délre vezető utakon egymás hegyén-hátán gyerekekkel, bőröndökkel, ládákkal telezsúfolt gépkocsik lassú menetben hagyták maguk mögött Elzász gyöngyének ősi falait.

Mint valami tarka, szélfútta boszorkánylebernyeg, úgy repült megannyi hír a város szűk utcáin át: a Münster tériek szerint a pápa az utolsó pillanatban megakadályozta a háború kitörését... a Polygonon úgy hírlett, hogy már német repülőgépek szálltak le valahol... A „Vasember"-hez címzett vendéglőben esküdtek rá, hogy Roosevelt megüzente a németeknek a háborút, a Kléber

téren pedig úgy szólt a fáma, hogy Hitler Londonba repült tárgyalni. S a hírek, szájról szájra járva, dagadtak és hullám módjára csaptak egymáson át. A kávéházakban fogadásokat kötöttek az emberek. Az Odéon nagy sakk- és skat-játszmái félbeszakadtak, valahányszor a játékosok egy-egy ismerőse bukkant fel a teremben. A foglalt telefonfülke üvegjén idegesen doboltak a várakozók s aztán rosszkedvűen, topogva lesték, mikor kerül már rájuk a sor. Az újságokat pillanatok alatt elkapkodták. Megjelenésük előtt egy órával már hosszú sorban álltak az újságos bódék előtt.

Nem csoda hát, hogy mikor könyvével a hóna alatt Paul kényelmesen rótta az utcákat, őt is megszólította egy idegen: „Tudja már?... Mit szól hozzá?... És hallotta?..." Miután két oka is volt rá, hogy ne válaszoljon, idegenes kiejtése, meg az, hogy amúgy is utálta ezt a sok zűrzavaros fecsegést, elhatározta, hogy süketnémának tetteti magát. Idétlen mozdulatokkal mutogatott a szájára meg a fülére, mígnem a csalódott idegen, a bosszankodás és a részvét érzései közt hányódva, eltávozott. Itt-ott szándékosan befurakodott valamilyen csoportosulásba, hogy meghallgassa, mit beszélnek az emberek. Hosszabb ideig azonban nem maradt meg sehol. Semmi újat nem hallott. Tulajdonképpen senki nem tudott semmit, de mindenkinek járt a szája. Szívesen felkereste volna a barátait, de nem akart a francia elvtársak terhére lenni. Nagyon is jól ismerte azt a rengeteg kisebb-nagyobb problémát, amellyel egy munkáspárt és annak minden egyes tagja szemben találja magát, amikor arra kerül a sor, hogy a lehető legkisebb veszteséggel cseréljék fel a legalitást az illegalitással. Minél jobban megfontolta, milyen kárt okozhat egy elhirtelenkedett tette a francia elvtársaknak, annál tisztábban látta saját helyzetét. Hiszen most ő is újból illegalitásban él. „Igaz — gondolta — a Rajnának ezen az oldalán nem annyira veszélyes ez, mint a túlsó parton." De azért már efelől sem volt nagyon biztos. Valószínűleg nem vennék rögtön a fejét, de hogy nem szolgáltatnák-e ki a németeknek? Tudja isten!

A várakozás egyre kellemetlenebbé vált Paul számára. Egyik estén aztán már megelégelte a poloskákat. Fejét válla közé húzva s füleit hegyezve rótta az utcákat, mintha így hallaná, miről beszélnek, mit határoznak most Párizsban az elvtársak. Bárcsak felkeresné egyikük ezen az eldugott őrhelyen! De persze, erről szó

sem lehet. Semmi értelme, hogy idejöjjenek. És annak van-e célja, hogy ő itt rostokoljon? „Ohó, azért vigyázzunk!" Úgy állapodtak meg, hogy bevárja Wernert. S ha csak egy százalék valószínűsége is volt annak, hogy sikerült neki átszöknie Németországból, ez a parányi lehetőség is kötötte Pault. Kényelmes léptekkel haladt a Kléber téren át, amikor az Aubette-bár felől zene ütötte meg a fülét. Hogy miért ment be a lokálba, azt bizony e percben nem tudta volna megmondani. Arra volt talán kíváncsi, hogyan táncol a jó nép a vulkán tetején?

Mikor az egyik sarokba leult, fogalma sem volt, mit is rendeljen. A kelekótya emberforgatagot nézve, elszégyellte magát és legszívesebben azon nyomban távozott volna, de egy mosolygó pincér máris ott hajlongott előtte, s a szokásos lekötelező udvariassággal, ami lehetetlenné tett minden menekülést, megszólalt: *„Que désirez, Monsieur?* — Mit parancsol, uram?"

Hogy mit parancsol? Embereket akar látni, nem az ő világából, hanem egy másikból valókat, embereket, akik táncolnak, nevetnek, szeretnek, miközben minden és mindenki, ez a tánclokál, a város, az ország és a nép, az egész emberiség a végzete felé rohan. A sima arcú pincér azonban nyilván egészen más megrendelésre várt, s így kénytelen-kelletlen italt rendelt, pedig csipetnyi szomjat sem érzett. Egy pohár sör a legolcsóbb; s azonnal fizetni, hogy mehessen, mihelyt a nézelődéssel betelt. Izzadságmeg pacsuliszag terjengett a levegőben. Nyivákoltak a szaxofonok. A dobos őrjöngve verte hangszerének peremén a ritmust. Műpálmák lekókadt papírlevelei fáradtan játszották a szegényes fantáziájú alkotójuk által kifundált szerepüket. Paul csaknem úgy érezte magát, mint valami emberek közé csöppent remete. Csaknem, mert némileg mégis hatott rá a környezet. A félhomály, az idegen, tolakodó ritmus és a nők benne is különös feszültséget keltett. Megdöbbenve figyelte saját érzéseit és gondolatait. A fejek és vállak kavargásában egy szőke, karcsú asszonyt látott meg. Elhitette magával, hogy a festett nők csúnyák. Így kényelmesebb volt. De azok a lányok ott, a bárpult előtti gólyalábú, törékeny székeken szépek voltak, pedig éppen elég festék volt az arcukon. Hirtelen, a táncoló párok tolongásában, pillantása egy sápadt arcra esett... erélyes, szépvonalú száj, nagy fekete szem... de hiszen... nem, ez lehetetlen... hogy kerülne ide az a spanyol

lány?! Barcelona, 1936. Két nappal a frontraindulás előtt, igen, azon az estén...

Felállt. Átfurakodott a táncoló párok között. Hogy közben a lábára tapostak, ide-oda lökdösték, észre sem vette. Azt a bizonyos arcot kereste. Minden nőnek belenézett a szemébe, de nem találta a spanyol lányt. Eltűnt. Idegesen és csalódottan húzódott vissza az asztalához. Szégyenében és haragjában fel tudta volna pofozni magát. Hogy is lehet ennyire elővigyázatlan! Így viselkedni egy tánclokálban, néhány ezer méternyire a német határtól! Minden percben jöhet egy razzia. Nyilván lebukik ezekkel a vacak papírokkal. Egyszeriben nagyon éber lett. Dühítette a saját viselkedése. Legszívesebben felugrott volna és le a lépcsőkön...

Abban a pillanatban azonban, amikor fel akart állni, egyik szomszédja tüzet kért tőle. Csak a gyufa fényénél látta meg közelebbről a férfi arcát. Rögtön tudta, hogy egyszer már látta ezt az arcot. De mikor? Hol? Erre már nem emlékezett. Afelől azonban biztos volt, hogy számára kellemetlenül zajlott le az a találkozás. Az utóbbi napok állandó nyugtalansága most szinte az elviselhetetlenségig fokozódott benne. Előbb az a vadászat a spanyol fantom után, most meg ez az ismerős arc. Még egyszer szemügyre vette az idegen fejét. Háttérben egy megvilágított falfelülettel, profilja éppen élesen kirajzolódott. Nem vitás! Ezt az arcot ő valahonnan ismeri és semmi jót nem várhat tőle. El innen, minél előbb. Az idegen azonban ekkor hirtelen megfordította a székét és máris Paul asztalánál ült.

Jól megtermett, szőke, kék szemű, pirospozsgás arcú férfi volt. Már az előbb, amikor tüzet kért, feltűnt Paulnak az illető kifogástalan németsége. Most pedig maga elé dörmögve elkezdte:

— Micsoda nők, micsoda fene jó nők!

Paul tette magát, mintha nem hallaná. Cigaretta után kotorászott a zsebében, de az idegen megelőzte. Ezüstösen csillogó tárcát pattantott fel előtte és megkínálta. Paul kivett egyet s odavetette:

— *Merci.*

Mire a másik:

— Ennek a *mercinek* is nemsokára befellegzik itt, Elzászban. Ma persze még vágja hozzá a jó pofát az ember, de már nem sokáig. Mit szól, micsoda óriási húzás volt Hitlertől ez az orosz

paktum? Én mondom, hogy zsebre vágja az egész világot, a többiek meg legföljebb az orrukat piszkálhatják közben! Igaz vagy nem? Jól van, na, értem. Nem akar beszélni. Azt hiszi, meghallhat bennünket valaki. Maga csak ne féljen semmit, jóformán egymás között vagyunk. Azokat az uraságokat, akik a franciákhoz húznak, már nem találja itt. Bebújtak az ágyukba, vagy ha oda még nem is, de a táncolástól elment a kedvük. Egyet mondok magának, és ez olyan biztos, mint az, hogy itt ülünk: az olyan ember előtt, aki ma itt amúgy igazából jól érzi magát, aki ma itt nyugodtan pityizál, az ilyen ember előtt kinyithatja a száját. Az biztosan nem valami párizsi *monsieur*. Nézze, én is szeretem a békességet. De ami sok, az sok. Ezt beláthatja. Semmi se végtelen. A mi türelmünk se! Hát nem így van? Na! Vagy más a véleménye?

Időt kellett nyernie, nehogy elárulja magát. Ki lehetett ez az idegen fickó? Rendőrspicli, szeparatista, vagy abból a bizonyos „ötödik hadoszlop"-ból való hitler-ügynök? Paul most higgadtabban, tisztábban gondolkozott, hűvös fejjel, mint mindig, mikor közvetlen veszély fenyegette.

Mintha nem is hallotta, meg se értette volna az elhangzott szavakat, kihörpintette maradék langyos sörét, kezefejével végigtörölte a száját, s aztán unottan az órájára nézett. A másik közben éberen figyelte a mozdulatait s így rájött, hogy menni készül. De megelőzte:

— Pincér, két kevertet legyen szíves, igen, nekünk kettőnknek!

Ezalatt szorosan fogta Paul csuklóját s így kényszerítette arra, hogy maradjon, ahogy az már két ilyen jó barátnál szokás.

Az ismeretlen férfi magabiztossága meglepte Pault. Csodálkozva nézett rá s közben igyekezett kezét kiszabadítani a szorításból. De nem ment. Az idegen ujjainak szorítása nem engedett. Érezte, hogy taktikát kell változtatnia. Botrány nélkül szökni innen már nem lehetett. A szőke férfi meg nyilván tudta, hogy Paulnak kerülnie kell a feltűnést. Viselkedéséről lerítt, hogy ezenkívül még sok minden mást is tud. Paulnak — szinte a háta borsódzott belé — az volt az érzése, hogy az idegen nyomon követi még a gondolatait is, hogy még mielőtt ő saját magában tisztázta volna elhatározásait, a másik már átlátott a szitán, s ehhez képest viselkedett is. A férfi ugyanis elereszteti Paul kezét.

— Nekem ezekről a dolgokról egyáltalán semmi véleményem nincs — vetette oda végül unottan Paul, a tőle telhető legerősebb elzászi akcentusban.

— Tökéletesen igaza van — fogadta nagy megértéssel Paul szavait az ismeretlen — nekem is pontosan az a véleményem, hogy nincs véleményem. Túlontúl sokféle ma már az emberek véleménye, meg rengeteg az ilyen-olyan párt. Fel kell számolni ezt az egész parlamentáris hókuszpókuszt. Túl sokat fecsegnek az emberek, ahelyett, hogy dolgoznának. Na de már nem sokáig... Pincér, még két cseresznyét, de persze keverve...

Paul megértően bólogatott, de viselkedése arra mutatott, mintha a világon semmi nem érdekelné, csak a táncparketten forgó tömeg.

— Nézze ott azt a szőkét, a világoskék ruhában, igen, azt ott, a túlsó oldalon, aki azzal a félnéger brillantin-reklámmal táncol... kár érte, nem? Egy ilyen csinos kis macska pont ebbe a stricibe botlik bele. Várjon, idehívom az asztalunkhoz. Egyébként engedje meg, hogy bemutatkozzam: Bergmann a nevem. Georg Bergmann.

Paul elfogadta a feléje nyújtott kezet, biccentett is egyet, de nem viszonozta a bemutatkozást. Felesleges is lett volna. Bergmann ugyanis játékosan könnyed hangon azonnal megszólalt:

— Mintha azt mondta volna, hogy Feldmann, vagy talán tévedtem?

Paulnak pillája se rezzent, de a másik nem nézett rá, hanem nagyban integetett a táncparketten át. A zene éppen ekkor hallgatott el egy pillanatra. A párok szétváltak. Paul asztalánál pedig megjelent a vakító szőkeség. Csak úgy dőlt róla a kölniszag.

— Hadd mutassam be magukat egymásnak — emelkedett fel kissé székéről Bergmann — Feldmann úr, Gaby kisasszony... csak így egyszerűen Gaby, minden egyeb tartozék nélkül; azaz itt-ott azért vannak a hölgynek egész kecses tartozékai — tette hozzá egy afféle pőrére vetkőztető mosollyal Bergmann.

Miközben pedig az állítólagos Bergmann meg a lány minden ostobaságot összehordott, s a férfi nagy műfelháborodással faggatta a nőt, hogyan is táncolhat egy olyan kikent-kifent fajkeverékkel, mint az iménti partnere, Gaby gazellalába behatóan és szakszerűen dolgozta meg az asztal alatt Paul térdét. A szőke

hölgy olyan feltartóztathatatlanul evezett célja felé, hogy Paulnak csak pár másodpercnyi zavar után tisztult ki a feje. A lány lábának szorításából azonban egyelőre még nem sikerült szabadulnia. Mozdulatlanul ült hát tovább. Mikor pedig a kéretlen partner szorítása kissé engedett, hirtelen felállt, s egy rövid *bon soir* után gyorsan a kijárat felé indult. Mentében a szomszéd asztaltól elhúzott egy széket és maga mögé állította, hogy legalább némiképp akadályozza azt, aki netán követni akarja.

Egy kis ideig minden rendben ment. Paul már azt hitte, sikerült meglépnie, amikor észrevette, hogy hihetetlen gyorsasággal rohan utána a szőke nőszemély a lépcsőn lefelé, s máris ott csüngött rajta, csókolgatta a nyakát, a fülét, és közben ilyeneket gügyögött egyfolytában hangosan, hogy *mon cher, mon amour, mon doudou.* Majd rácsimpaszkodott Paul karjára s vonszoltatta magát kifelé. Bergmannak persze közben bőven jutott ideje arra, hogy észrevétlenül a nyomukba szegődjék.

Paul nagyot nyert azzal, hogy kívül került innen, hiszen az utca sötétje az ő szövetségese volt. Emellett most már afelől is biztos volt, hogy nem a francia rendőrséggel van dolga. Ellenfelei kétségtelenül a német fasiszták ügynökei. S Antoine és Suzette valamilyen kapcsolatban áll velük, hiszen rajtuk kívül senki nem ismerte a Feldmann nevet, amit Barbara annak az emlékezetes vitának a hevében talált ki.

Paul hirtelen megfordult s durván így szólt a férfihoz:

— Mi az istent akarsz tőlem, te kezdő, te?

Bergmannak pár pillanatig nem jött szó a szájára. Paul idekint a szabadban biztosabban állt a lábán, bővebb mozgási lehetősége volt. Az illegalitásban sokszor tapasztalta, hogy a legjobb védekezés a támadás. Fürgén, hajlékonyan, ravaszul, az okosabbik fél módján, támadásba kezdett. Már az első rövid szóharc után megállapította, hogy a másik alig tud róla többet, mint azt, hogy állítólag német politikai emigráns és Feldmann-nak hívják.

Bergmann abbahagyta a kísérletezést, hogy megfélemlítse Pault. Már azzal se fenyegetőzött, hogy Paul a „nemzeti felkelés" után pár nappal lógni fog, mert erre a kijelentésére szívből felnevetett s barátságosan hátba veregette a németet. Ettől kezdve Bergmann kételkedett abban, vajon jól csinálja-e, amit csinál, és elkövette a hibát: beszélni kezdett. Elmondta, hogy emberekre van szüksége; jól megtermett, erős, germánvágású és német gon-

dolkozású emberekre — éppen olyanokra, mint Feldmann. Hogy Paul egyszer valami miatt emigrált, azzal ma már a kutya se törődik. Most pedig egészen különleges alkalma nyílik arra, hogy tévedését jóvátegye. Tudnia kell, hogy az elzásziak a következő hónapok során véget vetnek a francia rabságnak. S ehhez olyan emberek kellenek, akiknek helyén van a szívük. A Führer határozott óhajára a külföldön élő és leigázott németfajú lakosság felszabadításának munkájából a „becsületes" emigránsokat sem szabad kizárni. Köztük is akadnak hazájukhoz hű elemek, akikre áll a Führer nagylelkű kijelentése: „Ha későn jöttök is, de jöttök." Sőt, Göring parancsára még azokat a fennkölt gondolkozású zsidókat is tiszteletbeli árjákká nyilvánítják, akik a Nagy-Németországért folyó harcban különleges érdemeket szereznek. Mennyivel természetesebb hát, hogy az olyan fajtiszta német idealisták, mint Feldmann, ebben a nagyszerű órában újra megtalálják a néphez és a Führerhez vezető utat.

Mialatt Paul egyik fülébe a Niebelungok csábdalát duruzsolta Bergmann, a másikat a hivatásosok odaadásával és kötelességszerű szenvedélyességével csiklandozta és cibálgatta Gaby kisasszony. Paul tudta, hogy ezek most már ki nem engedik őt a karmaik közül. Le kellett tehát rohanni, teljesen össze kellett zavarni őket. Röviden, keményen a szavukba vágott:

— Kezdők! Kevesebb dumát és több készpénzt! A gramofont állítsátok le. Inkább azt mondjátok meg, mi a meló és mennyi a steksz?

Itt kezdődött Gaby szerepének második része. Neki kellett megfosztania a „nemzeti felkelés" pénzügyi oldalát prózai jellegétől. Bő fantáziával és lelkesedéssel azonnal lefestett Paul előtt egy kis villát a gérardmer-i tó partján, a Vogézekben. Körös-körül illatos fenyők. A villa előtt virágoskert, háta mögött garázs, benne áramvonalas Bugatti. A jövendő Feldmann-rezidenciában persze központi fűtés lesz, szép könyvtár, nyolclámpás világvevő, a hálószobában kék selyemmel borított bútorok, s az ágyban ki más, mint az ellenállhatatlan Gaby, a titkárnő, az összekötő és a szerető, aki mindenért fizeti a számlát, no meg a Führer intő keze — egy személyben. És miért mind e pompa? Csöppnyi ellenszolgáltatás csupán, amiért a Niebelungokhoz méltó hűséget tanúsított. S ez még csak a kezdet. A nem is oly távoli jövőből még sokkal szebb képek ködlenek fel. A Harmadik Birodalomban egyál-

talán nem lehetetlen, hogy a Führer és a Birodalom olyan egyszerű, bátor harcosát, mint amilyen minden bizonnyal Feldmann is lesz, egy szép napon például Elzász gauleiterévé emelik.

— Végy már lélegzetet, cicus — állította meg a szóözönt Paul s az órájára nézett — a jövő zenéjét hagyjuk vacsora utánra. Először lássuk, hogy állunk az előétellel?

— Ha azt hiszed, hogy a fejünkre ejthetsz bennünket — fenyegette meg Pault Bergmann, mert érezte, hogy odakozmásodott, amit főztek — akkor tévedsz. Itt mi vagyunk az erősebbek, ezt elhiheted...

— Viccsek vagytok — ismételte Paul — kezdők. Biztosan az Antoine bácsi hülyített meg téged, Bergmann. Na, ha ilyenek a „b" embereitek, akkor jól néztek ki...

— Feldmann, nem viccelünk. Biztosítékra van szükségem, érted? Ki biztosít róla, hogy nem valami pimasz fráter vagy, aki azt hiszi, hogy szépen megsétáltat bennünket, aztán agyő. Lehet, hogy használható fickó vagy, de még az is lehet, hogy egy bolsevista féreg. Amíg ez nem tisztázódik, addig — ha tetszik, ha nem — szoros kapcsolatban maradunk.

Ezeknél a szavaknál érezte Paul, hogy a jobb oldalán valaki megböki a csípőjét. Mint valami villám, vágott bele az emlékezés: évekkel ezelőtt ugyanilyen fémdarab nyomását érezte a csípőjének jobb felén. Akkor is így emlegette előtte azt a „szoros kapcsolatot" egy SS-ember, gyűlölködő hangon.

Mintha tegnap történt volna, olyan élességgel játszódott le Paul szeme előtt, egy másodperc törtrésze alatt a dortmundi rendőrség börtönében lefolyt jelenet: egy fiatal, szőke, kék szemű, pirospozsgás SS-legény kiverte két fogát, mert nem adta meg a lakásnak a címét, ahol legutóbb a párt Berlinből küldött instruktorával találkozott. Paul hallgatásán feldühödve, hátulról mélyen a csípőjébe nyomta a revolverét és kárörvendve megjegyezte, hogy mindaddig tartani fogják egymással ezt a „szoros kapcsolatot", amíg Paul rá nem szánja magát a vallomásra. Amikor ideértek, az SS-legény főnöke, aki a brutális vallatást eddig íróasztala mögül, karbatett kézzel nézte, megszólalt: „Klaube, kísérje vissza ezt a disznót a pincébe, és adja át a zenekarnak. Azok majd megtáncoltatják egy kicsit. Estére talán majd észretér. Maga meg jöjjön azonnal vissza. Van itt egy másik ügy is, amiben szükségem van magára."

Egész halkan és olyan nyugalommal szólalt meg Paul, hogy maga is meglepődött rajta. Szavai úgy szóltak, mint valami parancs:

— Már mondtam neked az előbb, hogy kezdő vagy. Úgy látszik, nem értettél meg jól. Nem vagy Dortmundban, Klaube!

És számítása bevált. Feltételezte ugyanis, hogy Klaube nem ismeri fel, hiszen egyetlen találkozásuk csak jelentéktelen epizódszámba mehetett a rengeteg gaztett és galádság között, amelyeket az effajta brávók elkövettek. Támadásának hatása felülmúlta minden várakozását. Az SS-fickó egy pillanat alatt a zsebébe süllyesztette revolverét s ingerülten a pokolba küldte a szőke delnőt. Gaby hang nélkül elpárolgott. A két férfi, egymás mellett lépkedve, az Ill felé vette útját. Klaube teljesen magánkívül dadogott:

— Honnan tudtam volna, hogy te... azaz pardon, hogy ön... hogy az isten verte volna meg ezeket az elzásziakat... Na de majd elkapom én ezt az ökör Antoine-t, de úgy, hogy belekukul. Egyébként informálhattak volna otthon is, hogy...

— Tartsd a szád! Tisztára úgy viselkedtél, mint egy óvodista. És a lotyódnak is visszafizetheted a tandíjat. Összevissza gyűrte a nadrágomat ez a tehén...

— Az egészben Antoine meg...

— Azokat hagyd ki a játékból. Hogy te ilyen balfácán vagy, azért nem hibáztathatod az elzásziakat. Amit azok meséltek neked, csak azt bizonyítja, hogy nem voltam olyan lüke, mint te, és jól beépültem a marxisták közé... Egyébként mióta dolgoznak neked? És mennyit kapnak?

— Még semennyit. Csak négy héttel ezelőtt szerveztem be őket.

— Milyen alapon?

— Biztosítani akarják magukat. Nem szeretnének lemaradni a vonatról. A mamus egyetlen vágya, hogy dagadt párja önálló legyen. Ehhez meg pénz kell. A franciák alatt soha nem szedhetnék meg magukat...

— Ez már nem érdekel. Mit beszélnek a rakparti emberekről?

— A szokott dolgokat: sok a kommunista és a szervezett munkás, dolgozik a Vörös Segély, meg különböző kapcsolataik vannak...

— Kikkel?

— Egy Isaak Hahn nevű zsidóval, meg egy szabadkőműves tanítónővel...

— Senki mással?

— Mostanáig senkivel, jobban mondva az ön feltűnéséig, azaz a Feldmann-ügyig...

— S te az első pillanatban bekapod ezt, mint kacsa a nokedlit. Nekem meg közben egy fontos nyomozásomat teszed tönkre, mert olyan feltűnést keltesz ezzel az ócska Zarah Leander*-utánzatoddal, hogy az valami borzalom. Na, kedves Klaubém, neked is meg vannak számlálva a strassburgi napjaid.

— Nagyon kérem, ne nevezzen a valódi nevemen, ezeknek a strassburgi házaknak füle van... aztán meg szeretném, ha... szóval nem tudom, föltétlenül muszáj-e...

— Hogy teszek-e jelentést felsőbb hatóságaimnak a te hülye magatartásodról vagy sem, az teljesen tőled függ.

— Hogyhogy tőlem? Mit tehetnék, mit kellene tennem, hogy ez ne történjék meg?

— Először is szedd össze magad. — Paul hideg fejjel, számítóan gondolkozott, pedig nagyon kalapált a szíve. Úgy határozott, hogy ellenfele vereségét maradéktalanul kihasználja, noha érezte, hogy közben egy feneketlen mélység felett kifeszített vékony kötélen táncol.

Klaube bizonyára sok ügynököt ismer. Teljes győzelmet akart aratni az SS embere felett; meg valami becsvágyféle is elkapta, mint a jó sportolót. Két számlán akart egyszerre törleszteni: a politikain meg a saját fizetnivalóján.

Pár perc múltán hanyagul odavetette:

— Valami bűzlik a területeden. Egy csibész kuksol itt valahol, de a főnök nem tudja, hol. Ha rájövök, kész a karrierem. Akkor végre Berlinbe kerülök és valószínűleg a főnök segédtisztje leszek. Ha segítesz ebben a munkában, fátyolt borítunk a ma este történtekre. Akkor sose láttuk egymást — és kész.

— De hogyan segítsek? Hiszen én sokkal kevesebbet tudok, mint on, én csak egy kis...

— Le kell szoknod a fecsegésről... Az osztályvezetőm egy szerencsétlen trotli. Csak azoknak a nevét adta meg, akikkel közvet-

* *Náci filmszínésznő.*

lenül kell felvennem az érintkezést. De hogy az elhárítás szempontjából a terület minden disznóságát leleplezhessem, az egész hálózat név- és címlistájára szükségem van, még a legjelentéktelenebb nevekre is... érted?

Klaube vonaglott, mint valami féreg, és szemmel láthatólag megint aggályoskodott.

Paul kíméletlenül nekitámadt:

— Szóval nem? Rendben van, fiatalember. Huszonnégy órán belül ott a jelentésem a főnök asztalán, hogy az ellenség egy bizonyos Klaube nevű ügynöke le akart buktatni Strassburgban!... Heil Hitler!

De Klaube belekapaszkodott a távozni készülő Paul kabátjába, mire az gorombán visszaszólt:

— Igen vagy nem? Ostobaságokra nincs időm!

— Milyen nevekre van szüksége? Csak a saját embereinkére? Ezek közül csak négyet ismerek. Vagy a fajnémetek nevei is kellenek?

— Mind a kettő!

Klaube szó nélkül előhúzta noteszét a zsebéből, kikeresett egy holdsütötte helyet a postaépület falánál és nehézkes kézzel írni kezdett. Paul nézte.

Mikor Klaube a lapot teleírta, fordított egyet rajta, s még négy nevet firkantott a hátára. Pár másodpercig habozott, míg pillantása Paul mozdulatlan árnyékára nem esett, amelyet a közvetlen mellette levő faldarabra festett a hold.

Paul gondosan megnézte a papírlapot, összehajtotta és beletette a tárcájába. Aztán a fasiszta felé nyújtva a kezét, belesúgta a bizalmatlankodva pislogó férfiú fülébe:

— Klaube, bizalomért bizalom — most már bemutatkozom én is: Alois Relti, Sturmfuhrer, Különleges Szolgálat, bevetési terület Nyugat.

S ezzel otthagyta. Klaube megkönnyebbülten fellélegzett, aztán ő is útjára indult.

A következő napokban kergették egymást a nemzetközi események. A német csapatok betörtek Lengyelországba.

Paul halálosan fáradt volt. Az óta a bizonyos éjszaka óta, amikor a nagy fontosságú papírlapot kicsikarta a német ügynöktől,

alvásról szó sem lehetett. Többször változtatta a szállását. Napközben meghúzódott valahol, ahol éppen tehette. Karl, akit csak két nappal éjszakai kalandja után tudott értesíteni, sírva fakadt a nevekkel teleírt papírlap láttán. A csalódás és a kétségbeesés könnyei hullottak a szeméből. Paul csupán egyetlenegyszer látott életében embert ennyire magánkívül, a dortmundi Gestapo pincéjében. Egy zsidó cipész volt az illető, akit két SA-pribék arra kényszerített, hogy megigya saját vizeletét. Karl meredt szemmel bámulta a fehér lapot és újból meg újból végigolvasta.

Paul nem kérdezősködött. Lemásolta az írást s azt kérte, hogy a lehető legrövidebb úton juttassák el Párizsba. Karl is csak enynyit nyögött ki nagy nehezen:

— Marx mondja valahol, hogy a burzsoázia százszor inkább elárulja nemzetét, semhogy saját előjogaiból egy fikarcnyit is engedjen. Ezt a cetlit kéne megmutatni azoknak, akik kételkedni mernek a marxizmusban. Micsoda nevek, Paul, micsoda nevek!... Az ember nem éri fel ésszel!

Ezt követően Paul minden kapcsolatot megszakított francia barátaival. A helyzet egyre feszultebb, egyre fenyegetőbb lett. Arról még sikerült hírt kapnia, hogy a listán megnevezett hét személyen kívül, a pontos adatok alapján magát a hitler-ügynököt is letartóztatták! Hogy el is ítélik-e őket, efelől Paul már nem volt bizonyos. A saját bőrén érezte, hogy milyen kíméletlen hajtóvadászatot folytat a rendőrség az antifasiszták ellen. Nem volt hát meglepő, hogy ugyanez a hatóság csak a Paul által szolgáltatott súlyos bizonyítékok nyomása alatt — úgyszólván a saját akarata ellenére — dugta börtönbe Franciaország e halálos ellenségeit.

Paulnak is rejtőzködnie kellett tehát az elől a rendőrség elől. Az ő csápjaik elől kellett neki is menekülnie. Önszántából folytatott háborúellenes tevékenységét nemcsak nem nézték jó szemmel, hanem legszívesebben lakat alá tették volna érte. Hogy milyen fonák helyzetben volt, arra egy véletlenül kihallgatott futó beszélgetésből jött rá. A *boche**-okról folyt a szó; de a beszélgetők nem a nácikat illették e megalázó kiszólással, hanem az elzászi meg az idegen zsidókat, no meg a német antifasiszta menekülteket.

Teljessé vált a politikai és lelki zűrzavar. Egyetlen éjszakán

** A franciák ezzel a gúnynévvel illették a németeket. Kb. olyan íze van a szónak, mint a mi „sváb"-unknak.*

olyan vihar törhetett ki, amelyről akár csak pár órával előtte se tudhatta senki, még megközelítő biztonsággal sem, hol lesz a magja, kit söpör el. A különböző utcai beszélgetések, amelyek jártában-keltében megütötték a fülét, mély nyugtalanságot keltettek benne. Unos-untalan azon kapta magát, hogy gondolatai rossz irányban kalandoznak, nem Németország áll a központjukban. Nagy volt a kísértés, hogy eltévelyedjék, hogy a béke erőinek katasztrofális kudarcáért másokban keresse a hibát.

Éjjel-nappal azon töprengett, hogy vajon mivel válaszol a német nép Hitler gaztettére, Lengyelország megrohanására. De adós maradt magának a felelettel. Bár jól tudta, mekkora terror dühöng odahaza, mégis a német munkásság valamilyen megmozdulásában reménykedett, de ezt még magának se vallotta be.

Paul remélt, aggódott — és várt. Werner, úgy látszik, nem jön már. Pedig ez a mostani találkozás fontosabb lenne, mint akármelyik eddigi találkozásuk.

Közben a francia kormány feje megtartotta történelmi jelentőségű beszédét.

Közben a különféle békefelhívások és ultimátumok süket fülekre találtak náci-Németországban.

Közben Hitler csapatai végigságuldtak a lengyelek földjén.

Közben Anglia és Franciaország megüzente a háborút Németországnak.

És közben Paul helyzete Strassburgban tarthatatlanná vált.

Egyik rendőrségi akció követte a másikat. Értelmük és céljuk nem mindig volt világos. Nem mindig lehetett tudni, hogy az elzászi hitler-ügynökök tevékenysége a külső ellenség ellen irányult-e, vagy azok ellen a néprétegek ellen, amelyek az immár szabadjára engedett háborút hitlerellenes, felszabadító népi háborúvá akarták változtatni.

Paulnak azonban nem jutott sok ideje a töprengésre. Döntenie kellett. Strassburgot kiürítették, itt tehát semmiképp sem maradhatott.

Úgy határozott, hogy visszatér Párizsba.

Elcsigázva, de tele belső feszültséggel, álmatlanul töltött éjszaka után, de szellemileg éberebben, mint valaha, vágott át a Gare de l'Est előtti téren. Régi szokása szerint — szinte gépiesen — a poggyászmegőrzőn át jött ki a pályaudvarról, hogy kikerülje a rendőrség esetleges ellenőrzését.

A belleville-i dombon levő kis szobájában kék levélke várta. Nem ismerte a kézírást. Megmosakodott és hosszú idő után végre ruhát váltott. Hetedik emeleti szobájának ablakán át lenézett a mocorgó városra, amely a reggel párái alatt most ébredezett. Úgy érezte — hazaért.

Egyetlen papírlap volt a kék borítékban. Közönséges fogalmazó papír, s az aláírás: „Annette-je". Meglepődött egy kicsit. Felkapta s olvasni kezdte. Először kapott levelet Annette-től. Tegnap adta fel. Franciául írt neki a lány:

Kedves Paul, gondolom, miért nem jön ki már a gyárba. Tegnapelőtt óta a két barátja sem jelent meg a tanfolyamunkon. Ha még nem jelentkezett volna a Colombes-Stadionban, nem beszélgethetnénk előbb egy kicsit? Munkatársainktól ugyanis azt a megbízást kaptam, hogy személyesen adjam át Magának az üdvözleteiket. Sokféle holmit összeadtak, meg készítettek egy kis élelmiszercsomagot is három német antifasiszta barátjuknak. Ezt is nekem kell átadni. Az internálás első napjaiban biztosan jó hasznát veszik majd ezeknek a dolgoknak.

A szaktársak meg vannak győződve róla, hogy pár nappal ügyük kivizsgálása után mindhármukat kiengedik.

Minden este hat óra öt perckor a courbevoie-i pályaudvaron vagyok. Ugye, emlékszik még erre a kis külvárosi részre? Ha ez nem megy, nyugodtan felhívathat a műhelyben.

Annette-je.

Ez a nap hamar elmúlt. Kenyeret és újságokat vásárolt magának. Éppen reggelizett, amikor rákopogott a háziasszonya. Töpörödött, öreg asszonyka, a szeme ugyan még jó, de a keze agyondolgozott. Az egyik szobáját ki kellett adnia, mert a nyugdíjából nem győzte a házbért. Harisnyát, kesztyűt meg pulóvert kötött a szomszédoknak. Minden második vasárnap egy kis fészekbe utazott, valahová Orléans környékére a lányához, aki egy csendőrhöz ment férjhez. Most egy nagy darab kalácsot hozott magával és odatette Paul elé:

— A lányomtól hoztam. A kis unokámnak volt a neve napja, tudja, a pici lánynak ...

Topogott, fújogatta az orrát s közben aggódó rokonszenvvel méregette Pault.

— *Pauvre ami*, szegény barátom, magának bizony nincs szerencséje... de nekem sincs... hiszen úgy meg voltam elégedve az én albérlőmmel. Most, hogy itt a háború, nemigen találok majd utódot, olyant aztán meg, mint maga, kizárt dolog... Ó, ezek az átkozott boche-ok! Jaj, bocsásson meg, mit beszélek itt összevissza, de ugye, maga megért? Maga igazán nem boche, maga a barátunk. Maga is a boche-ok ellen van, már úgy mondom, hogy Hitler ellen. De hát most mihez kezd? Mért csukják be magát? Ez nem igazság!... Amikor láttam, hogy az áll az újságban, hogy minden németet internálnak, mindjárt átfutottam a rendőrbiztosunkhoz. Elmondtam neki, hogy én kezeskedem magáért, hogy maga nem boche, hanem pont az ellenkezője, hogy német ugyan, de a fasiszták ellen van, hogy Spanyolországban meg is sebesült, meg hogy a nácik halálra ítélték és a feleségét megölték...

Paul elmosolyodott és átfogta a derék öregecske vállát. Az anyóka félreértette mozdulatát, azt hitte, Paul fékezni akarja, mert hadart; mentegetőzött hát:

— Látja, milyen buta is vagyok. Ugy forog a nyelvem, mint amikor valamilyen közeli jó baráttal beszélgetek. Ilyenkor bizony mindig elfelejtem, hogy túl gyors a szójárásom. De maga igazán olyan jó ember, olyan becsületes, nem mint azok a boche-ok. Így aztán mindig kimegy az eszemből, hogy nem francia...

— Ugyan, ugyan, sose mentegesse magát, értettem én jól, mit akart mondani.. Egészen más miatt nevettem, mint gondolja. Azon derültem, hogy már tudom is, mit felelt a biztos úr. Azt, hogy „így vagy úgy, de a boche csak boche. Ez a parancs. Ha majd az illetékes bizottság úgy látja jónak, hogy ez vagy az a német szabadon futkározzon, akkor majd kiengedik. Nekem legfeljebb csak az a kötelességem, hogyha nem jelentkezik Colombes-ban önként, akkor a hűvösre tegyem. A jótállásával meg, ha akar, forduljon oda, azokhoz. Aztán meg az albérlője, úgy látszik, hogy vörös. És most ezek meg a barnák együtt vannak Franciaország ellen..."

Paul belenézett az öregasszony szemébe s aztán akarva-akaratlanul, megint elmosolyodott.

— Ugye, hogy ezt mondta a rendőrbiztos úr?

— Na de hogyan? Maga honnan tudja ezt?

— Egyszerűen onnan, hogy ma minden rendőrbiztos ezt a nótát fújja. Látja, ezért könnyű játszani a gondolatolvasót.

Ezután elment Ernst elvtárs lakására.

Nem találta otthon, de várta egy levél, ami fejtörést okozott neki. Néhány utasítás volt benne: hol, kinek továbbítsa a jelentéseket. Közös megbeszélés későbbi időpontban lesz... Paul pedig, mint a többiek, szintén jelentkezzék Colombes-ban. Mi az, hogy a „többiek"? Csak nem azt jelenti ez, hogy tényleg mindenki beáll a sorba?... És tulajdonképpen mikor kell ott lennie a Stadionban? Az újságok azt írják, hogy azonnal. Ezt pedig az ember úgy érti, ahogy éppen akarja. Egy biztos: ma még Colombes tájékára se megy. Bőven ráér holnapig.

Elintézte a levélben kapott megbízásokat, s aztán lassan Courbevoie felé vette az irányt. Strassburggal ellentétben Párizs még alig-alig változott. Persze sok újonc nyüzsgött az utcán, legtöbbje még civilben, kis katonaládával meg hurkára tekert pokróccal a vállán. A Strassburg—Párizs közti úton is mindenütt ez a kép fogadta. Ma reggel a Gare de l'Esten sűrű tömegbe keveredett. A sínpárokhoz vezető kijáratokat mindenütt a mozgósítottak sokasága állta el. Most ugyancsak őket látta az utcák forgatagában. Hogy énekeltek, lelkesedtek volna? No, nem. Igaz, hogy harag se látszott rajtuk. Paul sokat hallott arról, meg híradókban is látta, milyen forró harci lelkesedéssel álltak az 1914-es francia regruták a háromszínű zászló alá. Ezek a férfiak viszont itt, a párizsi utcán, kötelességtudóan és bátran ugyan, de hallgatagon és meggyőződés nélkül járták az útjukat.

Ha rendőrt látott, átment a túlsó járdára. Határai találkozóján mindenképpen ott akart lenni. Egyelőre még túl fiatal volt azonban az idő. Mikor a Szajna-hídon lépegetett, még egy teljes órája volt. Tízedszer nyitotta ki a kis kék levelet, pedig már betéve tudta. Nekitámaszkodott a híd korlátjának s úgy silabizálta Annette kézírását. Milyen furcsa kis teremtés is ez a lány! Eddig Paul nemigen törődött vele. Jó pajtás volt, szórakoztató, kellemes ember.

De Paul jóformán nem tett érte semmit. Hosszan gondolkozott ezen és elszégyellte magát. Igen, ez így volt. Még csak azt sem kísérelte meg, hogy cserébe Annette állandó francia-leckéiért, németre tanítsa. Igaz, hogy a lány se kérte ezt egyetlen szóval sem. De helyénvaló volt-e erre várni?

A híd alatt hirtelen hangos füttyszó harsant, forró gőzcsík csapódott a magasba és magával sodorta a kék levelet. Paul látta,

hogyan himbálódzik a levegőben s aztán lassan-lassan alápereg a Szajnára, közvetlenül a vontatógőzös mellé, amelynek vihart kavaró szirénája kiszakította a kezéből. Először hebehurgyán a tovarepülő levél után kapott s olyan mozdulatot is tett, mintha utána akarna ugrani. Aztán csak bosszankodott. Igaz, hogy a levelet untig elégszer olvasta s a találkozó helyét és idejét fejből is tudta, mégis fájt neki ez a veszteség. Tán csak nem szerelmes? Negyven éves fejjel? Már jó ideje, hogy semmi másra nem gondolt, csupán a Hitler elleni, a háború elleni küzdelemre: arra a harcra, amit szavakkal és tettekkel, éjjel és nappal vívott Belgiumban, Spanyolországban, otthon és most itt, Franciaországban. Később, ha majd megint béke lesz, és Hitlert már a pokolra küldték, akkor talán jut idő a szerelemre is. De addig józan ember nem gondolkozhat másként, legfeljebb azok, akik bután, önző módon élnek a vak világba.

S akkor megszólalt mögötte valaki:

— Hat óra, igen, pontosan hat.

— Köszönöm szépen.

Paul összerezzent. Gyors pillantás a karórájára: csakugyan, hat óra! Mikor már vagy jó kétszáz métert rohant, akkor vette észre, milyen fiatalosan mozog. Belepirult. Lelassította a lépteit. Száz méterrel odább azonban már nem tudta türtőztetni magát. Megint futni kezdett. És futott, futott, megállás és szinte lélegzetvétel nélkül, egészen a pályaudvarig. Teljesen megfeledkezett a sebéről, ami gyors járásnál kellemetlenkedni szokott. Csípőlövését súlyos operáció követte. Medencecsontjának egy részét szétroncsolta a golyó. Futás közben húzódott és fájt a széles forradás.

De ma nem érzett semmit. Izzadságcseppek hullottak a homlokáról, mire elérte a kis állomásépületet. Most aztán gyorsan: állj, néhány mély lélegzés, letörölni az izzadságot és a frizurát is rendbe. Nevetségesen festene, ha ilyen állapotban látná meg Annette.

A lány azonban már felfedezte. Biztosan azt is látta, hogy milyen lélekszakadva rohan. Erre megint csak elpirult. Néhány percre legszívesebben a föld alá búját volna. Mivel magyarázza meg neki ezt a nagy loholást? Valamilyen hihető magyarázat után kutatott magában, de Annette nem hagyott rá időt. Ragyogva jött felé s a világon semmit sem vett észre. Legalábbis így viselkedett. Nem látta meg Paul szétzilált hajzatát, sem a halántékán

folydogáló izzadságcseppeket, sőt zihálását sem hallotta meg, amit a férfi hiába igyekezett elfojtani. Azon nyomban az üzemről kezdett beszélni, közös barátaikról, arról, hogy mindnyájan üdvözlik.

Paul nagyon hálás volt neki ezért. Annette túláradóan és megszakítás nélkül beszélt, hogy Paul közben szépen lecsillapodott. Tapintatáért köszönetként legszívesebben magához ölelte volna. De épp az ellenkezőjét tette. Igyekezett minél közömbösebben beszélni, iparkodott, hogy a hanglejtése minél érdektelenebb legyen. Rengeteg apró-cseprő üzemi történetet mesélt Annette, amelyek mind Paul távolléte alatt játszódtak le. Aztán mentegette magát a csomag miatt. Otthon hagyta, mert ugye, nem tudhatta, melyik napon jön érte Paul. De ha most futja az idejéből, elkísérheti s megkapja.

A dolog hát úgy áll, fontolgatta Paul, hogy a csomagjáért el kell menni, s kiszámította, hogy így több mint egy óráig minden különösebb ürügy nélkül Annette-tel maradhat.

A Saint Lazare-ig* tartó úton elhatározta, hogy leküzdi tartózkodását és bátor lesz, igenis bátor, noha úgy érezte, hogy az effajta bátorság hiányzik belőle. Többször neki is rugaszkodott... De ahányszor csak Annette ránézett azzal a nagy fekete szemével, mindig a torkán akadt a szó. Csak mikor az állomás sűrű forgataga egymáshoz szorította őket, s Annette-nek a legfőbb gondja az volt, hogy merre, hova lépjen a tömegben, tehát nem fordíthatta feléje tekintetét, akkor merte végre kinyitni Paul a száját. Legfőbb ideje volt, mert már ott tátogott az orruk előtt a földalatti széles lejárata.

— Megengedné... úgy gondolom, volna-e kedve... azaz, hogy kellene valamit ennem... és talán együtt... szóval nem venné tolakodásnak, ha meghívnám vacsorára? Lehet, hogy megint hosszú ideig nem látjuk majd egymást. Holnap jelentkeznem kell Colombes-ban, tudja, internálás. És előtte szeretnék még egyszer, amúgy istenigazában jóllakni. Az ember manapság soha nem tudhatja, mit hoz a holnap... Elvinne egy jó kis vendéglőbe? Maga sokkal jobban ért az ételek kiválogatásához is, mint én. Ha magam rendelek, rendszerint olyasmit hozatok, amihez semmi kedvem...

* *Az egyik párizsi pályaudvar neve.*

— Hát ezt valóban nem engedhetem. Majd én összeállítom a menüt.
— Nekem is, meg saját magának is.
— Helyes. Mindkettőnknek.

Ott, ahol az ég a földdel összeért, még villódzott valami átlátszó lila fény. A föld s az égbolt legteteje közt, amelyet mintha pontosan a montmartre-i Szent Szív templom folé borított volna a természet, a lilaság kékesfeketébe tompult, hogy aztán fent, az ég magasán bársonyos mélyfeketébe olvadjon. A földről ma csak néhány árva fény felelt a milliónyi szikrázó csillagnak. Kikapcsolták a fényszórókat is, amelyek máskor a Szent Szív stílustalan, félmór templomát egy Grál-legenda fantasztikus kulisszájává varázsolják. Egyetlen utcai lámpa se égett. Sötétség borult az egész Montmartre-ra. A templom fehér kövei sápadtan belevesztek az éji sötétbe. Óriássá nőtt a két fekete lovas, komoran őrizve a szent hajlékba vezető lépcsőket. S a lábuknál, komoran, akár csak jómaguk, a hatalmas világváros: Párizs. Csak itt-ott pislákolt egy-egy kis fénypontocska. A „fény városának" csillogó tűztengere kihunyt. Paul és Annette csendben nézte a feketélő messzeséget. A lábuk alatt elterülő házrengetegből kísérteties zúgás áradt feléjük, fel a Montmartre ezernyi lépcsőfokán. Hatalmasabb, eroteljesebb volt ez a hang, mint néhány nap előtt. Mintha a franciák fővárosa gyorsabban venné a lélegzetet. Egy-egy közelben elsuhanó autó dudájának a hangja, amely más éjszakákon megütötte a Montmartre késői látogatóinak fülét, ma mintha belefulladt volna az elsötétített város tompa zajába.

— Vajon merre lehet az Eiffel-torony? — szólalt meg Paul.

— Nincs többé — suttogta Annette s még szorosabban odabújt Paul mellére.

Hogy mikor karolta át a lányt, arra már nem emlékezett. Mintha soha nem is mentek volna másképpen egymás mellett. Most mind a ketten eltűnődtek. Ott álltak a széles lépcsősor tetején, ahová városnézni jártak nyári estéken a szerelmespárok. Ma este csaknem egyedül volt itt Paul és Annette. Néha el-elsuhant mellettük egy árnyék, s a halk szófoszlányokat is elnyelte a sötét.

Háború volt. Annette, mintha olvasna Paul gondolataiban, ezt suttogta feléje:

— Paul, ne szomorkodjék. Tudom ám, mitől fél. De nincs rá oka. Nekem ez a háború nem a németek meg a franciák háborúját jelenti...

Paul még szorosabban vonta magához a lányt. Hallgatott. Aztán lassan nekindultak, le a lépcsőn, a város felé. El-elbátortalanodtak a lépteik. Meg is álltak, mert úgy érezték, hogy a másik akar valamit mondani. Végül is Paul, hogy hosszú hallgatását megtörje, kérdően fordult Annette felé:

— Miért mondja, hogy ez nem a németek meg a franciák közti háború?

Halkan, de határozottan válaszolt a nyugodt, lágy szavú lány:

— Ezt a háborút a maga otthoni ellenségei meg az én itthoni ellenségeim viselik kettőnk ellen. Ne haragudjék, ha rosszul fejeztem volna ki magam, de ugye, maga így is megért?

Paul megértette. Arra gondolt, hogy bárcsak ilyen egyszerű lenne az egész, ahogyan ez a francia lány pár szóval elmondta. Hosszú évek óta először történt ugyan meg vele, hogy nemcsak a politika foglalta le a gondolatait, mégis úgy érezte, válaszolnia kell Annette-nek, s megkísérelte néhány szóban elmondani, hogyan vélekedik az eseményekről. Amikor mondókájának a végére ért, azzal, hogy „egy második, szörnyű világháború kezdetén vagyunk", a lányt nyugtalanság fogta el.

— Biztos benne, hogy világháborúvá fajul ez az összecsapás? Én még most is reménykedem abban, hogy az utolsó pillanatban mégiscsak megegyeznek egymással.

— Ki kivel? És ha igen, mit old meg egy ilyen kompromisszum?

Paul máskor az effajta beszédre elég nyersen szokott visszavágni, de most barátságos hangon beszélt. Úgy találta, hogy a lány szemében a béke mindennél többet jelentett, s a háborútól való félelmében nem gondolt arra, mit is eredményezhetne a béke utáni vágyának beteljesülése. Mikor bebizonyította neki, hogy egy Hitlerrel kötendő bármilyen új megegyezés csakis a végzetes müncheni politika folytatását jelenthetné, ami pedig mindenképpen háborúhoz vezet, Annette azt kérdezte:

— Paul, honnan tudod te mindezt?... Furcsa, de érzem, hogy így igaz, ahogy mondod. Miért van ez?

Paulnak feltűnt ugyan a tegezés, de még remélni sem merte, hogy szándékosan történt.

— Miért? Olvasgassa egy kicsit Lenint. Akkor majd rájön, hogy mi az igazi értelme mindannak, ami ezekben a napokban körülöttünk történik.

— Paul! — Annette megállt és kissé távolabb lépett a férfitól, úgy nézett rá. — Paul, én nagyon bízom...

Paul tudta, hogy a lány most kóstolgatja magában a szavakat, tegezze-e megint vagy térjen vissza a magázásra. Kezébe vette Annette fejét. A sötétség barátként segített abban, hogy végül is nekidurálja magát:

— ... Bízol bennem, ahogyan én is megbízom tebenned...

Vert nagyon a szíve. Annette könnyű kezét odatette Paul mellére, mintha csak nyugtatni akarná azt a kegyetlen belső kalapálást.

— Annette, Annette... Annette — szólt a lányhoz. Fájó emlékeket ébresztett benne a név. Nagyon hasonlított meggyilkolt felesége nevére, akit szívből szeretett. S aztán érezte, hogy Annette finom, hűvös keze a szájára tapad. Mintha nagyon messziről szólna, egészen halkan, egy ismeretlen, kedves hang.

— Tudom, mit akarsz mondani, Paul. De ne mondd ki addig, míg nem feleltél egy buta, egy igen buta kérdésemre. Csalódott leszel miatta, talán meg se érted... De ismernem kell minden gondolatodat, mielőtt kimondanád előttem azt, amiről érzem, hogy a sorsomat dönti el. — Elhallgatott.

Paul csendben várt, de közben kínozta a türelmetlenség.

S aztán megint megszólalt a lágy női hang:

— Paul, én francia vagyok, te meg német. A bátyám bevonult. Holnap fegyverrel a kezében áll a Rajna partján. Téged meg internál a mi kormányunk. Ugyanúgy bánik veled, mint akármelyik némettel. Nem tesz különbséget a nácik meg a nácik ellenségei között. Az ő számukra mindannyian németek vagytok, semmi más. Lehet, hogy majd rosszul bánnak veled. Cudarul — ez is meglehet. Megtanulod gyűlölni a hazámat, amelyik nem azt az embert látja benned, aki verekedett a békéért, vállalta az illegalitást és harcolt a fasiszták ellen, nem a Nemzetközi Brigádok önkéntesét, hanem a boche-t és csakis a boche-t. Mit jelenthet hát neked az a tisztelet és az a szeretet, amivel néhány francia munkás fordul feléd, akik azonban nem változtathatnak a sorsodon... A bátyám pedig lőni fog a németekre. Lehet, hogy valamelyik rokonodat vagy barátodat találja el a golyója. Vagy lehet, hogy a te húszéves nagy fiad lesz az én bátyám gyilkosa...

Annette hangja itt annyira elhalkult, hogy Paul csak úgy vehette ki a szavait, ha egészen közelhajolt hozzá.

— És akkor én mélységesen gyűlölni fogom a fiadat. A halálát kívánom majd, Paul... Látod-e, most milyen borzalmas az, hogy én francia vagyok, te meg német? Megérted-e már, hogy miért vágtam a szavadba az előbb? Felelj hát!

Ezzel kissé elhúzódott a férfitól. Paul nem láthatta kerekre tágult, aggódó, szorongással telt szemét. Erős karjával lassan átölelte a reszkető lányt, és gyöngéden az arcához tapasztotta az arcát. Aztán kemény ajka Annette félig nyílt ajkára tapadt.

A fiatal test a férfi karjában lassan felengedett.

Erre a válaszra vágyott Annette.

Egyikük sem tudta, meddig álltak így az éjszakai Montmartre lépcsőjén. De azt tudták mind a ketten, hogy nekik egymás között már semmi tisztáznivalójuk nincs.

Kézen fogva, szótlanul lépkedtek a sötét város felé.

És Annette hang nélkül követte Pault Belleville-be.

Ezen az éjszakán végleg egymáshoz kapcsolták az életüket. Paul érezte, hogy örök élettársra akadt. De nem ringatták magukat ábrándokban, hiszen már itt a reggel, a maga szívfájdító valóságával: válniok kell. Nagyon keserű válás az, amelyikről az ember nem tudhatja, mikor és hol ér véget. Paul igyekezett ugyan Annette-et kedveskedő szóval bátorítani és — mintha már ismerné — szép képeket festeni a jövőről, de az asszonnyá érett lány leintette. Semmi szükség arra, hogy áltassák egymást. Szereti ő Pault, ha mégoly nehéz lesz is a sorsuk.

Szűkszavú volt a búcsúzásuk és fájt. Még kora reggel átmentek Annette lakására a szeretetcsomagért, amit az üzem munkásai küldtek három német barátjuknak. A Saint Lazare pályaudvar sürgő tömegében hosszan szorongatták egymás kezét. Amit mondani akartak, már elmondták. Segítően állnak majd egymás mellett, valahányszor csak módjuk lesz rá — efelől biztosak voltak. Annette sem kérdezett már semmit. Elismételtetni, hogy Paul szereti őt, hogy soha nem felejti el, minek...

S akkor felhangzott a vonat indulását jelző sípszó.

Sietők emberek forgataga lepte el a helyet, ahol az imént még egy forró kézszorítással búcsúzott egymástól a német férfi s a francia nő.

3

DIÁKABRAK AZ ISTÁLLÓBAN

A hepehupás falusi úton keményre fagytak a keréknyomok. Jeges port hordott a metsző szél az utakra meg a földekre. A távíróoszlopokra és a drótokra fehér kéreg rakódott. Körös-körül jégcsapok lógtak az udvarok kútjain. Az árkokban meg a kis parasztházak zegzugos falai mentén hóbuckák tornyosultak. A lapályos, szélfútta vidék pöttöm falucskája elhagyottnak látszott. Két utcájának kereszteződésétől, onnan, ahonnan elügyetlenkedett templomának kissé ferdére sikerült tornya a magasba nyúlt, csaknem az egész környéket be lehetett látni. A faluba vezető utak közül három közvetlenül egymás mellett futott, a negyedik egy kanyar mögé húzódott.

A kopasz fák fázósan nyújtogatták csupasz fekete ágaikat a fagynak. Az egyik fához nyakig bebugyolált alak támaszkodott. Valahonnan messziről autópöfögés tört be a falu néma csendjébe. Az alak nehézkesen botorkált tovább a fatörzstől. Előbb még azt hihette volna az ember, hogy odafagyott hozzá. Átvágott a templomtéren s az út közepén megállt. A pöfögés egyre közeledett. Most végre kiegyenesedett az emberi alak. Magasra húzott válla közül kibukkant a feje. Már az egyik karját is látni. Ormótlan, ócska kesztyűbe bújtatott kezét, a távolt kutatva, most emeli a szeme fölé. Szürkésbarna, rongyos köpenye alatt fekete sínadrág szárai esetlen, kunkori orrú katonacsizmákba futottak bele.

A zaj irányába nézelődött, majd néhány csoszogó lépést tett a közeledő teherautó felé. Amikor a gépkocsi rekedt dudálása átvágott a fagyott levegőn, hirtelen megmozdult a télben szunyókáló falu. A templomtér túlsó oldalán ajtó nyikordult rozsdás sarkain. Néhány férfi lépett ki rajta. Megrázkódtak a hidegtől, és kezüket mélyen a kabátzsebükbe fúrták. Még a polgármester háza, a falu egyetlen kétemeletes épülete is megélénkült. Valaki papapucsban kopogott lefelé a lépcsőin.

Az egyik tágas udvar mélyén levő konyha ablakát kinyitották, majd hirtelen megint becsukták. Kiáltások hangzottak. Egy kutya ugatni kezdett. Biztosan azt hitte, hogy ettől felmelegszik

egy kicsit. A plébánia kertkapujában vastag, fekete gyapjúkendős öreg anyóka leskelődött. A teherautó az útkeresztezésnél levő pajta széles kapujánál állt meg. A sofőr-ülésről egy francia közkatona, egy altiszt s egy hadnagy szállt le.

Az érkezésükre váró, bebugyolált férfi már nem mozgott oly nehézkesen esetlen csizmájában, mint az előbb, amikor még minden felesleges mozdulatot igyekezett megtakarítani, hanem szinte körültáncolta a hadnagyot. A vastag fehérneműtől és különböző ruhadaraboktól púposodó háta szolgálatkészen görnyedezett a tiszt előtt. Lekötelezően alázatoskodó mosollyal a száján, kapkodva beszélt. Olcsó francia udvariasságokat kevert badar mentegetőzések közé, amelyekkel lényegében azért kérte a francia tiszt bocsánatát, hogy még élni merészel.

— Igenis, appardon, bocsánat... igen, arra szerettem volna tisztelettel megkérni a hadnagy urat... kérem, ne haragudjék... méltóztatna-e engedélyt adni arra, hogy azt az alázatos kérésemet terjesszem elő, miszerint... alázatosan jelentem, én vagyok a helyettes táborvezető... igenis... személyesen én...

A hadnagy, aki közben beosztottjaival beszélt és ügyet sem vetett a suta makogásra, odábbtolta az idétlen alakot és bement a szállására. A másik közben mögötte téblábolt, egyszer jobbról, másszor meg balfelől szerette volna valahogy megközelíteni a francia tiszt fülét. De az mindkettőt betapasztotta a kezével, nem mintha a locsogás zavarta volna, hanem mert fázott. Merthogy a messze elálló, derék lapátok, amelyeken kerek egyensapkája ült, már vöröseslila színben játszottak a fagytól.

Ezalatt egy tucatnyi ember gyűlt a teherautó köré Több száz komiszkenyeret raktak be a pajtába. Zsákszámra a babot, borsót, sárgarépát. Végül pedig egy csonttá fagyott vágott marhát. Begyújtottak a kondérokba, a pajta előtti udvarban felütött bádogtető alatt. Az előbb még az igazak álmát alvó házakból és udvarokból emberek tűntek elő. Kezükben teknők, csöbrök, méteres fahasábok, fejsze, balta meg fűrész. Nemsokára a teherautó kiürült, rakományát elhelyezték a csűrben és a kamrákban. Hangos nyüzsgés támadt ebben a Beauce nevű, elhagyatott falucskában, itt, e termékeny alföldön, Blois-tól, a franciák ősi királyvárosától délre.

Miközben minden internált, ki a tábor konyháján, ki a szállásokon, a reggeli elkészítésében segédkezett, s a csűrökben, pad-

lásokon és istállókban, ahol mintegy ötvenesével helyezték el őket, az edényeiket kapargatták tisztára, s ki-ki valami ülőalkalmatosság után kutatott, ezalatt a táborvezetőhelyettes szaporán topogott a francia parancsnok fényesen kivilágított ablaka alatt. Ha már nem sikerült magára vonnia a hadnagy pillantását, aki csak a háta közepét mutatta neki, legalább az altiszttel szerette volna észrevétetni magát. Ez a tenyeres-talpas fickó nagyon kedvelte a jó szivarokat, de csak akkor, ha valami jóféle borocskára lehetett elszívni őket. Egy vastag szivarral a kezében járta hát a jégenkopogót az ablak alatt a vezetőhelyettes úr, meg-megvillantva azt a szobából kiáramló fénycsóvában. Csábtáncát félre nem érthető kézmozdulatokkal meg arcfintorokkal kísérte, amelyek az alkohol és a nikotin nyújtotta élvezeteket akarták jelképezni.

Végül is siker koronázta erőfeszítését. A parancsoki iroda bejáratában megjelent az őrszemélyzet egyik tagja.

— Monsieur Bleichberg, a hadnagy úr maga elé bocsátja önt. De fogja egész rövidre a mondókáját, a parancsnok úr fáradt.

Az őr utolsó szavait Bleichberg már nem is hallotta, oly gyorsan besurrant a két ajtószárny között. S kerekded púpja máris ott hajlongott a hadnagy irodája előtt.

A villerboni III. számú civil-internálótábor parancsnoka tartalékos tiszt volt és civilben egy limonádé- és seltersvízgyár utazója. Általában hallatlanul megvetette a németeket, különösen pedig az ilyen-olyan titulusú elöljáróikat. Ez azért, akárcsak altisztjét, őt se tartotta vissza attól, hogy elfogadjon Bleichberg kezéből egy szivart. Mindez persze egy csöppet sem akadályozta abban, hogy — miután kényelmesen rágyújtott s néhány füstkarikát eregetett a levegőbe — imigyen ne támadjon kegyes megajándékozójára, a nevezett Bleichberg úrra.

— Már megint mit akar? Szabadságot talán? Alig egy hete, hogy megmondtam magának, ha még egyszer szabadságért kunyerál nálam, nyolc napra a pincébe röpítem...

— De parancsnok úr, én... hiszen ön... — hebegett Bleichberg, s közben, mint valami kötéldarabot, cibálta ide-oda a sapkáját.

— Megmondtam vagy nem? — makacskodott a francia tiszt.

— Egyrészt be kell látnom, hogy tényleg ezt tetszett mondani, másrészt azonban...

— Igen vagy nem?

— Igenis, a parancsnok úr megmondta.

— Nahát! És most megint itt áll! Jelentkezett már végre az idegenlégióba?

Bleichberg vergődött: — Igenis, hogyne, parancsnok úr. Azaz...

— Igen vagy nem?

— Az első szeptemberi listára, ott a sátorban, felvettek... De közbejött ez a szívnyavalyám, hiszen a parancsnok úr is tudja. Ó, ha látná, mit művel velem éjjelenként az az átkozott görcs... az, kérem...

— Az embernek felfordul a gyomra, ha ránéz ezekre a németekre! — förmedt rá a tiszt, és megvetése jeléül köpött is egy nagyot. Aztán elkérte altisztjétől a szabadságkérelmeket tartalmazó dossziét. A francia eme gesztusára felcsillant Bleichberg zsíros képe s egy megértő, alázatos mosoly ömlött el rajta. Majd a hadnagy komolykodó, rábeszélő hangon ismét beszélni kezdett. Bleichberg tüstént kapcsolt s ünnepélyes hangra váltott át ő is. Összekapta magát, vagy legalábbis szerette volna úgy, mint valami mokány katona. De a köpenybe bújtatott kövér ember keze nem ért le a nadrágja varrásáig. Apró karja, a görcsös erőfeszítés ellenére is, félkörben elállt püffedt testétől.

— Üljön le! — parancsolt rá a tiszt. — Magának, mint német táborvezetőhelyettesnek, jó példával kell elöljárni. Hogyan várjuk el a többiektől, hogy jelentkezzenek a Légióba, ha maga nem teszi? A szívbaja?... Franciaország fiait se kérdezik meg, hogy fáj-e a szívük vagy a veséjük. A kötelességtudás, Herr Bleichberg, a kötelességtudás mindenekelőtt!... Nézze, kedves barátom, nyolszázhét civil internáltunk van itt Villerbonban. És eddig csak ötvenkilenc jelentkezett közülük! Rossz példa, nagyon rossz példa. A II-es, IV-es, VII-es és VIII-as táborban honfitársainak majdnem ötven százaléka tudta, hogy mi a kötelessége.

— Úgy látszik, én túlontúl jó ember vagyok. Túl nagy szabadságot engedek maguknak. De ennek az időnek vége. Semmi kedvem hozzá, hogy a tisztelt német urak miatt a kerületi parancsnokságon lekapjanak. Ért engem? Úgy bámul rám, mint borjú az újkapura. Azt kérdeztem, hogy megértett-e?

— Igenis, megértettem, parancsnok úr!

— Nahát! Van valami javaslata is? — Ezzel csak úgy mellékesen, a nevezetes zöld papírtokban levő iratok közt kezdett lapoz-

gatni. Ebben őrizték az internáltak szabadságkérelmeit. A zöld a remény színe, sokat beszéltek hát róla, gúnyosan, cinikusan, de reménykedve is.

— Hadnagy úr, én igazán a legnagyobb propagandát fejtem ki a Légióba való jelentkezés mellett, de...

— A legjobb propaganda az, ha maga is jelentkezik... És különben is, most látom, még ha akarnék, se adhatnék magának szabadságot. Tudja jól, hogy csak havonta kétszer engedhetek el három-három embert két napra, s ezt az engedményt is csak a kerületi parancsnok úr különleges jóindulata folytán élvezi táborunk mindaddig, amíg vissza nem vonják. Maga előtt pedig még másvalaki van a listán, aki egy francia nővel házasodik össze. Így a gyerekei már franciák lesznek. Két nap szabadságot ígértem neki az esküvőjére. Mit bámul úgy rám? Nyomja valami a bögyét? Ki vele!

— Parancsnok úr, az a bizonyos internált, akiről beszélni tetszik, az... — Bleichberg elharapta a szót s egy kérdő pillantást vetett a mellette álló altiszt felé.

— Prioré előtt nyugodtan beszélhet, Bleichberg, ő hallhat mindent.

— Ugye, az az internált, akiről beszélni tetszik, egy magas, széles vállú, fekete szemű ferfi a hetes csoportból, egy bizonyos...

— A név nem számít, folytassa!

— Ez az ember kommunista. Az a francia nő pedig, akit el akar venni...

— Tartsa a száját! Megtiltom, hogy francia egyének dolgaiba beleüsse az orrát... Azt mondja, hogy ez az ember kommunista. Kezeskedik ezért, Bleichberg?

— Igenis, kezeskedem.

Erre a hadnagy becsukta az irattokot és visszahuppant a székébe. Kis idő múlva, mialatt összehúzott szemmel tetőtől talpig végigmustrálta az előtte merev mozdulatlanságban álló németet, így fejezte be a beszélgetést:

— Szombatig van ideje. Néhány felvilágosításra van szükségem a hetes csoport három internáltjáról...

— Tudom is, kikre gondol a parancsnok úr.

— ... és legalább egy tucat új önkéntesre a Légióba.

— Ha lenne oly kegyes hétfőig időt adni a parancsnok úr.

— Miért pont hétfőig?

— Mert mint ahogy tudni méltóztatik, szombaton egy tarkaest lesz a nagy pajtában, amelynek során alkalom nyílik majd, azaz majd én ezt megszervezem, egyes dolgokat illetően. Nem bánja meg a parancsnok úr ezt a két nap ráadást. A többi csoportban is akad ugyanis Franciaországnak néhány ellensége... És ha szabad kérdeznem, ebben az esetben mikorra várhatok egy kis szabadságot... hiszen a parancsnok úr megérti, néhány kisebb előkészületi intézkedésre, ugyebár, szükség van...

— Én nem seftelek magával, érti?

— Persze, persze, bocsánat!

— Előbb produkáljon valamit, aztán majd meglátjuk. Most pedig hagyjon békén!

Éppen olyan fürgén, ahogy besurrant, tűnt el a szobából az otromba alak és gyorsan elvegyült a csajkát cipelő emberek nyüzsgésében.

Az alacsony, hosszúkás istállóban trágya-, füst- meg ételszag terjengett. Balthasar, a cukrász, ott állt a magas, bűzös kályha mellett, amelyet Kurt, a csoport mechanikusa fabrikált ócska konzervdobozokból meg egy rozsdamarta, nagyüregű vashengerből. Balthasar diákkenyeret sütött az odasereglett embereknek. A sikerülteket huszonöt, az odaégetteket tíz centime-ért árulta. A tésztáját egy nyugdíjazott moslékosvályúban keverte ki, amelyet három frank ötvenért vett egy parasztasszonytól. Időnként olajos rongydarabot húzott végig az áttüzesedett kályhalemezen, mire szürkéskék füstfelhő csapott a mennyezet felé s alatta méltóságteljesen szétterült.

A kályha közelében kibírhatatlan volt a bűz. Egyes-egyedül Balthasar orra tűrte. Mikor egy rakomány barnára sült vagy feketére égett lepény elkészült, számokat szólított. Mindent gondosan megszervezett. A csoport tagjai számot kaptak, s ő aztán sorjában odaszólította őket. Amikor Bleichberg belépett az istállóajtón, éppen Emanuel, „a hetesek házitücske" következett. Ezt a nevet biggyesztették a többi csoport internáltjai a feltűnően hosszúra sikeredett költőre. Csontvázszerűen sovány testéből kinyúló pálcavékony, fehér nyakán hatalmas koponya ült. Sűrű, fekete művészsörénye, amelyet soha nem engedett rendesen megnyírni, mégcsak esetlenebbé formálta fejét. Miközben egyik ke-

zének viaszsárga, átlátszó ujjaival befogta érzékeny orrát, másik, óriási csontos kezébe Balthasar egy tucat diákkenyeret rakott.

— Hat ilyen — hat olyan — morogta közben — hat barna meg hat fekete, cingár költőnk vegye be! — S aztán jót nevetett a saját viccén... — A hetediket meg ajándékba adom, mert olyan jó vevőm vagy. Erről jut eszembe, hogy a tücsökkirály már nyolc frank hatvanöttel jön udvari cukrászának!

Emanuel közben visszavonult az egyik lóállás végébe, leült rozzant ládikájára és már két pofára zabált. A figyelmeztetést egyszerűen elengedte a füle mellett. Az ilyen köznapi gondok amúgy sem érdekelték. Pénze sose volt, de egy pillanatig sem kételkedett abban, hogy valamikor valaki kifizeti majd a számláját.

— Ajtót! — kiáltott egy hang a ködpára mögül. Bleichberg pár pillanatig habozva állt a küszöbön: bemenjen, ne menjen? Orrfacsaró volt a levegő a hetes csoport szállásán. Emanuel kis deszkalapot szögezett a jászolra. Ez volt az asztala. Az alatta levő mélyedésben tartotta az edényeit meg a könyveit. Bennük, mellettük, alattuk, felettük pedig élelmiszertartalékait. Minthogy a felsőbbség rendelkezései folytán az egész istállóban csupán két lámpa égett — az egyik a kalyha közelében, a másik meg a hodály messzi végében —, Emanuel a polca fölötti jászolrácsra zseblámpát akasztott. Ennek fényénél olvasott és költött. Nappal, mikor az ember a rácson át a falig is elláthatott, Goethe, Werfel, Morgenstern meg Bernard Shaw képének vagy szobrának reprodukcióját fedezte fel.

A hangzavarból, a tányérok és evőeszközök csörgéséből egy szájharmonika elnyújtott, panaszos hangja sírt ki.

— Hagyd abba azt a nyivákolást vagy eriggy ki az udvarra! — kiabált valaki.

— Mit játszol?

— Pikket!

— Megkontrázom!

— Én meg rekontrázom!

Paul ott állt Kurt mellett, aki két bajtársával egyetemben magagyártotta ülőkén kuporgott egy felfordított hordó körül. Zsebébe süllyesztette kezét és bizalmatlanul pislogott a játékosokra.

— Na, fiam, Kurt, ennek a játszmának már fuccs!

— Szó sincs róla — szólt a párbeszédbe Bleichberg. Észrevét-

lenül került ide a sarokba, a hátuk mögé, ahonnan belelesett a lapjaikba. A játékosok közül kettő megfordult. Megismerték a táborvezetőhelyettes hangját s összébb húzódtak, hogy helyet szorítsanak neki.

Sok internált, türelmes, szófogadó ember létére azt tartotta, hogy felsőbbségre szükség van mindenütt. Hogy ez hogyan születik meg, ki varrja a nyakukba, nem érdekelte őket. A puszta tény, hogy valaki a felsőbbséghez tartozik, már bizonyos tekintélyt kölcsönzött szemükben az illetőnek. Egymás között persze azért lehetett felettük gúnyolódni, meg tették magukat, hogy igazában nem ismerik el különb embernek, de ha véletlenül hirtelen megjelent, mondjuk, egy Bleichberg alakjában akkor gyorsan helyet szorítottak neki. Miért?

— Miért?... Tessék, játsszál csak ki egy hercet... na, miért nyomtok úgy oda ehhez a nyavalyás oszlophoz? Maradjatok a feneketeken! Hozza magával a sámliját a Bleichberg, ha ülni akar!

Kurt másfajta ember volt. Hivatalból utálta a hivatalnokokat. Bleichberget azonban ez egyáltalán nem zavarta. Tréfával akarta elütni Kurt goromba megjegyzését:

— A kurta Kurt — ahogyan a neve is mondja — igen kurtán bánik el az emberekkel, embergyűlölő a barátunk... Ha zavarom önt, csak mondja meg bátran, úgyis maradok... Egyébként pocsékul játszik, kifejezetten pocsékul! Így mindenképpen veszít. Engedje meg, hogy egy öreg skattozó...

— Minden este szétmarcangolja az idegeimet! — bődült el Kurt. — Tűnj el és csukd be a szád, mert büdös, mint egy kloáka.

Pault csiklandozta a nevetés. Ahányszor csak vitába keveredtek, nekiugrottak egymásnak. Kurt nyíltan hangoztatta, hogy ő igenis ököllel megy a feletteseire, meg mindenkire, ha kell, mert anarchoszindikalista. Paul szerette a nyakas műszerészt. Örült a szíve, amikor Kurt csattanós erkölcsi nyakleveseit osztogatta a tábor görnyedező talpnyalóinak.

— Mit mondott a derék fiú? — kiáltott át művészvackából Emanuel. — Valami olyat, hogy a Bleichberg szája sötét kloáka? Óriási, megint egy kész verscím! Kurt, mondd csak még egyszer, hogy jól elkaphassam a hanglejtést meg a ritmust!

— Pofa be, költő! — kiabált vissza Kurt.

Ezek ketten egyébként jól megférték. Kölcsönösen lesajnálták egymást és mindegyikük a másikat tartotta a szellemileg alacsonyabb rendűnek, amit hol gorombán, hol szellemesen vágtak egymás fejéhez. A talpnyalók klikkje ellen azonban megingathatatlanul tartották a közös frontot.

Emanuelnek megvolt az adottsága, hogy minden helyzetből kifacsarjon valami jót. Soha nem lepődött meg semmin és nem jött ki a sodrából.

Kurt elvesztette a játszmát és dühösen odavágta a lapokat.

— Hogyan játsszon így az ember, ha folyton közbepofáznak!

Bleichberg újságot húzott elő a zsebéből és feltűnő zörgéssel lapozni kezdte. Szomszédjai közül egyesek tüstént rávetették magukat a szerencsés újságtulajdonosra, és kunyorálták tőle a lapot. Bleichberg egy kis ideig kérette magát. Amikor már úgy látta, hogy elegen állják körül, azt javallotta, hogy valaki olvassa fel a legfontosabb híreket. Általános helyeslés.

— Ki olvas a legjobban? — kérdezte.

— Emanuelnak van a legszebb hangja! — kiáltotta el magát valaki.

— Akár egy kisasszonynak!

— Vagy egy éneklő fűrésznek!

— Jöjjön hát Emanuel! Hadd cirpeljen a hetesek házitücske!

A költő szívesen ráállt. Megrázta fekete sörényét és ünnepélyesen helyet foglalt a felkínált hokedlin. Előkelő kézmozdulattal végigsimította az újságot, háromszor le-fel járatta az ádámcsutkáját s aztán egy drámai szende hangján, aki már vagy századszor játssza betanult szerepét, hihetetlen gyorsasággal hadarni kezdett. Mindenkiből dőlt a nevetés. Mikor a szovjet—finn háborúról szóló hírekhez ért, kis szünetet tartott, majd az igehirdetés kenetteljességével hangjában, így folytatta:

— Párizs—München, április 1, *ante Christum natum.*

Mannerheim marsall főhadiszállása jelenti:

Csapataink Farsundtól, Fülsundtól és Nyaksundtól délre, az ellenség vonalai mögött 420 km-re fekvő Köldöksund irányába előretörtek. Előrenyomulásuk során megsemmisítették a második kelet-szibériai hadsereget, valamint 19 gárdadivíziót és a GPU 56 tiszti ezredét. Csapatainknak 74 orosz tábornok megadta magát, köztük 75 nő. Az orosz haderők stratégiai bekerítése Vladivosztokon át Leningrád irányában végéhez közeledik... stb., stb.

A United Press, a Reuter és az Havas jelenti továbbá:

Akció Finnország megsegélyezésére. A nyugati félteke minden haladó ereje közös erőfeszítést tesz, hogy a keresztény civilizációt megvédje az ázsiai barbárságtól, s e nemes törekvése során hatalmas áldozatokkal támogatja a demokrácia fennkölt lelkű marsalljának, Mannerheimnak szabadságharcát. Mayer Puci, az ismert filmdíva, például egyetlen pár szalon-sílécét adományozta oda a Finnország Megmentésére Alakult Nemzetközi Segélyalapnak, az argentin Kereskedelmi és Magánkölcsön-bankház pedig 16 millió vadonatújonnan előállított orosz rubelt utalt át ugyanide. A ritka szépen nyomott bankjegyeket a szovjet rendszer küszöbön álló bukása után azonnal elfogadják majd a nemzetközi pénzforgalomban is.

Libéria több láda gyapjú-nadrágtartóval fejezte ki együttérzését az igaz üggyel.

Bleichberget idegesség fogta el. Azt remélte, hogy Emanuel majd a Szovjetunió rovására sziporkázik. Ennek azonban éppen az ellenkezője történt, s minthogy a nagy sörényű költőt félkörben körülálló és vidáman nevető emberek száma egyre nőtt, visszakérte az újságját. Egy választékos viselkedésű, gondosan kimanikűrözött körmű úriember sietett segítségére. Dr. Klaus von Spielhagen úr nagyképűségét nem takarta el még atyai jóindulatot mímelő mosolya sem. Azt fejtegette, hogy az emberi méltóságra mi sem ártalmasabb, mint a gúnyolódás. — Számolni kell azzal — jegyezte meg —, hogy minden nép szocialista előőrse, összes szellemi és világnézeti értékeinek óriási forradalmi átalakulása előtt áll...

A nevetgélés elhalt. Dr. Spielhagen értette a módját, hogyan övezze magát az igazi, nagy szocialista harcos dicsfényével. Jóllehet sem a kommunista, sem a szociáldemokrata menekültek nem tartották maguk közül valónak, mégis azt rebesgettek felőle az emberek, hogy a „híres jogász" egy igen széleskörű tevékenységet kifejtő, nagyon befolyásos és egyben felettébb titokzatos szocialista csoporthoz tartozik. Ha valaki feszegetni találta a kérdést, hogy tulajdonképpen milyen párt tagja, kissé zavart, de jelentőségteljes mosoly kíséretében rendszerint így válaszolt: „Ugyan, ugyan, drága barátom, kissé több tapintatot, kissé több diszkréciót! Nekünk szocialistáknak..." De volt eset rá, amikor ezt felelte: „Nekünk, leninistáknak, különösen az imperialista háború

szabta feltételek között, a konspiráció szabályai jelentik a legfőbb vezérelvet." „Lám, hiszen ez az ember a legteljesebb bizalommal van hozzám", gondolta ezek után a legtöbb kíváncsiskodó, sőt sokan el is szégyellték magukat és teljesen megelégedtek dr. Spielhagen válaszával. Ha pedig olyan emberre akadt, aki ezek után is nyakaskodott, annak megígérte, hogy a tábor igazi okosainak legközelebbi politikai tanácskozására meghívja, s majd ott... Különböző technikai nehézségek miatt azonban ezeket a tanácskozásokat csak a legritkább esetben lehetett megtartani.

Hogy, hogy nem, Kurtot mintegy két héttel ezelőtt bebocsátották egy ilyen ülésre. Már az összejövetel külsőségei is felbőszítették: a plébánia egyik melléképületének kényelmesen berendezett parasztszobájában gyűltek össze, nagy cserépkályhában duruzsolt a tűz, körös-körül támlás- meg karosszékek, de leginkább a plébános úr rosszul titkolt cinkossága piszkálta. Most visszaemlékezett arra az estére: az emberekre s a beszélgetésre. Arcátlan gőgtől bűzlött a szoba egész levegője. Olyan pökhendi nagyképűséggel ítélkeztek a marxizmus egyes kérdéseiben, úgy beszéltek a spanyol polgárháborúról, az orosz meg az első világháborút követő német forradalomról, mintha az ő véleményükön kívül minden más merő bárgyúság volna. Tudta, hogy ezek az emberek nem veszik őt komolyan. A kérdéseire nem válaszoltak, s egyre csak azzal nyugtatgatták, hogy „később majd te is megérted ezt".

Egyet máris értett Kurt: dr. Spielhagen klikkje salak volt, félművelt és érvényesülni vágyó értelmiségiek csoportja, amelyet a munkásmozgalom, harcai során kivetett magából. Egyetlen és kizárólagos gondjuk az volt, hogy — derék szajha módján — minél több pénzt kapjanak emberi mivoltuk áruba bocsátásáért. És nem is titkolták ezt. Minden szégyenérzés nélkül számolgatták, menynyit hoz nekik a konyhára egy Vörös Hadsereg-ellenes röpirat, vagy mennyit kapnak a francia vagy angol elhárító szervezetektől, ha kiszolgáltatnak nekik egy-egy ismerős kommunistát.

Kurtnak libabőrös lett a háta, ha csak ránézett a magát kellető emberbarátra. Harapósan vágott a szavába:

— Ez a „forradalmi átalakulás" úgy hangzik a maga szájából. mintha azt mondaná, hogy „nemzeti hajnalhasadás".

— Pfuj, csúnya ember — fuvolázta Emanuel tettetett felháborodással —, hát szabad így sértegetni a régi olasz jogásziskola

szellemi letéteményesét? Nem tudja, hogy a korcs utódok többnyire hirtelen haragúak... a korcs utódok karikatúrái pedig ráadásul még rosszindulatúak is.

Dr. von Spielhagen arcára ráfagyott a mosoly.

— Meghűlt a tücsök és ilyenkor köhög, kedves barátaim.

Bleichberg ismét úgy látta, hogy elképzeléseit veszély fenyegeti. Mintha nem is hallotta volna az éles szócsatát, Spielhagen gondolatmenetét akarta folytatni:

— Az ember valóban felteszi magának a kérdést, lehetséges, hogy még mindig akadnak olyanok, akik erőnek erejével a kommunizmust védelmezik?

Valaki, aki eddig nem szólt bele a vitába, közbekiáltott:

— Mi tulajdonképpen a kommunizmus meg a trockizmus? Szerintem minél több „izmus" létezik, annál kuszáltabb a nemzetközi helyzet.

— És te még eggyel tetézed: az idiotizmusoddal.

— De most aztán elég! — hallgattatta el egy alacsony, zömök férfi a névtelen közbeszólót, aki valahol a sűrű pára mögött elbújt az emberek meg a szerszámok között.

— Hagyja csak beszélni, kérem, az illetőt! — tiltakozott Bleichberg. — Nagyon érdekes volt, amit mondott.

— Sőt, valószínűleg igaz is — jegyezte meg elgondolkozva von Spielhagen úr.

De az erélyes kis ember megint csak közbevágott:

— Megkérhetném a bajtársakat meg a... az urakat, hogy maradjanak csöndben? Tényleg érdekes kérdések vetődnek fel itt. Szeretném, ha megállapodnánk abban, hogy a tárgyhoz méltóan vitatjuk meg őket.

Közben mintegy félszáz ember gyűlt össze, akiket az internáláson kívül semmi nem fűzött egymáshoz. Egyesekre a náci törvények kimondták, hogy nem árják s ezért el kellett hagyniuk Németországot. Nem egy már Dachaut is megjárta, s puszta életén kívül mást nem tudott átmenteni a határon. Mások üzletemberek voltak, akiknek sikerült vagyonuk töredékét vagy néhány értéktárgyukat a számkivetésbe magukkal hozni. Megint mások, mint Paul is, a Nemzetközi Brigád önkéntesei voltak, politikai menekültek vagy külföldön élő németek, sőt — ahogy Paul gyanította — nyilván voltak köztük nácik is. Az volt az érzése, hogy minden táborba jutott belőluk. Mindenesetre jól ál-

cázták magukat. Egyszer mint közömbös emberek, másszor meg mint jó demokraták léptek fel. Paul észrevette, hogy a szovjet—finn háború kezdete óta egy bizonyos csoport mind jobban előretör. Spielhagen is közéjük tartozott. De mi köze volt hozzájuk Bleichbergnek?

Paul most kissé hátrahúzódott egy széles oszlop árnyékába. Figyelt. A zömök kis ember, akit csak itt, a táborban ismert meg, ügyesen, hozzáértéssel vezette a vitát. Mindenki szóhoz jutott, de a gyűlölködő hangokat kíméletlenül elfojtotta. A szócsata nagyszerűen visszatükrözte a tábor lakóinak hangulatát. Hatalmas volt a zűrzavar. Minden józanság ellenére úgy látszott, hogy a rövidlátó „Én" megint csak diadalt arat a megmentő „Mi" felett. Sokan valami furfangon törték a fejüket, hogyan bújhatnának ki a Légióba való önkéntes jelentkezés alól. Néhányukat azonban a hamisan értelmezett hála becsületes érzése vezette, így akarták megköszönni Franciaországnak, hogy szorult helyzetükben befogadta őket. És mi mindennel okolták meg ezt a lépésüket, szinte hihetetlen! Legalábbis Paulnak ez volt. Az egyik azért jelentkezett a Légióba, mert két hét szabadságot ígértek neki, a másik, mert a feleségének folyósítandó nyugdíjjal kecsegtették. Voltak, akiket az észak-afrikai tengerpart szépsége vonzott. No meg néhány kalandor, aki még az ördög listájára is felíratkozott volna. Csak három olyan emberre akadt Paul, aki tudta, mit cselekszik.

Az egyik náci volt. Minden köntörfalazás nélkül megmondta, hogy azért jelentkezett, mert katonai ösztönének kiélésére belátható lehetőségeket nyújt a légiós élet. Ezt kell választania, mert, sajnos, későn kapott észbe, amikor már lehetetlen volt visszamennie Németországba. A másikkal mélységesen meggyűlöltette Németországot és mindent, ami német, az a mérhetetlen csalódás, amit népének lezüllése miatt érzett. Folyton azt hajtogatta, hogy „minél több németet megölnek, annál jobb!" Leintett mindenkit, aki vitatni próbálta nézetének helyességét. Az utolsó pedig nyíltan hangoztatta, azért teszi, mert minél előbb francia állampolgár szeretne lenni. Ehhez a célhoz pedig, szerinte, az Idegenlégión át visz az egyetlen út.

Ma este sem maradtak meg az eredeti tárgynál, akárcsak máskor, amikor ilyen hirtelen vitákra került a sor a táborban. A szovjet—finn háborúnál kezdték, s az Idegenlégiónál, a külföldi ön-

kéntesek számára alakított menetszázadoknál, meg az idegenek munkásszázadainál végezték.

Paul nem vett részt a beszélgetésben. Akárcsak az a pár kommunista, akivel itt összeakadt, ő is észrevette, hogy a legtöbb politikai vita, különösen azok, amelyek a szovjet—német megnemtámadási szerződéssel, a finn—szovjet háborúval, a Francia Kommunista Párt betiltásával vagy hasonló kérdésekkel foglalkoztak, egy-kettőre kitervelt provokációba csaptak át. Mindig volt valaki, aki spicliskedett, fülelt a bajtársak megjegyzéseire, és minden olyan dolgot, amiért cserébe valamilyen kedvezményt — pénzt, szabadságot vagy szabadlábrahelyezést — remélhetett, azonnal jelentett a táborparancsnoknak vagy egyik közbeiktatott besúgójának. Több mint két tucat német antifasiszta tűnt el egy-egy ilyen vita után a táborból. Egyenként szállították el őket, azt híresztelve, hogy különböző formaságok elintézése miatt van szükség rájuk a kerület székhelyén. Később a táborba csempészett uzeneteikből, majd leveleikből megtudták, hogy először a szigorú cepoyi ellenőrzőtáborba, innen pedig Vernet-be, a hírhedt délfrancia büntetőtáborba kerültek. Villerbonba rendszeresen jöttek tőlük a szomorú hírek, mennyire nehéz a soruk, hogy éheznek s hogy nyakra-főre büntetik őket, nem ritkán testi fenyítékkel is. Paul tudta, hogy pártjának legtöbb funkcionáriusa a vernet-i koncentrációs tábor lakója. Akiről a francia táborvezetőség gyanította, hogy a Német Kommunista Párt tagja, vagy bizonyítéka volt erre, kérlelhetetlenül Vernet-be szállíttatta. Ezt mindenki tudta a táborban. Sokuknak a fejébe kergette a vért, amikor ennél vagy annál a vitánál egyes provokátorok megjátszott felháborodással leszögezték, hogy mennyire hiányolják a kommunista érveket.

Bleichberg és Spielhagen tovább is dobálták egymásnak a labdát. Egymással versengve gúnyolódtak. Paul egyre jobban csodálta a kis zömök ember bátorságát. Gobelnek hívták, műasztalos volt. Spielhagen egyik különösen dühödt, kommunistaellenes kirohanása után, amikor azt mondta, hogy „ők persze behúzzák most a farkukat és pompásan érzik magukat szellemi impotenciájukban, miközben új arcot ölt a világ", akkor Gobel a dühtől remegő és éppen szólni készülő Kurt szavába vágott:

— Kedves barátaim, én most az egész csoporthoz szólok. A kötelességérzet vezet, amelyet azok iránt a bajtársaim iránt érzek,

akik most itt nem beszélhetnek. Ismertek jól és tudjátok, hogy minden más vagyok, csak éppen kommunista vagy szocialista nem. A becsületről alkotott keresztény felfogásom kényszerít arra, hogy megkérdezzem tőletek: tisztességes dolognak tartjátok-e, hogy közülünk egyesek sértegetik bajtársaink egy olyan csoportját, amelyikről jól tudják, hogy kénytelen-kelletlen adós marad a felelettel?...

Itt pár bátortalan „igaza van!" szakította meg Gobel szavait. Aztán ugyanazon a nyugodt, meggyőző hangon folytatta:

— Mondjuk hát már ki egyszer nyíltan, amit mindenki tud ugyan, de senki nem mer kimondani: A jelenlegi oroszellenes hangulat szinte, így mondhatnám, szégyenteljesen megkönnyíti egy nem kommunista felfogású embernek, hogy támadja a kommunisták világnézetét, ezzel szemben nekik lehetetlenné teszi a védekezést, illetve csak akkor védhetik magukat, ha vállalják a veszélyt, hogy huszonnégy órán belül börtönbe kerülnek.

— Másrészt pedig semmi okunk annak a feltételezésére, mintha kommunista bajtársaink nem is tudnának mit felelni az őket ért szemrehányásokra. Vannak köztünk néhányan, akik a német koncentrációs táborokban már megcsodálhatták helytállásukat és magas erkölcsiségüket. Ezek közül nem egy valamelyik kommunista internált bátorságának köszönheti az életét. Hát nem méltatlan és lealacsonyító dolog visszaélni a mai helyzettel, amelyben az egyik fél nyilván...

Kurt már nem bírta magát türtőztetni és haragos vadsággal kapott bele a katolikus higgadt, kiegyensúlyozott szavaiba:

— ...a reakciós francia burzsoázia hatalmára támaszkodik, hogy a másikat provokálja. Aljas disznóság, hogy ugyanabban az internálótáborban egy csibész banda büntetlenül garázdálkodik és kénye-kedve szerint szolgáltatja ki a bajtársakat különféle pribékeknek, miközben a többieknek meg kell bújni, mintha... mintha Hitler Németországában élnénk!

Kifújta magát, majd így kiáltott fel: — Nem vagyok kommunista, de köztetek aztán igazán könnyen azzá lehet az ember!

Gobel visszavette a szót. Igyekezett lecsillapítani a kedélyeket:

— Ezt minden káromkodás és átkozódás nélkül is megmondhatta volna, drága barátom. — Kis szünetet tartott, végignézett sorban az embereken, különösen Spielhagent meg Bleichberget vette szemügyre, aztán a körülállókhoz fordult: — Egyetértünk?

Rábólintottak és hangos „igen"-juk meggyőzően hangzott. Csak Spielhagen, Bleichberg s még vagy egy tucat ember húzta el gúnyosan az orrát, de tiltakozni persze nem mertek. Gobel tovább beszélt:

— Ismerek néhány érvet, amit a kommunisták az orosz—finn háború körüli vitákban álláspontjuk igazolására felhoznak. Magamra vállalom, hogy elmondjam ezeket önöknek és csak arra kérem kommunista bajtársainkat, ne vegyék tőlem zokon, ha itt-ott esetleg pontatlanul fogalmazok. Nem rágalmazni akarok, hanem a kérdés tisztázását szeretném elősegíteni. Hitlerrel kötött megnemtámadási szerződésük ellenére az oroszok kénytelenek számolni azzal, hogy Németország rájuk támad. Hitler hét év óta nyíltan — mind ideológiailag, mind gyakorlatilag — erre a háborúra készul. Ezt senki nem vonhatja kétségbe. Azt azonban, hogy erre az oroszellenes hadjáratra milyen nemzetközi helyzetben kerul majd a sor, az oroszok sem láthatják előre. De védekezni ellene már most is tudnak. A kommunisták azt mondják, hogy a német és finn reakció emberei meg a fasiszták azért építették a Mannerheim-vonalat, hogy állandóan sakkban tarthassák Kronstadtot és Leningrádot. Kétségtelen, hogy a Mannerheim-vonal és Leningrád között pár kilométer csak a távolság. A kommunisták továbbá azt is állítják, hogy Finnországban már elég régen egy hagyományosan oroszellenes katonai kamarilla ul a nép nyakán, amelyet Hitler és egyes nyugati hatalmak tartanak befolyásuk alatt. A német—orosz megnemtámadási szerződés megkötése óta kiderult, hogy az Oroszország, Franciaország, Anglia és Lengyelország között ez év augusztusában tartott tárgyalások során a lengyelek egyetlen orosz követelést sem voltak hajlandók teljesíteni. E követelések teljesítése azonban előfeltétele volt annak, hogy egy esetleges német támadás ellen az oroszok hathatósan védekezhessenek. Szerintük a nyugati hatalmak akkoriban már nagyban egyezkedtek a németekkel, Moszkvába pedig csak olyan kuldöttségeket menesztettek, amelyeknek semmiféle komoly meghatalmazásuk nem volt, csupán azzal a céllal tartózkodtak ott, hogy időt nyerjenek és falhoz állítsák az oroszokat. A kommunisták szerint ezen és más alapvető véleményeltéréseken buktak meg a nyugati hatalmaknak Oroszországgal folytatott tárgyalásai. Az oroszok bebizonyították őszinte békeszeretetuket, de ez nem jelenti azt, hogy szem elől tévesztették a háborús veszélyt,

vagy ne látták volna, milyen fenyegetést jelentene számukra egy oroszellenes nyugati koalíció.

Bleichberg felszisszent:

— Nafene, a végén még a *Centrum** is a kommunisták prókátora lesz!

— Ha ezt a pápa hallaná! — kajánkodott Emanuel. — Úgy vélem, hogy kezdő létére elég jól beszélt a derék remete.

Spielhagen meg ezekkel a szavakkal búcsúzott:

— Akinek az a gusztusa, hogy védje a saját ellenségeit, annak csak gratulálni lehet az öngyilkosságához. — Elmenőben még egyszer megfordult. Fenyegető kézmozdulattal Gobelre mutatott, aki udvariasan megvárta, míg ő kimegy: — Magáról van szó, maga nyavalyás törpe! — kiáltott rá ellenségesen a jogász, s ezzel távozott.

Bleichberg, látva, hogy ma itt nem terem számára babér, a táborvezetőség néhány utasítását bejelentette és szintén a távozás hímes mezejére lépett. Az emberek kis csoportokban folytatták a beszélgetést. Emanuel, aki olvasni szeretett volna, elrikkantotta magát:

— Folytatás holnap tizennyolc óra harminctól huszonegy óráig a népfőiskolán, a pék csűrjében, Fő utca három szám alatt. Manfred Eisen, egyetemi docens kéri a tanfolyam részvevőit, hogy kézigránátjaikat tegyék a ruhatárba, mert idegei ugyan vasból vannak, de csak öntött vasból...

— Ember, fogd már be a szád, aludni akarunk! — hangzott az istálló túlsó végéről, ahol néhányan már lefeküdtek.

— Akik nem tartoznak a csoportba, lépjenek le, szellőztetni akarunk!

— Megyünk már, megyünk.

Kurt megint skattozni kezdett. Balthasar felhagyott a sütögetéssel, Paullal együtt közelebb húzódtak a világításhoz és sakkpartiba fogtak. Miközben a maguk fabrikálta figurákat felállítgatták, Balthasar megkérdezte, mikor lesz az esküvő. A táborparancsnok értesítését várja csak, felelte Paul. Közelebbit nem tudott. Annette azt írta, hogy nemsokára meglátogatja, s hozza a házasságkötéshez szükséges összes irományokat. Asszony nem egykönnyen jutott be az internálótáborba, pedig minden második va-

* *A weimari köztársaság katolikus pártja.*

sárnap engedélyezett látogatási nap volt. A nőknek azonban előbb írásban, aztán személyesen, közvetlenül a táborparancsnoknál kellett jelentkezniük. Ezután a „közös társalgó"-nak kinevezett nagy csűrben délelőtt 10—12-ig vagy délután 2—4-ig egy őrszem jelenlétében beszélgethettek a férjükkel. De csak az anyakönyvileg igazolt nejeket bocsátották be. Minden vasárnap délután ötkor, de megesett, hogy hétköznapon is, mindig más-más időben, a táborparancsnok, néhány katonájával, végigrazziázta a szállásokat. Megtörtént, hogy valamelyik kecskeistállóból vagy egy szénavagy szalmaboglyából előhúztak egy-egy fehérszemélyt. Jól ráordítottak és elzavarták. A hölgylátogatási tilalmat megszegő férj avagy vőlegény pedig nyolc napra a pincébe röpült. Visszaeső bűnözők büntetőtáborba kerültek.

Annette miatt azonban nem fájt Paul feje. Francia lévén, nem volt szüksége utazási engedélyre, hogy eljusson a tábor közelébe. A faluban meg majd valamelyik parasztcsalád látogatójának mondja magát. Az egyik szombaton például késő este érkezett és csak hétfőn, valamivel hajnal előtt, indult vissza.

Most biztosan hoz majd újságokat is meg a legújabb rádióhíreket, s talán azt is tudja, hogyan vélekednek a helyzetről a francia elvtársak. És mindenekelőtt hozza a házasságkötéshez szükséges papírokat.

Már több csomagot kapott tőle meg volt munkatársaitól is. Fehérneműjét azonban maga mosta. Utolsó levelében ugyan meg kellett ígérnie, hogy legalább a hálóingeit meg a harisnyáit hazaküldi. Persze nem tette.

De most hol a csodában helyezi majd el Annette-et? A szobakérdés mindig nagy gondot okozott. Jóban volt ugyan a villerboni parasztokkal, a legtöbbjük azonban egyre követelőzőbb lett, különösen a tehetősebbek, akiknél vendégszobát is talált az ember. Csak kevés internáltnak volt annyi pénze, hogy minden árat megadhasson egy „bombabiztos" éjszakáért.

Talán a cipésszel elintézhetné? Igen értelmesen beszélt a derék iparos egyes kérdésekről, nincs benne semmiféle vak németgyűlölet, s mintha kedvelné is őt.

— *Gardez!* Vigyázat! — hallotta meg hirtelen partnere suttogó hangját Paul.

— Mi az, hogy *gardez*? Miért?... hűha!... — Balthasar futója a királynőjét fenyegette.

— Ha elveszed a királynőmet, akkor hogyan házasodjam? Mi? — kérdezte nevetve.

— Nem hinném, hogy fából volna a te igazi királynőd!

— Ez már szentigaz. De félre a tréfát. Akárhogy is nézem, ezt a partit elvesztettem. Legalábbis a királynőmnek fuccs!

Néhány lépés után feladta a játszmát, és belefogtak a revánspartiba.

Közben az idő jócskán előrehaladt. De sem Paulnak, sem Balthasarnak nem fűlt a foga a lefekvéshez. Aludni éppen eleget alhattak a táborban, különösen télen. Az istálló sötét végén már nagyban horkoltak egyesek. A két sakkozón kívül csak a „hetesek házitücske" meg Gobel volt ébren.

Emanuel, szokása szerint, zseblámpájának fényénél olvasott és kusza jeleket firkált a kutyafuttában átlapozott oldalak szélére. Gobel pedig borotválkozott. Az volt a bogara, hogy a nyugodt alváshoz az embernek előbb le kell kaparnia a szakállát. Balthasar utolsókat pislákoló tüzén egy konzerves dobozban melegített magának vizet. Gobel lábujjhegyen állva nyújtogatta felfelé a képét, mert az ő termetéhez képest túl magasra verték be az oszlopba a szeget, amelyiken a tükör lógott.

Emanuel futó pillantást vetett a kis emberre és ezt morogta maga elé:

— Íme „a dervis tánca" avagy „a gnóm esteli imája"...

— Nyughasson már, a bajtársak aludni akarnak — szólt rá halkan Gobel.

— De azt is mondhatnám, hogy a „szevillai borbély éjjeli műszakon Villerbonban"...

— Csituljon, kérem, legyen tekintettel arra, hogy... — kérte ismét Gobel.

— Ahogy kegyelmességed parancsolja! — szólt Emanuel, merthogy az utolsó szóhoz ragaszkodott. — Mi volna egyébként az uraságok véleménye egy kis andalgásról a csillagfényes ég alatt? — kérdezte. — Talán belefújdogál majd pár értelmes gondolatot agytekervényeinkbe a hideg téli égbolt.

— Jó ötlet — nyikkantotta Balthasar.

Kurt, akiről azt hitték, hogy alszik, szintén jelentkezett:

— Én is jövök!

Emanuel örvendezett:

— Úgy látom, magának is felkavarta a gyomrát ez a Spielhagen

nevezetű, két lábon járó pöcegödör. Jöjjön, kicsit kilevegőzzük magunkat.

Gobel csendesen kérte:

— Ugyan, várjanak még egy pillanatot, én is csatlakoznék.

Emanuel összecsukta a könyvét és leoltotta zseblámpáját. Aztán odament Paulhoz, aki gondolataiba feledkezve üldögélt:

— És ön, Nagy Hallgatag, ön nem tisztel meg bennünket?

De ráállt ő is. A csoport tagjai közül ezeket az embereket kedvelte leginkább. Értelmes lények voltak, nem olyanok, mint akiknek már minden mindegy, nem elfenekelt diákok módjára viselkedtek, mint a legtöbben itt. És bármennyire is különböztek egymástól a társadalomban elfoglalt helyüket, világnézetüket illetően, egyben megegyeztek: emberi méltóságából egyikük sem engedett egy jottányit sem lefaragni.

Alaposan bebugyolálták magukat, s aztán az öt férfi a dohos levegőjű istállóból kilépett az éjszakába s mélyen magába szívta a tiszta, jeges levegőt.

A következő napok egyikén, egy szombat estén, Paul az egészségügyi épületbe látogatott el. Odaült tüdőbajos bajtársa fekhelyének a szélére. A spanyolországi harcok idején együtt indultak Barcelonából Saragossa ellen.

Azóta sok minden megváltozott. A betegnek sejtelme sem volt súlyos állapotáról. Kinyitotta láztól csillogó szemét. Nem akart tudomást venni a jelenről, a múltban élt, ébren és álmában egyre csak elmúlt évei körül forogtak gondolatai. Paul rendszeresen látogatta, hogy új erőt öntsön belé. A beteg férfi szabadlábra helyezési kérelmét már egyszer elutasították. A tábor orvosa meg néhány csoportvezető most újabb kéréssel fordult a parancsnokhoz. A beteg azonban erősen kétkedett a sikerben. Keserű tapasztalatai alapján, amelyeket a spanyol köztársasági hadsereg és a Nemzetközi Brigád tagjai számára létesített dél-franciaországi gyűjtőtáborokban szerzett, nem hitt már semmiben.

— Egy kommunistát szabadlábra helyezni, ugyan kérem, szóba se jöhet! Magadat vagy engem akarsz áltatni, Paul? Meg hova is mennék? A feleségemet is lecsukták. Nincsen se pénzem, se lakásom.

— Hol a feleséged? — érdeklődött Paul.

— A rieucros-i női koncentrációs táborban, valahol a Massiv Centralban.

— Volt valami különös ok arra, hogy bezárják az asszonyt? — kérdezte az egészségügyi, aki éppen egy tányér babot hozott a betegnek. — Az enyém Párizsban van, és egy ujjal se nyúl hozzá senki.

— Különös ok? — mosolyodott el kesernyésen a lázas férfi. — Csupán az, hogy ő is kommunista, a magáé meg nyilván nem az!

— S ez egymagában elég lenne? — csodálkozott el a másik.

— Több mint elég, amit abból is láthat, hogy én is még mindig itt döglődök.

— Hát ez igazán borzalmas — dünnyögte maga elé az egészségügyi és kiment. Nem szeretett politikai beszélgetésekbe keveredni. Áldozatkészen, lelkiismeretesen végezte a kötelességét, de mihez kezdjen ezzel a spanyolossal? Ez folyton csak politizál. A jelek szerint más nem is érdekelte, amit az egészségügyi nem ért fel ésszel. Szerinte a politika mindig csak bajba keveri az embert.

Annál jobban várta a beteg Paul látogatásait. Vele jól kibeszélhette magát. A tábor lakói általában kerülték őt, Paul azonban egy cseppet sem aggódott, hogy esetleg megfertőzheti. Beteg bajtársa minden látogatása alkalmával előhalászta a vánkosa alól felesége fényképét. És Paul minden alkalommal megcsodálta az agyondolgozott, fáradt asszony szépségét.

Most is éppen a képet tartotta a kezében, amikor Fifi, a tábor örökvidám, tizennyolc éves benjáminja berontott. Egyenesen Paulhoz fordult és közölte vele, hogy a francia parancsnok azonnal beszélni akar vele. Hogy miért, azt ő nem tudja.

Paul elbúcsúzott bajtársától. Engedélyezik talán a két nap nősülési szabadságát? Lehet, hogy nem jöttek még rá a párttagságára? Eddig nagyon vigyázott, még senkinek sem sikerült provokálnia. A legtöbb emigráns nem is ismerte.

Ahogy belépett a hadnagy irodájába, azonnal megérezte, hogy rosszul áll a szénája. Foghegyről vetette oda neki a tiszt:

— Itt van a kezemben a menyasszonyának a levele. Két nap szabadságot kér a házasságkötésükhöz. Ezt a kérést, a magáéval együtt, a kerületi parancsnokság elutasította. Sajnálom. Közben azonban a házasságához szükséges formaságokat elintézték: jövő szerdán két órakor Prioré beviszi magát a teherautón Blois-ba. Három órára rendelje a menyasszonyát az anyakönyvi hivatalba.

A ceremónia után, ha akarja, elmehet vele egy általam kijelölt szállodába, enni valamit. Két órát adok a saját szakállamra. Persze kénytelen leszek két őrt maga mellé adni. Ez a legtöbb, amit tehetek. És őszintén megmondom magának: egyáltalán nem örülök, hogy akad még manapság olyan francia nő, aki német emberhez megy feleségul, tetejében olyanhoz, akinek esze ágában sincs jelentkezni az Idegenlégióba... Vagy talán — s egy szúrós pillantással igyekezett Pault megfélemlíteni — vagy talán közben meggondolta magát? — Rövid szünet után kedélyeskedve hozzáfűzte: — Ebben az esetben ugyanis talán lehetne beszélni a kerületi parancsnok úrral!

Paul meg se mukkant. A hadnagy is kihívóan hallgatott.

— Ha jól tévedek, maga spanyolos? — kezdett bele megint a tiszt.

— Igen! — Kicsit mosolygott magában Paul a hadnagy „ha jól tévedek"-jén. Tudta, hogy a tiszt pontosan ismeri az iratait.

Lehet, hogy a hadnagy rájött a gondolataira, de az is lehet, hogy Paul arcvonásain látott meg valamit a belső somolygásból, mert felordított:

— Hagyja abba a vigyorgást, kikérem magamnak! Különben pedig Franciaországban nem egyszerűen azt felelik egy tiszt kérdésére, hogy „igen", hanem hogy „igenis hadnagy úr"! A Hitler-hadseregben talán másként tanulta?

— Én abban a hadseregben soha nem szolgáltam — válaszolta higgadtan Paul.

— Ezt mindenki mondhatja! — fújt tovább a hadnagy.

— De nem mindenki bizonyíthatja! — felelte tökéletes nyugalommal Paul.

— És maga, maga igen?

— Igen!

— Igenis, hadnagy úr! — prüszkölt a tiszt.

— Igenis, hadnagy úr!

— Mégpedig mivel?

— Azzal a ténnyel, hogy Hitler hatalomrajutásakor, 1933-ban letartóztattak és Németországból való szökésem után, harminchárom-négyben, távollétemben halálra ítéltek. De — gondolom — mindez megtalálható a rólam szóló iratokban is.

— Úgy... hm... az lehet. Nem tudom... és a felesége? Maga már egyszer megnősült, nem?

— Feleségemet az SS legyilkolta.
— Úgy... és gyerekei nem voltak?
— De igen. Egy fiam.
— Mennyi idős?
— Most húszéves.
— És hol van?
— Ezt nem tudom.
— Úgy, ezt nem tudja? És mióta nem ismeri a fia tartózkodási helyét?
— Amióta 1936-ban Spanyolországba mentem.
— Úgy, szóval ott nem a németekkel, hanem a németek ellen harcolt?
— Igen!
— Igenis, hadnagy úr!
— Igenis, hadnagy úr!

Most egy kis szünetet tartott a tiszt s pár másodpercig csodálkozva méregette a magas, széles vállú férfit. Taktikát változtatott. Komoly, elgondolkozó arckifejezést öltött. Nyugodtan, egészen más hangon kezdte el:

— Foglaljon helyet!
— Nagyon köszönöm, de nem vagyok fáradt.
— Ahogy akarja... Úgy mesélték nekem, hogy állítólag minden németnek van valamiféle világnézete. — Ezt a szót, hogy „világnézet", németül mondta. — Így van ez?
— Nem egészen.
— Hogyhogy?
— Úgy, hogy mint mindenütt, nálunk is akadnak minden világnézet nélküli emberek, akik kizárólag saját önző szempontjaik alapján...
— Ez így nekem túl komplikált. Maguk, németek, mind filozófusok vagy katonák! Hát normális emberek egyáltalán nincsenek Németországban?
— ...
— Na, mindegy. És személy szerint magának van világnézete?
— Igen... igenis, hadnagy úr, van.
— Na, ugye. Látja, magának hát van világnézete. És hogyan nevezné ezt?
— Antifasiszta világnézetnek hívnám.
— Azaz kommunista világnézetnek. — Egyáltalán nem lepte

meg Pault, hogy a hadnagy a legnagyobb természetességgel igyekezett kiforgatni a szavait.

— Azaz, antifasiszta világnézetnek.

— Úgy. És ez az úgynevezett antifasiszta világnézet nem kötelezi magát arra, hogy azzal az országgal szemben, amely menedéket nyújtott magának, amely megmentette a lefejezés elől, amely munkát és kenyeret adott magának, és amely még ma is táplálja, amikor pedig már háborúban áll egymással a maga hazája meg az enyém, szóval az a bizonyos antifasiszta világnézete egy csipetnyi hálára se kötelezi, hogy legalább azt megtegye, amire halálbüntetés terhe mellett köteles minden francia? Most, hogy alkalma van harcolni az otthoni ellenségei ellen, most mond csődöt az a híres „antifasiszta világnézete"?

Miközben nagy izgatottan beszélt, egyre feljebb és feljebb emelkedett a székéből, s utolsó szavainál már mélyen előrehajolva, mindkét kezével az íróasztalra támaszkodott.

Paul mozdulatlanul és szótlanul állt. A hadnagy — változatlan testtartásban — úgy dörgött, mintha maga Gábor arkangyal volna:

— Miért nem jelentkezik az Idegenlégióba? Mi?

— Mert a Légió Afrikában állomásozik, Hitler pedig Németországban garázdálkodik.

— Úgy... úgy... ez igaz, de áthozzák a csapatait Európába, Németország ellen.

— Vagy Szíriába Baku ellen!

— Hogyhogy?... Egyébként lehet... Na és?

— Ó, semmi, csak úgy megjegyeztem.

A hadnagy dühbe gurult s megint csak leült. Ingerült hangon folytatta:

— Maga nagyon elkalandozik a témától. Se kedvem, se szükségem nincs arra, hogy politikáról csevegjek itt magával. Egyébként is teljesen mindegy, hol harcol az ember, ha Franciaországért harcol.

— Tökéletesen igaz!

— Tessék? Mit mondott?

— Azt mondtam, hogy tökéletesen igaz.

A hadnagy felugrott:

— Most szemtelenkedik, vagy mi a csuda? Mit akar ezzel mondani?

— Azt, hogy valóban mindegy, hol harcol az ember a szabadságért, a francia nép igazi érdekeiért.

— És mik ezek, maga szerint?

— Ezek az érdekek kérlelhetetlen harcot követelnek a hitlerfasizmus és ötödik hadoszlopa ellen.

— A propagandából elegem van. És ugyan mit tudhat maga arról az ötödik hadoszlopról?

— Spanyolországban közvetlen ismeretségbe kerültünk egymással!

— De itt Franciaországban vagyunk.

— Akadnak itt is tagjai!

— Úgy, úgy, akadnak itt is? Mit nem hallok? Magának talán szintén van valami köze hozzájuk?

— Nekem nincs.

— Hát?...

— ...

— Ki vele, az istenit!

— Hitler francia ügynökei meg itteni elvbarátaik végzik el ezt a dicső feladatot az ön hazájában.

— Marhaságokat beszél! Régen lakat alatt van mindegyik!

— Kivéve azokat, akik szabadon lófrálnak Strassburgban, Párizsban, vagy a denunciálás dicső mesterségét űzik a táborparancsnoknál, s nap mint nap juttatják kezére a becsületes antifasisztákat.

Paul teljesen színtelenül, csaknem halkan beszélt.

A hadnagy zavarba jött. Nem tudta, milyen magatartást tanúsítson. Érezte, hogy ez a megfontolt, mértéktartó férfi komolyan gondolta, amit kimondott.

— Hihetetlenül nagyképűek maguk, németek! — vágta oda.

— Ez, sajnos, igaz, hadnagy úr.

— De maga sem kivétel, sőt maga éppenséggel díszpéldány!

— Ha nagyképűnek érezte a szavaimat, bocsánatot kérek. Nem állt szándékomban ilyen hangot megütni.

— Úgy, nem állt szándékában. — Ezzel leült. Arca lassanként visszanyerte rendes színét. — No és annak a bizonyos ötödik hadoszlopnak talán itt, a táborban is vannak emberei?

— Vannak, hadnagy úr!

— Megnevezné őket?

— Azt nem, mégpedig azért nem, mert ön, hadnagy úr, jobban

ismeri őket, mint én! Nem kívánok senkit feljelenteni, és nem áll szándékomban beleártani magamat a franciák politikájába.

— Nem érdekel, hogy mi az, amit nem akar!

— A hadnagy úr az imént arról beszélt, hogy mint német antifasisztának mi a kötelességem. Ezek közé sorolom, hogy elmondjam önnek, amit Hitler szándékairól tudok. Könyvében, a *Mein Kampf*ban válogatott szitkokat szór önökre és nyíltan megmondja, hogy a francia népet el akarja törölni a föld színéről. Meg is valósítja ezt a tervet, hacsak a német és a francia nép le nem fogja a kezét. Az én népemnek, sajnos, még nincs elég ereje ahhoz, hogy megbuktassa Hitlert, és egyre inkább zsarnoka cinkosává lesz különböző gaztetteiben. Az önök számára azonban van még idő. A franciák még idejében felismerhetik és megsemmisíthetik az ellenséget. Az persze elsősorban Németországban hemzseg, de nemcsak ott. És ez az ellenség mindig és mindenütt ugyanaz. Úgy hívják, hogy fasiszta, reakciónárius, zsidógyűlölő, kommunistafaló. Akkor is Hitlert szolgálja, ha véletlenül nem német állampolgár. Tudom, hadnagy úr, hogy ön nem osztja a nézeteimet... Mégis megmondom: a Franciaországot fenyegető ellenség a fasizmus, bármilyen formában jelentkezzék is. És csak a fasizmus. Semmi esetre sem a francia vagy más nemzetiségű antifasiszták közt kell keresnie, még ha néha így véli is. Mint német antifasiszta, Hitler halálos ellensége vagyok, és minden erőmmel a háború mielőbbi befejezéséért küzdök. Hogy ezt hogyan teszem, hadnagy úr, arról itt most részletesen ne essék szó. Néhány dolgot, amit az irataimban olvashat, tud felőlem. De az is, amit nem talál meg ott, az is csak azt az egyetlen célt szolgálja, hogy minden erőmmel óvjam a franciákat meg a saját népemet is attól a sorstól, amit Hitler a lengyelekre zúdított. A könnyek, amik most a finnekért fölös számban folynak, Hitler malmára hajtják a vizet.

— Amit most mond, az olyan, mintha azt mondta volna, hogy kétszer kettő: öt! — rázta a fejét a hadnagy, aki figyelmesen végighallgatta Pault.

— Csak látszólag, hadnagy úr, csak látszólag — s ezzel Paul pontot tett mondanivalója végére.

— Na, menjen kérem, menjen — szólt a hadnagy. Ideges lett. Zavartan kapargált az íróasztalán levő papírdarabok, akták között. Kihúzott egy fiókot, belebámult, majd becsukta. Kerülte a másik

tekintetét. De kidobni sem akarta csak úgy, minden teketória nélkül. S ezért utána szólt, még mielőtt kilépett volna a szobából: — Munkához kell látnom! És az esküvőjéről el ne feledkezzék. *Adieu!*

— A viszontlátásra, hadnagy úr! — Paul hangja barátságosan, csaknem szívélyesen csengett.

Tulajdonképpen nem is számított többre. Miért éppen ő, a kommunista, részesülne abban a szerencsében, hogy Párizsba mehet szabadságra, amikor olyan sok embertől megtagadták ezt a kedvezményt.

Megállt. Hosszan nézegette a kis útlevélfényképet, amit Annette egyik levelében talált. „Valóban csinos teremtés a menyasszonyom" — gondolta. Valóban? Hm. A táborban mindenki a saját feleségét vagy menyasszonyát tartotta a legszebb nőnek. És milyen nagy volt gyakran a csalódás, ha néhanapján aztán a szemük elé került a körülhozsannázott Éva. Paul tudni akarta, hogy Annette valóban tetszik-e az embereknek vagy sem? Elgondolkozva baktatott a kihalt utcán. A sötétségben homályos ablakszemecskék pislákoltak, furcsa jégvirágaikon tompán szétporladt a benti fényesség.

Emanuel, kezében egy vödör forró vízzel, hatalmas léptekkel jött ki a mosókonyhából. Paul megállította:

— Te — mondta — a Bernhard ideadott egy fényképet Bleichberg feleségéről. Meg kéne már egyszer alaposabban nézni. Úgy hiszem, nemsokára lejön látogatóba.

— Ide vele!

Paul elébe tartotta Annette képét.

Erre Emanuel a földre eresztette a vödröt. Pár pillanatig a szavakat kereste, majd bosszús, igen szomorú hangon megszólalt:

— Hogy a csudába adhatja össze magát egy ilyen csodaszép nő ezzel a koszos döggel?!

Paulnak több sem kellett. Emanuel értetlenül bámult a nevetve továbbrohanó férfi után.

Másnap a nagy csűrben megtartották az oly régen beharangozott vidám estet. Először egy német, majd egy francia népdalt énekeltek. David Meyer, a tábor zongoristája Schubert *Katonaindulóját* játszotta egy villanyzongorán, amelyikből előzőleg kiszerelték a kis kottahengereket. Aztán költeményeket olvasott fel az egyik internált. Emanuel is szóhoz jutott. Molière *Képzelt be-*

tegének alapján paródiát faragott a tábor életéről. De csak a műveltebbek meg azok a stréberkedők nevettek rajta, akik látszatműveltségüket féltve illendőségből derültek. Egy volt berlini zsidó birkózó- és bokszolóegylet, a Makkabi két versenyzője nagysikerű akrobatamutatványokkal szórakoztatta a nézőket, egy ismeretlen pedig, politizálgató időjárásjelentés keretében, a svájci Beromünster rádióállomást figurázta ki.

Minden számot igen nevettető, száraz humorú konferanszié jelentett be. Vidám, bajtársias hangulat kerekedett. Az első sor közepén, a díszvendégek között, ott ült a táborparancsnok meg segédtisztje, Prioré. Az ő tiszteletükre meg a többi francia vendég, a kocsmáros, a fűszeresné és családjuk, valamint néhány nagyon derék paraszt kedvéért francia nyelvű műsort is adtak: daloltak, jeleneteket játszottak meg vicceket mondtak el.

Végéhez közeledett az előadás. Pár korosabb internált már észrevétlenül el is vonult lefeküdni. A bemondó ekkor váratlanul jelentette, hogy a *Lemenő naphoz* című dal következik, szerzője ismeretlen, s az eddig ugyancsak ismeretlen, újonnan alakult tábori énekkar adja elő. A meglepő bejelentés felcsigázta az emberek érdeklődését. Paul a titokzatos kórus tagjainak gyülekezése láttán rögtön tudta, hogy csúnya dolog következik. Csak Bleichberg, dr. Spielhagen és a politikus törpe, Joreber, legszűkebb baráti köréhez tartozó emberek léptek az emelvényre... Maga Bleichberg és Spielhagen félrehúzódott, Joreber viszont ott állt középen, dalnokai között. Már az első strófa első szavai után tudta mindenki, hogy otromba provokáció történt. Paul a csűr egyik sötét sarkába vette be magát, néhányan eltávoztak, voltak, akik hangos durranással vágták be maguk mögött az ajtót. Nemcsak a kommunisták tiltakoztak így, hanem az olyan emberek is, akikben egyszerűen undort keltett ez az ízléstelen fogás. A dal szövege, amelyet egy elcsépelt kuplé együgyű dallamára gyártottak, minden szellem és humor nélkül becsmérelte az oroszokat.

Paul már a kezdet kezdetén észrevette, hogy nem minden általa ismert kommunistafaló van ott az énekkarban. Kicsit körülnézett s egyiket a másik után fedezte fel a nézők között. Úgy oszlottak el a tömegben, hogy mindegyikük az internáltak egy bizonyos csoportját tarthassa szemmel. Sőt, egyik-másik ponton megfigyelőjük még fel is állt valamire, hogy jobban áttekinthesse

vadászterületét. Bleichberg és Spielhagen a csűr egyik-egyik végébe húzódott vissza, az első egy létra fokán álldogált, a másik egy hintó sárhányójára telepedett. Paul a szénapadlás feljárójának árnyékába helyezkedett el, úgy, hogy senki nem láthatta, ő viszont annál jobban megfigyelhetett mindent.

A szeme előtt lejátszódó jelenet azokra a lázas percekre emlékeztette, amelyek 1930—31—32-ben a nácikkal vívott véres terem-csatákat megelőzték. A francia tisztnek meg társainak itteni szerepét akaratlanul is a német rendőrség akkori szerepéhez hasonlította. Ugyanis anélkül, hogy már kezdetben nyíltan kimutatták volna a foguk fehérét vagy kompromittálták volna magukat, puszta jelenlétükkel bátorították a nácikat. A párhuzamot csak hangsúlyozta most a hadnagy leplezetlen vigyorgása. Látható elégedettségén kívül azonban némi zavar is tükröződött az arcán. Háta mögött, a második sorban ülő tolmácsa nagyban serénykedett ugyan, hogy jól lefordítsa neki a csattanókat, de látszott rajta, hogy nem maradéktalan számára az élvezet. Többször körülnézett, mintha attól tartana, hogy valaki hirtelen jól kupán hajítja egy kődarabbal.

De semmi sem történt. Amikor a dalárda elhallgatott, szinte kitapintható csend lebegett a nézők feje felett. Egy gombostű leesését is meg lehetett volna hallani. A hadnagy meglepetten kapta hátra a fejét. Megrecsent bele a széke is. Valaki krákogott. A bóbiskoló altisztet felébresztette a hirtelen csendesség. Riadtan körülnézett, s csak azt látta, hogy már senki sem énekel, meg senki sem beszél. Összeverte hát nagy dörrenéssel húsos, vörös tenyerét. Követték példáját a francia vendégek is, akik persze egy szót sem értettek a dal szövegéből. A hadnagynak mindez kapóra jött, mert így nem neki kellett elindítania a tetszésnyilvánítást, ő csak csatlakozott a többiekhez. Ez volt a jeladás az összeesküvők számára. Minden sarokban összeverődött egy tenyér, s a tapsolás átragadt a mellettük álló internáltakra is. Mint mikor egy tó sima tükrén a ráhajított apró kavicsok gyors hullámkarikákat vernek, úgy terjedt a taps a csűr egyik végétől a másikig. Előbb csak gépiesen, bátortalanul, majd egyre dagadva, erősebben. Végül is mindegyik úgy érezte, hogy tapsolnia *kell*, mert hiszen, ni, a szomszédja is tapsol, s még feltűnik valakinek, ha ő fapofával ül tovább. Effajta feltűnési viszketegsége meg nem sok embernek volt. Aztán, ugye, okát is lehetett adni: ha kigúnyolhatták a náci-

kat, ha nevethettek a *tommy*-kon,* miért ne figurázhatnák ki az oroszokat is?! Elég kényelmetlen kortársak voltak, elég sok fejtörést okozott minden cselekedetük. Az emberek pedig nem szívesen törték a fejüket. Aztán meg a taps nem kötelez semmire. Az egyik csoport így, a másik amúgy politizál, legjobb nem csatlakozni egyikhez sem. Az viszont nem árthat, ha a körülállók látják, s rajtuk keresztül a felsőbbség megtudja, hogy az embernek semmi köze a kommunistákhoz. Voltak, akik úgy bújtak ki a tapsolás alól, hogy helyette az orrukat fújták, vagy éppen életveszélyes ülőhelyükről másztak le ezekben a percekben. Mások elindultak a kijárat felé. Csak itt-ott látott az ember karbatett vagy zsebre dugott kézzel álló alakokat, akik ellenálltak az áradatnak. Gobel ezek közé tartozott.

Paul visszafojtott lélegzettel figyelt. Attól tartott, hogy ez az emberke megint kijön a sodrából. Azóta a bizonyos ötösben megtett éjszakai séta óta rájött, hogy ilyen semmiféle megalkuvást nem ismerő legénnyel eddig csak a párton belül találkozott. Szívesen megakadályozta volna, ami következett, de már nem jutott rá ideje, meg túl messze is volt katolikus barátjától. Gobel nem várt addig, míg a hadnagy elmegy, hanem máris ott állt a szűk deszkaemelvényen. Joreber és néhány dalnoka még szintén fent lődörgött. Ismert, kemény, figyelmet parancsoló hangján fordult az ajtó felé áramló internáltakhoz:

— Bajtársaim és barátaim! Jó hangulatban töltött, szép esténk volt. És most valami otromba ízléstelenség megrontotta minden örömünket. Így van, barátaim. Még ha százszor tapsoltak is. Csak kevesen tudták önök közül, hogy tulajdonképpen minek örvendeznek ilyen hangosan. Legtöbbjük szégyenkezett. Látom az arcukon. És igazuk volt. Szégyellhetjük magunkat mindnyájan azokért, akik ezt a parlagi hangot a mi bajtársi körünkbe becsempészték. De nevezzük bátran nevén a gyereket. Minden okunk megvan rá. A gyávaság gyávaság, mindig és mindenütt...

Valaki közbekiáltott:

— Befejezni, hagyd abba!

— Rögtön. Végezetül csak azt szeretném mondani, gondolják jól meg: nem úgy viselkedtek-e — persze a mi kereteink között —, mint az egész német nép kilencszázharminchárom ama

* *Az angol katona beceneve.*

bizonyos első hónapjaiban? Hát nevessenek és gúnyolódjanak csak! Lelkiismeretük szavát ezzel nem altatják el!

Általános tompa moraj közepette vonultak ki lassan az internáltak a csűrből az éjszakába. Kint, a sötétben, Paul hosszan szorongatta Gobel kezét. Majd korholni kezdte:

— Egyszer megégeti még magát. Nem maga lesz az első, akit Cepoyba vagy Vernet-be visznek levegőváltozásra.

De Gobel leintette. Tudja ő jól, hogy mit tesz; az aljasságot csak az őszinteség roppanthatja derékba. A katolikus Franciaország pedig nem vetemedhet arra, hogy az egykori katolikus képviselőt büntetőtáborba küldje.

Hétfőn este Gobelt elszállították. Igaz, nem Cepoyba. Külső munkára vezényelte a táborparancsnok. Valahol a járási székhely közelében, az angol légihaderő számára kijelölt repülőtéren barakkokat építettek. Ide vitték. Ugyanezzel a szállítmánnyal hagyta el Kurt, Emanuel és még egy csomó internált Villerbont. Bizonyára Paul is köztük lett volna, de a házasságkötése miatt nem nyúlhattak hozzá.

A didergő emberekkel zsúfolt teherautó után sok baráti kéz integetett, míg csak el nem tűnt a messzeségben.

Paulnak Gobel járt az eszében. Kettejük baráti kapcsolata Stummel meg a plébános barátságára emlékeztette. Nem volt véletlen, hogy a közös ellenség elleni közös harc során, hazájának határán innen és túl a kommunisták és az állhatatos keresztények egymásra találtak. Gobel búcsúszavait mélyen emlékezetébe véste:

— Még találkozunk. Sok mondanivalónk van még egymás számára. Isten óvja!

Szerdán délután háromkor találkozott Paul Annette-tel a járási székhely polgármesteri hivatala előtt. Prioré meg egy csendőr kísérte, aki egyenesen őérte ment ki Villerbonba. Jelenlétükben Paul tartózkodott igazi érzéseinek bármilyen nyilvánításától. Olyan hűvösen csókolta homlokon Annette-et, mintha minden napjukat együtt töltenék, pedig végtelennek tetsző hetek óta várta ezt a pillanatot. Az altiszt és a csendőr volt a házassági tanújuk. Arra már nem jutott idő, hogy egy csokor virágot is vegyenek. A kocsi túl későn ért ki Villerbonba. Így hát Annette egyetlen szál virág nélkül állt Paul oldalán az anyakönyvvezető

előtt. De azért sugárzott róla az öröm, és mit sem törődött a csendőrrel; mintha nem is látná.

A testes anyakönyvvezető bizalmatlanul pislogott az orra hegyére csúszott szemüvege fölött a furcsa jegyespárra, Paul sötétszürke ruhája ugyanis már több helyen foszladozott. A múlt háborúból való, elnyűtt, égszínkék francia katonaköpenyét a háta mögött levő székre tette. Még szerencse, hogy Annette egy fehér inget, meg egy félkemény fehér gallért küldött neki, hogy legyen mit magára vennie ezen a napon, mert ha más nem is, de ezek a ruhadarabok bizonyították, hogy nem egyenesen a munkapad mellől jött ide.

Annette-en sima fekete gyapjúruha feszült, keskeny fehér gallérral. Lágy hullámokban vállára omló fekete haja különös bájt kölcsönzött szabályos formájú sápadt arcának. Lehet, hogy az anyakönyvvezető túl szépnek találta egy német számára. Valószínűleg ellenére volt az is, hogy egy német férfihoz hozzáengednek egy francia nőt. A szöveg felolvasásakor ugyancsak megnyomta a hangját, amikor a vőlegény nemzetiségéhez ért, mintha ennek, a férfi több születési adata közt, különleges fontossága volna. Annette arcára vetett futó pillantása azonban meggyőzte arról, hogy a lány nem máról holnapra döntötte el házasságkötése ügyét. Szívükből jött az „igen", visszavonhatatlanul csengett. A tanúk is bejegyezték nevüket a házassági anyakönyvbe. Mint akinek semmi köze az egészhez, gépiesen minden jót kívánt nekik az anyakönyvvezető és lekezelt velük.

Ezzel véget ért a ceremónia. Annette egy tízfrankost nyomott férje kezébe és mutatta, hogy dobja be a bankjegyet a kijáratnál levő perselybe.

A lépcsőházban az idegen csendőr Paul vállára koppintott:

— Mondja csak, jól hallottam az előbb az anyakönyvvezetőnél, hogy maga tulajdonképpen Belleville-ben lakik, Párizs mellett?

— Jól hallotta — válaszolt kissé meglepetten Paul.

— És mintha azt is mondta volna, hogy a Tournot utcában volt a lakása?

— Így van.

— Csak nem a 73-ban?

— De igen. — Paul nem értette, miért érdeklődik a csendőr olyan behatóan a címe után. Nem tudta, honnan fúj a szél, de

az volt az érzése, hogy nem rosszindulat bujkál a kérdések mögött. Mintha valami nagy öröm érte volna, felnevetett a fiatal férfi:

— A hetedik emeleten Jacquinot asszonynál! — Ezt már nem kérdezte, hanem megállapította. Paul kíváncsi szemmel rábólintott.

— Jacquinot asszony az anyósom!

— De hát akkor maga a Mario, Orléans-ból! — csúszott ki Paul száján a szó.

— Az bizony! Csakhogy nem orléans-i, hanem marseille-i vagyok. — S ezzel odakínálta a tenyerét Paulnak, az meg belevágott. Életében először parolázott csendőrrel. Mélységesen bizalmatlan volt a fajtájukkal szemben. Sok minden egyéb keserű tapasztalata mellett, internálása első napjaiban is jó párat odasóztak a bordái közé, meg összevissza sértegették. S mindezt szó nélkül zsebre kellett vágnia. Sehol nem tapasztalt olyan feneketlen rosszindulatot, mint éppen ezek között a fekete sapkás legények között. Soha annyiszor nem vágták a fejéhez a becsmérlő boche szót, mint Párizsból az internálótáborba jövet, amikor egy csendőrosztag őrizte őket.

De ez a fickó itt, úgy látszik, másfajta ember. Csak úgy sugárzott az arca. Ilyen megelégedettséget nem lehet színlelni. Meg aztán mi szüksége lett volna Mariónak arra, hogy színházat játsszék?

Alighogy kiért a kis csoport az útra, Mario körülnézett és felfedezett egy bisztrót:

— Gyerünk, fizetek egy rundot. Erre a találkozásra inni kell!

Paul kérdőn Annette-re nézett. Egyetlen kívánságuk volt csak: kettesben maradni végre, hogy legalább pár szót válthassanak tanúk nélkül. Hiszen hogy mindent megbeszéljenek, arra semmiképp nem lesz elég idejük. Annette azonban — mit is tehetett volna — beleegyezett. A csendőr már nagyban az italokat válogatta vele együtt: Pernod-t vagy Dubonne-t? Annette a Quinquina mellett döntött. Most, hogy ivászatról folyt a szó, Priorénak is megjött a hangja. Sem Paul, sem az esküvő nem érdekelte, de annál türelmetlenebbül várta azt a drága két órát, amit a hadnagy Paulnak engedélyezett. Neki ezalatt őrködnie kell, azaz két órán át zavartalanul üldögélhet a kávéházban, s közben jöhet a finom tütüke, ahogy a kedve tartja.

Látva, hogy a csendőrnek milyen jókedve kerekedett — „meg

egy pohárka vermut se lesz utolsó" — gondolta — egyszeriben ő is barátságossá vált és esetlenül tréfálkozott. A polgármesteri hivatallal ferdén átellenben levő kis bisztro söntésében Mario nagy beszédet vágott ki. Minden jót kívánt a fiatal párnak, és elátkozta a nehéz időket, a ronda háborút, amit se Paul, se ő nem akart, és ami az egyedüli oka annak, hogy Paul és Annette ezekben a percekben nem az egyik szép párizsi vendéglő dúsan terített asztala mellett ülnek barátaik körében. Minél tovább beszélt, annál inkább belezavarodott a mondókájába.

Paul ezalatt mindenki elé egy pohár malagait állított, Priorénak pedig négy pohárral hozatott a kedvencéből, a tompazöld, abszintszerű ánizsborból. Mario közben zavartalanul szónokolt tovább: Pault az európai forradalmárok egyik legnagyobbikává avatta. Nemcsak, hogy boche nem volt többé, hanem francia nővel kötött házassága meg Hitler ellen szőtt összeesküvése révén ez a derék német antifasiszta, akiről neki az anyósa is annyit mesélt már, franciánál is franciább lett. Minden bizonnyal nemsokára a háromszínű lobogó alatt harcol majd. Igenis ő, Mario, itt a bisztro nyilvánossága előtt, eskü alatt bizonyítja, hogy ennek a német férfiúnak az internálása igazságtalan dolog volt, be is bizonyítja ezt Paul azoknak a fafejű bürokratáknak, mert nem akármilyen fából faragták. Néhány hónap alatt ezredes lesz belőle, de az is meglehet, hogy tábornok...

A bisztro vendégei, nagyrészt munkások, néhány tisztviselő meg egy csoport idősebb katona, jóindulattal hallgatták Mario dicshimnuszát. A szónok hadaró beszédmodorából és napsugaras fantáziájából azonnal ráismertek benne a marseille-ire. Egy Marseille-ből való embertől pedig, aki méghozzá csendőr is és Mariónak hívják, akár a közmondásos marseille-i lódítót, ilyesvalakitől Franciaországban senki nem vesz rossz néven semmit.

Annette látta, hogy Paul tűkön ül. Nem szerette, ha a közfigyelmet ráirányítják. Kínosan érintették a csendőr jószándékú pohárköszöntői, melyeket Prioré érdesebb hangú udvariaskodásai még csak tetéztek. Sőt az idegen vendégek nyilvánvaló együttérzése is zavarta. Igaz, hogy nem mindent vettek készpénznek, amit Mario összehordott, de Paul határozottan érezte, hogy mindenképpen értésére akarják adni: igenis, tudnak ők különbséget tenni egy becsületes német meg egy boche között. Egyik-másik oda is jött az italpulthoz, hogy kifejtse Paulnak a maga nézeteit.

Végül is Paul kiszakította magát a körülállók gyűrűjéből. Két őrzője követte.

— Magával kell mennünk — bökte ki vonakodva Mario — de ez ne zavarja; vegye úgy, mintha a barátai lennénk és... és... és a szállodában majd jó előre elválunk egymástól. Akkor senki nem veszi észre, hogy — hogy is mondjam csak — szóval, hogy mi is magukhoz tartozunk...

— Úgy bizony, és aztán behúzódnak majd az egyik sarokba és felőlünk azt csinálhatják, amit akarnak — erősítette meg, nem minden kujonkodás nélkül, a csendőr szavait Prioré. — Aztán meg az órát se nézzük majd olyan nagyon. Egy órácska ráadás, igazán semmi! Hiszen tudják, néha az autó is bedöglik, különösen ilyen nagy hidegben!

Annette, de Paul is tartott tőle, hogy Prioré hirtelen támadt nagylelkűségében még nyíltabb célzásokra ragadtatja magát, s ezért a fagyos téli időjárás szárazságára terelte a szót. Mikor pedig feltűnt előttük a táborparancsnok által kijelölt szálloda, Annette mindkét kísérőjükkel hálásan kezet szorított és férje karján, fejét magasra tartva, távozott.

Rosszul fűtött különszobában fogyasztották el szerény ebédjüket. Szinte még semmit nem mondtak el egymásnak abból a sok mindenből, amit meg kellett beszélniök. Paul le nem vette a szemét a kedves, hófehér kézről. Így telt el egy óra. A tudat, hogy idejük percre ki van számítva, megbénította Pault. Nem mert szólni, pedig látta, hogy Annette szemében saját vágya tükröződik vissza. Alig nyúlt az ételhez. Az utolsó fogást már félre is tolta és kezébe vette Annette kezét. Egy félénk, de mégis forró szorítással akarta az asszonynak elmondani mindazt, amit hangos szóval nem mert.

Ebben a pillanatban kinyílt a szálloda nagy éttermébe vezető ajtó. Az ötvenes éveit taposó, termetes, mosolygós képű gazdaszszony lépett a fiatal házasok asztalához. Tolakodóan cinkos somolygás kíséretében közölte, hogy „az egyenruhás urak" szobát rendeltek nála a fiatalok számára és ki is fizették a díját. Az ő megbízásukból közli diszkréten, hogy további két óra áll az új házasok rendelkezésére. Azonnal meg is mutatja az uraságoknak a szobát. Igazán szép, jól fűtött és folyóvíz is van benne, mégpedig meleg.

Paul kihorkantott *non, merci**-je olyan nyers volt és hangos, hogy a jószándékú asszonyság összerezzent rá. Szótlanul, lesütött szemmel tűnt el, gyorsabban és csendesebben, mint ahogy bejött.

Annette Paul karjára tette a kezét, majd szorosan átölelte a férfit. Hosszú perceken át ültek így, anélkül, hogy egymásra néztek volna. Azután az asszony kezébe vette Paul fejét, úgy, ahogy azon a montmartre-i estén Paul az övét. Lassan maga felé fordította:

— Ma este kimegyek hozzád a táborba. Fél kilenckor a cipész udvarában, abban a bádogtetejű kalyibában megtalálsz.

Lélegzetvételnyi szünet után, egészen megváltozott hangon így folytatta:

— Most pedig beszéljünk Párizsról, a háborúról meg az elvtársakról. Rengeteg mesélnivalóm van. Igen nyomasztó otthon a hangulat, de nem tudnám neked megmondani, hogy miért. Borzalmas valami ez a *drôle de guerre*, ez a „furcsa háború", Paul. Valahol a háttérben ocsmány dolgok történhetnek, amikről nem tudunk semmit. Itt van a párt egyik röpcédulája...

Visszafelé Paul és Prioré egy lovaskocsival találkozott, amelyik a blois-i állomás felé tartott. A bakon, a kocsis mellett, választékosan öltözött úriember. Prioré meg Paul csak akkor ismert rá, mikor a közvetlen közelükbe ért: Bleichberg volt. Mögötte két hatalmas bőrönd, teleragasztva nagy szállodák, nemzetközi játékkaszinók és fürdőhelyek tarka címkéivel. Szabadságra utazott Bleichberg, Párizsba!

A szerdáról csütörtökre virradó jeges éjszaka, 1939 decemberének második hetében, Paul utolsó éjszakája volt ebben az internálótáborban.

A cipész pajtájának hideg és sötét kamrájában eltöltött nászéjszakájukat követő reggelen Pault hívatta a parancsnok. Annette hajnali ötkor ment el a tejeskocsival, anélkül, hogy bárki is észrevette volna.

A tiszt röviden azt közölte Paullal, hogy az összes volt spanyolországiakat a St. Cyprien-i különleges táborba vonják össze. Még aznap este, tizenhét bajtársával együtt örökre elhagyta Villerbont.

* *Nem, köszönöm.*

EMBEREK A FRONTOK KÖZÖTT

Mi a csudának döngetjük még itt ezeket a fákat, kérdem tisztelettel? — csattant fel a felgyűrt ingujjú férfi. Földhöz vágta a baltáját és egy vastag, legallyazott fatörzsre telepedett. Lusta mozdulattal letörölte homlokáról az izzadságot s tovább morgott: — Tetejébe ez a hőség, mintha augusztus lenne!

Emanuel, aki esetlen baltájával nagy elővigyázatosan egy vékony növendékfa törzsén babrált, közbevágott:

— Jacob, midőn a te őseid a Vörös-tengeren átkeltek, sokkal nagyobb volt a hőség, és ráadásul még az ellenség is ott állt a hátukban.

— Most meg elöl-hátul ellenség áll! — vágott vissza a másik. — Ami meg a hőséget illeti, nem voltam ott! Mi, zsidók, egyébként manapság már két-három évenként kelünk át valamilyen Vörös-tengeren. Csak éppen nem száraz lábbal. Ezek a mai hullámok az istennek sem válnak ketté előttünk. Így hát, aki nem tud úszni, szépen megfullad.

— De te tudsz, Jacobom, mit ugrálsz hát? — s ezzel leereszkedett a barátja mellé, a földre.

Jacob csóválta a fejét:

— Te könnyen nevetsz; mi történik, ha elkapnak a nácik? Legföljebb hadifogoly lettél. De engem fölhúznak az első fára. Megértem, ha téged ez nem túlságosan izgat; de én a magam részéről inkább átgázolnék a Vörös-tengeren, minthogy vágómarha módján várjam, mikor jut eszébe az egyik hóhér úrnak, hogy egy fejjel megrövidítsen.

Emanuel hummögött. Ezt már ő sem tudta tréfával elütni. Jacob, akár a legtöbb német internált, valóban veszélyes helyzetben volt. Csaknem mindannyian emigránsok és politikai menekültek. A hitler-csapatok kezére kerülni: ez legtöbbjük számára a halált jelentheti. Neki, Emanuelnek, valóban nem sok félnivalója volt. Nem politikai okokból és nem is azért szökött ki Németországból, mintha ahhoz a bizonyos emberszámba nem vett fajtához tartozott volna. Költő volt és világfi, aki legszívesebben szüntelenül bolyongott volna a földtekén. Párizs, a költők para-

dicsoma, sem magát a célt, csupán átmenetet jelentett számára. Mi tagadás, a Quartier Latinben és a Balpart szalonjainak hetenként tartott lírai estjein elég jól érezte magát. Nem volt ugyan snob, de vonzotta ez a társaság. Soha nem felejti el azt a barokk korból itt ragadt hogyishívják márkit. (A nevére már nem emlékszik.) 1939. szeptember másodikán este, miután halotti csöndben végighallgatták a jelentést, hogy éjféltől kezdve háborúban áll az ország, a kackiás bajuszú márki felpattant a helyéről, röptében elkapta leeső monokliját, majd kitárt karral Emanuelre vetette magát. A jelenet szemlélői lélegzetvisszafojtva várták a történendőket. És íme: Emanuel kemény ingmellére, amely Baudelaire: *A bűn virágai* című versciklusának elszavalása közben kissé megpuhult, forró könnycseppek hulltak. A márki magához ölelte a sovány költőt. Kopaszodó és gondosan púderezett feje ott pihent Emanuel keblén s közben ezt szipogta:

— Lám, ó, költő, e perctől kezdve ellenek vagyunk! Hazám parancsára hadba szállok ön ellen, a nagy triumvirátus, Goethe—Heine—Baudelaire, határokat s időt nem ismerő hű fia ellen. *Oh, humanisme universelle*, ó, világokat magához ölelő humanizmus, mikor szabadítod meg az emberi szellemet a rút fegyverektől?!

Másnap Emanuel egy összedrótozott meg zsineggel átkötött ócska táskával a kezében, egy gyapjútakaróval a vállán kicammogott a német polgári internáltak részére felállított colombes-i gyűjtőtáborba. A Concorde és a Madeleine tér között, éles fékcsikorgás közben, autó állt meg a háta mögött. Összerezzent. Elegáns, keki színű egyenruhában magasrangú tiszt köszönt rá és beszállásra késztette.

Pompás kocsiját maga a márki vezette. Az egyik metzi tüzérezred alezredeseként vonult be, s egyúttal autóját is a katonaság rendelkezésére bocsátotta. Pár száz méterrel a stadion bejárata előtt, egy mellékutcában szállt ki Emanuel és beállt a szürkén kígyózó embersorba, várva, hogy megfosszák szabadságától.

„Hol lehet most vajon a márki? — töprengett Emanuel. — Előttünk? Mögöttünk? Valószínűleg szétverték az ezredét, s talán már nem is él."

Emanuel német munkásszázada Soissons-tól nyugatra, Párizstól pedig mintegy száz kilométernyire állomásozott. Metz bizonyára már régen elesett, hiszen Soissons felől már jól idehallatszott a tüzérség ágyúinak döreje.

Jacobra emelte szemét, aki fejét kezére támasztva, még mindig ugyanazon a fatörzsön ült. A költő szívesen vigasztalgatta volna felzaklatott barátját, de utálta a hazudozást. És Jacobnak igaza volt. Őt magát nem fenyegette más veszély, csak az, ami minden polgárt fenyeget egy háborúban: valamilyen eltévedt golyó vagy gránátszilánk. Ha a németek előrenyomulását nem állítják meg, biztosan elfogják őt is valahol. Soha nem foglalkozott politikával. Mi történhet hát vele? Ezt ugyan nem tudta pontosan, de semmi borzalomtól nem tartott. Vagy talán mégis?... Jacob, mintha kiolvasta volna szeméből a kétkedést, ezt morogta:

— Belőled propagandaköltőt faragnak a nácik. Jól megfizetik majd a teutonok a francia tudásodat. Írhatsz nekik egy szép elbeszélő költeményt arról, hogy a fasiszta civilizáció nagy dicsőségére hogyan lóbálja a szél Judea gyermekeinek hulláit a francia országutak mentén!...

Emanuel feszengett. Csak akkor viselte el mások gúnyolódását, ha olyan dolgokat vagy embereket vett célba, amelyekhez vagy akikhez nem volt semmi köze. De ez a játék nem babra ment: élet vagy halál volt a tét. Jacob keserű szavaira távoli ágyúdörgés felelt.

Emanuel undorodott a náci kormány ostoba, minden műveltséget megcsúfoló hazudozásaitól. Minden kényszer ellen eleve tiltakozott. A politikáról azt tartotta, hogy nem más, mint különböző állásokkal való kíméletlen kufárkodás; hallani sem akart róla. De most itt ül ez a Jacob, bajtársa és barátja, akivel hónapok óta együtt lakott, együtt dolgozott, aki vele, a nincstelennel, minden otthonról kapott falatját megosztotta. Itt ül ez az emberi jósággal és barátsággal teli férfi, aki nemegyszer vette le róla a munka nehezét, amit az ő nyápic, könyvmoly teste már nem bírt. És most hirtelen szakadék tátong köztük. Miért? Azért talán, mert egyes eszüket vesztett alakok, akiket egyébként szíve mélyéből megvetett, az ő származásán nem találtak kivetnivalót, a másikat meg ugyanezért halálra ítélték? Megteheti-e, hogy csak a saját bőrére gondolva — akár fogság árán is — a németeknél keres menedéket és Jacobot sorsára hagyja, ami biztos pusztulását jelenti? Szabad-e egyáltalán most azzal a gondolattal foglalkoznia, milyen lesz az ő jövendő élete, amikor tudja, mi vár erre a másikra itt mellette? És vajon csak őrá? Vagy a többiekre is?

Majdnem mindenkire, ez az igazság! Ugyan hány olyan bajtársa akadt, aki ha egyszer a nácik keze közé jut, kíméletre számíthatott volna? Így vagy úgy, a munkásszázad legtöbb tagját megölnék. Emanuel ismerte a dachaui meg a börgermoori állapotokat. Már otthon, Németországban is beszélgetett kiszabadult internáltakkal. Franciaországban meg összeakadt valakivel, aki két és fél esztendőt töltött koncentrációs táborban. Elviselhetetlen volt számára a gondolat, hogy Jacobot az SS valahol halálra kínozza majd. De mit tegyen? Mit tehet? Tulajdonképpen honnan tudta azt Jacob, hogy ilyen kétségbeejtő a helyzet?

— Túl sötéten látod a dolgokat — fogott bele minden meggyőződés nélkül. — Először is sehol sincs megírva, hogy a nácik ezt a háborút megnyerik, másodszor pedig az őrzésünkre rendelt francia csendőröknek sincs sok kedvük ahhoz, hogy megvárják itt a németeket. Valószínűleg velünk együtt elszelelnek, még jóval a veszély kiéleződése előtt...

— Ha nem volna sírhatnékom, röhögnék rajtad, drága lelkitámaszom — válaszolt keserűen Jacob. — Először is a te csendőreidnek, akárcsak nekünk, halvány fogalmuk sincs róla, hogy hol a front. Másodszor: biztosan kereket oldanak, ha megjelennek a színen a te tisztelt néptársaid, csak éppen minket nem visznek majd magukkal. Ezt elhiheted. Itthagynak bennünket, előlegbe. Száz boche-sal több vagy kevesebb, ebben a zűrben igazán nem számít! De mit papolok itt összevissza: te mindezt éppen olyan jól tudod, mint én!

— És én mégis azt mondom neked, hogy Hitler a meglepetésnek köszönheti kezdeti győzelmeit. Most már megszilárdul a front. Az angolok pedig majd...

— Hagyd el az angolokat — vágott szavába Jacob. — Azok még csak most fontolgatják, hogy melyik oldalon lépjenek a háborúba.

Ebben a percben több füttyszó hasított át az erdőn. Hátuk mögül kiáltások hangzottak. Néhány bajtársuk rohant feléjük. Jacob és Emanuel talpra ugrott.

— Jönnek! — kiáltotta az egyik s futott tovább.

— Kicsoda? Kik jönnek?

— A franciák?

Mindenki abba az irányba száguldott, ahonnan az első füttyjeleket hallották. Emanuel elbotlott egy bokorban. Hosszú lába az ágak közé gabalyodott. Jacob nagy nehezen felsegítette az esetlen

költőt s ráförmedt, hogy „te mafla". Aztán a rohanó emberek nyomába vetették magukat ők is. Az országútnál végre utolérték a többieket. Mindenki egymás szavába vágva, összevissza hadart:

— Az utánpótlás jön, francia erősítés megy a vonalba!

— Pofa be, banda, hogy legalább hallhasson az ember valamit! Süketek vagytok? — Kurt olyan hangosat ordított, hogy egyszeriben mindenki elhallgatott. Ugyanekkor már el is robogott előttük az első, katonákkal megrakott tehergépkocsi; rögtön rá a második, a harmadik. Aztán motorkerékpárosok jöttek, később két kisebb páncélkocsi, közben kerékpárosok meg gyalogosok. Vonultak, siettek előre. Előre?

— De hát ezek Soissons felől jönnek és nyugat felé mennek! — kiáltott fel hirtelen valaki. — Bajtársak, ezek nem a frontra vonulnak, hanem szaladnak hátrafelé, értitek, hátrafelé!

Hitetlenkedve nézték mindannyian az országutat, aztán a nap felé pislantgattak. Nem vitás: ezek a katonák nyugatra tartanak. Most már Emanuel is tudta, miért olyan sok köztük a fegyvertelen. Odalent, az úton, percről percre nőtt a fejvesztettség. Egyre dagadt az ember- és kocsiáradat, elöntötte az árkokat, a bokrokat s átcsapott az erdőn. Az országút melletti keskeny gyalogösvényen kerékpárosok, motorosok egyensúlyoztak, gyalogosok szedték a lábukat. A németek csoportja immár csupán kis sziget, amelyet minden oldalról csapkodott az ár. A tizenöt csendőrből már csak hét volt látható. A többit, úgy látszik, magával sodorta a tömeg. Itt-ott a kis sziget széléről is levált egy-egy ember, s maga a sziget is mállani kezdett a hullámok ostroma alatt.

— Ne menjetek egyesével! — hangzott egy hatalmas erejű hang. — Gyertek kicsit hátrább. Nézzük, mit tehetünk.

Óvatosan szakadtak ki az éktelen tolongásból. Páran, akik jól beszélték a nyelvet, odavágódtak egy csapat franciához, abban a reményben, hogy megtudnak tőlük valamit, miért, hova vonulnak vissza. Másokat meg magával cipelt egy kis darabon a tömeg. De ha meghallottak valamit, kivágták magukat és rohantak máris vissza. A nagy visszavonulás útjától száz méternyire, az illatos kora nyári erdő világoszöld lombjai alá behúzódott csoport alaposan megfogyatkozott. Alig hatvanan maradtak. A többi eltűnt, s nem valószínű, hogy valaha is látják még őket.

Kérdezgették egymást, meghányták-vetették a helyzetet. Akik utolsónak értek vissza a menekülők áradatából, elmondták, mit

hallottak. A hangok zűrzavarában meg az útról odahangzó lárma közepette alig értették egymás szavát.

— Bajtársak, őrizzük meg a nyugalmunkat s úgy keressük együtt a megoldást. Mindenki beszéljen, de sorba, ne egyszerre.

— Nagyon helyes! Hallgassatok már el! Paulnak igaza van — kiáltottak többen. Paul ott állt az összesereglett emberek gyűrűjében. Mellette Kurt és Gobel, kicsit odább pedig Bleichberg és Spielhagen.

— Bajtársak — fogott bele — nyilván tudjátok, hogy most sürgősen döntenünk kell. Kérem azokat, akik az előbb odalent az országúton beszéltek a francia katonákkal, mondják el röviden, mit tudtak meg tőlük.

Egyszerre hárman-négyen kezdtek beszélni.

— Így nem megy! — kiáltott közbe Paul. — Kezdd el te. Addig a többi hallgat!

Egy alacsony, pocakos kereskedő, akiről tudták, hogy jól beszél franciául, pár szóval elmondta, mit beszélt az elvonulókkal. Az elmúlt éjszakán a németek állítólag Soissons felett és alatt átkeltek az Aisne-en, bekerítették és elfoglalták a várost. Gyorsan haladnak nyugat felé. Számolni lehet azzal, hogy estefelé, szóval négy-öt órán belül, előőrseik ideérnek. Többet nem tud.

— Most rajtad a sor — mutatott Paul a másikra, aki már kezdettől fogva izgatottan hadonászott és szót kért. Hadarva, kappanhangon, hogy a távolabb állók alig érthették, jelentette, hogy egy tiszt szerint az Aisne—Marne körzetből minden francia csapatot kivonnak és erőltetett menetben Párizs felé, a főváros védelmére vonják vissza őket. Így akarnak kibújni a németek hatalmas bekerítő hadmozdulatából.

— Miféle hatalmas bekerítésről van szó? — kiáltott közbe valaki.

— Csendet!

— Majd én megmondom — szólt nagy hangon egy másik.

— Na, gyerünk, most rajtad a sor — vágott közbe ismét Paul.

— Nekem nincs mondanivalóm; én lelépek, mégpedig vágtában! De ha mindent tudni akartok, a nácik Boulogne-ban vannak. S ha netán rossz volna a tájékozódó képességetek, hát Boulogne a Csatorna mellett van! Értitek? A CSATORNA mellett! Vagy négyszázötven kilométerre a hátunkban! És most isten áldjon, meg a gyöngyharmat!...

— Állj! — kiáltott Paul. A férfi néhány lépést tett közben. Vagy hatan követték. Páran meg készülődtek utána. A kiáltásra megálltak. Mindnyájan Paul felé fordultak. Csak a vezetőjük hangoskodott, önigazolásként, no meg a többiek előtt is menteni akarta a becsületét:

— Mi az? Még most se világos a helyzet?

Paul szándékosan várt néhány pillanatig a válasszal. Látni akarta, hogy csakugyan kezében tartja-e az embereket, s egyben ennek a kakaskodó fráternek be akarta bizonyítani, hogy képtelen szétzülleszteni a csoportot.

— Bajtársak — folytatta — ti mindnyájan szabad és önálló emberek vagytok. A csendőrök legtöbbje szétszaladt. De ez még semmit sem jelent. A jelenlegi helyzetben mi felelünk magunkért. Azaz tudnunk kell, hogy mit teszünk...

— El innen, amilyen gyorsan csak lehet! — kiabált közbe valaki.

— Jól mondod — válaszolta nyugodtan Paul — csakhogy ne egyenként, hanem zárt egységben.

— Miért? — kérdezte ugyanaz a hang.

— Két okból is: ha egyenként szállingóztok, előbb-utóbb elkap benneteket a katonaság vagy a csendőrség egy kis ellenőrzésre. De az is lehet, hogy a csellengőket ejtőernyősöknek, kémeknek vagy szabotőröknek nézik majd, akiket most dobtak le a németek a francia vonalak mögé. Ebben a zűrzavarban előfordulhat, hogy öt perc alatt lepuffantanak vagy felhúznak benneteket anélkül, hogy a kutya kérdezne valaha is utánatok. Nincsenek papírjaitok. Ami van, egy lyukas garast nem ér. Kevés kivétellel éppen hogy dadogunk franciául, ez szintén gyanús. Senki nem áll ki értetek, senki nem ismer benneteket. Rosszul teszi hát, bajtársak, aki egyedül vág neki.

— De a legfontosabb, amiért együtt kell maradnunk, nem is ez, hanem egészen másvalami. — Miközben beszélt, egyre erősebb, sajátos, távoli surrogás ütötte meg a fülét. Paul jól ismerte ezt a zajt. Semmivel sem hangosabban, de gyorsabban, érthetőbben, meggyőzőbben beszélt. Szavaival mindenképpen egymáshoz akarta láncolni az embereket.

— A főok, bajtársak, az, hogy együtt erősek vagyunk, különkülön meg elveszünk. Legtöbben tudjátok, mi vár ránk, ha meglep bennünket Hitler hadserege. Lehet, hogy védekezésre kerül a

sor. Nemcsak saját magunkért, hanem mindenki mindenkiért felelős. Maradjunk hát együtt. Így átvágjuk magunkat.

Tartott a pillanattól, amikor elhallgat. Tudta, hogy akkor majd a többiek is meghallják azt a bizonyos surrogást. Voltak, akik máris hallották. Furán mozgatták a fejüket meg a vállukat az emberek. Egyesek felegyenesedtek, mások meg behúzták a nyakukat. Paul mozdulatlanul állt a fatörzsön, mintha a nyugalmából áradó erővel akarná együtt tartani a bajtársait. A zummogás lassan robajjá dagadt. A finom, távoli veszélyt jelző surrogás számtalan motor szabályos, közeli búgásává terebélyesedett. A csoport felbomlott. Ki végigterült a földön, ott, ahol éppen állt. ki futott egy darabot s egy fa mögé kuporodott, ki meg az erdőbe vette be magát. Az országút felől katonák rohantak. Éles füttyök hasítottak át a levegőn, fékek csikorogtak. Gépkocsiajtók csapódtak. S mikor a repülőgépek dübörgése az erdő fölé ért, már körös-körül halott és néma volt minden. A fák közt mozdulatlanul heverő keki színű alakokat alig lehetett észrevenni, beleolvadtak a moha meg az avar színeibe. Paul is lassan leereszkedett a fatörzsre, amelyiken az imént állt. Bleichberg és Spielhagen eltűnt. Gobel, messze elöl, egy enyhe mélyedésben feküdt. Kurt egy fához támaszkodva bámulta az elcsendesedett erdőt. A sűrű, zöld levéltető felett felkavarodott a levegő, száz őrjöngve keringő légcsavar vágta darabokra. Mint az orkán, úgy vonult a német nehézbombázók léleknyomasztó hulláma a forró júniusi égbolton, nyugat felé.

Paul ismerte ezeket a gépeket, tudta, mire használják őket. A Jacobbal együtt Paul közelében hasaló Emanuel csodálkozva felállt:

— Hát te miért nem hasalsz le, Paul?

— Bombázó kötelék nem támad erdőt, hacsak nem sejtenek benne lőszerraktárt. — Aztán az ég felé bökött a fejével. — Párizsra mennek ezek, vagy valamelyik hasonló nagyvárosra. Számunkra nem veszélyesek... Majd később, ha eltűntek, akkor befűthetnek nekünk is. Hallod?... Hallod ezt a finom zümmögést? Ezek mélyrepülők, bajtársak. — Ezzel megint felállt a fatörzsre. Látta, hogy néhányan már kászolódnak, mert azt hiszik, elmúlt a veszély. Hangosan, parancsolóan szólt rájuk: — Visszafeküdni, bajtársak! Keressetek magatoknak kis mélyedéseket. Lehetőleg a fák mögé húzódjatok, lábatokkal nyugat felé. Nem felállni!

Néhány talpon levő francia döbbenten bámulta a hangoskodó idegent. Ösztönszerűen hasra vágódtak ők is, mikor látták, hogy Paul a földre veti magát. Egyesek még álltak, amikor éktelen sivítással zuhant valami át a levegőn. Pillanatnyi halotti csend. Majd egy hirtelen dörrenés, mintha megnyílt volna a föld. A becsapódás robaja oly fülsiketítő, a robbanás fénye oly vakító volt, hogy a következő három bombát már senki nem hallotta, senki nem látta. De ezután az eget ostromló bömbölés és sivítás szűnni nem akaró, borzalmas halálkiáltássá vált, amelyet a cafatokra szaggatott erdő földje hallatott sebesült, recsegő, derékbatört fáinak milliónyi levelén át a magasba. Robbanóbombák apró, izzó szilánkjai fütyültek a föld felett s mélyen belefúródtak a fák törzseibe. Paul az országút felé fordította fejét. Lángnyelvek meg sűrű fekete füst vágott az égre a gépkocsironcsok halmazából. Mint lecsapó dögkeselyű, úgy zuhant egy szörny sötét árnya az útra, majd hirtelen tovatűnt. Ugató géppuskatűz vad kopogása korbácsolta végig a járműveket meg az úttestet.

Aztán egy csapásra elült az őrjöngő zaj. Égő holmik átható szaga árasztotta el a környéket, és tompa jajveszékelés szűrődött az erdő felől. Valahol messze egy lélekszaggatóan monoton hang siránkozott, szinte már nem is emberi módon. Paul talpra ugrott. Mintha minden kihalt volna körötte. Minden? Két rugaszkodással ott termett a fa mellett, amelynek a támadás előtt Kurt nekidőlt. Egy mozdulatlan alak körvonalait látta. Nagy óvatosan, mint valami porladófélben levő múmiát, Paul megfogta a férfit.

— Nem vagyok csiklandós — mormogta Kurt s Paul felé fordult. Fűszálat rágcsált elgondolkozva. Mély ráncok szántották végig homlokát. Kemény pillantású, szürkészöld szeme a semmibe meredt, úgy rémlett, nem látja sem az erdőt, sem Pault.

— Mi az, megzavarodtál? — szólt rá elszorult hangon Paul, s megrázta a barátját. Az rá se hederített. Ismét rákiáltott hát Paul. Erre Kurt kiköpte a zöld fűmaradékot. Pillantása visszatért a végtelen messzeségből és Paulra bámult. Szeme sarkában éles szarkalábak, nézése átható.

— Teljesen megvesztek ezek ott fönn! — vánszorogtak ki a szavak összeszorított ajka közül. — Mit gondolnak? Csak nem hiszik ezek a taknyosok, hogy mindenki nézi majd, hogyan játszszák őuraságaik a háborúsdit? Németországnak fizetni kell mindenért, amit ezek a hülye kölykök végbevisznek...

— A nadrágomért is! — Emanuel hangja még rekedt volt az izgalomtól. Alig volt vér az arcában, amikor felkászolódott a földről. Erőltetett mosolygással akarta becsapni saját magát meg a bajtársait is. Mintha saját félelmét is könnyedén kigúnyolná. Leveregette ruhájáról a faleveleket és a ráragadt földet, majd elindult Paulék felé. Jacob is felállt. Az egész környékbe lassan visszatért az élet. Megindultak az emberek a Kurt és Paul körül alakult csoport felé. Botorkálva, vonakodva, zavarodottan, de egyenesen feléjük. Néhányan futva értek oda.

— Megsebesült valaki? — kérdezte Paul a jövevényeket.

— A mieink közül senki — felelte Kurt.

— Hát ezt meg honnan tudod? — kíváncsiskodott az egyik.

— Nagyon egyszerű a magyarázata — jegyezte meg őszinte csodálattal a hangjában Jacob. — Kurt az egész idő alatt ugyanúgy állt emellett a fa mellett, mint most!

Mindenki Kurtra bámult. Már kellemetlen is volt neki. Paul sietett a segítségére. Azt magyarázta, hogy Kurt éppúgy nem ismeri a félelem érzését, ahogy a süket nem hall, vagy ahogy egy minden hallás nélküli embernek teljesen idegen minden zenei hang. Kurt tudja jól, hogy mások megsebesülhetnek, sőt meg is halhatnak, az azonban már eszébe sem jut, hogy neki is eshet baja. Mikor később egyszer komolyabban beszélgetett erről Kurttal, kiderült, hogy egy és más azért már vele is megesett. „Hát nem érti meg — kérdezte tőle akkor — hogy vannak veszélyek, amelyek elől kitérhet az ember, sőt ki is kell térnie?" Mire Kurt így felelt:

— Véletlenek voltak ezek, semmi közük az igazi veszélyhez. — És egyébként sem volt hajlandó ilyen személyes jellegű „picsipacsiról" vitatkozni.

Itt, az erdőben, legtöbbjüket izgalom és rémület fogta el. Megbénította őket az a tudat, hogy védtelenül állnak szemben állig felfegyverzett hóhéraikkal. Csak Kurtra nem hatott az általános idegfeszültség. Valaki észrevette, hogy egy bombaszilánk alig egy arasznyira Kurt fejétől több mint két centi széles lyukat vágott a fatörzsbe. Kurt érdeklődve fordult a fa sebe felé, amelybe mélyen belefúródott a fekete acéldarab. Aztán megint csak átkozni kezdte a náci pilótákat. „Szabadjára eresztett tébolyodottak" — ezt mondta róluk. Nem fért a fejébe, hogyan lehetséges, hogy

még mikor sok ezer méter magasan járnak a levegőben, akkor is közelebb van ezekhez az elvadult fickókhoz a föld, mint annak a ténynek megértése, hogy „sportszenvedélyükért" borzalmas árat fizet majd egyszer a szülőhazájuk.

Az emberek türelmetlenkedtek. Indulni akartak. Szerették volna tudni, hogyan párologhatnak el erről a környékről. A franciák már elvonultak, az emberek és kocsik áradata egyre apadt az országúton. Az összelőtt járművek s az út szélén ütött bombatölcsérek közt ügyeskedő tehergépkocsik hirtelen fékcsikorgása egyre ritkább lett.

Amikor Paul a csoport élén végre nekivágott az erdőnek, akkor tűntek el nagy gyorsasággal nyugat felé a légitámadás sebesültjeit szállító utolsó vöröskeresztes kocsik.

Vagy két kilométert menetelt a kis csapat, amikor borzalmas látvány tárult a szemük elé: az országút mindkét oldalán hegyekben állt a bombaszántotta föld. Derékbatört fatörzsek, járművek, emberi testek pokoli halmaza. Lángolva égtek a fák, az az olajos- és benzines-hordók; elszenesedett sátorlapok hevertek szanaszét, az átizzott élelmiszeres ládákból orrfacsaró, fekete füstgomoly áradt. Lépten-nyomon szétzúzott motorkerékpárok alkatrészei, fegyverek, acálsisakok. Ide összpontosult a német mélyrepülők támadása. A töltés mentén, az árokban, az út mindkét oldalán számtalan szétlőtt szekér, elhullott lovak, ökrök, tehenek. Golyófúrta matracok, szétpattant ládák és bőröndök, tarka fehérneműk, vánkosok, ágyneműk takarták a műutat meg a gyalogutat, s még a fák ágain is ruhadarabok lógtak. Egy félig kidőlt hatalmas platánfa, mint valami bitó, hajlott fenyegetően a kihalt országút fölé. Félig kitépett gyökerein, tágra meredt szemmel, halott lányka feküdt.

Itt-ott francia sebesültvivők botorkáltak hordágyaikkal a tönkrezúzott fák, emberek és járművek halmaza között. Gyökerestől kitépett fatörzsek recsegve vonaglottak, s a maguk szótlanságában is szinte segítségért kiáltva kapaszkodtak épen maradt testvéreik lombkoronájába. Tompa távoli dörgés, a haldoklók sápadt jaja, meg a végüket járó lovak utolsó nyerítése hangzott a halálmező felett. A tüzek sistergése is mintha tompult volna. Lassan egyetlen nagy fekete füstoszlop szállt csak az elkínzott földről az ellenséges ég felé.

Pár pillanatig döbbenten bámulták az emberek a pusztulást.

Egy épen maradt tisztáson matracokat és fekvő-alkalmatosságokat hordatott össze Paul. A tábor orvosa, aki kezdetben elszelelt tőlük, most valahogy megint közéjük keveredett és egy félig kiégett sebesültszállító kocsiban kutatott kötszer meg műszerek után. Mire az első sebesülteket odaszállították, már több üvegcse jód, alkohol, éter várta őket, Balthasar pedig mullpólyákat és vattát kerített elő. Néhány ollón és egy nagyon kétes külsejű bonckésen kívül sebészi műszerük alig akadt.

A francia sebesültszállítók is Paulék kötözőhelyére hozták embereiket. Paul megbízta a kis pókhasú kereskedőt, hogy világosítsa fel a francia katonákat, kik is ezek a le-fel szaladgáló fura emberek, akik nem beszélik az ő nyelvüket. Ennek ellenére nehézségeik támadtak. Voltak sebesültvivők, akik bizalmatlankodva hátat fordítottak nekik s tovább szállították a segélyre szorulókat. Nem hihették, hogy idelenn, a földön, németek akarják becsülettel megmenteni azokat, akiket föntről, a levegőből, ugyancsak németek akartak mindörökre elnémítani. Szerencséjükre öt csendőrjük éppen idejében érkezett oda. Egy hadnagy vezetése alatt álló francia katonaegység ugyanis, tűzkész fegyverrel a kézben, közvetlen Paulék kötözőhelye mellett telepedett le és árgus szemekkel figyelte a német orvos működését meg a sebesülteket szállító embereket. A pocakos kereskedő mindent megpróbált ugyan, hogy beszédbe elegyedhessék velük, de a hadnagy rögtön elzavarta, ha csak egy lépést is tett feléjük.

Most kellene ide Mario. Őt azonban már hónapokkal ezelőtt elvezényelték mellőlük, s azóta Paul nem is hallott felőle semmit. Ahhoz, hogy e közül az öt közül, aki most némán szemlélte, mit visznek végbe a németjeik, valamelyikkel is közelebbi kapcsolatot teremtsen, még nem volt ideje. Amikor Priorét áthelyezték a csendőrséghez, s így melléjük került, Paul azt remélte, hogy sikerül majd megjavítania a kapcsolatot a munkásszázad és az őrszemélyzet között. A csendőr azonban azon a pár pohár portóin meg abszinten kívül, amit Paul esküvőjének napján kapott, másra nem akart emlékezni. Most mégis feléje tartott Paul. Prioré, mintha kicserélték volna, nagyon megértő módon viselkedett s hirtelen a hőst látta Paulban. Ő is a csoport vezetőjének ismerte el a németet. És Bleichberg? Sehol nem látták. Aztán meg ösztönszerűen meg is vetette Prioré a talpnyalót, pedig illatos szivarokat meg jó pár pohárnyi bort köszönhetett neki. De ezen-

felül még másvalamit is ki lehetett olvasni az újsütetű csendőr hirtelen támadt segítőkészségéből, abból, ahogyan most minden igyekezetével Paul kezére járt. Prioré meg négy társa torkig volt a háborúval. Addig ugyanis, amíg a hátországbeli háborús élmény csak kis bosszúságokat, de nagy kényelmet jelentett a számukra, addig szigorúan tartották magukat az előírásokhoz, az elveikhez. Most azonban egyszerre minden a feje tetejére állt. Hullák meg súlyos sebesültek hevertek körülöttük. Teljes bizonytalanság lett úrrá rajtuk. A csendőrosztag legtöbb tagja önállósította magát. Az az öt viszont, aki itt együtt maradt, nem akarta otthagyni a németeket. Ebben az az ostoba, babonás remény is közrejátszott, hogy ez a Paul nevű német biztosan ismeri honfitársai háborús taktikájának a titkait, s így az ő vezetésével csak kilábalnak valahogyan ebből a veszélyes helyzetből.

Paul kérésére Prioré meg egyik kollégája elmondta a francia hadnagynak, hogy kikből áll ez a német munkásszázad, és megkérték arra is, hogy ha netán összeakadna egy-egy emberükkel, ne tekintse kémnek. Hosszabb vita után, amelybe Pault is bevonták, sikerült eloszlatniok a francia tiszt makacs bizalmatlanságát, úgy, hogy mielőtt elköszönt volna tőlük, kezet szorított Paullal és elnézését kérte. Bizalmatlanságát főként egy parancsnoki futár jelentése támasztotta alá, mondta, mely szerint megerősödött a kósza hír, hogy francia vagy angol egyenruhában német ejtőernyősöket dobtak le a csapatok hátába. Minden jót kívánt Paulnak és bajtársainak, s egyúttal megköszönte azt a gondosságot is, amivel a francia sebesülteken segítettek, biztosította Pault, hogy a Marne nyugati partján végleg megállítják a németek előretörését.

Több mint három óra telt el azóta, hogy megkezdték a sebesültek összeszedését. Alighogy a francia hadnagy csoportjával együtt elhagyta a kötözőhelyet, ismét francia sebesültvivők jelentek meg hordágyaikkal. A német orvos meg a segítőtársai által ideiglenesen bekötözött sebesülteket elvitték valahová, ahonnan majd kórházba szállítják őket. A sebesültek fele civil volt.

Mikor Paul már induláshoz gyülekeztette az embereit, valaki feléje rohant és izgatottan az erdőre mutogatott. Ott, pár száz méternyire, megtalálták Fifit egy sírgödörben, mely még az első világháborúból maradt meg. De négyen már hozták is a fiút. Nagyon sápadt volt szegény feje. Mikor a csoport benjáminját le-

tették a szükségfekhelyre az orvos elé, mindenki visszafojtott lélegzettel állta körül a súlyosan sebesült gyereket. Az orvos, aki eddig nyugodt, kiegyensúlyozott mozdulatokkal végezte munkáját és benső izgalmából mit sem árult el, egyszerre töprengő, gondterhelt emberré vált. Szája széle idegesen megrándult, nyilván rosszul állt a fiú szénája. Végtelen vigyázattal borotválta körül Fifi fejsebeit és a rendelkezésére álló kevés fertőtlenítővel lemosta róluk az odaragadt szőke hajszálakat. Minden pillantás az orvosra szegeződött, amint nagy óvatosan ráhelyezte a kötést a gyerekember fejére. Majd a bajtársak néma kérdésére így felelt:

— A fiú csak akkor maradhat életben, ha két órán belül megoperálják.

Két francia sebesültszállító átadta hordágyát a németeknek és értésükre adták, hogy megmutatják nekik a mentőkocsihoz vezető legjárhatóbb utat is. Egy francia paraszt, akinek a bal lábikráját átütötte egy gránátszilánk, kötötte az ebet a karóhoz, hogy a német orvos igenis kísérje csak el ezt a súlyosan sebesült fiatalt az elszállítás helyére. Azt az ideiglenes kötést, ami neki kell, azt az orvos egyik segítőtársa is ráteheti a lábára. Nála egy félóra nem számít.

A két francia előreszaladt s a sebesültszállítókat minden útjukban álló akadályra figyelmeztette.

Paul észrevette, hogy Bleichberg és barátai feltűnően sürgölődnek a francia paraszt körül, jóllehet már régen bekötözték a lábát. Tudni akarta, miért nem teszik már végre hordágyra és jönnek vele az oszlop után. Bleichberg ingerülten azt felelte, hogy a sebesültek összehordása még nem ért véget. Sokkal alaposabban kell szétnézni. Szerinte főleg a bombamező keleti szegélyét kell még jól átkutatni. „A csoportnak kötelessége — hangoztatta — hogy megkezdett munkáját lelkiismeretesen fejezze be."

Paul elgondolkozva bólogatott. Senki nem vette észre, hogy összerántotta szemöldökét. Jól emlékezett, hogy Bleichberg és társai kezdetben félrehúzódtak. De nem árulta el magát, dicsérte férfias kitartásukat, csak arra kérte őket, hogy minél gyorsabban végezzenek a munkájukkal s aztán csatlakozzanak majd a nyugatra vonuló csoporthoz. Ez a megoldás azonban, úgy látszik, nem volt Bleichberg szája íze szerint való. Még mindig ingerülten szólalt meg:

— Ahelyett, hogy az egész csoport segítene, hogy minél előbb

behordhassuk a sebesülteket, ahelyett fogják magukat... illetve fogod magad és lelépsz az emberekkel. Több következetességet vártam tőled!

Paul egy hanggal sem válaszolt, hanem elindult. Bleichberg utána kiáltott:

— Küldjetek vissza legalább tizenkét embert meg három hordágyat, különben semmi értelme itt az egésznek!

Értette azt Paul, miért maradt vissza Bleichberg.

— No, jó — vetette oda elhaladtában.

A sebesültek továbbszállító helyén a legnagyobb zűrzavar uralkodott. Sokkal több volt a sebesült, mint a hely a mentőkocsikon. Mindegyik sebesültvivő a maga emberéért verekedett, azt vigyék tovább először. Fifi elszállíttatása bizony bajosnak látszott, sok ügyességet igényelt volna. Minden elszalasztott perc közelebb vitte a fiút a halálhoz. Paul Prioré után nézelődött.

— *Hé, vous!* — hallotta hirtelen. — Hé, maga ott, mi van? — Francia hadnagy ismerőse törte át magát a tömegen s egyenesen Paul felé tartott.

Paul néhány mondattal elmagyarázta neki, miről van szó. Erre a hadnagy odaszólított magához két katonát és parancsszerűen értésükre adta, hogy csak súlyos sebesülteknek van joguk a jól rugózott, gyors mentőkocsikhoz. A könnyebben sérülteket rakják közönséges teherautókra, vagy várják be, míg rájuk kerül a sor.

Amikor Paul emberei a hordágyukon fekvő Fifit a legközelebbi sebesültszállító kocsira fel akarták tenni, egy barátságtalan hang rájuk mordult:

— *Un boche? Rien à faire!* Egy németet? Szó sem lehet róla! — fordította le izgatottan a meglepett sebesültvivőknek a tehetetlen kereskedő. A hadnagy azonban a következő pillanatban ott termett s a vállánál fogva ellódította az ordibáló altisztet.

— Tegyék csak fel a sebesültet a kocsira! — utasította az embereket. — *Et toi, la gueule!* Te meg fogd be a szád! — vetette oda foghegyről a zsörtölődő altisztnek, aki tudj'isten, hány *ça alors!*-ral adva ki dühét, odábbállt.

A hadnagy pontosan kitudta a német orvostól a sebesült fiú állapotát. A gépkocsi oldalához támaszkodva, jegyezte az orvos szavait, s az összehajtott cédula külsejére ráírta vastag betűkkel, hogy „sürgős". Mikor a sebesültszállító-kocsi elrobogott, Paul megszorította a hadnagy kezét. Zubbonyának felső zsebéből a tiszt

kihúzta elsárgult bőrtárcáját, abból meg egy névjegyet húzott elő s ezekkel a szavakkal adta át Paulnak:

— Örülnék, ha egyszer még viszontláthatnám önt!

Miközben Paul a hadnagy nevét meg címét betűzgette, az már el is tűnt. Emanuel — nyakát nyújtogatva — Paul válla fölött ezt olvasta a papírdarabon: Gabriel Alphonse Donnedieu, Paris, 80, 12, Avenue de Messine. Paul a zsebébe csúsztatta a névjegyet s az órájára nézett. Ezután az egyik erdei út bejáratánál összegyűjtötte az embereket s javasolta, számolják meg, hányan maradtak együtt. Negyvenketten. Meg az öt csendőr. Ezek úgy mentek velük, mintha ők is Paul parancsnoksága alá tartoznának. Paul ismertette bajtársaival Bleichberg kérését, hogy tizenkét embert három hordággyal küldjenek vissza, hátha újabb sebesültekre akadnak, akiket el kell szállítani. Mindenki élénken tiltakozott. Amikor ők gürcöltek, akkor Bleichberg nem volt sehol. Mi jut hát eszébe, hogy most, amikor már megtették kötelességüket, és az a legfontosabb, hogy valamiképpen behozzák az elvesztett órákat, most feltartja az egész csoportot. Egyesek legszívesebben faképnél hagyták volna Bleichberget és társait és máris indulni akartak. Balthasarnak ekkor jó ötlete támadt. Ideje, szólt, hogy harapjanak valamit, mielőtt nekivágnak egy menetelésnek, ami talán egész éjszakán át tart. Közben pedig ő és Kurt futólépésben előkerítik a hátramaradókat, hiszen ők alig egy órája ettek. Gobel is csatlakozott hozzájuk, mondván, hogy nincs étvágya. Mindenesetre vittek magukkal egy hordágyat is, hátha csakugyan találtak Bleichbergék néhány sebesültet.

A fák hosszú árnyai egyre nyúltak.

Esteledett, amikor a német csoport nekivágott az erdőnek. Lábuk alatt minden recsegett-ropogott. Balthasar, Kurt és Gobel is felzárkózott Bleichberggel és barátaival együtt. Sebesültet persze már nem találtak. Ellenben, amíg a három ember oda nem ért, váratták a parasztot. Azt mondták, hogy több francia sebesültvivő már nem járt feléjük. Így aztán hat kilométeren át cipelniök kellett a sebesült embert, mert minden teher- meg sebesültszállító-autó eltűnt a környékről. Csak az egyik útkereszteződésnél, egy földhányás közelében, akadtak egy katonai kocsira, amelyik felvette a sebesült parasztot.

Az egyik csendőr arról tanakodott Paullal, melyik utat válasszák. Paul szerint legjobb délnyugati irányban átvágni az erdőn.

A tájékozódásban később majd segítenek a csillagok. A csendőr viszont nem akart túl messzire eltávolodni az egyenesen nyugatra vivő országúttól. Az egyre szélesedő vitába lassanként az egész csoport belekapcsolódott, csak Spielhagen nem. Paul sehogy sem boldogult velük. Még Gobel is ellene fordult, meg persze Bleichberg, aki úgy vélte, egyenesen képtelenség volna elhagyni a közlekedés e fő ütőerét, hiszen maguk a francia csapatok is ezen vonultak vissza nyugat felé. Átvágni az erdőn annyit jelentene, hogy teljesen rábízzák magukat a véletlenre, és még utóbb beleiutnak egy harapófogóba. Gobel és Emanuel meg azt hangoztatta, hogy az út közelében sokkal inkább összeakadhatnak valamilyen közlekedési eszközzel, mint az erdőben vagy a földeken.

— Ha nem is vesznek fel bennünket, csak elmondanak valamit a front állásáról. — Mások azzal érveltek, hogy már csak azért is az országút közelében kell haladniok, mert fogytán az élelmük, s a legközelebbi valamirevaló faluban be kell vásárolniok. Hiába ecsetelte előttük Paul, hogy miért veszélyes ez a döntés, minden erőlködése kudarcba fulladt. Balthasar, Kurt, Jacob és Spielhagen nem nyilvánított véleményt. Más-más okból: Balthasar, mert megbízott Paulban; Kurt, mert érezte Paul igazát; Jacob, mert katonai kérdésekben teljesen járatlannak tartotta magát s így nem akarta Pault megsérteni; Spielhagen viszont ezt a szorult helyzetet is arra igyekezett felhasználni, hogy egy jó pontot szerezzen magának. Ügyesebbnek és hatásosabbnak látta, ha játssza a titokzatost, semhogy részt vegyen egy valószínűleg téves döntés meghozatalában.

Pault meglepte, mennyire nem törődnek az emberek azzal a mély csöndességgel, amely már több mint egy órája megülte az országutat. Úgy látszott, senki sincs tudatában annak, hogy a csoport máris a két ellenséges vonal között van. Senki sem vette volna észre, hogy a déltájt még keletről hangzó ágyúdörgés délután hirtelen észak és északnyugat felől hallatszott? Hát senkinek nem tűnt fel az a távoli ágyúdörgés, mely vitathatatlanul nyugatról szállt feléjük? Úgy látszik, hatalmas szélességben törtek át a németek. Spanyolországban nem volt erre példa. Katonai indokát nem is találta. Legfeljebb a politikait.

Kurt a most kissé oldalt, egyedül lépkedő Paulhoz csatlakozott. Nyugtalan volt. Valami kimondhatatlan nyomasztó érzés lett úrrá rajta.

— Mivel magyarázod azt, hogy?... — fogott bele, de nem tudta, hogy tulajdonképpen mit is akar kérdezni. Abba is hagyta s egy jó ideig szótlanul szedte a lábát Paul mellett.

Beállt az est. Egy-egy csillag is kimerészkedett már a nap utolsó sugaraiban fürdő égboltra. Alant, az erdőben, gyorsan kúszott felfelé az alkony a fák széles törzsein. Egyszerre csak a két hallgatag vándor szemét megütötte valami. Mintha néhány méterre tőlük, a fák között, alig látható acélfal emelkednék. Szemük kutatta a félhomályt. Olaj meg kihűlőfélben levő vas szaga terjengett körülöttük. A mozdulatlan levegő izgalommal volt terhes. Ismeretlen tárgyak fekete körvonalai rajzolódtak ki előttük a szürkületben.

Paul és Kurt az utolsó ötven méteren mind gyorsabban és gyorsabban lépkedett. Szinte már futottak, amikor az első harckocsira bukkantak. Paul egy ugrással fenn termett a hernyótalpon. Tárvanyitva a tornya. Senki nem volt benne. Kurt néhány lépéssel odább ment. Ott állt egy másik harckocsi előtt; legénysége sehol. Paul a földre ugrott s rohant tovább. Íme, egy harmadik. Lövegének alakjáról látta, hogy a franciák hagyták itt a harceszközeiket. Kurt, aki messzebb futott, visszajött és egy kissé távolabb fekvő sötét tömegre mutatott.

— Odanézz, harckocsik, legalább másfél tucat! És mind vadonatúj!

— Ezek is újak — bökött fejével Paul a páncélkocsik felé.

— Talán lövést kaptak? — vélte Kurt.

— Egy karcolás sincs rajtuk!

— Akkor tán kifogyott az üzemanyaguk?

— Mindnek egyszerre, ugyanazon a helyen, alig száz méterre az országúttól, ahol egymást kergették a tartálykocsik?!

Kurt elgondolkozva, haragosan adott neki igazat.

— Persze; hát még ha látnád a harckocsikat. Mintha csak díszfelvonulásra várnának. Nem valószínű, hogy egy defekt ennyi járművet egyszerre megbénítson. És sehol semmi felügyelet, egyetlen őr! Csak nem?...

— ... válasz ez a be nem fejezett kérdésedre? De az, Kurt, legalábbis a válasz egy része.

Izgatott hangzavar ütötte meg Paul fülét. Elképedve, hitetlenkedve ide-oda szaladgáltak az emberek a francia páncélosok meg harckocsik között. Kérdezősködésükre a csendőrök is csak széttár-

ták a karjukat. Mit is válaszolhattak volna? Paul világosan kihallotta a tömegből Bleichberg felettébb izgatott hangját:

— A legújabb típusú Renault-tankok, kitűnő fegyverekkel és nehézpáncélzattal! — Arról azonban hallgatott, hogyan kerültek ide az erdőbe ezek a magukra hagyott, nagy értékű hadieszközök. Inkább nagy csodálattal a hangjában, technikai megoldásuk részleteit sorolta fel.

Paul félrevonta Kurtot s a vállára tette kezét. Kurt tudta, hogy a másik mit akar mondani neki, de nem vágott a szavába.

— Ha rájönnek az emberek, hogy itt tulajdonképpen kicsiben és nagyban űzött, jó előre megszervezett hazaárulásról van szó, hogy a francia és a német fasiszták milyen jól játszanak egymás kezére, akkor pánik tör ki közöttük. Szétugranak, mint a tyúkok, ha közéjük ront a róka. Tedd meg nekem, hogy legalább addig tartod a szád, amíg a közvetlen veszélyből kijutunk! Az emberek könnyen hajlanak rá — különösen a ma átéltek után — hogy teljesen kilátástalannak tartsák a helyzetet, pedig van kiút.

Háromszor is kiáltotta Paul, hogy „gyülekező!", de még mindig hiányzott vagy tizenöt ember. Ott kódorogtak a páncélosok, a harckocsik között. Spielhagen és Bleichberg sehol. Prioré egyik bajtársának volt sípja. Éppen a szájához emelte, hogy dühösen belefújjon, de Paul lefogta a kezét. Még csak ez hiányzik, gondolta. De csak annyit mondott, hogy a füttyszó feleslegesen ráijesztene az emberekre. Balthasar és Emanuel már futott is, hogy összeterelje a csellengőket. Majdnem egy negyedórába tellett, amíg a csoport — hiánytalanul — útrakészen állt.

Az út felől halványszürke fény szűrődött át a fák között. A fekete fatörzsek függőleges vonalait keresztbe szelték a páncélosok ágyúcsövei.

Megszámolták: ötvenöt fő. Aztán pillanatokig halott csend, amelyet nagyon messziről alig hallható motorzúgás zavart meg. Ebbe a csendbe s ebbe az egészen távoli, halk zümmögésbe tört most be az ágak reccsenése, lehullott levelek zizzenése meg az egyszerre nekiinduló emberek tereferéje.

Paul vigyázott rá, hogy együtt maradjanak. Feltűnés nélkül járkált ide-oda a csendőrök meg Bleichberg csoportja között, amely megint le-lemaradt. Szívesen elmondta volna Gobelnek, Balthasarnak és Emanuelnek, hogy mitől tart, de ha ennyire bizalmába vonta volna őket, akkor nehezen indokolható sejtése egy-

szeriben bizonyossággá válnék. Nem ment-e már Kurttal is túl messzire? És bízhatott-e Emanuelben? Hiszen a költőt nem érdekli a politika, nem is emigráns! De nagyon nyomta, hogy talán ő az egyetlen ember közöttük, aki sejti, mire készül Bleichberg. Tudni akarta, megfordult-e már hasonló gyanú Kurt fejében is. Félrevonta hát kissé és kertelés nélkül megkérdezte tőle:

— Mondd, lehetségesnek tartod, hogy Bleichberg valami egészen elképzelhetetlen aljasságra készül?

— Elképzelhetetlenre? Róla mindent el tudok képzelni — szólt a válasz.

— Még azt is, hogy kiszolgáltatja az egész csoportot a náciknak?

— Még azt is!

— Csak úgy beszélsz, vagy azon is gondolkoztál már, hogy ebben az esetben mi a teendőnk?

Megállította Kurtot s a pillantását kereste a sötétben. „Csak úgy beszélsz?" De Kurtnak már nem jutott ideje arra, hogy felfortyanjon Paul szavain. Éppen dühösen tiltakozni akart, amikor Paul rátapasztotta a szájára a kezét. Egyszerre motorkerékpárberregés ütötte meg a fülüket.

Visszaszaladtak a csoporthoz. Lelkükre kötötték bajtársaiknak, hogy őrizzék meg nyugalmukat s maradjanak teljes csendben. Az erdőnek ezt a részét lépcsőzetesen vájt lövészárkok szántották keresztül-kasul. Félig-meddig már benőtte őket a fű. Az első világháború idején heves harcok dúltak itt. Egymás után csúsztak az árkokba vagy húzódtak egy-egy lőállásba az emberek. Régi, rozsdás tüskésdrótba akadt a lábuk, volt, aki a százszámra szanaszét heverő német vagy francia rohamsisakokba rúgott. A sötétben Paul még nem fedezte fel Bleichberget. Kurt is eltűnt a szeme elől.

Kint az úton megálltak a motorkerékpárosok. Mikor a berregés megszűnt, hangok hallatszottak.

Az emberek meg sem moccantak. Visszatartott lélegzettel füleltek. Egyelőre képtelenek voltak kivenni a hangok értelmét. Csak mikor már a fülük hozzászokott a csendhez, akkor értettek meg pár szótagot, majd egész szavakat is. Paul eléggé előrehúzódott és hasra feküdt egy fa mögött. Széles tenyerét is fülkagylónak használta:

— Figyelem... — hangzott át az út túlsó feléről. S rögtön rá

egy recsegő hang parancsot adott ki, de Paul nem értette, mit.

Már-már feladta a reményt, hogy megtud valami érdekeset, amikor az „ejtőernyős-osztag" szó ütötte meg a fülét.

És aztán mindjárt:

— ... a terepen ... nyugat-északnyugatra tizenöt kilométer távolságban ... nulla óra harmincig a jelszó ... Gyülekezés nulla óra negyvenkor a ... parancsnok francia századosi egyenruhában hat kilométerre nyugatra ... jelszó ... őrmester ... pontos helyzetjelentést a francia tábori tüzérségről ... Persze hogy német, maga lüke, mi az? ...

Paul nem figyelt tovább. Vagy húsz méterre jobbra előtte megreccsent az avar, de a puha moha elnyelte a hangot. Szeme már hozzászokott a sötéthez. Először csak alaktalan árnyat látott, amint óvatosan kúszik előre. Hogy pontosan milyen irányban, nem volt kivehető. Paul minden halk zizzenést kihasznált, hogy ő maga is előbbre kússzék. A következő percek síri csöndje alatt zúgni kezdett a füle.

Már vagy öt métert kúszott. Minden ágacskát, száraz levelet, aszott fűszálat gondosan eltávolított maga elől. Egyszerre azonban végeszakadt a temetői csendnek. Fölsiketítő ordítás vágott az éjszakába. Sietve rugdalták motorkerékpárjaikat a németek, a ki-kihagyogató gyújtás, akár a gépfegyver. Mikor Paul felugrott, az alak már több mint harminc méterre volt előtte. Utána rohant. Futás közben világosan Bleichberg árnyvonalait ismerte fel.

Bleichberg azonban nem ért célhoz. Mielőtt még kijutott volna a sűrűből, a motorkerékpáros osztag eldübörgött. Egy részük tovább hajtott nyugat felé, a másik hátra arcot csinált. Paul még látta, hogyan vágtat lefelé a meredek lejtőn Bleichberg s közben az egyik kezével integetett. Mielőtt még szem elől téveszthette volna, észrevette azt is, hogy feltartott kezében fénypont hunyorgat. Ugyanekkor közvetlenül a háta mögött nehéz test huppant le az egyik fáról s morogni kezdett:

— Morzézik a gané a zseblámpájával. A nyakunkra hozza az egész ejtőernyős bandát, mielőtt még szétverhetnénk a fejét.

Magára is, de Paulra is dühös volt Kurt.

— Mit szaladgálsz ez után a strici után, mint valami szárazdajka? Fogadok, hogy még egy bicska sincs nálad! Rohanj vissza

a Priorédhoz és vedd el tőle azt a vacak fustélyát! Közben én majd szemmel tartom Bleichberget.

Paul visszabotorkált a csoporthoz; megkönnyebbülten lélegzett fel. Kurt is látta az esetet: nem viseli hát már egyedül a súlyos titkot. A helyzet tiszta: vagy a csoport pusztul, vagy ez a fasiszta Bleichberg. Más választás nincs. Kurt a maga egyszerű gondolkozásával már régen rájött erre és egyre csak csodálta, miért ilyen türelmes Paul, mikor már jóval előtte tudta, honnan fúj a szél.

Mielőtt Paul még végiggondolhatta volna a történteket, körülvették, és kérdésekkel ostromolták az emberek. Kik voltak a motorosok, franciák vagy németek? Most már nem titkolhatta tovább előttük a valóságot.

— Nemet felderítők voltak, de visszafordultak — mondta, de hogy bajtársai első ijedtségét levezesse, hozzátódította: — Amíg tehát az éjszaka tart, nincs veszély.

Figyelmeztette őket, beszéljenek halkan, maradjanak nyugton a lövészárkokban és minél előbb teremtsék elő Priorét vagy valamelyik csendőrt. Nemsokára indulnak. Gobel pedig ügyeljen, hogy a csoport együtt maradjon. Mindannyian belátták, hogy legjobb minél messzebbre kerülni az országúttól.

Felismerték a veszélyt. Gobel foglalkoztatta őket; kiöntette velük bakancsaikból a homokot, a kavicsokat, rábeszélte őket, húzzák simára talpukon a harisnyát, nehogy feltörjön a lábuk, s megmutatta, hogyan kötözzék át a holmijaikat, hogy zavartalanul menetelhessenek.

S ekkor megjelent Prioré. Megvallotta Paulnak, hogy négy kollégáját kötéllel sem tudta visszatartani, amikor meghallották a motorkerékpárosokat. Elmondták mindenféle részeg hülyének, mert nem állt rá, hogy velük együtt elszeleljen.

— Hát miért nem tartott velük? — firtatta Paul, gyanítva, hogy a válasz feleslegessé tesz majd minden további kérdezősködést.

— Azért, mert arra gondoltam, esetleg szükséged lehet a fegyveremre. És Jobette, hogy könnyebb legyen az útja, még a sajátját is elhajította. De elkaptam ám a gallérját. „Hé, testvér, mondom, ha nem kell a karabély, a töltény se kell..."

Paul csak most vette észre, hogy Prioré vállán két fegyver meg egy tölténytáskákkal ellátott öv lóg. Kicsit ünnepélyes, körülményes mozdulatokkal vette le magáról az egyik fegyvert és félsze-

gen Paul vállára tette át, az övet meg nagy üggyel-bajjal rácsatolta a derekára. Noha sürgetett az idő, Paul jobbnak látta, ha hagyja, hadd piszmogjon egy kicsit.

— Maradj itt az emberek mellett, Prioré — kérte s viszonozta egyúttal a tegezést is. Indulhatnékja volt már. — Nekem egy kis elintéznivalóm van ott, az útnál.

Hirtelen az arcán érezte a csendőr borostás arcát.

Az *accolade* akaratlanul is arra a pillanatra emlékeztette, amikor először látott összeölelkezni férfiakat ezen az ősi francia módon. Meghökkentette, hogy először jobb, majd bal felől nyomják egymáshoz az arcukat. Elnevette akkor magát: mennyire komolyan műveli ezt két felnőtt ember egy sínpár mellett.

De most nem nevetett. Érezte, hogy a csendőr komolyan gondolja a gesztusát. Elmosolyodott, majd rohant tovább, Prioré meg indult vissza a csoporthoz, amelyet mostantól kezdve teljes erejével védeni akart.

Paul nem talált rá mindjárt Kurtra. Az a hely, ahol Bleichberg lecsúszott a lejtőn, üres volt. Merre keresse? Nagy figyelemmel szimatolt körös-körül. Semmi! Szeme végigpásztázta a szemben levő erdőszegélyt. Feltűnően fényes csillag pislogott a fák koronái között, kihunyt-felgyúlt, kihunyt-felgyúlt. Ejnye, de furcsa! Szellő se rezzentette a leveleket! Egy teljes percen át figyelte Paul a gyanús csillagot, amely jó százötven méternyi távolságban nyugatra, az út túlsó oldalán, egy magas fa tetején villódzott.

Bleichberg! Ő az ott a zseblámpájával. Évekkel ezelőtt megtanulta Paul a morze-abécét. Figyelte a megismétlődő jeleket s kibetűzte: „Szultán — siessetek — azonnal — ide — Szultán — siessetek — azonnal — ide."

„Szultán" — nyilván ez az a jelszó, amelyik az előbb elsiklott a füle mellett.

Kétrét görnyedve átvágódott az országúton, s a töltés alján szaladt tovább. Amikor elérte azt a távolságot, ahol Bleichberg fáját gyanította, mászni kezdett ferdén felfelé a töltésen. A fénypontot most már nem látta ugyan, de nem volt vesztegetni való ideje. Minden perc, amit Bleichberg még felhasználhatott, szorosabbra húzta a hurkot a német menekültek nyakán. Vajon nem lett volna-e helyesebb délnyugat felé megkísérelni az áttörést a csoporttal? De hol maradt Kurt? Megint a fák koronáira meredt. Ismét ott a csillag! Szinte közvetlenül a feje felett. Csőre töltötte

a karabélyt, a biztosító kallantyút is kinyitotta, zubbonyát, kenyérzsákját a földre fektette s óvatosan mászni kezdett a közvetlen mellette levő fára. Még mielőtt a tölgy alsó ágait elérte, már csurgott az izzadság a homlokáról s a nyakáról. Csodálta Bleichberg famászó-művészetét. Olyan suta, gyámoltalan fickónak látszott.

Félig megmászta már a fát, amikor keze valami ruhaféléhez ért. Először visszakapta, aztán tamáskodva még egyszer felnyúlt. Ujjai a szövet alatt most már kétségtelenul valakinek a lábát tapogatták, majd lejjebb bakancsot fedeztek fel. Osztönszerűen magasra húzta a vállát, hogy kéznél legyen a fegyvere, mikor megérezte, hogy egy kéz nyuladozik az övé után s aztán nagy óvatosan egy emberi test hajolt föléje.

— Itt a fustély? — hallotta meg Kurt halk suttogását.

— Mhm — felelte megkönnyebbulten Paul.

— Akkor jó. Azt hiszem, hogy van egy stukkere a disznónak!

De mégsem volt minden „jó". Paul átnyújtotta Kurtnak a fegyvert. Közben az éji erdőn tompa zúgás suhant át. Mintha könnyű szellő rezegtetné az álomittas levelet. De nem. A levelek mozdulatlanul csüngtek ágaikon. Kihunytak a fényjelek. A tölgy sűrű fekete lombja sötétbe burkolózott, elcsendesedett. De odalent megbolydult az út. Paul és Kurt szeme előtt északkelet felől, vagy kétszáz méternyire a fájuktól, pislákoló fény jelent meg. Egyre közeledett s végül ide-oda táncoló fénycsóvává nőtt, majd szétporladt a fatörzsek között. Kozvetlen közelükben fémtárgyak ütődtek egymáshoz. Kerékpárfék csikorgott, s meg-megcsörrent egy lógó pléhdarab. Paul és Kurt nagy sietve másztak lefelé. Úgy látszott, Bleichberg is ugyanezt forgatja a fejében. Mindketten észrevették, amint Bleichberg fekete árnyéka sebesen lódul ágról ágra a föld felé. Paul hideg fejjel lépett a tölgy mohalepte gyökereire. Bleichberget ártalmatlanná tenni, figyelmeztetni a bajtársakat, kikerülni az ejtőernyősök karmaiból és átvágni a csoporttal délnyugat felé — ez volt a megoldandó feladat.

Bummm!... A dörrenés, ami a feje felett átszakította a levegőt, úgy megnyomta a dobhártyáját, mint egy kézigránát robbanása. Közvetlenül felette tüzelt Kurt. A torkolattüzet az ejtőernyősök érkezésének irányából nemigen lehetett észrevenni. Kurt a karabély csövét a fa törzséhez támasztotta s csak arra a pillanatra várt, amikor Bleichberg célgömbjének a mezejébe

ér. Hangtalanul, mint egy zsák, zuhant a test a recsegő ágak között az erdő puha földjére.

Ami ezután következett, olyan gyorsan játszódott le, hogy Paul később egyáltalán nem tudta felidézni emlékezetében az események egymásutánját. Később már nem is emlékezett, hogy mielőtt a legközelebb álló ejtőernyősök géppisztolyai okádni kezdték a tüzet, Kurt meg ő már a tölgy mögé húzódtak. De lehet, hogy még mellette állt. Hogyan láthatta volna egyébként a borzalmas, de egyben megnyugtató színjátékot, amelynek során a német géppisztolyok sortüzei szitává lőtték Bleichberg összecsuklott tetemét. Csak később tudta meg, hogy Kurt lövését Bleichbergnek tulajdonították a németek. Azt hitték, hogy egy francia csalogatta őket ide a morze-jeleivel, a lövés pedig a közelben tartózkodó francia csapatok részére leadott jeladás, s így a német ejtőernyős osztag csapdába került. Majd — gondolták a hitleristák — az illető leugrott a fáról és menekülni próbált. Valóban legjobb volt hát, ha Paul és Kurt ezalatt nem lép a színre.

Azt sem tudta később Paul, mikor és hogyan ereszkedtek a lejtőn, s hogy került át az országút déli oldalára. Annál kitörölhetetlenebbül vésődtek azonban emlékezetébe a rákövetkező másodpercek.

Már mind a ketten túljutottak az út kétharmadán, amikor észrevették őket s tüzelni kezdtek rájuk. Sivított, vonított fejük felett a levegő. Mialatt ujjaikat földbe vájva, igyekeztek felhúzódzkodni a meredek lejtőn, az első pár német, sűrű lövöldözés közben, a menekülők után vetette magát. Egyszerre értek fel s rohantak be az erdő menekítő sötétjébe. Kurt egy fa tövénél földre vetődött és üldözői felé irányította fegyverét. Előttük, a töltésen, velőtrázó ordítás hallatszott, amely még a géppisztolyok tüzét is túlharsogta. Egy német katona, aki éppen akkor állt talpra, a töltés tetején megingott és hátrazuhant. Saját bajtársai lőtték agyon, akik egyre csak tüzeltek az út szemközti oldaláról, az erdőszegély felől. A közjáték egyszeriben megtörte az üldözők lendületét. Az a kevés német is, aki kimerészkedett az útra, eszeveszetten rohant visszafelé, nehogy bajtársa sorsára jusson.

Paul úgy látta, itt az utolsó alkalom visszajutni a csoporthoz, s most még kihúzhatják az embereket a hurokból. Mikor azonban Kurt felé kúszott, szeme előtt hirtelen egy katona körvonalai rajzolódtak ki. A sápadt holdfényben, amely a fák levelei közt fé-

lénken surrant a sűrűbe, egy szurony meztelen acélja villant meg. Ebben a pillanatban adta le Kurt, csak úgy vaktában, az első lövést az úton át a szemközti erdő felé. A torkolattűz megvilágította a német ejtőernyős arcát: szuronyát a magasba lendítve, éppen Paulra vetette magát.

Paul erőteljes mozdulattal oldalára fordul, elkapja támadója lábát és maga mellé rántja a földre. A szurony jajongva zúg el Paul bal válla mellett és mélyen belefúródik a puha földbe. Rövid birkózás, és Paul egy szinte még kölyökkorú német katona holtsápadt arcát tartja a keze között. Múlnak a másodpercek. Fekete és néma és üres lett körülöttük a föld. Paul kezében egy gyerek halántéka lüktet. Végtelen messzeségben csaholnak dühödten a géppisztolyok, s még Kurt puskájának rekedt dörrenése is mintha a messze távolból hangzanék.

— Meg ne moccanj! — sziszegi Paul, aki a katona karján térdel. De milyen furcsa, elszorult a hangja. Hirtelen könnyek öntik el a fiatalember tágra nyílt fekete szemét. Paul egy pillanatig habozik. Legszívesebben végigsimítana a fiú szétzilált haján, amiről hátrabillent a rohamsisak.

Lassan közeledik megint a golyók sivítása. Paul még most is mozdulatlanul térdel.

— Hány éves vagy?

— Húsz. Ti kik vagytok? — Alig lehet hallani a hangját.

— Németek. Antifasiszta németek. Hitler ellenségei.

Rémülten bámul a katona a felette térdelő árnyra.

— Melyik ezredhez tartozol?

— A százhetvenötödik ejtőernyős-vadászezredhez, harmadik zászlóalj, első század — suttogja a fogoly.

— Rangod?

— Tizedes.

Paul fél tovább kérdezni. Tudja, mit kellene most tennie. Mert hogy magával vigye ezt a hitler-katonát, arról szó sem lehet... Húsz esztendős! Erich is ennyi...

Odaát összegyűltek a hitleristák s megint támadásba fogtak. Kézigránát süvít. Kurt ott hasal, egészen elöl, a töltés tetején, az első fák mögött és szünet nélkül tüzel. Vagy tizenöt méternyire Paultól meg a katonától robbant az első kézigránát. Ha Kurt ilyen ütemben folytatja, pár perc múlva kifogy a lőszere. S akkor vége mindennek: elvész Kurt, ő maga, de az egész csoport is.

Egészen ráhajol a hitlerista katonára és úgy parancsolja:

— Kiáltsd át nekik, hogy itt tele van minden drótakadállyal, azért nem tudsz te se tovább jutni. Kiáltsd azt, hogy kelepcébe csaltak benneteket, és hogy szüntessék be a tüzelést, míg visszamész.

A töltésen, közvetlenül Kurt mellett, csapódik be a második kézigránát. Egy pillanatra Paul visszafojtja a lélegzetét. Eltalálták? Nem, lő tovább.

A kölyök mozdulatlan. Nem érti. Paul megrázza.

— Indulj! Mi nem vagyunk gyilkosok, mint ti.

A katona merevsége lassan felenged. Paul talpra segíti. Tovább lódítja. A fiatalember két tapogatózó lépést tesz hátrafelé, megfordul, már-már nekiiramodik, majd hirtelen habozva megáll. Egy ugrással Paul mellett terem:

— Húzódjanak legalább húsz kilométerre dél felé. Az egész ezredünk itt ugrott le, az út két oldalán.

Aztán, árkon-bokron át, rohanni kezd. Paul mögött kiáltás hallatszik. Majd közelebbről megint:

— *P-o-o-o-l... P-o-o-o-l...*

Ez Prioré.

— *Par ici... p-a-a-r-i-i-i-c-i-i...* Erre... e-e-e-rrre — kiáltja vissza Paul.

Most az a legfontosabb, hogy Kurt lőszerhez jusson, s odaát lássák, hogy erős ez az oldal. Valahogy el kell odázni a támadás kezdetét.

A fiú az első ugrások után hasra vágódott. Gyors, erőteljes mozdulatokkal kúszik az övéi felé. Paul már csak Hitler egyik katonáját látja benne. A halvány holdvilágnál lassan eltűnik az idegen árnyék a fekete fatörzsek tövei között.

Csak nem gondolkozni most... A géppisztolyok megint belevágnak, mintha közelebbről szólnának. Nyilván erősítést kapott az ejtőernyős osztag. Kurt fegyvere elnémult. Paul hallja, amint a katona átkiált a töltésről a bajtársaihoz. Gyöngül a fegyverropogás. A túlsó lejtőről valamit kérdeznek, amit Paul nem ért. Aztán parancsszavak hangzanak el odaát. Középütt leállt a tüzelés, de jobbról és balról még lőnek.

— Monsieur Paul, monsieur Paul, megsebesült?

Prioré zihálva huppan le Paul mellé a földre. Hallja, amint a csendőr csőre tölt. Villámgyorsan kiszakítja kezéből a karabélyt.

Ebben a pillanatban egy német katona árnyvonala tűnik fel előtte, kiegyenesedik, majd az út irányában eltűnik. Prioré kedveszegetten átkozódik:

— *Je l'aurais en le boche, à coup sur!** — Csaknem haragosan fordul Paul felé, miután hiába próbálta kiráncigálni a kezéből fegyverét:

— Mit jelentsen ez? Miért?...

— Mert, mert... nem hallod, hogy abbahagyták odaát a lövöldözést? Itt az utolsó alkalmunk, hogy kijussunk a gyűrűből!

S hogy Priorénak elvegye a kedvét minden további kérdezősködéstől, durván hozzátette:

— Vagy szeretnél talán háborúsdit játszani egy szál karabélyval száz állig felfegyverzett ejtőernyős ellen?

— És Kurt? — érdeklődött a másik.

— Ott kuksol! Üres hüvelyekkel nehéz ám lődözni!

Kurt mélyen lehajolva, fától fáig ugrott. Prioré belátja, itt az utolsó pillanat, hogy a csoporttal együtt nekivágjanak az útnak, hátha sikerül. A fák törzsének fedezete alatt, kétrét görnyedve tesznek pár lépést, majd — amennyire csak a törtfényű erdő engedi — sietni kezdenek.

Gobel jön velük szembe.

— Megvagytok mind? — csak ezt akarja tudni.

— Igen — feleli Paul s még hozzáteszi: — Indulás délnek, mégpedig amilyen gyorsan csak visz a lábunk.

Gobel elégedett. Kurt sem kérdez semmit. Csak Prioré akadékoskodik:

— Bleichberg itt van valahol?

— Errefelé nincs — mondja Gobel.

— Bleichberg halott. Agyonlőtték a németek. Túlságosan előremerészkedett — vágja ki gyorsan Paul.

Gobel hallgat. Prioré meghatódott:

— Ó, a szegény ördög, a szegény ördög! Legalább rögtön meghalt?

— Egy pillanat alatt — feleli Paul.

— De Paul — okvetetlenkedik tovább Prioré rövid szünet után — miért megyünk dél felé?

A fejébe vette, hogy mindenképpen Párizsnak tart. Hogy Fran-

* *Ezt a boche-t lekaptam volna, az biztos!*

ciaország fővárosát veszély fenyegetheti, vagy beveheti az ellenség, az felülmúlja a csendőr képzelőtehetségét. Párizs az ország szíve. Ahogyan az ember nem élhet szív nélkül, ugyanúgy elképzelhetetlen számára Franciaország élete Párizs nélkül. Mivelhogy Paul nem felel, firtatja megint. Kurt éppen olyan jól válaszolhatna. Paul tudja ezt. De barátja hallgat. És szinte érzi a hátán a pillantását, amikor kiböki:

— Azért, mert kihallgattuk a nácikat és tudjuk, hogy északnyugat, nyugat és délnyugat felé minden utat elvágtak az ejtőernyőseik.

Jóval később, amikor Paul már rég kivezette a gyűrűből az embereket, az egyik napon Kurt szótlanul lépdelt mellette. Éppen a félig szétlőtt Loire-hídon botorkáltak át Gien mellett. Közepén egy sebesültszállító autó égett. Úgy látszott, hogy az olasz mélyrepülők, akik előszeretettel keringtek a menekülőkkel zsúfolt országutak felett és kéjjel gépfegyverezték a nők és gyerekek tehetetlen tömegét, végleg eltávoztak. Kurt meglökte Paul karját:

— Honnan tudtad, hogy csak déli irányban tudjuk átvágni magunkat?

— ...

— Paul, még most sem bízol bennem?

— Mi köze ennek a bizalomhoz?

— Gondoltam, hogy segítségedre lehetnék.

— A segítségemre? Hogyhogy?

Annak a pillanatnak a kínos emléke ébredt fel benne, amikor Prioré faggatta, miért délnek mennek? Vajon Kurt látott-e valamit? Hallott-e valamit?

— Csak olyan hirtelen ötlet volt az egész.

Odavetett szavaiból a világon semmit sem lehetett kivenni.

— Miféle ötlet?

— Tudod, az ejtőernyősökkel történt összeütközésünk óta te más ember vagy. Alig jön szó a szádra. Félrehúzódol, és ha valaki kérdez tőled valamit, csak morogsz. Igazán nem rajtad múlott, hogy mi tizenketten még együtt vagyunk. Ha Gobel nem prédikálna szüntelenül az embereknek a felebaráti szeretetről, már régen faképnél hagytak volna. Ugy érzik, hogy már nem segítesz nekik semmiben, hanem...

— Hanem? — kérdezte ingerülten Paul.

— Hanem inkább nehezíted a helyzetüket.

— Akkor menjenek a pokolba! Nekem aztán igazán semmi szükségem rájuk!

Mire félig kimondta a mondatot, már meg is bánta.

— Mondjam ezt meg a bajtársaknak, Balthasarnak, Gobelnek, Emanuelnek és Jacobnak? Igen?

— Csinálj, amit akarsz!

De ezt már a szégyenkezés mondatta vele. Kurt mindaddig hallgatott, amíg meg nem érezte, hogy Paul már alig-alig viseli el a szótlanságát. Körülnézett, nem hallgatja-e valaki, aztán kemény szavakkal belekezdett:

— Jogom van hozzá, hogy a saját szádból halljam az igazat: láttam, hogy ott fekszel a földön, azzal a német katonával. Amíg a bekerítésből ki nem vezettél, gyanakodtam rád, hogy elárulsz bennünket. Bleichberg intő példa volt a számomra. Talán csak egy kellemetlen tanútól akartál szabadulni, gondoltam, de különben se te lőtted le őt, hanem én! Csak mikor már biztonságban voltunk, jöttem rá, hogy tévedtem. De a rejtvény megoldását máig sem találtam meg. Többször bocsánatot akartam kérni tőled a gyanúsításért, de lehetetlen volt veled beszélni. Vagy nem válaszoltál, vagy sértegetted az embert. Paul, ki volt az a hitler-katona ott, az erdőben?

Paul kissé távolabb lépett a férfitól és megállt. Kurt megdöbbent, milyen furcsa az arckifejezése. Szája szögletében ideges, szomorkás mosoly táncolt, miközben megtört, kimerült szemét lehunyta. Mikor szólásra nyitotta a száját, remegtek az orrcimpái, Kurt már-már azt hitte, hogy a hatalmas termetű, széles vállú férfi elsírja magát. De Paul szeme száraz maradt, amikor elgondolkozva, halkan így szólt:

— Az a hitler-katona? Egy húszéves kölyök volt. Az én fiam is húszesztendős és... valószínűleg ő is Hitler katonája...

BOCHE-OK, FRANCIÁK ÉS NÉMETEK

Monsieur Paul, értsen meg jól...

— Nagyon is jól értem, kedves asszonyom.

— Önt a legkedvesebb barátnőm ajánlotta be hozzám. Már csak őmiatta is szeretnék önért mindent megtenni. De a férjemet ma már másodszor citálták be a kapitányságra.

— Miattam?

— Nem, persze hogy nem ön miatt. Hiszen senki sem tudja, hogy itt lakik. De közölték vele, hogy a németek mától fogva halállal büntetnek bennünket...

— Hogyhogy?

— Ha idegeneknek bejelentés nélkül szállást adunk. És ön is tudja, hogy a férjem szíve nincs rendben. Már két rohama is volt. Minden úgy felizgatja; ez az egész megszállás, az elsötétítés, meg a sok mendemonda a koncentrációs táborokról, túszok kivégzéséről. Hiszen tudja. Meg kell hát értenie, hogy ilyen körülmények között... higgye meg, nem a rosszakarat beszél belőlem. Ellenkezőleg. Gondolom, talál majd egy másik szállást a város egyik negyedében, amelyik nincs ennyire a központban. Önnek is jobb lesz. Saint Ouen vagy Clignancourt sokkal biztonságosabb lenne. Ott sokkal ritkábban kutatják át a házakat a fritzek. Enni pedig jöhet hozzánk bármikor. Igaz, mi sem vagyunk bőviben. De ami elég kettőnknek, abból háromnak is jut, és Jacquinot asszony különben is gondoskodik önről. Csak már kapna valami hírt a vejéről, szegényke. A lánya rettenetes körülmények között menekült el, és most ott áll, szegény, a gyerekeivel, kibombázva, Orléans-ban...

— Mario írt — vágta el Paul a szóáradatot.

— Ne mondja! Mikor?

— Tegnap jött meg az első lapja a fogságból. Azt írja, ez a negyedik üzenet, amit küldött.

— És még egyetlenegy se jött meg!

A szobaasszony felháborodva szorította öklét csontos csípőjére, mintha így akarná tudtára adni tiltakozását a felelős német tábornoknak, aki — a jelek szerint — majdnem egy évvel a fegy-

verszünet megkötése után is fütyült rá, hogyan intézik a foglyok postájának ügyét.

Paul felállt. Félig lehunyt szempillája alól fáradtan nézte a zavart, aggódó teremtést, aki kötényének összecsomózott szürkéskék pántját babrálta.

— De szombatig maradhatok, ugye? — kérdezte.

— ...

— Hát ennyire sürgős?

— Értsen meg jól, Monsieur Paul...

— Rendben van. Miattam ne legyen kellemetlensége a férjének a nácikkal. Holnapután elköltözöm.

Az asszony tehetetlenül vonogatta a vállát:

— Mit is tehetnénk, elvégre ők a győztesek...

Pault elkapta a hév:

— ...és a győztesek az erősebbek, az erősebbeknek meg engedelmeskedni kell. Igaz?

— Így van, bizony így!

Vajon kiérezte-e Paul szavaiból a keserű megvetést? Valamit megérezhetett belőle, mert mikor Paul már lenyomta a kilincset, így folytatta:

— Ma így van, holnap talán egész másképp lesz. De addig is mi, kisemberek, mit tehetünk? A poroszok borzasztó szigorúak. Nem ismerik ám a tréfát. A sarki kocsmából is elvitték tegnap a fiatal Pierrelatte-et. Pedig az közlekedési rendőr. De nem tisztelgett egy német őrnagynak. A fritz persze egy szót se szólt, csak felírta a fiú számát. És most volt — nincs. Senki sem tud róla semmit...

Paul elköszönt. A kis előszobában, amelyet félig elzárt egy régimódi, behemót ruhásszekrény, gondterhelten törni kezdte a fejét. Jó lesz vigyázni. Minden férfit jegyzékbe vettek. Ha elkapják, tudja jól, milyen szép napok virradnak rá. Jacquinot asszonyt a világért sem teheti ki ennek. Azonnyomban meghalna, ha Paulnak valami baja esnék...

— Nem lesz semmi bajom. A viszontlátásra, kedves asszonyom.

Kalapját mélyen a szemére húzva, céltalanul ődöngött Párizs utcáin. Képtelen volt bármire is összpontosítani a gondolatait. Ugy látszik, semmi nem sikerül. Talán csakugyan okosabb lett volna, ha megfogadja Kurt tanácsát és nem tér vissza a főváros-

ba. Most pedig itt ténfereg, sehol nem volt maradása, nem volt kapcsolata az elvtársakkal, a pénze is fogytán. Afelől is megbizonyosodott már, hogy Annette a németek bevonulása előtt elhagyta Párizst. Akkor hát mi a csudának jött ide? Mit keresett itt? A párttól semmiféle megbízása. Egyáltalán nem volt bizonyos, egyetértenek-e az elvtársak azzal, hogy itt kószál, ahol minden pillanatban belefuthat a Gestapo karjaiba. Vagy talán a fiáért való aggódása hajtotta ide, amely az aisne-i erdőben történt különös élménye óta egy pillanatra sem hagyta nyugton? Csakugyan abban az ostoba reményben ringatja talán magát, hogy itt rátalál? Kerülő utakon egy kósza, megbízhatatlan hír jutott el hozzá: Erich ezrede Párizsban állomásozik. Nos, ma este ez a reménye is minden bizonnyal kútba esik.

Egy ékszerüzlet kirakatának tükrében végignézett magán. Hát arra a képre, aminek az alapján a Gestapo körözte, már igazán nem hasonlít. Az elmúlt hét kemény esztendő otthagyta nyomait az arcán. Voltak-e 1934-ben ilyen szarkalábak a szeme körül? Meg az orra tövétől a szája sarkáig futó mély ráncok? És hol volt akkor ez a barnásvörös bajusz, amely most olyan idegenszerű, meghatározhatatlan kifejezést adott az arcának? Ahányszor csak egy tükörben meglátta magát, mindig az egyik spanyolországi angol bajtársa jutott eszébe, az a walesi bányász, aki Belchite alatt, egy közelharc során, mindkét kezét elvesztette. Az Anglia elleni költséges légi offenzíva kudarca óta azonban az sem látszott biztonságos menedéknek, ha a Gestapo valakit angolnak nézett.

De ki tudja, talán mégsem tartották britnek. Aztán meg itt a kalapja, amit mindig úgy a szemére húzott, hogy teljesen elfedte szögletes homlokát. Mindezek az érvek azonban egyszeribe súlytalanokká váltak, ha arra gondolt, hogy egy szép napon áldozatul eshet a ravasz és kiszámíthatatlan razziák egyikének, amelyekkel a Sicherheitsdienst és az SS különítményei Párizs legkülönbözőbb negyedeit söprik éjjel-nappal végig. Pár napja, hajszál híján, belecsöppent az egyikbe. A chatelet-i nagy földalattiállomás kijáratait német katonák állták el. Mindenkinek az irattait tüzetesen megnézték, az aktatáskákban, kézitáskákban fegyverek és nyomtatványok után kutattak. Az utolsó pillanatban sikerült átpréselnie magát az egyik forgóajtón. Éppen akkor futott be egy szerelvény, amelyikkel gyorsan visszament abba az irányba, ahonnan jött.

De mire jó ez a tépelődés? Mindenre kapható, csakhogy ne kerüljön a fasiszták kezébe. Ezt szilárdan eltökélte.

Tulajdonképpen miért is jött Párizsba? Nyilván nem azért, hogy könnyítsen a Gestapo dolgán. Persze, a meg nem szállt Délen egyszerűbb kijátszani a nácikat. Feltéve ha az ember nem valamelyik francia internálótábor lakója. Az 1940—41-es ősz és tél idején, amikor nomád életet élt odalent, a fülébe jutott, hogy a vernet-i, de más táborokban levő német elvtársak közül is a német rendőrhatóságok kérésére többet átszállítottak Castre-ba, hogy aztán kiadják őket a náciknak. Azt rebesgették, hogy több kommunista vezető is van az átadásra kiszemeltek között. Mindnyájukat jól ismerte Spanyolországból, ahol az ő vezetésükkel harcolt a spanyol, olasz és német fasiszták ellen.

Azért jött Párizsba, mert nem bírta már ölbetett kézzel, a pártól elszakadva nézni, hogyan harcolnak a többiek. Ő és harcostársai nem tudták megakadályozni ezt a háborút. Az a csalódás, amit a német nép többségének érthetetlen engedelmessége keltett benne, nem jelentette-e azt, hogy a nehéz illegális munka sikertelensége miatt csalódott önmagában is? Még öt perccel a katasztrófa bekövetkezte előtt is milyen messze járt a valóságtól ott, Offenburgban, amikor még egyre remélte: a német munkások nem tűrik el, hogy Hitler rávesse magát szomszédjaira! Mikor most ezek a csukaszürke ember-automaták díszlépésben ott parádéztak a szeme előtt a Champs Élysées-n, beleszédült a gondolatba, milyen hatalmas feladatot is kell megoldaniok a becsületes németeknek.

De mi volt ő, Paul, az ostobaságnak és ellenségességnek e tengerében? Miféle szerszámmal akarja kimerni ezt az óceánt? Legfeljebb ha egy kávéskanala van! Megvolt a pártja, a tudása és a törhetetlen akarata. Ez lenne minden? Nem, az nem lehet! Éltek Franciaországban is német antifasiszták. Nem egy itt, Párizsban is, ugyanolyan elszántak, mint ő. És még azok közt a harsogó ólomkatonák közt is akad biztosan becsületes ember. Lehetetlen, hogy egy szálig mind megmételyezték volna őket. S ahol akad becsületes ember, ott van kommunista, szocialista és szívbeli keresztény is, aki ellensége a zsarnokságnak.

De hogy férjen a közelükbe? Mi különbözteti meg őket a náciktól, az elborult agyúaktól, az üresfejűektől, a rosszindulatúaktól és a gyáváktól? Mindegyik a horogkeresztes egyenruhát viseli. Ez

hát a legnehezebb, de egyúttal ez a gondolat táplálta benne a reményt is, hogy rátalál a fiára.

Nagyon valószínűtlennek látszott, hogy megtudja, merre van Erich ezrede. Állítólag ma este egy elzászi vasutas, Karl ismerőse, mond neki valami közelebbit; az illető a német vasúti irányítótisztekkel való napi érintkezés során némileg megismerte a csapatirányítások rendszerét.

— Meglátom, mit lehet tenni — felelte Paulnak anélkül, hogy kérésének oka iránt érdeklődött volna.

Nem áltatta magát, tudta, hogy nemcsak politikai indokok játszottak közre, amikor fáradsággal teli, de eléggé biztonságos délfranciaországi életét a forró párizsi talaj veszélyeivel cserélte fel. Minden józan érvnél erősebben élt azonban benne a vágy, hogy begyógyítsa égő sebét, amit a fiatal hitler-katona célját tévesztett szuronya ütött rajta. Sok minden függött egy Erichhel való találkozástól. Élménye egyre inkább jelképpé formálódott benne: a fiú útra kel, hogy saját apját egy borzalmas bálványnak vesse áldozatul! Nemcsak édes egy fiáról és nem is csupán saját pusztulásáról volt szó. Többre ment a játék. Arra, hogy megtalálja, hogy felrázza őt, hogy visszanyerje az emberi méltóság, a haladás, az igazság és a szeretet szellemének.

Már a Hansszal kapcsolatos offenburgi élménye is sokkal mélyebb nyomokat hagyott benne, mint ahogy azt akkor hitte. Most meg saját fiáról volt szó. Mik voltak azok a titokzatos emberi gyengék, azok a rejtelmes gyökerek, amelyekbe a nemzeti szocialista propaganda oly ügyesen belekapaszkodott? Nem vitás, hogy ezekre a rejtett helyekre, amelyek részben az ember tudatának alján húzódtak meg, a humanizmus szava is eljuthat, mert ha nem így volna, nem akadna két ember a világon, aki megértené egymást, még ha azonos nyelven beszélnének is. Ma, amikor a nyugati német offenzíva második évébe fordult, gaztettszámba ment, ha valaki üres szavakkal szédítette a fiatalságot. Hiszen a fiataloktól függött, hogy e vérözön végén Németország megsemmisítve a porba hull-e, vagy a saját erejéből visszaszerzett szabadságának fényében első, igazi feltámadását ünnepelheti. Mi ennek az ifjúságnak az igazi nyelve, mi hát borzalmas eltévelyedésének titka? — ezt akarta Erichtől megtudni az apja.

Kurtból a düh beszélt, hallani sem akart másról, csak a fegyverek érveiről, és ha valaki azt találta mondani neki, hogy pro-

pagandával is kell hatni a német hadseregre, annak röviden odavetette: minden hitler-katona gonosztevő, akit agyon kell ütni. Paul ezt visszautasította. Gobel egyre csak azt hajtogatta, hogy isten büntető keze előbb-utóbb óhatatlanul lesújt, addig is jó tettekkel kell állhatatosságukat bizonyítaniuk. A legszégyenletesebben Balthasar viselkedett: ölbe tette kezét, mondván, hogy „a többiek" majd megmutatják Hitlernek...

„Nekünk pedig ezalatt ügyelnünk kell magunkra, hogy — ha majd eljön az ideje — mi is kivehessük a részünket a küzdelemből." Így ő. Balthasaron mély nyomokat hagyott a hosszú számkivetettség, teljesen elvesztette a kapcsolatot a német eseményekkel.

Jacob szerint a német katonák primitív, durva, verekedős kölykök. Ugyanazzal az ocsmány élvezettel, ahogyan régebben a cserebogarak lábát tépdesték ki, most a zsidókat gyötrik. A világon semmit sem ér, ha az ilyen embereket elfenekelik; nevelni kell őket. Minthogy azonban senki sem akad, aki magára vállalná ezt az életveszélyes nevelőmunkát, Dantéval szólva: „Hagyj fel minden reménnyel" és várd be, mit hoz a holnap.

Paul tudta, hogy mindez merő ostobaság. De látni akarta, mit felel e kérdésekre maga az élet.

És Annette vajon hol lehet? Remélte, hogy Párizsban ráakad. Most már tudta, hogy 1940 júniusában elhagyta a várost és azóta nem is tért ide vissza. A franciák visszavonulása idején ő maga is sok nyomorúságot és borzalmat élt meg, látta, mennyi sebesült, haldokló hever az utak szélén! Ha arra gondolt, hogy Annette is megjárta ezt a kálváriát, végigfutott hátán a hideg. A Citroen-művek közelében levő kis lakásán felkereste asszonyának öreg édesanyját; addig még egy sort sem kapott a lányától. Az első hónapokban érthető volt, hogy nem jöttek hírek a kiürítettektől, hiszen az ország megszállt és meg nem szállt része között minden kapcsolat megszakadt. Most azonban már forgalomba kerültek a zónaközi levelezőlapok. Igaz, hogy semmi különöset nem írhatott meg rajtuk az ember, de legalább életjelt adhatott magáról.

Elhessegette magától ezeket a gondolatokat. Elég a gyötrődésből! És különben is merre jár? Mikor észrevette, hogy a Saint Lazare-pályaudvar melletti kis vendéglő közelébe ért, elmosolyodott. Az ósdi balhit szerint a „bűnöző mindig visszatér tettének színhelyére". Ez jutott az eszébe.

Ebben a kis vendéglőben jött rá 1939 szeptemberében, egy nappal az internálása előtt, hogy Annette-nek nem közömbös az ő személye. A helyiség most zárva. Azon az estén érezte magát utoljára zavartalanul boldognak. Ma pedig az egész történet távolibbnak, valószínűtlenebbnek tűnt, mint valaha. S ő maga talán már nem is ugyanaz az ember, aki másfél évvel ezelőtt egy egész estén és egy egész éjszakán át másra se gondolt, csak a szerelemre.

A pályaudvar nagy órája hetet mutatott. Ideje, hogy elinduljon az elzászi vasutassal megbeszélt találkozójára. Sok gondja között el is feledte, hogy új szállást is kell keresnie. Meg azt sem tudta, mennyi pénz van a zsebében? Odalent, délen, összekuporgatott magának pár frankot. Fát vágott a földeken, meg a szüretelésnél segített. A szőlősgazdák alaposan megizzasztották, mert akkordban ment náluk a munka. Nem ivott, meg egyre kevesebbet dohányzott, alig költött magára valamit. Itt, Párizsban, azonban megváltozott az életmódja. A délfrancia parasztoknál a fizetésen kívül lakást és ellátást is kapott. Most viszont mindenért fizetnie kellett. Rossz, kevés és drága volt az ennivaló. Soha nem lakott jól.

Mialatt lefelé lépkedett a földalattihoz, számvetést csinált: összesen ezerhetvenkét frankja van meg némi apró. Ez bizony kevés, ha meggondolja az ember, hogy egy kiló kenyér négy frank nyolcvan és azért az apró kis szobáért százhuszonöt frankot kellett adnia Jacquinot asszony barátnőjének. Ehhez jött még 12—15 frank a világításért és majdnem ennyi a gáz- és vízhasználatért. S akkor még egy falatot nem evett, a cipőjét sem sarkaltatta meg. A kismosást maga végezte. Igaz, túl fehér nem lett tőle a holmija. Ingeiről viszont már Jacquinot asszony gondoskodott. Nagyon kellemetlen volt ez Paul számára, mert — ha tetszett, ha nem — a körülmények folytán személyesen a néninek kellett vinnie meg hoznia a fehérneműt. Mindannyiszor valami süteményt, egy kenyeret vagy egy darab húst tett a csomagba, amiért persze soha egy fillért sem fogadott el. Felelőtlenség lett volna azonban, ha ő járja meg ezt az utat, vagy ha valahol Belleville közelében találkozik Jacquinot asszonnyal. Úgysem engedte volna meg. Négy nappal a bevonulás után, 1940. június 18-án, két civilbe öltözött német rendőrtisztviselő jelent meg Jacquinot asszonynál. Minden apróság érdekelte őket, ami kapcsolatban állt

Paul ott-tartózkodásával. Tudták, hogy feleségül vett egy francia nőt. Nemcsak Paul egykori szobáját, hanem az egész lakást alaposan átkutatták, de néhány marxista brosúrán kívül semmit nem találtak, s végül Paul szobáját lepecsételték. Az asszony tiltakozására, hogy neki szüksége van a szobából eredő jövedelemre, udvariasan azt felelték az urak, hogy erre korábban kellett volna gondolnia!

Ha azelőtt egy nemzetközi gonosztevőt fogadott volna ide albérlőül, akkor ma bárkinek kiadhatná a szobáját. Egyébként pedig gondoskodnak majd róla, hogy megint német albérlője legyen.

Az illető be is költözött. Szeretetre méltó úriember, állítólag valamilyen polgári alkalmazott, aki azonban nem sokat törődött a munkaidővel. Nemegyszer előfordult, hogy ez az úr, ha a megelőző estén nőt hozott magával, ami legalább háromszor hetenként megtörtént, tizenegy-tizenkét óráig is heverészett. Akkor aztán futhatott szegény Jacquinot asszony meleg vízért, vasalhatta összegyűrt nadrágját és mindenkori menyasszonyának — mindig a *ma fiancée* kifejezést használta — rákenhette a kenyérszeletekre ujjnyi vastagon a vajat, amit az ő őrizetére bízott a német. Ha éppen kedve szottyant, megkínálta az öregasszonyt is egy vajas kenyérrel. Jacquinot asszony azonban soha nem fogadta el. De mikor a fritz felöntött a garatra — s ez hetenként legalább egyszer megesett — le-lecsípett egy jókora darabot a vajából. Persze a rákövetkező napon fogalma sem volt arról, hogy előző este mennyi vajat hozott magával haza. Ilyenkor az ő Pauljának is vitt egy szép darabot. Ha Paul húzódozott, ráripakodott az asszony:

— Tessék csak elvenni. A magáé. Nem német vaj ez, hanem francia. Normandiából. Úgy lopták tőlünk a fritzek. Nem mi vagyunk a tolvajok, mi csak a magunkét vesszük vissza. S ha valaki, hát maga rászorul! Nézzen bele a tükörbe. Nemsokára úgy néz ki, mint szegény boldogult férjem. Pedig az már ötvenöt éves volt, amikor elkapta a vágógép.

Paul ügyében egyébként semmi további nem történt. Jacquinot asszony csak annyit mondott el, amit a tisztviselők már úgyis tudtak. Később még egyszer kihallgatták és faggatták, mit tud a német szökevény francia felesége felől. Fogalma sincs, ki lehet, felelte. Annette sokszor járt Jacquinot asszonynál, hogy fehérneműt meg könyveket küldjön a férjének. Eleinte még a szoba bérét is fizette.

Mikor egyszer Paul megkérdezte az öreg nénit, miért hazudott a németeknek, felháborodva így válaszolt:

— Azoknak mondjak talán igazat, akik reggeltől estig mást se csinálnak az újságjaikban meg a rádiójukban, csak telihazudják a fejünket? És különben is, mindig rosszat jelent, ha ezek valaki után szimatolnak. Persze hogy hazudni kell nekik, nehogy baja essék annak a valakinek.

Paul tíz perc késéssel ért a Lyoni-pályaudvarhoz. Azonnal a csomagmegőrzőhöz rohant. Kígyózó embersor állt a kis ablak előtt, s így várnia kellett.

Mikor végre sikerült odafurakodnia a pénztárablakhoz, halkan megkérdezte:

— Beszélhetnék Bohler úrral?

A pénztárosnő, Paulra emelve elcsigázott tekintetét, bólintott egyet. Mialatt még két várakozónak elintézte az ügyét, Paul odább húzódott. Ekkor a nő felállt, leengedte a tolóablakot és eltűnt a degeszig rakott csomagállványok között. Egy perc múlva már megint ott ült a helyén, de rá se hederített Paulra.

Nem kellett sokáig várnia. Valaki hátulról megkopogtatta a vállát. Még jóformán észbe se kapott, de már tudta, hogy Bohler jó híreket hozott. Nagy titokzatosan mosolygott a vasutas. Paul meg türelmetlenkedett. Végre a nagy raktárhelyiségben, ahová „idegeneknek tilos a bemenet", Bohler szóra szánta magát. Azonnal két kellemes újdonságot mondott. Először is megtalálta Karlt, aki az 1939. szeptemberi kiürítés után visszament dolgozni Strassburgba. Barbara pedig még Lyonban van a szüleinél. Hogy mivel foglalkozik, azt már nem kérdezte meg Paul, mert Bohler hangjából kiérzett, hogy ennyit mond és nem többet. Amit még közölni akar, az az, folytatta a vasutas, hogy az újonnan feltöltött 181-es gyalogezred a napokban rendezkedik be hosszabb tartózkodásra Chatou-ban.

— Hát ez meg merrefelé van? — tudakolta Paul.

— Tizennégy perc a helyiérdekűvel, a Saint Lazare-pályaudvartól. Párizs egyik legszebb elővárosa a Szajna mentén. A német csapatokat valószínűleg a folyókanyar melletti gyönyörű kertes kastélyokban, villákban szállásolják majd el. — Közben Bohler, nem sokat törődve Paul izgatottságával, cigarettát sodort. Egyszer

csak hirtelen ráemelte a tekintetét. Paulnak ekkor feltűnt a francia igen okos, szürke szeme. Nyugodt és átható a pillantása. Paul úgy érezte, hogy új barátja olvas a gondolataiban.

— Én még eddig nem kérdeztem magától semmit... — fogott bele a francia, változott, halk hangon. A pályaudvar előtti tér felől, a raktárhelyiség magas falain át, egy német katonadal tompa hangjai szűrődtek feléjük s a dal szövegét — „Ó, te szép Westerwald" — sokszor döngő léptek nyomták el.

— Én még eddig nem kérdeztem magától semmit — kezdte újra Bohler —, de manapság szokatlan időket élünk. És a... a — ha úgy tetszik — lelkiismeretem kötelez arra, hogy feltegyek egy kérdést. Biztos, hogy megért.

Mereven Paul szemébe nézve, beszélt tovább:

— Ugye, a német testvérpárt megbízásából dolgozik? Bizonyítania nem kell. Tudom, hogy ez most lehetetlen. 1938 augusztusában itt volt Párizsban. Igaz? Akkor pedig ismeri Manfred elvtársat. Írja le nekem őt.

Paul habozott. Hogy Bohler mégsem gondolatolvasó, az kiderült abból, hogy félreértette Paul rövid hallgatását.

— Nem szabad ezt rossz néven vennie, kedves barátom. Ehhez nincs joga...

— Szó sincs róla. Ellenkezőleg. Örülök, hogy ilyen éber.

De a másik nem engedett, mindenáron meg akarta okolni az elővigyázatosságát.

— A fasiszták bevonulása óta keserű tapasztalatokat szereztünk. Főleg Elzászban, de itt is. Csak úgy hemzsegnek a spiclik meg a provokátorok. Nem sajnálják a nácik a pénzt, hogy felgöngyöljék illegális szervezeteinket...

— Mikor jött el Strassburgból? — vágott közbe Paul.

A német magatartása elképesztette Bohlert. Ki akarna bújni a válasz alól? De azért kertelés nélkül felelt:

— Csak fél éve vagyok a párizs—lyoni vonalon. Addig, a harcok heteit leszámítva, a strassburgi pályaudvaron intéztem a párizsi szerelvények dolgát.

— Hallott valamit a Klaube nevű náci provokátor meg Gaby nevű beugrató-nőjének az ügyéről?

— Akiket több német meg elzászi hitler-ügynökkel együtt pár nappal a háború kitörése előtt...

— ...letartóztattak — fejezte be a mondatot Paul.

— Hogyne. Emlékszem jól az esetre. Különösen azért, mert a mieink azt beszélték, hogy aki a nácik összeesküvését leleplezte...

— Ugyanaz a német antifasiszta volt, aki egyidejűleg figyelmeztetett benneteket arra, hogy vigyázzatok Antoine-ra meg Suzette-re is...

— Pontosan!

Bohler szeme egyre tágult.

— De honnan?

— Onnan, hogy én vagyok az illető.

Sokáig szorongatták egymás kezét. Bohler kicsit szégyellte tanító bácsis keresztkérdéseit. Megtakaríthatta volna magának. Pault viszont érdekelte a folytatás:

— Ha netán volna még kérdésed — tessék.

— Már arra is feleltél, Paul.

— Akkor hát?

— Már rég kezet kellett volna fognunk. Ez a bogaram, tudod?

Bohler szeméből eltűnt minden keménység. Zavart pillantása végigsiklott Paulon és cipője orrán állapodott meg.

— Elhitetem magammal, hogy egy ember kézfogásából, meg abból, ahogyan a szemembe néz, meg tudom állapítani, hogy becsületes-e vagy alakoskodik.

Még pár másodpercig szótlanul álltak egymással szemben, aztán megbeszélték Paul lakásügyét. Tulajdonképpen Bohler kezdte, sőt aziránt is érdeklődött, hogy nem adhatna-e kölcsön pár fillért Paulnak. Ezt ugyan nem fogadta el, de abba belement, hogy összeismerkedjék a csomagátvételnél dolgozó pénztárosnővel. Bohler elmondta róla, hogy Párizs egyik munkáslakta külvárosában, kis családiházban lakik és hogy megbízható teremtés. Átmenetileg, amíg jobb helyet nem találnak, meghúzódhat nála Paul.

Már éppen búcsúzkodtak, amikor egy kinyalt, szegletes német vasúti tiszt toppant elébük.

— Húsz hordárra van szükségem. Az emberek percek alatt ott vannak az irodám előtt! Értette?

— *Oui* — felelte franciául a távozó német tisztnek Bohler, pedig németül beszélt jobban. De abban a pillanatban elfelejtette a nyelvet, ha német hatóságokkal vagy tisztekkel kellett beszélnie. Nyugat-lotharingiainak adta ki magát, aki egy szót sem tud németül. Nem is bíztak benne a német tisztek, de ráfanyalodtak. Tapasztalt, ügyes ember volt.

Paul is nekiindult. S ekkor megszólalt a háta mögött Bohler:
— Az a katona, akit a náciknál keresel, szintén antifasiszta?
— Igen, ő is az... — felelte vontatottan, földre szegezett tekintettel Paul.

Három napon át járta keresztül-kasul Chatou utcáit. Ma — a negyedik napon — már hozott magával egy horgászbotot is, amit a háziasszonyától kért kölcsön. Semmit sem értett a horgászáshoz. Bárgyú dolognak tartotta. Sehogy sem fért a fejébe, hogyan lehet az, hogy meglett emberek órák hosszat mást se csinálnak, csak bámulják a vízen himbálózó piros meg fehér pontot, abban a reményben, hogy az egyszer csak megmozdul. Legokosabb a halászást a halászokra hagyni.

Ma Paul is ott csücsült a szenvedélyes horgászok között, akik végeláthatatlan sorban, ötven-száz méternyire egymástól gubbasztottak a Szajna mentén. Semmi a világon nem különböztette meg tőlük, hacsak az nem, hogy se kukac, se légy nem volt a horgán. Ezt viszont senki nem láthatta. A gyerek-kibicekkel azonban nem számolt. Ezek hol az egyik, hol a másik horgásznak ültek a nyakára, s előfordult, hogy addig nem tágítottak áldozatuk mellől, amíg vagy fogott végre egy halat a szerencsétlen, vagy szedte a sátorfáját s odább állt.

Paul olyan helyet választott magának, ahonnan mintegy ötszáz méter hosszúságban beláthatta a partmenti utat. Az előző nap sikerült végre megállapítania, hova szállásolták el a 181. gyalogezred katonáit. Ezzel persze még távolról sem érte el a célját. A neheze még csak ezután jött. Erich egységének sok tagja haladt át ezen az útszakaszon. Ki gyalog, ki valamilyen járművön. Hátha szerencséje lesz s meglátja a fiút. Ebben az esetben — elgondolása szerint — nyomába szegődik s kíséri mindaddig, amíg csak észrevétlenül meg nem szólíthatja.

A langyos júniusi nap már a vége felé járt, de Erich nem mutatkozott. Paul hol a jobb, hol a bal kezében tartotta a horgászbotot. A hosszú üldögéléstől elzsibbadt az egyik lába. Felállt és rázogatni kezdte. Valaki a háta mögött a „Miről álmodik a baka" kezdetű német katona-slágert dúdolta. Paul hátrafordult. A víz közvetlen közelében csellengő katona pár méternyire tőle megállt és a csupasz horgot bámulta, amit — mikor felállt — Paul véletlenül kihúzott a Szajnából.

— *Pas ver, pas poisson* — nincs kukac, nincs hal — nevetett rá Paulra, mire ő az üresen himbálózó horogra sandított. Elvégre levihette azt a kukacot az ár is onnan. És egyáltalán: szóbaállhat ő ezzel a katonával? Jobban szemügyre vette. Friss gyerekarca volt, nem lehetett több húsz évesnél. Erichre gondolt s a fiú egyenruháján levő jelzésből arra a lehetőségre következtetett, hogy egy ezredben szolgálnak. Erre beszélhetnékje kerekedett. Vontatottan, mint aki keresi a szavakat, vegyítette a franciát a némettel:

— Kukac úszni, hal utána úszni.

Szavaira olyat nevetett a katona, mintha ennél jobb viccet soha nem hallott volna. Közben karjával groteszk úszómozdulatokat tett, szájából meg halszájat formált, amint éppen bekapja a tova úszó kukacot s aztán nagy élvezettel lecsúsztatja a nyeldeklőjén. Még nyelvet is öltött a hoppon maradt horgászra a hal. Paul akaratlanul is elnevette magát. Intett a katonának, jönne közelebb. Körülményesen magyarázgatni kezdte neki, hogyan kell tartania a botot, milyen kukac jó ezekhez a halakhoz, és a nap melyik szakában harapnak a legjobban. Aztán hirtelen fontoskodó képet vágott, mintha ebben a szent percben jutott volna eszébe valami s ezekkel a szavakkal fordult a készséges és figyelmes katona felé:

— Nekem lenni lány, aki nagyon beleszerelmesedni német katonába. Német katona is nagyon beleszerelmesedni lányba. Lány megkapni influenza, nem jönni randevu. Lány sírni-sírni, mert nem látni német katona. Én, papa, nem akarni lány sír. Maga, kamerád, megmondani német katona, lány beteg. Igen?

— Mi az, hogy megmondom. Azaz, ha ugyanannál a csapatnál szolgálunk. Hogy hívják az illetőt és milyen egységnél teljesít szolgálatot?

— Gyorsan-gyorsan és kicsit furcsán beszélni maga! *Nix verstehen* — elővigyázatoskodott Paul.

Nem akarta elsietni a dolgot. Végtére, akármilyen ártatlan bárányképe van is a fiúnak, nem tudni, nem valami szemforgató júdás lakik-e benne. A katona azonban sűrűn mentegette magát meggondolatlan hadarásáért.

— *Oh, pardon, Monsieur.* Kicsit buta vagyok. Lenne szíves a bajtárs nevét és ezredét megadni.

Paul rámutatott a vállpántjára:

— Maga ezred. Név: Steinmetz, Erich Steinmetz...

— Ujjé, az Erich! — robbant ki a fiúból. — Udvarol a kedves!

Na, várj csak, te farizeus uborka. Adja, hogy neki csak az ő drága Giselája van egyedül a világon. Micsoda vagány!

A fiúból kiömlő szavak hallatára Paul szíve majd megszakadt az örömtől. Mélyet lélegzett. Erich hát él! És itt van a közelében!

— Legjobb lesz, ha idehozom a bajtársamat. Akkor közvetlenül ön mondhatja el neki a dolgot — kiáltotta a katona s már szedte is a lábát. Vagy ötven méterrel odább megállt és visszakiáltott:

— Mi is a becses lányának a neve?

Paul gondolatai már messze jártak. A katona kiáltására összerezzent. Hogy mi a lánya neve? Miféle lányé? Már-már el is feledte az imént kitalált mesét. Gyorsan egy francia lánynevet. Egyetlen egyet.

Furcsa apa — gondolhatta a német —, akinek ilyen nehezen jut eszébe a saját lányának a neve.

— Annette! — bökte ki végre zavartan Paul.

— Annette? — visszhangzott a kérdés.

— *Oui, oui!* — erősítgette Paul.

Aztán már csak a rohanó katona hátát látta, amint egy magas falba beépített széles, kovácsoltvas kapu mögött eltűnt.

Szóval Erichnek van egy Giselája. Ki lehet vajon ez a lány? Talán valamelyik dortmundi szomszédjuk, a Fischerék vagy a Baldéék gyereke? Mind a két ember igen derék vasas.

Üres halasdobozát a hóna alá csapta, feltekerte a zsinórt s elindult a part lejtjén fölfelé. Odafent, az úton úgy állt meg, hogy a fiúnak már messziről meg kellett őt látnia. Levette a kalapját. Bajusza amúgy is eléggé megváltoztatta arcvonásait.

Egy csomó fiatal katona tódult most ki a kovácsoltvas kapun a partmenti útra. Paul úgy érezte magát, mint élete első randevuján. Huszonnégy évvel ezelőtt szintén egy folyó partján várt arra a bochumi lányra. A folyó a Rajna, a lány meg Anna volt, Erich anyja.

Amint közelebb értek a katonák, Paul meglátta köztük a fiát. Magas termetű, erős fiatalember lett belőle, de arcában alig volt vér. A többiek ugratták és egyre taszigálták maguk előtt a durcáskodó Erichet, aki láthatóan csak rossz katonaviccnek tartotta az egészet. Paul horgászzsinórját babrálgatta idegesen, mintha észre sem venné őket. Amikor vagy húsz méternyire megközelítették, s már együgyű fecsegésük foszlányait is hallotta, anélkül,

hogy felnézett volna, megérezte, hogy Erichnek — mintha hatalmas ökölcsapás érte volna a gyomrát — földbe gyökerezett a lába. Felemelte a tekintetét. Erichből kiszállt az élet. Másodpercekig mozdulatlanul állt bajtársai között, akiknek e látványra torkukon akadt a nevetés. Fenyegetővé vált a helyzet. Paul törte meg a csendet:

— *Pas peur,* nem félni, *mon ami!* Én nem rossz papa és lány se rossz beteg. Én nem szidni lány, mert beleszerelmesedni német katona...

Megtört a jég. A katonákból, akik előbb kedvükszegetten, majd bizalmatlankodva pillantgattak hol Erichre, hol Paulra, most megint kitört a nevetés és tovább kötözködtek. S miközben ráncigálták előre Erichet és a fiú megtette első bátortalan lépéseit Paul felé, arcába visszatért a vér. „Még szerencse — gondolta Paul —, hogy a bajtársai így körülveszik s nógatják, mert Erich egymaga képtelen lett volna egy lépést is tenni felém."

— *Compris?* Érteni engem? — kérdezte tőle hangosan Paul és mélyen a fiú szemébe nézett.

— *Compris!* — nyögte ki végre Erich. Elszorult hangját elnyomta a katonák élcelődése.

S most ott állt Paul előtt, de fogalma sem volt, hogyan szabadulhatna meg bajtársai terhes társaságától. De azt sem tudta, mit mondjon az apjának. Megint csak Paul sietett a segítségére:

— Kamerád nevetni, mert ön francia lányba beleszerelmesedni?

— *Non, non* — nem, nem azért! Tudja ő jól, miért nevetünk! — hangzott fel kórusban.

— Én is kiszúrtam magamnak egy kis francia nőt — kiáltott közbe egy pirospozsgás, kugligolyóképű, tömpe orrú siheder —, amiért meg nevetünk, az az, hogy...

— Kuss, te szopós malac! — kiáltottak rá többen. — Még eltolod az Erich nászéjszakáját!

A tömpe orrú, mint akit szájonvertek, elnémult.

— Hű, ha a Gisela kiszaszerolja, hogy az ő szőke Siegfriedjét egy francia nőcskével kell neki megosztani, akkor, jaj mamám, add el a házat... — duruzsolta az egyik német pergő nyelvvel Erich fülébe, s azt hitte, hogy a francia férfi nem ért egy szót sem belőle.

Talán Erich tehetetlen pislogása vagy Paul félreérthetetlen viselkedése tette — de az is lehet, hogy egyszerűen megelégelték

a csipkelődést — tény, hogy a banda illendőnek tartotta már, hogy végre magára hagyja Erichet meg a francia horgászt Az a vidám fickó kezdte a búcsúzkodást, aki megkereste a fiút. Odakiáltott a többieknek:

— Ugyan hagyjátok már magára a srácot leendő apósával.

Még egy utolsó csúfondáros, többszólamú *bon soir!**, s már ott sem voltak.

Apa és fia magára maradt.

A Saint Germain-i erdőben találkoztak másodszor.

Paul két napon át nyugtalanul hajszolta előre az időt sartrouville-i új szálláson. A Lyoni-pályaudvar pénztárosnőjének parányi kis háza volt, körötte sehol egyetlen fa vagy növény, s a környéken csupa leírhatatlanul csúnya, szűk, alig lakható, barátságtalan viskó. Hosszú időt töltött a rádió mellett, egyre Moszkvát kereste, de hiába. Az olcsó kis készülékkel nem tudta kifogni a rövidhullámú adást. Végül a londoni adó egyik hullámhosszán kötött ki, amelyiket a legkevésbé zavartak. A németek zavaró-állomásának szüntelen ti-ti-ti-ti-je azonban csak még jobban felingerelte nyugtalan kedélyét. Egyre csavargatta ugyan a keresőt, de nem jutott semmire.

Minden egyes kudarcba fulladt próbálkozása után dühösen kikapcsolta a készüléket és végigvágta magát a kényelmetlen kereveten — amelyet szállásadónője a nagyanyjától örökölt — s a fiára gondolt. Első beszélgetésük olyan kusza volt, hogy Paul csak nagy fáradsággal tudta elrendezni magában az elhangzottakat. Tisztán akart látni. Erichnek eleinte nem jött szó a szájára. Csak éppen mint valami túlvilági lényt, bámulta az apját, tágra nyílt, döbbent szemmel. Mikor végre elkezdett válaszolgatni Paul kérdéseire, már későre járt az idő, vissza kellett térnie a laktanyába. Esti szolgálata volt. Meg fel is tűnt volna a bajtársainak, mondta, ha túl sokat időzik házon kívül egy franciával. Még semmit sem tisztáztak, alig meséltek egymásnak önmagukról, s már el is kellett válniuk. Csupán annyit tudott meg Paul, hogy az ő szökése és anyja halála után kegyetlenül megnyomorgatták a fiút az iskolában. Ha az első szóra nem lépett volna be a Hitler-Ju-

* *Jó estét!*

gendbe, azonnal elvették volna a nagybátyjától, kirúgták volna az iskolából s egy állami fiúárvaházba dugták volna. Erős testalkata és merészsége feltűnt rajvezetőjének. Rövid idő után rábíztak egy játékkal és sporttal kapcsolatos kisebb feladatot. Ha pedig egyszer már elkapták a HJ fogaskerekei, gyorsan lökték tovább, egyre feljebb. Valahányszor csak meg akart lógni egy politikai jellegű előadásról, vagy az előírttól eltérő véleményt nyilvánított, értésére adták, hogy a kezükben van és minden percben a pokolba küldhetik, hiszen tulajdonképpen egy halálra ítélt „hazaáruló" fia. Az egyik idősebb ifjúsági vezető többször elővette és a lelkére beszélt. Éppen mert egy „hazaáruló" apa és egy „antigermán" anya fia, tekintse kötelességének, hogy feddhetetlen és kifogástalan magatartásával feledtesse „becstelen származását" — hangoztatta. A „hősiesség", a „Nibelungokhoz való törhetetlen hűség", „a németek uralkodásra termett fajának történelmi elhivatottsága" meg effajta érvek csak úgy röpködtek a levegőben és bizony apjának már-már teljesen elfelejtett, régi tanítása nem vehette fel a versenyt a hitlerista frissen ható szóáradatával. Alig tizennégy éves volt, amikor apját koncentrációs táborba zárták. Pár hónapra rá pedig anyja is elpusztult, a fogházban elszenvedett kínzások következtében. Erich nem tudta, hogy anyjával együtt méhében szunnyadó testvérét is meggyilkolták. Nagybátyja, anyja testvére pedig, jóllehet magához vette a fiút — a várható következményektől tartva — arról már jóelőre letett, hogy Erich világnézetének alakulását a legcsekélyebb mértékben is befolyásolja. Igaz, valamikor szocialista volt, szervezett munkás, de félt, hogy elveszíti a munkáját és kenyérkereső nélkül marad a család. Hallgatott hát, sőt később annyira beadta a derekát, hogy „Heil Hitler"-rel köszönt.

Így Paul fiát a nemzetiszocializmus „fennkölt szellemében" nevelték, bár valami mindig tiltakozott benne a fasizmus gyűlöletet árasztó tanai ellen. Egyre inkább elbátortalanodott, egyre ritkábban érezte, hogy küzdenie kellene a gonosz ellen.

Csak azért nem lépett be az NSDAP-be, mert még nem felejtette el teljesen a szüleit, tisztelte emléküket, meg — mint szegény emberek gyereke — nem nagyon bízott az elegáns, csillogó egyenruhákban feszítő nagyfejűekben sem.

Eddig jutottak el az első estén.

Már vagy negyedszer rágta meg magában, mit és hogyan mond-

jon el a fiúnak. Ami a legmélyebben megdöbbentette, az az volt, hogy Erich semmi kivetendőt nem talált a körülötte zajló világban. Az első és második találkozásukat két nap választotta el egymástól. Jó lett volna megpendíteni előtte pár dolgot, ami ez alatt az idő alatt is már gondolkozásra késztette volna. Vagy talán mégis helyesebben cselekedett, hogy hagyta, hadd beszéljen ő? Töprengése közben elégedetlenül felpattant a kerevetről s föl-le járt a szobában.

Azzal a szilárd elhatározással indult ki Saint Germainbe, hogy türelmes lesz a fiúval szemben.

A kastélynál találkoztak. Csak az erdőszegélynél üdvözölték egymást, addig külön-külön haladtak. Gyorsan bevették magukat az illatozó lomberdő sűrűjébe. Paul időnként hátrapillantott, hogy megbizonyosodjék, nem követi-e őket valaki. Erichnek szolgálatmentes délutánja volt Eredetileg ötven bajtársával együtt az egyik párizsi moziba kellett volna mennie. A „Marignan" nevű német katonamoziban — a Champs Elysées-én — az „Aranyváros" című színesfilmet vetítették. Mindegyik bajtársa, aki csak látta, rajong érte: az UFA csodálatos produkciója, a német filmművészet remeke, mondják. Paulnak már a nyelve hegyén volt a megjegyzés, hogy nem látta ezt a szemetet, de lenyelte, s csupán enynyit kérdezett:

— Melyik filmet láttad utoljára, Erich? Emlékszel még arra a két szovjet filmre, a „Potemkin cirkáló"-ra meg az „Út az élet felé"-re, amit Dortmundban együtt láttunk? Még tán tizenhárom éves se voltál.

— Igen, emlékszem. Ugye, ez volt az a darab, amelyikben a srácok elvagdalták a hajtószíjakat?

— Mhm... és a „Potemkin"-ra már nem emlékszel?

— Nem, arra már nem. Az utolsó film pedig a „Titanic" volt, amit láttam.

— Na és tetszett?

— Nagyon. Kiváló film! — felelt a fiú.

— Mégis, mi tetszett benne? — érdeklődött Paul.

— Először is a jelenet azzal a kapzsi zsidóval, aki miatt a hajó elsüllyed, de aki, mikor látja, hogy vége a dalnak, olyan gyáván könyörög az életéért. Pompásan látja belőle az ember az angolszász judeo-plutokraták hatalmát és aljasságát...

— Hallod-e, Erich. Ne tarts itt nekem propaganda-előadást, ha-

nem a te egyéni megfigyeléseidet mondd el, azokra vagyok kíváncsi.

— Éppen azokat mondom.

— Honnan veszed, hogy az az illető pont egy angolszász judeo-plutokrata?

— Ugyan kérlek, oda van írva a görbe orrára és plutokrata-uralom ma már csak Angliában létezik!

— Mi az, hogy plutokrata-uralom?

— De apa, ezt te sokkal jobban tudod, mint én! A kapitalisták uralma!

— Na és Németországban? Ott ilyen manapság már nincs?

Paul megállt és méregette a fiát. Szánalom, aggódás és harag vegyült a pillantásában. Erich egy szemvillanásig gondolkozott, aztán felelt:

— Hát plutokratáink már nincsenek, pláne zsidók!

— És szerinted Krupp, Göring, Thyssen, Stiness, Kirdorf, von Stauss, Pönsgen, Flick, Stumm kicsoda, és minek nevezed az IG-Farben, az Acéltröszt és a Szén-Szindikátus főrészvényeseit?

— Ezek mind németek? — hitetlenkedett Erich.

— Egytől egyig... sőt, hogy ezt is tudd, „árják"!

— Persze vannak még nálunk kapitalisták, ez igaz. Csakhogy ezek nem a nép ellen, hanem a népért dolgoznak.

— Azzal talán, hogy a nép verejtékes munkájával rengeteg fegyvert gyártattak, amiért milliókat vágtak zsebre, akárcsak a te angol bankárod a „Titanic"-on! Vagy azzal, hogy ezeket a fegyvereket aztán az egyszerű emberek nyakába akasztják s a vágóhídra küldik őket, meg egyre hajszolják, hogy gyorsan, gyorsan, hódítsatok csak nekünk minél több országot, ami újabb milliókat hoz a konyhára, akárcsak a te angol bankárodnak azok az emberek, akiket a hajójára rakatott, hogy áthajtsa őket az óceánon!

— Végül pedig, mikor majd minden fegyveretekkel együtt a pokol mélységes fenekére kerültök és elkövetkezik a számonkérés ideje, mikor majd az ő nyakuk körül is megszorul a hurok, semmiről sem fognak tudni, mossák kezeiket, akárcsak a te angol bankárod a „Titanic"-on, amikor hajójának utasait egy szálig a tenger fenekére küldte!

Erichet apja szavai inkább megdöbbentették, mint meggyőzték. Kérdően fordult hozzá:

— Szóval te... te nem hiszed, hogy megnyerjük a háborút?

— Ez a háború már ezerkilencszázharminchárom január 30-án elveszett!

— Hol volt akkor még a háború?!

— De Hitler uralmának első napjától kezdve erre készült.

Anélkül, hogy az apai érvek különösebben hatottak volna rá, Erich másik témára ugrott át. — Miért repült át Angliába az a bolond Hess? — tudakolta.

— Azért, mert egyáltalán nem bolond, és mert Hitler bízta meg ezzel — válaszolta Paul.

— Mivel? — hitetlenkedett Erich.

— Hogy kössön békét a te „angol plutokratáiddal".

— Hogyhogy? — Érzett rajta, hogy egyre jobban megmakacsolja magát. Bizalmatlan képpel nézegetett az apjára, aki így folytatta:

— Az Anglia ellen indított nagy légioffenzíva ugyanis összeomlott, s így füstbe ment a partraszállás terve. Ezért szeretne Hitler valami sötét üzletet kötni azzal a bizonyos Churchill nevű „plutokratával".

Paul alaposan meglepődött fiának töprengő szavai hallatán:

— Látod, ez lehet; ebben van valami igazság. Ugyanis hosszú hónapokon át szinte állandó riadókészültségben álltunk a Csatorna partján, szemben az angol partokkal. Most pedig, sok más egységgel együtt, pihenőállományba helyeztek bennünket. De a háborút azért megnyerjük, mert éhségblokád alá vettük Angliát!

— Azt az országot, amelyet a világ egyik legfejlettebb iparával rendelkező nagyhatalom, az Egyesült Államok még a hitleristákénál is erősebb flottája simán ellát majd mindennel, amire szüksége van.

Az, hogy az apja ezt ilyen határozottan és tárgyilagosan megállapította, meghökkentette Erichet. Mintha — találkozásuk óta először — gondolkozni kezdett volna a dolgokon.

Paul kihasználta az alkalmat, s míg a fia azon töprengett, hogyan kéne kész, bemagolt frázisok nélkül erre az ellenséges állításra rácáfolni, türelmes szavakkal magyarázni kezdett. Beszélt a szemben álló felek nyersanyagforrásairól és emberállományáról. Elmondta, hogy alakult az első világháború s hogyan robbant ki a második. Mikor azonban Hitler háborúját imperialista, rablóháborúnak nevezte, érezte, hogy Erich, aki eddig nagy önfegyelemmel figyelt a szavaira, egyszerre begombolkozik. Rágyúj-

tett, elmerülten hallgatta a madarak vidám trillázását, meg a smaragdzöld leveleken áttörő játszi napsugarakra bámult. Szórakozottan letépett egy fiatal hajtást az egyik bükkfáról s zubbonyának legfelső gomblyukába tűzte. Paul véget vetett száraz, elméleti fejtegetéseinek. Új utat kellett találnia Erich füléhez. Arról kezdett beszélni neki, milyen hallatlan mértékben fosztja ki Hitler a megszállt országokat. Ha nem hiszi, hasonlítsa csak össze a francia lakosság, illetve a német katonák meg polgári alkalmazottak élelmiszeradagjait. Amikor kezdte felsorolni, hogy egy átlag francia mit evett és ivott a megszállás előtt és mit kap ma Hitlertől, a fiú felfülelt. Azt, ugye, Erich is tudja, hogy minden nyomás ellennyomást vált ki. No, a francia hazafiak úgy érzik, hogy kötelességük harcba lépni a fasiszták ellen, nemcsak saját érdekükből, hanem sok más nemzet szabadságharcosának nevében is, akik ma Hitler koncentrációs táboraiban sínylődnek, s akik közt számos német is akad. Megállapításának váratlan hatása volt: Erich hegyezte a fülét. Ez hihetőnek hangzik — vetette közbe —, noha Franciaország állítólagos kifosztásáról közelebbit szeretne tudni, hogy pontos képet alkothasson magának a helyzetről. Ám mindaz, amit apja eddig elmondott neki, nem érinti a probléma gyökerét, pedig egy német katonának csak ez a fontos. Paul sejtette, mi jön. Erich francia cigarettával kínálta. Rágyújtott, de már közben hallotta is a fia hangját:

— Mi mindenekelőtt németek vagyunk és ezenfelül még katonák is. Egyetlen kötelességünk lehet, amire esküt is tettünk: a hazát szolgálni. Ez az eskü vak engedelmességre kötelez bennünket...

— A hazával szemben? — vetette közbe Paul.

— Természetesen, a hazával szemben.

— Áhá!

— Mi az, hogy „áhá"? Kérlek, apa, beszéljünk talán komolyan ezekről a dolgokról. Ez a kérdés nekem szent!

— Ezzel az „áhá"-val csupán azt akartam kifejezni, hogy ez egyszer megint bebizonyosodott előttem, milyen ügyesen csapnak be benneteket Hitler meg az emberei. Még téged is, fiam! Azt hiszed, hogy a hazádnak esküdtél hűséget. Igaz? A valóság ezzel szemben az — s ha az eskü szövegét átfutod magadban, te is rájössz — hogy Hitler ezzel a körmönfont fogással saját egyéni sorsához akarta kötni a ti sorsotokat is. Először esik meg a mo-

dern kor történelmében, hogy egy politikai párt vezetője önhatalmúlag azonosítja magát a haza fogalmával. Gondolkoztál már azon, mit jelent ez? Ez azt jelenti, Erich, hogy Hitler, aki halálbiztosan a pusztulásba taszítja a mi német hazánkat, arra akar kényszeríteni titeket, hogy hazánk megmentése helyett, igazi kötelességeitek teljesítése helyett, őt kövessétek...

— Te mindig abból indulsz ki, hogy Hitler útja nem a haza útja. Én viszont meg vagyok győződve az ellenkezőjéről.

— Ugyan honnan meríted ezt a meggyőződésedet?

— Onnan, hogy... abból...

— ...hogy Hitler eddig mindenütt győzött. Igaz?

— Igaz. És otthon is sokat tett a népért.

— Nézd, fiam, Hitler eddigi győzelmei kezdeti sikerek, amiket majd minden támadó fél elér. De előbb-utóbb jönnek majd a vereségek. Ami pedig azt illeti, hogy „sokat tett a népért": hát már elfelejtetted Dortmundot? Nem emlékszel, hogy minden jótéteménye mögött ágyúk, tankok, repülőgépek húzódtak meg, még azokat a híres autó-útjait is azért építették, hogy könnyen mozgathassa rajtuk a csapatait!

— De közben megszervezte a DAF-et, a KdF-et...*

— ...A szétvert szakszervezetek és munkáspártok helyett — mézes-madzagnak. Egyszer még majd beszélgetünk erről, fiam. Egyetlen napon nem lehet mindent felhabzsolni.

— Helyes! De mondd, apa, tulajdonképpen miért akarsz erőnek erejével eltéríteni kötelességemtől? Míg fel nem bukkantál, soha eszembe se jutott ilyesmi. Minden a legnagyobb rendben ment.

Paul rövid szünetet tartott, majd komoly hangon ezt mondta:

— Mindaddig, amíg egy szép napon saját apádat is megölted volna, puszta engedelmességből és kötelességtudatból!

Erich összerezzent.

Döbbenten megállt. pillantása elsötétült és a földre szegeződött.

— Kérlek, apa, nagyon kérlek, ne beszélj így velem!

— Miért? Ha Hitler megparancsolná? Gondolj csak az esküdre! Én gyűlölöm Hitlert, az ellensége vagyok.

Majd változott, lágyabb szóval így folytatta:

* *DAF — Deutsche Arbeits Front: (Német Munka Front) a náci párt fiókszervezete.*

— Erich, bízzál bennem. A javadat akarom. Ha ma még nem is értesz meg, fiam, holnap már látni fogod az utat, amit járnod kell. Most arról kell gondoskodnunk, hogy ez a „holnap" ne túl későn virradjon rád. Nemcsak a te életedről, a te jövődről van szó, hanem Németország életéről és jövőjéről is. Ma még nem látod, hogy nem azok szeretik igazán a hazát, akik ezt nap mint nap ezerszer a nép fülébe bömbölik és közben a biztos pusztulásba taszítják az országot, hanem mi, a becsületes emberek, akiket ma „hazaárulóknak" bélyegeznek Hitlerék, akiket üldöznek, lefejeznek és felakasztanak. Ezek az igazi hazafiak, akik Németország e legsúlyosabb óráiban is állják a sarat.

Erich meglepetten kapta fel a fejét apja szavaira.

— De apa, egyszer régen azt mondtad nekem, hogy a proletárnak nincs hazája.

— Amíg nem harcolt érte, amíg meg nem hódította magának, nincs is. Minthogy azonban Németország mai urai elárulták az országot, tönkreteszik a nemzetet, az elárult haza gondja a munkások vállára nehezedik, s ők magukra is vállalják.

Pár percig szótlanul lépdeltek egymás mellett. Mélyen bent jártak az erdőben s egy ösvényt kerestek, amely a sűrűn burjánzó növényzet között kivisz az országútra. Paul érezte, hogy ideje véget vetni a komoly beszélgetésnek. Azon törte a fejét, milyen témára váltson át.

Erichen látszott, hogy furkálja valami, csak nem tudja, kimondja-e s ha igen, hogyan. Kétszer is nekiveselkedett, míg végül kibökte:

— Apa, nekem tetszik a katonaélet. De nem tudnám megmagyarázni, hogy miért. A bajtársi szellem, a közös veszély... a bizonytalanság, a sok újdonság... a sok élmény... és... és...

— ... A lányok, akik szeretik a jól szabott egyenruhát, imponál nekik a belőle áradó dicsfény. Így van?

— Ha már a lányoknál tartunk — szép kis pácba merítettél — irányította másfelé a párbeszédet Erich.

Paulnak kapóra jött az Erich építette híd, szívesen rálépett, hogy maguk mögött hagyják a politizálást.

— Ki az a te híres Giselád? — érdeklődött mosolyogva.

Erich arcvonásai megmerevedtek. Szerelmes fiatalemberek arcán látni csak ezt a különös mogorvaságot. Paul még jól emlékezett rá, hogy ő is húszéves fejjel nősült. Eltűnt hát ajkáról a megértő

mosoly. Biztosan nem firtatta volna tovább az ügyet, ha Erich maga nem beszél:

— Gisela a menyasszonyom. A legközelebbi közös szabadságunk alatt megesküszünk.

— Milyen üzemben dolgozik s hány éves?

— Semmilyen üzemben: a Luftwaffe kisegítő híradósa és velem egykorú. Különben itt a képe!

S ezzel átnyújtott apjának egy levelezőlap nagyságú fényképet, amelyen egy uniformisba öltözött, nyúlánk fiatal dáma volt látható, hosszú, hullámos sötét haján, a füle fölött, parányi félrevágott tábori sapka. Kellemes, csaknem csinos a pofija. De Paulnak hiányzott valami ebből a szabályos, kifejezéstelen arcból. Nem tetszett neki a lány szeme. Abban reménykedett, hogy rossz a kép. Mit is mondjon a fiának, aki tettetett érdektelenséggel várta atyai szakvéleményét? Nehezére esett eldarálni valami elnyűtt, elismerő frázist. Nem akart hazudni, de megbántani sem akarta a fiút. Előbb hát tapogatózott:

— Jó ez a felvétel, te?

— Jó bizony, nagyon is!... Miért, talán nem tetszik Gisela?

— A lány csak-csak, de a kép nem.

— Miért?

— Tudj'isten, ez az egyenruha, a sapka meg ez a merev vigyázz. Biztosan nem túl jó a felvétel. Az embernek az a benyomása, hogy ez a lány belül üres. És ezt mégse hiszem.

Erich erre egy másik, kisebb képet mutatott apjának: a lányt fürdőruhában. De erről is egy elkényeztetett, dologtalan baba mosolygott gépiesen Paulra.

— Hogyan került a légierőkhöz? — kérdezősködött Paul.

— Önként jelentkezett, hogy teljesítse kötelességét. Otthagyta jómódú szüleit, egész kényelmes, otthoni életét, hogy a hazát szolgálhassa... Csak azért, mert a meggyőződése így diktálta neki!

— A meggyőződése?! Ugyan? — firtatta tovább Paul.

— Na, igen, ehhez tudnod kell, apa, hogy Gisela nagyon jó családból származik. Mindannyian párttagok; ő is.

— Mi az, hogy párttagok? Miféle párt tagjai?

Erich úgy érezte, hogy bolondot csinál belőle az apja s ezért mérgesen felmordult:

— Csuda kérdéseid vannak, hallod. Természetesen az NSDAP tagjai.

— Miért természetes ez? Én például az NKP tagja vagyok.

— De hiszen azt betiltották és feloszlatták!

— Micsoda? — csattant fel Paul. — Feloszlatták és betiltották? Észnél vagy, fiam? Nézz rám: úgy nézek ki, mint akit feloszlattak és betiltottak? És a szaktársak tízezrei odahaza? Azt hiszed, hogy Hitler egyet int s már nincsenek sehol? Inkább agyonveretik magukat, ahányan vannak, de nem lehet csak úgy „betiltani és feloszlatni" őket!

Észrevette azonnal, hogy túllőtt a célon, kijött a sodrából s ezzel felrúgott mindent, amit jó előre olyan szépen kitervelt. Hogy is ragadtathatta így el magát? Pedig milyen erősen elhatározta, hogy nyugodt lesz, türelmes, tartózkodó. S most annyira megfeledkezett magáról, hogy ráförmedt a fiúra! A legszívesebben felpofozta volna magát. És hogy is tehetett fel neki ilyen hülye kérdést? Egyetlen út maradt számára, ha vissza akarta szerezni Erich bizalmát: behódolni.

— Ne haragudj, fiam — kezdte éppoly halkan, ahogy az imént Erich válaszolgatott. — Néha meggondolatlan és ideges vagyok. Tudd be ezt annak a nehéz időnek, ami mögöttem van. Eszem ágában sem volt, hogy megbántsalak. No, mondd csak, milyen családból való a menyasszonyod?

— Egy élelmiszerkonszern társtulajdonosa az apja. Két héttel ezelőtt itt volt, Párizsban.

„Még csak ez hiányzott — gondolta Paul. — Nekem ugyan csőstül kijut mindenből. Ezek szerint a fiam jövendőbeli apósa derék fasiszta, aki nagyban fosztogatja a franciákat. Feketéző uzsorás!"

— Na és a szülei egyetértenek-e ezzel a házassággal? — kérdezte halvány reménykedéssel Paul.

— Semmi közük hozzá! Gisela nagykorú. És különben se elleneznék, csak éppen az kellene, hogy belépjek a pártba... mármint az NSDAP-be.

Most mit csináljon? Kezdje megint a vitát? Mondanivalója lett volna bőven, hiszen egy egész világot kellett lerombolnia a fiúban s helyébe egy másikat felépítenie. Most azonban kétségtelenül Erich első szerelméről volt szó. A fiú tehát minden bizonnyal rendkívül keményen szállna szembe minden olyan érveléssel, mely érzelmeit érintené. És nemcsak hogy konokul visszautasítana minden bíráló megjegyzést, hanem nyilván kibúvókat kutatna, hazugságokban keresne menedéket, nehogy bárki is felfedezhesse,

milyen hiú ábrándokban ringatja magát. Jobbnak látta hát ma már békében hagyni Erichet, mert még arra kényszerülne, hogy visszavonuljon az államilag megszervezett hazugság-sáncok mögé, hacsak nem akarta kitenni magát egy, a lelkiismerete számára felettébb veszélyes vita következményeinek. Időt kell hagyni hát neki, hogy megemészthesse az újdonságokat, amiket hallott. Volt min rágódnia.

Az illegalitásban élő apa és katona fia ott ballagtak az erdei ösvényen, amely a Conflans-Saint Honorine főutcájával párhuzamosan Saint Germainbe vezetett vissza. Távoli, tompa zúgás szűrődött át a fák között, a Marne felől. Erich egy pillanatra megállt s anélkül, hogy a vékony pára által csaknem fehérre festett égboltra felnézett volna, mint valami automatából a pénzdarab, pottyant ki belőle a betanult frázis:

— 111-es Henschel és 109-es Messerschmitt!

Egészen az országútig együtt mentek. Valahol, egészen a magasban, Paul gyakorlott szeme is felfedezett pár csillogó-villogó pontocskát. A gépek típusát azonban képtelen volt megállapítani.

— Honnan tudod ezt ilyen pontosan?

— Megtanultuk. Volt rá bőven időnk és alkalmunk, amíg ott rostokoltunk a Csatorna partján!

Paulnak hirtelen eszébe jutott, hogy megint június van. Számolta a napokat. Kerek egy esztendő telt el, szinte napra is pontosan, az óta a szörnyű éjszaka óta. Elmesélte Erichnek, mit éltek akkor át az aisne-i erdőben. A fiú feszült érdeklődéssel hallgatta.

— Amikor a hitlerista katona visszatért az egységéhez, a mi egész fegyverzetünk két karabély volt s csak az egyikhez töltényünk — vallotta meg Paul.

Erich felfülelt. Sehogy se fért a fejébe, hogy az emigránsokat otthagyták a németek kényére-kedvére, hiszen éppen azok elől menekültek át Franciaországba, hogy mentsék az életüket.

— De azért mégiscsak ott voltak mögöttetek a francia csapatok, amelyek segíthettek volna, vagy legalább magukkal vihettek volna benneteket?

— Tévedsz!

— Hogyhogy?

— Teljesen magunkra maradtunk.

Erich néhány mély lélegzetet vett. Nem értette a dolgot. Nem illett bele „az emigránsok és az elzsidósodott demokráciák össze-

esküvése" című tananyagába. Hallgatott hát egy ideig, aztán minden átmenet nélkül azt kérdezte:

— Milyen ember ez a Kurt, akiről most meséltél?

— Derék német, aki nem szereti a fasisztákat — felelte Paul.

— Őt is halálra ítélték odahaza, mint téged?

— Azt éppen nem, de ez nem sokat számít az ő esetében. Kurt is mindenütt ott volt, ahol ütni lehetett a fasisztákon. Amikor megszökött a koncentrációs táborból, ahol állandóan kínozták, jobblétre szenderítette az egyik szolgálatos SS-t. A nácik elkenték akkoriban az ügyet, mert nem akarták dobra verni, hogyan lehet megszökni a táborokból és hogy ilyesmi megtörténhet.

— Így hát ha a kezükbe kerül — folytatta gondolatait Erich —, mégiscsak halálra ítélték volna?

— Szó sincs róla.

— Hát?...

— Azt, ugye, te is tudod, hogy a Gestapo mindig a sarkatokban jár? Nos, Kurtot az egyik ilyen férfiú felkötötte volna az első fára.

— És ő tudta ezt?

— Jobban, mint te vagy én...

— Akkor meg miért a levegőt lőtte folyton ott az erdőben, s miért nem a német ejtőernyősökre pufogtatott?

— Két okból: egyrészt lehetőséget akart teremteni nekünk a menekülésre, és ugyanakkor valószínűleg időt akart adni a német katonáknak arra, hogy elővehessék még a jobbik eszüket és ők maguk végezhessenek Hitlerrel, mielőtt még egy napon velük — veletek, fiam — végeznek!

Ez alkalommal nem Paul hibájából lyukadtak ki erre a súlyos jelentőségű politikai témára. A kérdés azonban, úgy látszik, nagyon érdekelte Erichet; némi gondolkodás után ugyanis tovább kérdezősködött:

— S közben ez a Kurt a saját sorsára nem gondolt?

— Legalábbis nem elsősorban arra, amint látod!

Erichet azonban ez sem elégítette ki.

— De azért biztosan félretett magának egy golyót arra az esetre, ha nem tudna már meglépni az ejtőernyőseink elől. Igaz?

— Az utolsó golyóig kilőtt mindent! — Ezt Paul onnan tudta, mert Kurt neki adta vissza a karabélyt és a töltényhevedert is — üresen.

Erich az apjára pillantott:
— Barátod ez a Kurt?
— Igen.
— Ő is kommunista?
— Nem.

Ismét szótlanul lépdeltek egymás mellett. Pault nem zavarta, hogy a fia ilyen üggyel-bajjal fontolgatja, méregeti a kérdéseket, látszott rajta, komolyan töri a fejét.

— Hogy van az — szólalt meg végre Erich —, hogy akadnak emberek, akik egészen másként látják a világot, mint azok, akiket én ismerek, persze rajtad kívül? Hogyan gondolkozhat egyáltalán az ember úgy, mint ez a Kurt? Nálunk, a hadseregben, az ilyesmi kizárt dolog. És azt se tudom elképzelni, hogy odahaza, Németországban, ilyesféle hogy létezhet.

— Ehhez úgy jut az ember, fiam, ha küzdelem és harc árán tesz szert a meggyőződésére, amikor saját maga alakítja ki az igazságra alapozott világnézetét, nem pedig tálcán hozzák neki mások, vagy egyszerűen beleverik. A meggyőződést, amit tiszta lelkiismerettel vallhat az ember, nem adják ingyen: harcban kovácsolódik ki. Különben nem lenne ember az ember, hanem állat vagy automata.

— De ehhez úgy kéne élni, hogy semmi se kössön bennünket, apa!

S ezzel megállt. Kétségbeesetten széttárta karját, mintha azt kérdezné: hát nem érted?

— Hogy az ember egyes-egyedül a saját lelkiismeretére hallgasson s úgy élje az életét, mint te meg Kurt, meg a ti többi barátotok, ahhoz szabadnak, önállónak kéne lenni, egyedül kéne élni a világon. Ezt csak akkor engedheti meg magának az ember, ha törvények nélkül vagy a törvényeken kívül él. Mit használna például nekem, ha más nézeten volnék, mint az elöljáróm, az pedig megint máson, mint az ő parancsnoka? Hiszen tenni úgyis csak azt tehetjük, amit parancsolnak. Ezt be kell látnod. És otthon ugyanez a helyzet. Mindent előírnak, megszabnak. És senkinek mégcsak eszébe se jut, hogy mást is lehetne csinálni, mint amit parancsolnak. És miért is tennék? Csak becsuknák érte az embert, ami senkinek se használna! Láthatod, még Jupp bácsi is belépett az NSDAP-be.

Pault megint elkapta az indulat:

— Jupp bácsi gyáva féreg, pipogya fráter! Az ilyeneket veszed mintaképül?

Jobb lett volna, ha abbahagyja. Túl mély volt köztük a szakadék. Hogy is számíthatta így el magát: egyetlen beszélgetés során minden kérdésnek nekivágni, mindenre megfelelni? Hol maradt a nyugalma, a türelme, amiben olyan biztos volt még, mikor Sartrouville-ben felszállt a helyiérdekűre? Erich nézete azért kergette az arcába a szégyenpírt, azért fájt neki annyira, mert látta, hogy a fiúnak fogalma sincs róla, milyen feneketlenül aljas az álláspontja. Erre felelni *kellett*. Odafordult hát ismét Erichhez:

— Erich, te értelmes ember vagy. Ha ezzel az értelmeddel feléred, szíveddel megérzed, füleddel meghallod, szemeddel meglátod, hogy azok, akik uraidnak és parancsolóidnak tolták fel magukat, igazságtalan, aljas emberek, akik gyilkolásra, lopásra és rablásra buzdítanak, ha rájössz, hogy ezek az emberek, akik fondorlattal kaparintották kezükbe a hatalmat Németországban, nemhogy megmenteni nem képesek, hanem egyenesen tönkreteszik az országot, akkor hajlandó leszel-e, fiam, arra, hogy megtagadd nekik az engedelmességet, s hogy a saját lelkiismereted parancsa szerint élj tovább? Hajlandó leszel-e erre?

— Igen, ebben az esetben igen . . . de . . .

Paul megragadta a fiú vállát és keményen rászólt:

— Itt nincs semmiféle „de", Erich! Csak igen, vagy nem! A feltétel az, hogy már felismerted, mibe hajszolnak bele téged ezek az emberek. Csak ez *után* kell cselekedned. Világos?

— Igen.

— Tehát?

— Rendben van!

Paul fellélegzett. Megszorította a katona vállát.

„Legjobb lenne most elválni", fontolgatta Paul. Megint Saint Germainben jártak. Mindenütt nyüzsögtek a katonák és a tisztek. Chatou már ott volt a közvetlen közelükben. Ezen a környéken már Erich egységének az embereivel is összeakadhattak.

Megbeszélték, hogy a következő napok egyikén ismét találkoznak. Erich még érdeklődött, miből él, hol lakik az apja. Paul azonban kitérő választ adott.

Holtfáradt volt ezen az estén. Sem rádiót hallgatni, sem beszélgetni nem akart. A *Signal* című képeslap második oldalánál elaludt. Egy órakor oltotta el háziasszonya az égő villanylámpát.

Párizsi tartózkodásának következő hetei rendkívül nyugtalanul teltek. Hiába próbált kapcsolatot teremteni elvtársaival, nem sikerült. Erichhel folytatott beszélgetései s a napi események egyre jobban megérlelték elhatározását, hogy belekapcsolódik valahogy a megszállt terület illegális munkájába. Bizonyára dolgoztak a hadseregben is antifasiszta csoportok. Talán már kapcsolatot is teremtettek a hadsereg keretén kívül dolgozó német antifasisztákkal? De helyes-e, ha egymaga nekifog? Húzódozott, hogy a párt megbízása nélkül, a saját szakállára kezdjen dolgozni. Ennek szükségességéről és helyességéről ugyan meg volt győződve, de a párt vezetőinek tanácsát mégsem nélkülözhette.

A megélhetés egyre nehezebb lett Párizsban. Szinte már lehetetlen volt élelmiszerjegyek nélkül élni. A francia barátok áldozatos segítőkészségének is megvolt a határa. Egy olyan tagbaszakadt, erőteljes férfit, mint Paul, senki nem táplálhatott, még csak részben sem, abból a nyomoradagból, amit egy átlagos párizsi munkáscsalád kapott. Ez annyit jelentett volna, hogy becsületes, harcrakész franciák sovány, sápadt gyerekei elől eszi el azt a keveset, ami néhány hétig vagy hónapig megóvhatta még őket a tüdővésztől.

Egy-egy ebéd a feketepiac vendéglőiben luxusszámba ment, amit a német tiszteken és „hölgyeiken" kívül csak e nemes piac megteremtői és fenntartói engedhettek meg maguknak. Az étkezés azonban az illegális munkának csak egyik és nem is a legégetőbb kérdése volt. Minthogy az utóbbi hetekben elszaporodtak a razziák, és a rendőrség egyre keményebb rendszabályokhoz folyamodott a franciákkal szemben, a földalatti harcosnak állandóan újabb és újabb kellemetlen meglepetésekkel és akadályokkal kellett számolnia. Életveszélyessé vált a legutóbb kibocsátott személyi lapok egyike nélkül az utcára merészkedni. Napirenden volt a járókelők igazoltatása és az önkényes tusz-szedés. Szert kellett hát tennie egy felvett névre szóló, elfogadható igazolásra. Már régen felelőtlenség számba ment, hogy azzal a személyazonossági igazolvánnyal a zsebében kószál a megszállt francia fővárosban, mely szerint tulajdonosa politikai menekült. Egyébként nemcsak most, régen sem volt ez valami okos dolog. Azért vetemedett ilyen könnyelműségre, mert a hivatalosan meg nem szállt Franciaországból a megszállt részre szinte egyszerűen átsétált. Sokkalta veszélyesebbnek hitte ezt a vállalkozást. Az utolsó út-

szakaszon egy ismeretlen francia paraszt minden teketória nélkül átkalauzolta a szántóján meg egy kis erdőn, egészen odáig, ahol elfogyott mellőlük a fa, s ott ezekkel a szavakkal búcsúzott tőle:

— Itt már a boche-ok földjén jár. Vigyázzon!

Gondolni kellett a szükséges technikai eszközökre is. Egy jó állapotban levő, lehetőleg zajtalan írógép, lehúzó masina, festék, matricák és papír nélkül nemigen volt értelme munkához látni. De honnan vegye mindezt? Nem beszélve arról, hogy addig, amíg egy személyben neki kell betöltenie a szerkesztő, a nyomdász és a terjesztő szerepét is, eredményre alig számíthat. Legalább két ember kellett hozzá. Erich nem jöhetett szóba. Számíthat-e majd valaha is rá? Az elzászi elvtársnak pedig megvan a maga pártmunkája, amiről, ha mást nem is, annyit tudott, hogy semmiféle elővigyázatlansággal nem veszélyeztetheti. Végül a pénzkérdést sem lehetett egy kézlegyintéssel elintézni. Hosszú ideig mégsem élhet úgy az ember, hogy nem tudja, mire számíthat.

Fontolgatva a dolgokat, felötlött Paulban, nem volna-e helyesebb visszatérni délre. Ott könnyebben felvehetné a kapcsolatot a párt vezetőségével.

Egyre nehezebben tűrte politikai elszigeteltségét s már el is döntötte magában, hogy elindul dél felé, amikor hirtelen egészen más irányba sodorták az események. Egyik napról a másikra egy csapásra megváltozott a helyzete. Nemhogy utazgatásra, de még alvásra sem jutott ideje.

Egy vasárnap délelőtt kezdődött. Éppen az egyik nagy körúton kószált, s a *Pariser Zeitung*-ot* böngészte, amelyet egy valamikori autókereskedés hatalmas kirakatába akasztottak ki közszemlére, amikor a tisztán csillogó üvegtáblán a „hetesek házitücskének" tükörképe villant a szemébe.

Ugyanabban a pillanatban ismertek egymásra. Emanuel ruhája, valószínűleg először életében, nem volt se gyűrött, se rongyos. Költői hévvel már éppen nevén akarta szólítani Pault, de az még idejében rátaposott a lábára, úgy, hogy a derék lírikusnak torkán akadt a szó. Magával vonszolta az egyik mellékutcába. Pár kurta szóval elmondták egymásnak élményeiket. A legfontosabbat, Erich hollétének felfedezését, persze elhallgatta Paul, ahogy legközelebbi múltjának minden igazán jelentős eseménye

* *A náci megszállók lapja.*

fölött is átsiklott. Emanuel viszont a maga öngúnnyal teli távirati stílusában mindenről beszámolt, ami az elmúlt félévben vele történt. Párizsba való visszatéréséről, mint egy degenerált fűzfapoéta Canossa-járásáról beszélt, kinek légies teste számára a fejsze meg a lapát, a puttony meg a vasvilla a koporsószeget jelentette. Végre-valahára, kiáltotta kéjes önmegvetéssel, rátalált az istenek által neki rendelt fennkölt hivatásra: a *Pariser Zeitung* hirdetési ügynökévé emelte a sors.

Csak mikor Paul alaposan megforgatta, akkor vallotta be, hogyha hajlott volna a szép szóra, kaphatott volna persze sokkal jobb állást is: ő lehetne ma Párizsban Goebbels udvari költője. De meszet azért mégse evett. Nem nácinak jött ő Párizsba, hanem azért, hogy kevesebbet dolgozzék és többet faljon. Jacob emlékeztette is a búcsúzáskor, hogy most majd mégiscsak valóra válik, amit annak az emlékezetes aisne-i napjuknak a reggelén megjósolt neki: a barna hóhérok koszorús költője lesz belőle! Ennyire azért mégse csúszott le. Sőt! Napról napra nő a kedve, hogy végleg faképnél hagyja ezt a kapzsi kéjencekből álló nyüves bandát. De akkor miből éljen? Honnan lesz cigije, miből fizeti a tizenhetedik kerületben bérelt mesés műterem-lakását? Ez már felettébb érdekes kezdett lenni Paul számára is. A továbbiak során meggyőződött róla, hogy a költő fenntartás nélkül bízik benne. Emanuel hamarosan és gátlástalanul levetette magára erőszakolt önbizalmának mázát s halk hangon, egyszerűen azt kérdezte Paultól:

— Milyen embernek tartasz?

— Nnna! — így Paul.

Mire ő:

— Pontosan ez az én véleményem is!

Ezután egy-kettőre megegyeztek. Semmire nem vágyott annyira, bizonygatta Emanuel, minthogy erkölcsi hányingerét ez ellen a „gané barna betörőbanda" ellen folytatott harc szüntesse meg. Minden, amit az aisne-i menetelésük óta átélt, a tapasztalatok, amelyeket Jacobhoz fűződő barátsága során szerzett és végül a kép, ami a „győztesek" szellemi és erkölcsi fertőjéről az utóbbi időben kialakult benne, mind, mind követelően sürgeti, hogy végre valami „hasznosat" is tegyen. Paulnak semmi oka nem volt, hogy kételkedjék Emanuel őszinteségében. Mikor értésére adta, hogy fontos megbízása van számára, ami valószínűleg le-

csillapítja majd minden belső háborgását, Emanuel nem tudott hova lenni a lelkesedéstől. Azonnal, de azonnal jöjjön fel Paul a „kéglijébe". Minden a rendelkezésére áll, amire csak szüksége van a munkájához: egész könyvtára, írógép, titkárnő — amit akar.

Mintha fejbeverték volna, mikor Paul felnevetett. Mi az? Valami hülyeséget mondott talán? Vissza az egész? Csak nem kételkedik benne? Alig győzte nyugtatni Pault. Mindennek eljön az ideje. És a titkárnői tisztet inkább fenntartja magának vagy majd ő hoz valakit, mondta.

Csak amikor pontosan megállapodtak legközelebbi találkozójukban, akkor volt hajlandó elválni Paultól a költő.

Másnap háziasszonya az elzászi elvtárs üzenetét közölte Paullal: Karl Párizsban van és szeretne vele beszélni. Karl még akkor este megnyugtatta, hogy össze tudja kapcsolni egy német kommunista csoporttal. Röpcédulákat nyomnak és terjesztik is a hadsereg tagjai közt. Barbara lépett velük kapcsolatba, aki egyébként a lyoni ellenállók soraiban dolgozik. „Mi lett Monsieur Antoine-nal és Madame Suzette-tel", kérdezte Paul. Tizennégykarátos „kollaboránsok", pompás fekete-üzleteket kötnek a németekkel. Meglepő ugyan, de semmi baja nem történt miattuk. Úgy látszik, Antoine nem mondta meg a gazdáinak, hogy kommunista. Csak ezzel tudja megmagyarázni, hogy őt békén hagyják, nem úgy, mint sok más strassburgi elvtársat.

— Vigyázz! A Gestapo a letartóztatáson kívül más módszereket is használ, hogy célt érjen — figyelmeztette francia barátját Paul. Sehogy sem tudta okát adni, miért ne árulta volna el Antoine Karlt.

Nemsokára találkozott is az elvtársakkal.

A velük folytatott megbeszélés után úgy érezte Paul, hogy most már minden rendbe jön. Nem volt többé egyedül, ismét mögötte állt a párt.

A búcsúzkodásnál az egyik elvtárs kis összehajtott, sokszorosított papírlapot nyomott kezébe. Csoportjuk legújabb röplapja volt, nemrég csempészték be a katonák közé. A szöveget eredetileg egy katona fogalmazta meg, ők csak rövidítettek valamit és itt-ott javítottak rajta.

Odahaza Paul elolvasta a röplapot, nagyon tetszett neki. Csupán az zavarta, hogy csak a legénységhez szólt. Miért? Talán egyet-

len tiszt se látta, hogy Hitler háborúja közönséges gaztett? És megbuktatásához talán nélkülözhetik a tisztek közreműködését, talán nélkülük is egy-kettőre pontot tehetnek ennek a háborúnak a végére? Szó sincs róla. Elhatározta, hogy ezt legközelebb szóvá teszi az elvtársak előtt. A legjobban a röplap mottója kapta meg: „Adjátok vissza Franciaország szabadságát, hogy Németország is szabad lehessen!"

Ahogy végigfutotta a mondatot, fia jutott az eszébe: vajon őrá hogy hatna? És egyre kevésbé tetszett neki a szöveg. Biztos volt benne, hogy Erich nem fogná fel az igazi értelmét. Ez eggyel több ok arra, hogy azonnal munkához lásson. Meg kell végre találnia azt a nyelvet, amelyet mindenki megért. A munkalehetőséget tálcán vitte elébe a véletlen, azzal, hogy összehozta a „hetesek házitücskével".

Emanuelnek a Ballon des Ternes tőszomszédságában levő rue Dopropolon volt a műterme, ott pompásan lehetett dolgozni. A hetedik emeleten levő lakásnak nagy előnyére szolgált, hogy másmás lépcsőházból két bejárata volt. Mindegyik lépcsőházban lift. A műterem fölött félemeletnyi magasan külön kis padlásszoba, keskeny falépcsővel. Ha este akadt dolga, vagy munkája belenyúlt az éjszakába, Paul itt nyugodtan lepihenhetett. Ebből a kis szobából, a végső esetben, még egy harmadik menekülési lehetőség is kínálkozott. A tető lejtjébe vágott, alacsony ablakon át gyerekjáték kijutni a modern háztömb aránylag lapos tetőzetére s a tetőnyílások egyikén át valamelyik szomszédos házba leereszkedni.

Emanuel minden elképzelhetőt megtett, hogy Paul a legnagyobb kényelemben legyen. Felhajtott valahonnan egy egészen elsőrendű, zajtalan írógépet, s fekete függönyökkel teljesen elzárta a szobát a külvilágtól, itt igazán zavartalanul dolgozhatott.

De Emanuel nem nyugodott meg. Rengeteg ennivalót hordott össze. Sőt, megszerezte Paul számára az egyik újság küldöncének német nyelvű igazolványát is, miután eredeti tulajdonosa elpárolgott dél felé. Csak az élelmiszerjegyekkel voltak megakadva. Tulajdonképpen egy német élelmiszerjegyet kellett volna „rendszeresíteni", de Paul remek papírjaihoz mégiscsak francia jegyek dukáltak. Emanuel serényen bizonygatta, hogy kiötöl majd valami okosat. Hogy pedig Paul az ő otthonában biztonságban

van, azért „tűzbe teszi a kezét". Rá a kutya se gyanakszik, semmi nincs a rovásán, meg egy kicsit „gyagyásnak" is tartják. Hogy nem állt be szerkesztőnek vagy párt-dalnoknak, azt egyes-egyedül habókosságának tudják be. Hírnevét, hogy tudniillik „egy kereke hiányzik", különös gonddal ápolja, amióta Pault a szárnya alá vette. Inkább tízezer másikat, de őt nemigen keverik gyanúba.

Amikor Paul nappal dolgozott a műteremben, Emanuel kívülről rázárta az ajtót és magához vette a kulcsot. Szükség esetére ott lapult Paul zsebében a másik kijárat kulcsa. Megállapodtak, hogy veszély esetén Emanuel idejekorán telefonál. A készüléket egy vastag párna alá dugták, nehogy meghallják a szomszédok, ha a házigazda távollétében valaki egyszer beszélni talál. Különben is egyetlen szomszédjuk egy magános öreg hölgy volt, olyasféle, mint valami porcelánfigura, a múlt század közepe tájáról. Toutou nevezetű sziámi törpe-pincsijének társaságában lakta a hatodik emeletet. Az öleb cérnahangú vakkantásain és a csütörtök esténként megszólaló spinét vérszegény hangján kívül semmi sem árulta el, hogy valaki lakja ezt a házrészt.

Eleinte Paul maga írta, javítgatta, csiszolgatta röplapjainak szövegét. Elővigyázatos gonddal másolta át azután a kijavított kéziratot egy stencilre. Igen kevés matricájuk volt, s beszerzésük nem kis veszéllyel járt. A német rendőrség rendelete folytán a kereskedőnél meg kell adni, milyen célra használja fel a vevő a stencilt, s felhasználásuk után minden vásárolt matricáról be kellett szolgáltatni egy levonatot. Emanuel, német lévén, fütyült erre a rendelkezésre. Felmutatta igazolványát, s vásárolt egy csomót azzal, hogy a német parancsnokság megbízásából veszi. Eléggé modern sokszorosítón húzták le a röplapokat, fenn, a padlásszobában. A masinát ugyancsak Emanuel fáradhatatlan szimatjának köszönhette Paul. A sűrű, gondosan összehúzott függöny, a vastag fapadló és mindenekelőtt a tetemes távolság elnyelte a gép forgásának egyhangú zaját. Ellenőrzésként egy alkalommal Emanuel kintről rányomta a fülét a lépcsőházba vezető ajtóra. Hallani semmit sem lehetett, inkább valami egészen távoli, egyenletes remegést érzett. Paul ezt a veszélyt is kiküszöbölte: a gép s az asztallap közé egy többszörösen összehajtogatott gyapjútakarót meg egy vastag pehelypárnát helyezett. Hasonlóképpen tompították az írógép kis lökéseit is.

Emanuel segített, ahol csak tudott. Hajnali négyig tekerni a lehúzó-masinát, nem tűnt számára egyhangú, lélekölő foglalatosságnak, sőt éppenséggel érdekfeszítő, idegkorbácsoló feladatnak tartotta. Örült a lelke, el-elmosolyodott közben.

Egyre jobban érdekelte a röplapok tartalma. Paul — miután a szükséges politikai útmutatást megadta neki — azzal bízta meg, hogy fogalmazzon egy felhívást a Franciaországban tevékenykedő német értelmiségiekhez. Mindjárt az első kísérlet sikerült. Emanuel nekibuzdult, ám hamar megnyirbálta szertelenül ágazó Pegazusának szárnyait. Paul naiv, túlontúl száraz stílusa nem lelkesítette a költőt. Azt azonban megtanulta belőle, hogy a katonák és tisztek tömegei csak akkor érthetik meg egy ilyen felhívás igazi tartalmát, ha egyszerűen, józan hangon szól hozzájuk. Legalább tizenkétszer javította át, rövidítette meg a szövegét, míg odatette Paul elé. Az ő dolga már csak az volt, hogy ittott még húzzon belőle egy keveset, néhány nemigen használatos idegen szó helyére a német megfelelőt tegye s a végének politikusabb színt adjon. Emanuel érvelését az örök emberi erkölcsre — az ő szavaival élve: az örök ethoszra — alapította, ennek pedig halálos ellensége „a pöffeszkedő barna csőcselék" elaljasított, minden kultúrától megfosztott materializmusa. Miután Paul elmondta neki, hogy tulajdonképpen mi a „materializmus" szó tudományos értelme, belátta, helyesebb, ha az „ethosz" helyébe „emberi jogok"-at, a materializmus helyébe pedig az „aljas önzés" kifejezést írják.

Nemsokára ezután Paul már nyugodtan rábízhatta a barátjára a kisebb röpcédulák megfogalmazását, csak a politikai magvát kellett megadnia. Így aztán több ideje jutott az eddig elhanyagolt szervezeti kérdések számára.

Azokkal az elvtársakkal együtt, akikkel Karl ismertette össze, megszervezte az első „szóró-csoportokat". Eddig ő maga borítékozta és adta postára kisebb-nagyobb röpcéduláit német katonák, tisztek, egységek, csapattörzsek, német vállalatok, gyárak, fióküzemek, építkezések és egy-egy személy címére. Most rendszerezettebbé vált az elosztás. Előre kidolgozott terv szerint árasztották el röpcéduláikkal a katonák szállásait, mozijait, kaszárnyáit, a hadsereg részére lefoglalt szállodákat, pályaudvarokat, garázsokat és parkírozó helyeket. Paul első szóró-csoportja két tagból állt: egy idősebb katonából, akit az egyik elvtárs mutatott be

neki s egy politikai menekült lányból, akinek apját a németek Párizsba való bevonulásuk után azonnal letartóztatták, és elhurcolták az egyik koncentrációs táborukba. Második csoportját egy osztrák meg egy németül beszélő magyar férfiból alakította meg. Az osztrák még benn volt a hadseregben, a magyar azonban már elérkezettnek látta az időt, hogy sutba vágja a rákényszerített egyenruhát. Illegalitásban élt, akárcsak Paul. A két csoport azonban nemcsak az előre megszabott helyeken dolgozott, hanem levélszekrényekbe is dugdostak anyagot, kapualjakba szórtak, lakásokba hajigálták be a nyitott ablakon át, becsempészték röplapjaikat a teherautók üléseire, parkokba, padokra is jutott, főleg, ha észrevették, hogy német katonák is vannak a láthatáron. Egyenruhás német és osztrák társuknak még arra is módja nyílt, hogy a katonaotthonokon és mozikon belül dolgozzék, hogy észrevétlenül eljuttassa a röplapokat a kaszárnyák öltözőszekrényeibe, mellékhelyiségeibe, éttermeibe és társalgóiba

Mindannyian tudták, hogy nem babra megy a játék. Ha elkapják őket — az halál. De mindegyiküknek oly sok volt a fizetnivalója, hogy emellett saját életük alig nyomott valamit is a latban. Paul, minthogy rendszeresen tájékoztatták a katonák hangulatáról, tudta, hogy veszély esetén két hadseregbeli társa egyetlen bajtársára sem számíthat. Sőt. Számítottak rá, hogy — ha netán észrevesznek valamit — azonnal lebuktatják őket. De azért ez, szerintük, egyáltalán nem jelentette azt, mintha minden katona náci vagy akár csak náci-barát is lenne.

Ezekből a hírekből, meg abból, amit e hetekben Erichhel kapcsolatosan átélt, újra meg újra a németek vak engedelmességének sivár, elkeserítő képe tárult Paul elé. Eszerint a legfőbb törvény — az emberfeletti hatalommal rendelkező PARANCS — elpusztítja egész egyéniségedet, mindenedet, ami az oktalan állattól megkülönböztet.

Ezekben a napokban Paul a kis sartrouville-i házban izgalmas beszélgetést folytatott egy francia kommunistával. A vele körülbelül egykorú férfi, Renault-gyári munkás, az utóbbi időben egyre sűrűbben látogatott ki Sartrouville-be. Nemegyszer Paul ágyában aludta át az éjszakát, amikor ő Emanuel lakásán tartózkodott. Ha aztán a következő nap reggelén belépett a szobájába, cigarettabűz, izzadság, meg az időközben annyira ismerőssé vált, maró nyomdafestékszag ütötte meg az orrát. Az asztallap tele

karcolással, négy sarkán mély bevágások. E jelek, s a francia férfi véreres szeme, amint nehézkesen az asztalra támaszkodva Paulra pillantott, arra vallott, nem hiábavaló munkával telt el itt az éjszaka. Sőt Paul még mást is megszimatolt: égetett réz- és ólomszag is terjengett a levegőben. Ezek után bizonyos volt felőle, hogy éjszakánként nyomdászmunka folyt a szobájában. Irigyelte a franciákat nagy szervezetükért, amely — számítása szerint — szokatlanul szélesre terjedt. Vajon merje-e megpendíteni az elvtárs előtt az illegális írásbeli propaganda kérdését? Talán nekik, németeknek is „leeshetne" valami ebből a beszélgetésből, hiszen Emanuel kávédarálójával már igazán nem sokra mentek. A német katonaagyak hihetetlen elködösítésével szemben Paul munkája csak annyit ért, mint egy forró kődarabra hullajtott hideg vízcsepp.

Egy napon aztán elkezdődött a beszélgetés.

— Mi — kezdte a francia — nem a nácik és különösen nem az SS gaztettein csodálkozunk. Ezt megértjük. Mi is jól tudjuk a saját történelmünkből, hogy mire képes az ellenforradalom. Nekünk is megvolt a magunk Cavaignacja és Thiers-je. Amit mi, franciák, nem érünk fel ésszel, az az, hogy a német Poilu, az egyszerű német katona, hogyan adhatja magát oda mindehhez. Tudjuk, hogy a poroszoknál a fegyelem régi, átkozott hagyomány. Még azt is megértjük, hogy a mai körülmények között a német katona engedelmeskedik. De azt, hogy közben — a jelek szerint — még tetszik is neki a dolog, hogy magától értetődőnek tartja ártatlan túszok, asszonyok, aggok vagy gyerekek kivégzését és fel se ötlik benne a kérdés, hogy vajon ez helyes vagy helytelen, látod, elvtárs, ez az, amit mi, franciák, már képtelenek vagyunk megérteni.

A sűrű fekete hajú, nem éppen nagyra nőtt, tömzsi férfi kék szeme kissé bizalmatlankodva, kérdőn kutatta Paul arcát. Ő már nyitotta is a száját, hogy válaszoljon, amikor a másik felemelte a kezét:

— Van még valami, elvtárs, amit sokszor elkérdezünk magunktól, amikor a politikai és katonai helyzetről vitázunk, s kutatjuk, hogyan tudnánk legjobban megszervezni az ellenállást. Ez a kérdés pedig az, hogy hol maradnak a német kommunisták, a tettrekész német antifasiszták? Rendben van, te itt vagy és itt vannak a spanyolországiak meg a politikai üldözöttek. De hova

lettek — kérdjük — a hadseregben szolgáló becsületes munkások? Mi történt velük? Miért tűrik, hogy kiforgassanak bennünket mindenünkből? Nemcsak állampolgári jogainkból és szabadságunkból, hanem mindabból, amit már a gyerekeink szája elől rabolnak el. Nem furcsállják, hogy egyik zsúfolt tehervonat a másik után robog Németország felé jószágainkkal, vajunkkal, tojásunkkal, sajtunkkal, krumplinkkal, borunkkal? Ha napközben az utcán sétálnak, nem tűnnek fel nekik a párizsi házak falain azok a nagy plakátok, amelyek az ártatlanul agyonlőtt túszok neveit kiáltják világgá? Olvastad-e, elvtárs, hogy tegnap hajnalban öt órakor megint huszonöt embert gyilkoltak le a németek, megtorlásként, mert egy francia hazafi megtette a kötelességét, s elintézett egy német gazfickót? És ugyanez a helyzet Franciaország minden megszállt városában. Nem érzik a német munkások, hogyan nő a mi népünkben napról napra a gyűlölet? És nem félnek attól, hogy egy szép napon azt találják majd mondani a franciák: az egyik német tizenkilenc, a másik egy híján húsz?

Teafűből, szétmorzsolt falevelekből, meg cigarettacsikkek dohánymaradványaiból a francia férfi valami bűzrudacsfélét sodort magának, s bárhogy szellőztettek is, a szükség-bagó orrfacsaró szaga csak ott maradt a szobában. Nemcsak a dohány, hanem a híres, leheletvékony párizsi cigarettapapír is a német gazdasági vezérkar feneketlen falánkságának áldozata lett. Azon az ócska másolópapíron, amibe a francia belesodorta dohányát, persze egy csipetnyi ragasztóanyag sem volt. Paul lassan leszokott a dohányzásról. Előhúzott a mellényzsebéből egy német cigarettát, amit még Erich nyomott a kezébe. A francia nem utasította vissza. Meglepetten nézegette a gyártmány nevét. Hogyan jutott hozzá Paul?... — Hát csak éppen úgy... — válaszolta az zavartan. Megértő fejmozdulattal nyugtázta a feleletet a francia. Számára a német cigaretta és Paul kitérő válasza annyit jelentett, hogy a német elvtársaknak mégiscsak van kapcsolatuk a hadseregükben levő barátaikkal.

— Jogosak a kérdéseid, elvtárs — kezdte Paul a maga vontatott franciaságával. — De ha közben elfelejtitek, hogy Németországban nyolc év óta a legvéresebb reakció, a legborzalmasabb rémuralom dühöng, amit munkásosztálynak valaha is el kellett viselnie, akkor persze hamis képet kaptok.

— Mi ezt nem feledjük, elvtárs!

— De arról mégiscsak megfeledkeztek, hogy a német munkásosztálynak nyolc év óta semmiféle szervezete nincs, a szakszervezeteket és a pártokat megsemmisítették. Illegális csoportjaink kizárólag helyi jelentőségűek. Pártfunkcionáriusainknak több mint a felét legyilkolták vagy koncentrációs táborba hurcolták. Az az elnyomás, ami itt most kezdődött, nálunk, odahaza, már nyolc éve dühöng gátlástalanul. S ehhez számítsd még hozzá a nálatok eddig még ismeretlen spicli-rendszert. Minden üzemben, minden bérházban hivatásos spiónok...

— Tudom, elvtárs és számba is veszem mindezt — vágott közbe hirtelen támadt türelmetlenséggel a francia. — De nem ez a lényeg. Úgy kéne gondolkoznotok, ahogy néhány francia elvtárs teszi: minél kegyetlenebb a terror, annál keményebb a munkások akarata, hogy nem tűrik. Én magam nem is megyek ilyen messzire, noha a mi tapasztalatainknak és a mi vérmérsékletünknek inkább ez az álláspont felel meg. Ami viszont nem változtat azon, hogy a munkás mindig munkás marad. Ha százszor szétverik is a szervezeteit, ha agyonverik vagy bebörtönzik is a vezetőit, azért ő munkás marad, akinek tudnia kell, hogy hallgatásával nemcsak a letiport országokban élő testvéreinek sorsát pecsételi meg, hanem ő maga is egyre kegyetlenebb rabszolgaságra jut. Minél tovább tartja a száját, annál inkább. De a német munkás nem csupán passzív nézője az eseményeknek, hanem aktív — mégpedig Hitler szellemében aktív — elősegítője. Ágyúkat gyárt neki. Sőt, el is süti őket. Fasiszta tisztjeinek parancsára lövi agyon francia munkástestvéreit...

— Ez nem áll!

— De még mennyire áll!

— A hóhérmunkát az SS, az SD* és a Gestapo végzi — tiltakozott határozottan Paul.

— Tévedsz, elvtárs! A Mont Valérieni börtönben és a vincennes-i várban tanyázó kivégző-osztagokat a Wehrmacht katonáiból állítják össze; néha egyetlen SS-legény sincs köztük.

— De honnan veszed, hogy ezek a kivégző-osztagok munkásokból állnak?

Pault azonban egyáltalán nem nyugtatta meg az ellenvetése.

** SD — Sicherheitsdienst — Himmler irányítása alatt működő elhárító- és kémszervezet.*

Hiszen válasz helyett tulajdonképpen visszakérdezett, csak azért, hogy időt nyerjen. Szégyenkezve állapította meg, hogy neki, a németnek, mindezt egy franciától kell megtudnia. Erichhel meg a szóró-csoport két katonájával beszélnie kell erről a dologról.

— Ide figyelj, elvtárs — vette fel megint a beszéd fonalát a francia — úgy látom, elkalandozunk a témánktól. Fontos az, hogy van-e, nincs-e munkás a kivégző-osztagokban? Úgy hiszem, nem ez a fontos. Hanem inkább azt volna jó tudni, mit tesznek a hadseregetekben szolgáló munkások a túszok legyilkolásának megakadályozására, mert hogy — hacsak a falragaszokról is — de tudnak erről a gazságról, az biztos. Mivel bizonyítja ma a német munkás és különösen a legutolsó demokratikus választásotok majdnem tizenkétmillió kommunista és szociáldemokrata szavazója, hogy él még benne a proletár nemzetköziség érzése? Tizenkétmillió embert azért mégse lehetett leölni vagy börtönbe zárni egy szálig!

Erre bizony keresni kellett a választ. Paul először azt magyarázgatta, hogy egy háború kezdetén és mindenekelőtt az első győzelmek időszakában, nem lehet a munkások felkelésére számítani. Ilyenkor még nagyonis erős a rendőri nyomás és a terror, illetve az általános elégedetlenség és a háborúellenes hangulat még nem kaphat lábra. De a legelső feladat különben is a munkásszervezetek helyreállítása...

— Szóval teszerinted — szakította félbe Paul szavait a francia, s közben többször az órájára pillantott — szóval szerinted, ha ezek a feltételek meglesznek, munkához látnak német barátaink.

— Igen! — jelentette ki Paul.

S ekkor mind a ketten hirtelen elcsendesedtek.

Léptek hallatszottak a kerti kapu felől. Valaki kinyitotta a ház kapuját s rögtön ezután feltárult Paul szobájának ajtaja is. Louise, a pénztárosnő, mosolygott a két megzavart férfira.

— Ha rátok néz az ember, azt hinné, hogy helyettem a Gestapóra számítottatok. Biztosan elfelejtettétek, hogy mára megbetegedtem — s itt a franciához fordult — te tudod jól, miért... dolgunk van ma...

— Máma? — kérdezte az meglepetten.

— Persze. Tizenkilenc bőrönd érkezik...

Paul közben felállt és olyan mozdulatokat tett, mint aki félre

akar húzódni. Nem szándékozott részt venni egy illegális munkával kapcsolatos beszélgetésben, amelyhez semmi köze. De a francia elkapta a kabátja ujját s visszahúzta a székre.

— Maradj csak — szólt — Louise éppen kapóra jött. Te is ülj le, Louise. A kávét ráérsz megfőzni, ha elmentem. Csak pár percem van még. Beszéltél már a német elvtárssal a szobáról?

— Nem, de Paul nem gyerek. Micsoda bűz van itt a masinátoktól. Aki ezt nem érzi...

— No hát, éppen ezért mondom.

Pár szóban közölték Paullal, hogy kellene nekik a szoba, mert nagyon jó helyen van, ezen a környéken feltűnés nélkül lehet a röplapok és a brosúrák nyomásához szükséges ipari áramot lopni. Arról szó sincs, mintha ki akarnák innen telepíteni, csak be kell osztaniok az éjszakákat, nehogy zavarják egymást, és Paul is nyugodtan pihenhessen. Ami az alvást illeti, emiatt nemigen fájt Paul feje. Emanuelnél éjszakázhat, amikor akar. Rájött azonban, hogy a forró réz és ón szaga, meg a suttyomban szerzett ipari áram azt jelenti: éjjelente nem valami hatalmas gép áll az asztalán, hanem egy modern elektromos miniatűr sajtó, amelyen komoly nyomtatványokat lehet előállítani. Mintha csak az ölébe pottyant volna, amit keresett. Pár héttel ezelőtt még azon főtt a feje, honnan kerítsen egy írógépet. Ma pedig brosúrákat nyomnak a saját szobájában!

Ügyesen kihasználva francia barátjának az előbbi beszélgetésük során elhangzott érveit, nem volt nehéz meggyőznie a másik kettőt, hogy készítsenek az ő számára is röpcédulákat. Majd tréfára fogva a szót, így fejezte be a mondókáját:

— Rendben van, tudomásul veszem, hogy kiüldöztök ebből a paradicsomból, de csak akkor, ha teljesítitek kérésemet: kéziratok szállításától kezdve, minden munkára kapható vagyok, ezt nem is kell külön mondanom.

Mit lehetett erre felelni? Csak a felelős francia elvtársak beleegyezését kell megszerezni hozzá. Ha semmi nem jön közbe, két nap elég erre.

Amikor a francia férfi eltávozott, anélkül, hogy befejezték volna félbeszakadt vitájukat, Paul nem állhatta meg, hogy ki ne kérje Louise véleményét. Az első naptól kezdve önállóan gondolkodó lénynek tartotta, olyan embernek, aki közös ügyükért minden áldozatra képes. Pár szóval elmondta neki, miről vitatko-

zott a francia elvtárssal és hogy most azt szeretné tudni, vajon ő is teljes értetlenséggel és bizalmatlansággal néz-e a német munkásságra? Louise egyszer már megmondta neki, hogy egyáltalán nem ismeri a német történelmet és édeskevés tapasztalata van a németek gondolkodásmódjáról is. Egy év óta azonban naponta dolga van velük, s így „akadnak megfigyelései". Louise, miután figyelmesen végighallgatta Paul kérdését, összeráncolta homlokát, felhúzta a vállát, mint aki azt akarja mondani, hogy „megbocsáss, elvtárs, nem tehetek róla, de az a véleményem..."

Aztán kitörtek belőle a szavak:

— Annak a francia szónak, hogy *merde*, egész más az értelme a mi nyelvünkön, mint a németen. Ha egy francia ember Hitlerre vagy Pétainre azt mondja, hogy *merde*, akkor ez annyit jelent, hogy fütyül rá, mit akar tőle vagy mit parancsol neki ez a két csibész. Biztosan pont az ellenkezőjét cselekszi annak, amit tőle várnak, mégpedig mindaddig, amíg a nyakát nem szegi vagy le nem győzi őket.

Ha viszont egy német azt mondja valamire vagy valakire, hogy *Scheisse*, ez egyáltalán nem akadályozza abban, hogy e — tisztesség ne essék szólván — szarnak becézett „Führer" parancsára — és ez a „Führer" közönséges szakaszvezető is lehet — disznóságokat ne csináljon egészen addig, amíg ő maga bele nem pusztul!

E határozott megállapítás után Louise, két húsos tenyerével az asztal lapjára támaszkodva, felállt és ezt mondta:

— Ne haragudj rám, elvtárs, tudom, hogy nem túlzott választékossággal fejezem ki magam. De hát így látom a dolgokat. Ha te ülnél ott az én helyemen a pénztárban, te se tapasztalnál mást, legalább egy tucatszor napjában. Most pedig felforralom a kávét. Ebben a bűzben megszomjazik az ember.

— Szóval, Louise elvtársnő, teszerinted hiányzik a németekből az úgynevezett „civilkurázsi". Igaz?

Csak mikor a gőzölgő kávéval visszajött a konyhából, válaszolt a lány:

— Hogy mondtad? Mi hiányzik a németekből?

— A civilkurázsi, az állampolgári bátorság.

— Látod, ez biztos! De talán ti majd beléjük pumpáljátok... Ha nem, akkor bizony nem nézem valami rózsásnak a jövőtöket...

Amit Paul soha nem tartott lehetségesnek, bekövetkezett: las-

sacskán elhanyagolta a fiát, pedig tulajdonképpen őmiatta jött Párizsba. Éppen az Emanuellel közösen megfogalmazott röpcédulákat cipelte be a városba. Tízezer példányt vitt egy vaskos, nehéz bőröndben az egyik német elvtárshoz, aki gondoskodik majd az elosztásukról és tovább is juttatja őket. Ettől a férfitól értesült, hogy a pártvezetőség egyik megbízottja Párizsban van s szeretne vele beszélni.

Még aznap sor is került a megbeszélésre, a város melletti egyik kis erdőben. Jóformán végig sem gondolta még a sok jó tanácsot, amit kapott, amikor egy kis cédulán — valamilyen apró kölyök adta be a Lyoni-pályaudvar poggyász-pénztárába — Jacquinot asszony sürgős találkozásra hívta. A következő három napon át délután félötkor várja őt egy kis kávéházban a Place de la Republique közelében, közölte vele a derék öregasszony. Csak a harmadik napon sikerült szabaddá tennie magát. Erichhel majdnem két hete nem találkozott.

Jacquinot asszony értesítését egy csütörtök estén kapta kézhez. Péntekre a hírhedt drancyi német koncentrációs tábor főbejárata előtt akartak lebonyolítani egy nagyobb, veszélyes röpcsizést. A nyomtatványok arra szólították fel az őrszemélyzetet s a tábor tisztviselőit, hogy mossák le magukról a szégyent, ne legyenek Hitler porkolábjai: segítsék elő a foglyok szökését. Gyakorlati tanácsokat is adott a röplap, hogy — saját személyük túlzott veszélyeztetése nélkül — miként könnyíthetnek a letartóztatottak helyzetén; a tábor egyik szökevénye írta a szöveget, s juttatta el kerülő utakon Paulhoz. Az akció csak félsikert hozott. A vichyi rendőrség meg az SD szigorú rendszabályai nem tették lehetővé, hogy a főbejárat előtt szórják el a röplapokat. Végül kis kötegekben áthajították őket a tábor falán. Paul messziről még látta, amint az izgatottan fel-alá rohangászó SD-emberek dühösen ráripakodnak a francia rendőrökre, hogy olvassák fel nekik a szöveget.

Erichhel még régebben úgy állapodott meg, hogy szombat délután találkoznak. Fél kettőig rádióhíreken dolgozott. Annak a bizonyos elhurcolt antifasisztának a lánya, aki a szóró-csoport tagja volt, naponta hallgatta és gyorsírással rögzítette a nagyobb rádióállomások legfontosabb jelentéseit s aztán — este vagy éjjel — le is gépelte az anyagot. Paul szövegei sokkal időszerűbbek lettek, mióta megkapta ezeket a jelentéseket.

Órájára nézett. Ideje indulni. Fél kettő után két perccel indul egy vonat a Saint Lazare-i pályaudvarról Chatou felé.

Éppen be akarta csúsztatni a rádió-hiranyagot a fűtőtest mögé, az egyik meglazított parkettkocka alá, amikor viharos csengetést hallott. Emanuel álmosan, zavartan dugta ki a fejét a fürdőszobából. Egész éjjel „kávét darált" s most kezdett borotválkozni. A hosszú, nyiszlett költő libegő lila fürdőköpenyében, szája s orra körül a fehér habbal, tágra meredt szemével meg fésületlen, bozontos fekete hajával, amint a borotvaecsettel nagyban vagdalkozott a levegőben, mutatván, hogy lakótársa gyorsan tűnjön el, hihetetlenül furcsán hatott. Paul kis híján hangosan elnevette magát. Pedig tulajdonképpen nem volt nevethetnékje. Indulnia kellett, sietett is a hátsó kijárat felé. De zárva találta. „Tiszta hülye ez az Emanuel", morgott magában. Szokása szerint biztosan a fürdőköpenye zsebében hurcolja a kulcsot, mert reggelenként mosdatlanul és öltözetlenül a hátsó liftet használja, hogy felhozza a házmesternétől a postát meg az újságokat. Még mielőtt elkaphatta volna a frakkját, a feledékeny költő már ott állt a főbejáratnál, hogy megnézze, ki csenget ilyen kegyetlenül. Paulnak csak éppen arra jutott ideje, hogy három hatalmas ugrással elérje a padlásszobát s összehúzza maga mögött a függönyt. Odalent olyan viharos francia üdvözlőszavak hangzottak el, amilyeneket Paul még soha életében nem hallott. Egy emberi lény — valamikor nyilván férfi lehetett az illető — cérnavékony, rikacsoló hangjába egy fehérszemély tolakodó csacsogása vegyült. Korára — hangja alapján — nem tudott következtetni Paul. Azon tűnődött, vajon letörölte-e az orráról a habot Emanuel, mielőtt bebocsátotta volna különös vendégeit. Még mindig vidám hangulatban leledzett, mert biztosra vette, hogy nem tart sokáig ez a látogatás. Ha siet, elérheti még a vonatot. Akad bőven beszélni valója Erichhel.

Szertelen társalgás foszlányai jutottak a fülébe.

— Ó, kedves márki — kiáltott fel inkább meglepetten, mint örömmel Emanuel — micsoda véletlen, hogy viszontláthatom. Hogyan akadt a nyomomra?... S az ifjú hölgy?... Á, az unokahúga?... Bocsánat az öltözetemért... De ugye, megértik, hogy mi, költők...

— De kérem, fejezze csak be a borotválkozást. Az unokahúgom meg én ráérünk. Azalatt majd kényelembe helyezzük magunkat

az ön csodálatos műtermében. Igaz, Yvonne? Hát nem csodálatos ez: egy költő műterme!... De miért nem hall az ember magáról? Miért nem olvashatjuk a műveit az európai sajtóban?

Paul, anélkül, hogy látta volna a társaságot, érezte, milyen kétségbeesetten igyekszik megszabadulni Emanuel a hívatlan vendégektől. Hallotta, amint barátja levegő után kapkod. A jelek szerint azonban nem talált kiutat, mert egy nagy sóhaj kíséretében eltűnt a fürdőszoba ajtaja mögött. Azonnal kinyitotta az összes vízcsapokat, háromszor egymásután meghúzta a w. c. öblítőjét s egy percig éktelen ricsajt csapott a kezébe akadó bádog-, uveg- meg bakelittárgyakkal. Paul ismerte ezt a zajt, tudta, hogy Emanuel így vezeti le a saját maga iránt érzett dühét. Az álmatag és látszólag közömbös természetű költő régi bogara volt ez. Bizonyára megint valami csatatérhez hasonlít a fürdőszoba. Pontosan hallotta, amint odaplattyannak a vizes mosdókesztyűk a tükörhöz meg az ablaktáblához, hogy aztán lassan a földre csússzanak. A márki nyilvánvalóan hozzászokott már Emanuel szeszélyeihez, mert mintha nem is hallaná a fürdőszoba felőli — enyhén szólva — szokatlan lármát, aprólékos gonddal vizsgálgatta az elkobzott francia műterem szőnyegeit, képeit, bútordarabjait és könyveit.

— Szép, ízléses, szellemes — gügyögte elragadtatással.

— Mesés, vonzó, édes — felelte rá a nőnemű visszhang.

Paul már attól tartott, hogy nagy elbámészkodásukban még fel találnak mászni a padlásszobába is. Lekukkantott rájuk a függöny résén át. Csak nem kényszerül e miatt a két alak miatt arra, hogy fényes nappal kimásszék a háztetőre? Emanuel valószínűleg szintén ettől félt. Olyan lendülettel rohant ki hirtelen a fürdőszobából, hogy kis híján hasravágódott, de vendégeit szerencsére még ott találta a műteremben. Csetlett-botlott még néhányat, aztán féllábra állt, mint egy gólya — pipaszár lába amúgy is hasonlított e derék madár hasonló testrészéhez — s így egyensúlyozta magát, miközben szabaddá vált szőrös lábát álmodozva vakarni kezdte. A márki, miután hanyagul ledobta magáról homok színű, katonásan derékbaszabott selyem esőköpenyét, anélkül, hogy erre bárki is felszólította volna, Emanuel nyakába vetette magát:

— Főzzél nekünk egy kávét, adjál cigarettát és likőrt s mesélj, mi mindent kellett elszenvedned, mióta hígvelejű honfitár-

saim harminckilenc szeptemberében lakat alá tettek? Ó, bocsásson meg, hogy letegezem, de oly jól esik egy nagy európéer közelében lennem, hogy arról a bizonyos *distance*-ról egészen megfeledkeztem. Unokahúgom csodálatos lény. Igaz, Baudelaire-t nem szereti úgy, mint ön, Stefan George-nak viszont, mert fülig szerelmes belé, azt is megbocsátja, hogy lefordította németre Baudelaire-t. Arno Breker isteni szobrai láttán pedig egyenesen önkívületbe esik. Feltétlenül össze kell ismertetnie őt a mesterrel. Igaz, kedvesem? Ebben az esetben nem kívánhatna ön tőle olyat, amit ne teljesítene...

Paul, aki azóta is ott leskelődött a függöny mögött, a szavakat követő piszkos mosoly láttán megcsóválta a fejét. Feladta már a reményt, hogy eléri a chatoui vonatot. Valami kellemetlen dolgon mérgelődni, amin segíteni már nem tudott, nem fért össze a természetével. Ha már Emanuel hanyagsága miatt ilyen kínos helyzetbe került, szerette volna valami hasznát látni.

Nagy vigyázva maga alá húzott egy párnát s elhelyezkedett a függöny mögött a padlón. Innen szemmel tarthatta a társaságot, tanulmányozhatta Emanuelt, bővíthette nyelvismeretét és még talán megtud valami érdekeset is az emberekről, akiket eddig egyáltalán nem ismert. Emanuel soha nem mesélt neki semmit erről a különös francia márkiról. Beszélgetésükből tudta meg, hogy még a háború előtti időkből ismerik egymást, de azóta nem találkoztak. Amikor pedig a csevegés során kiderült, hogy a márki voltaképpen tartalékos alezredes volt, akit az 1940 júniusában megkötött fegyverszünet után Pétain ezredessé léptetett elő, Paul tárgyilagos érdeklődése feszült figyelemmé vált. Csak most jött rá, hogy a francia fasiszták léte és szerepe eddig kikerülte a figyelmét. Tehát a fasizmus nem kizárólagosan német szabadalom. Ezeknek a franciáknak a gondolkodásmódja azonban egészen új volt a számára. Nem hasonlított a nácikéhoz.

Az „unokahúgot" is szemügyre vehette. Fénylő, vörös haja lilába játszott. Szeme színét már nem lehetett ilyen messziről megállapítani. És kora? Valahol huszonöt és harmincöt közt lehetett. Kitépett és utána festett szemöldöke, hosszú műszempillái s vörösre festett szája minden pontosabb becslést lehetetlenné tett. Hogyishívják grófnő törvénytelen leánya. Gyanítható apja viszont a márki sógora, akinek nevét Paul már nem értette. Leginkább az a lélegzetelállító gyorsaság tűnt fel neki, amellyel ez

a két ember Emanuelre zúdította szóáradatát. A jelek szerint — sajnos, Paul nem mindent értett — roppant fontos dolgokról esett szó. Mialatt unokahúga csacsogott, a márki izgatottan pödörgette vitathatatlanul festett, fekete bajuszkáját. Miről is folyt a szó? Paul hallotta Pétain, Laval, Flandin, Abetz nevét, Vichyt, Párizst emlegetni. Beszéltek Európáról, az Új Rendről, a zsidóságról az „álnok Albion" kifejezés is minduntalan visszatért a társalgás során. Emanuel úgy ült ott közöttük, mintha nyársat nyelt volna, akár egy diák, aki a rektoránál vendégeskedik. Kávét nem főzött. Ezzel szemben a márki már a harmadik poharat töltötte magának az olajsűrű banánlikőrből, amelyet a költő kénytelen-kelletlen odatett az asztalra. Hirtelen megszakadt a beszélgetés. Valamelyikük kizökkent a gondolatmenetéből. A két francia csak ekkor vette észre, hogy házigazdájuk voltaképpen még egy kukkot sem szólt. Felháborodottan jegyezte meg a márki:

— Olyan képet vág, kedves poétám, mint aki nem részesül abban a szerencsében, amiben mi, mármint abban, hogy e nagy időknek érdemes munkása legyen. Valami baj érte talán?

— Igen! — vágta rá végül idegesen Emanuel.

— Az isten szerelmére, csak nem?! — kiáltott fel a másik kettő szinte egyszerre.

— Bocsássa meg az önzésünket — mentegetőzött letörten a vöröshajú nimfa — csak magunkkal törődünk, ahelyett, hogy az ön gondjai iránt is érdeklődnénk!

— Mi történt, drága barátom? — vágott a nő szavába a márki.

Emanuel nagyot sóhajtott, s ebből Paul azt gyanította, hogy rá akarja szedni a vendégeit. Rövid szünet után, mint valamilyen kriptából, hangzott fel Emanuel szava:

— Elvesztettem a legjobb barátomat. Megölték!

S ezzel megint hallgatásba burkolózott, ami már-már elviselhetetlenné vált vendégei számára.

— Az isten szerelmére, beszéljen, kérem, tovább! Ki az a kiválasztott lény, aki az ön barátjának nevezhette magát? És ki az az átkozott kutya, aki megölte?

Erre már Paul is kíváncsi volt; nem is sejtette, hova akar kilyukadni Emanuel. Mikor már pattanásig megfeszült a csend, kibökte:

— Megölt barátom: Heinrich Heine, gyilkosa pedig az önök „Új Európá"-ja!

Paul úgy találta, hogy Emanuel jól odavágott, de könnyelműség, amit csinál. Remélhetőleg nem vetemedik további meggondolatlanságokra. A költő merev szemmel figyelte a márki arcán lejátszódó komédiát. Egyszerre két zűrbe keveredett a nemes francia. „Unokahúga" ugyanis megtört hangon így sóhajtott fel:

— Ó, a szerencsétlen! Biztosan annak a harcnak lett az áldozata, amely az új európai rend kialakításáért folyik!

Kísérőnőjének műveletlensége feletti szégyenérzete, amely saját rossz lelkiismerete miatt érzett szégyenkezésével párosult, a büszke márkit nyavalyás, elnáspángolt kutyává változtatta. Ha azt hitte, hogy a nagy német költő nevét egyetlen rövid év alatt elfelejtheti, súlyosan tévedett. Bármennyire kellemetlen volt is ez most a számára, a Rive Gauche-on tartott lírai-estek jutottak az eszébe. Heinét az ott összesereglett sznobok igen nagyra tartották. Ő maga is szavalta verseit, hol franciául, hol németül. Emanuel megvetéssel teli, kérdő pillantása, amely egyszer unokahúgán, egyszer meg rajta pihent, véget vetett zavarodottságának. Dadogva bár, de hozzákezdett a szó e gyakorlott mestere:

— A kishúgom, tisztelt Emanuel... értse meg... vannak ugyanis kényszerítő állampolitikai kapcsolatok, ugye, melyek... szóval, ami unokahúgomat illeti, az ifjú hölgy voltaképpen még félig gyermek!... Mennyi idős is vagy, tubicám? Tizenkilenc, lám, tizenkilenc!... Tizenkilenc esztendő! Istenem! Nem csoda, ha még nem volt alkalma megismerni Heinét, a költőt...

Mintha az egy híján húszas tubicának megvilágosodott volna közben az agya. A márki erélyes lábmozdulata elkésett, s már csak arra volt jó, hogy a magabiztos fiatal dámát megszeppent kislánnyá változtassa, aki ettől kezdve ki nem merte nyitni a száját. Emanuel gúnyos pillantásától nyakig elpirult és rohanvást a púderdoboza meg a szájrúzsa mögé sáncolta el magát. A márki meg tovább hebegett:

— Én...

— ... te, ő, mi, ti, ők — fejezte be csípősen Emanuel.

De rögtön ezután barátságos és kedves lett. Szolgálatkészen hajolt a kis kerek asztal fölé, cigarettával kínálta a márkit és unokahúgát s megint teletöltötte a poharukat banánlikőrrel. Egészen megváltozott hangon — lágyan, elnézően — szólalt meg:

— Kedves márki, kedves grófnő, ki mérhetné fel nálam jobban, milyen kimondhatatlanul szörnyű belső harcokkal jár az,

amikor a magamfajta emberek — hogy a ma megkívánt magasságokba felemelkedhessenek — átértékelik magukban a fogalmakat. Németország vezetése alatt új Európa van születőben. Ennek érdekében éppen nekünk, a szellem kiválasztottjainak, önnek, márki úr és önnek, comtesse, valamint nekem, egy győzedelmes nemzet szerény költőjének, kell a legnagyobb áldozatokat hoznunk. Le kell mondanunk kedvenc dolgainkról, ha felismertük, hogy, magasabb értelemben véve, károsak. Minek is van ma korszakalkotó jelentősége? Heine műveinek vagy a szükségszerűségnek, hogy mindazt, ami zsidó és fajilag alacsonyabbrendű, kilúgozzuk a német—európai civilizáció új öntvényéből? Élted árán is alkalmazkodj az eljövendő ezeréves európai birodalomhoz...

A nemes márki — az utolsó pillanatban unokahúga sípcsontjára irányított újabb rúgásával — akadályozta meg, hogy a nő mégint valami marhaságot mondjon. Paul a függöny mögött nagyszerűen mulatott Emanuelen, aki, az előbbi megnyerő hangon, ekképpen folytatta:

— Ha még az olyan lángoló hazafiak is, mint ön, márki úr és mint a kevély, tiszteletre méltó Pétain marsall magukra vállalják, hogy az európai sorsközösség kiformálhatóságának magasabb célja érdekében a legönzetlenebb módon — ha csak részben is — lemondjanak nemzeti függetlenségükről, akkor számunkra, az európai árja kultúra képviselői számára sincs más hátra, mint hogy mi is véglegesen lemondjunk régi, rossz szokásainkról. Ön, ezredes úr, a múlt év májusában vagy júniusában minden bizonnyal vérző szívvel, de egyidejűleg abban a meggyőződésben tette le a fegyvert, hogy ezzel szolgálja igazán nemzetét. Hát nem a judeo-plutokrata-szabadkőműves-klerikál-demokrata bolsevizmus százfejű szörnyétől mentette-e meg így Franciaországot?

E szavaknál Emanuel ijesztően forgatta a szemét. Arca paposan szenteskedővé vált, amikor édeskés hangon ezt kérdezte:

— Egyébként mikor méltóztatott ezredével együtt befejezni azt a német és francia nemzetiségű európaiak közt lefolyt átkozott testvérharcot?

Emanuel kérdése nem volt a márki ínyére:

— Mi... én... azaz néhány magasabb rangú tiszt és én már régen láttuk, hogy súlyos balfogás volt hadat üzenni Németországnak. Csak a Führer... a német birodalmi kancellár ereje ment-

hetett meg bennünket attól a rossz emlékű népfronttól, a munkások égbekiáltó lustaságától, a szemtelenségüktől, negyven órás munkahét, fizetett szabadság meg hasonlók...

— ... Meg persze a szociális disznóságaiktól, mint sztrájkjog, üzemi bizottságok, szakszervezetek, tanoncvédelem, társadalombiztosítás és így tovább és így tovább, amit mind a népfront zúdított a nyakunkba, és amit Daladier nem tudott gyorsan és alaposan megsemmisíteni — fejezte be Emanuel az ezredes mondatát.

— Nagyon helyes! Pontosan így történt. Ön okos ember. Nemhiába hívják az ön népét a költők és a gondolkodók népének!

Emanuel azonban nem tágított:

— Szóval mikor is adta fel ön a harcot?

— Én... azaz néhány magasabb rangú tiszt és én — hogy is mondjam — eltávoztunk a helyszínről. Tudnia kell, kedvesem, hogy így, szavakkal, nehéz lefesteni a való képet... Az, hogy az egységemmel együtt átálljak, már lehetetlen volt. Sőt — a helyzet kuszasága miatt — az sem sikerült, hogy visszavonjam az egész ezredemet. Az embereim közül sokan nagyon fel voltak tüzelve, ismeri ezeket a lotharingiaiakat, hallani sem akartak visszavonulásról. És a fegyverletétel politikai oldalát sem tudtam nekik megvilágítani, mert állandó erős tüzérségi tűz alatt álltak, s így aztán a stratégiai és politikai helyzet alakulása folytán arra kényszerültem, azaz több magasrangú tiszttel együtt arra kényszerültünk, hogy csapataink nagyobb része nélkül...

— ... távozzanak, mialatt azok a bolsevista propagandától meghülyített katonák egyedül folytatták a kilátástalan háborút!

Mézédesen hangzott el ez a kegyetlen megállapítás Emanuel szájából. Paul attól tartott, hogy a márki most már feltétlenül kihallja a gúnyt a költő szavaiból, de tévedett. Lelkendezve válaszolt Emanuelnek:

— Hajszálra ez történt. Önök, németek, hihetetlen gyorsasággal értik meg a dolgokat!

De aztán mégis sürgősen témát változtatott.

— Mi a véleménye a mi marsallunkról, kedves barátom?

— Mi, németek, igazán elégedettek vagyunk vele. Érdekesebb volna tudni, hogyan vélekedik a francia nép államának új vezetőjéről?

— Szeretik őt. Tisztelik őt. Mindenki követi ezt a nagyszerű, előrelátó hazafit!

— Mindenki?

— Úgy van, mindenki... az örök maradiáktól eltekintve. Ez úgy értendő, hogy kivéve egy maroknyi...

— ...munkást, parasztot, kisalkalmazottat, hivatalnokot, tanítót és diákot, röviden: mindenkit, akinek semmi haszna a német megszállásból, hanem csak szenved miatta?

— Szó sincs róla — tiltakozott hevesen a márki. — A helyzet egyáltalán nem ilyen sötét. Minden értelmes francia szívesen kollaborál a németekkel.

— A német néppel talán. De alig hinném, hogy a nácikkal is.

Megint csak kapálózott a márki:

— Na de kérem! Hisz a kettő egy és ugyanaz.

— Nem egészen. Egyébként — mondja, kedves márki, „c"-vel vagy „k"-val írja azt a szót, hogy kollaboráció?

— Akkor is értjük a módját, ha véletlenül valaki „k"-val kívánja — nevette el magát a márki.

— És mondja, márki úr, miből él mostanában?

— Van egy kis évjáradékom, kapom a tiszti nyugdíjamat és — mint tudja — az egyik vegyi konszernben is van egy kis érdekeltségem.

— Persze, persze.

— Na meg hiszen ön jól ismeri régi vesszőparipámat, írogatok néhány párizsi újságba meg folyóiratba.

— Bizonyára a *Je suis partout*-ba* is?

— Oda is néha. Meg a rádiónak is küldök néhanapján egy kéziratot.

— És jól fizetnek?

— Nem panaszkodom. Pedig rettentően drága az élet. Azelőtt havi huszonötezerből elég jól megéltem, ma meg ötvenezer frank is épp hogy elég.

Emanuel folytatta a kihallgatást. Egyetlen pillanat nyugtot sem hagyott a márkinak, nehogy elgondolkozhassék e kérdés-felelet játék értelmén. Paul legszívesebben jegyezte volna a párbeszédet, de se ceruzája, se papírja nem volt kéznél. „Mennyit keres manapság átlagosan egy francia munkás?" — hallotta Emanuel újabb kérdését.

— Körülbelül havi ezerkétszáz-ezerhatszáz frankot. De ha el-

* *Francia hetilap; a megszállás alatt a németek szócsöve lett.*

határozza magát és kimegy önökhöz Németországba, ott többet kereshet, és emellett még ki is váltja egy hadifogságba esett bajtársát, aki így hazajöhet.

— Egy harmadát!

— Tessék?

— Mondom, hogy az illető annak a bizonyos beteg hadifogolynak csak a harmadrészét váltja ki!

— Na, igen. Három munkás ellenében adnak ki egy hadifoglyot.

— Egy *beteg* hadifoglyot.

— Erről az egyezmény nem beszél.

— Értem. Az imént azt kérdezte tőlem, mi a véleményem Pétainről. Néha azt kérdem magamban, nem játszik-e kettős játékot?...

— Soha! — robbant ki a márkiból. — Soha! Talpig becsületes ember a marsall. Én ismerem őt. Gyűlöli az angolokat.

— ...meg a munkásokat! — tette hozzá Emanuel.

— Meg a munkásokat! — ismételte gépiesen a márki. — Őszintén kívánja a német fegyverek győzelmét. Ön is láthatja, hogy mindent megtesz a Führer győzelmének érdekében.

— Mondja, kedves márki — s Emanuel hangja még behízelgőbben, még szeretetre méltóbban szólt, mint eddig — ugyan mondja, nem lát néha lidérces álmokat?

— Miért látnék? — kérdezte meghökkenve a francia.

— Csak úgy, el tudom képzelni, de persze nekünk, költőknek, mindig erősen dolgozik a fantáziánk, s éppen ezért, tudja, nem tartom lehetetlennek, hogy az ön helyében néha odaálmodnám magamat Pétain és a többi — hogy is mondjam — hitler-barát...

— Németbarát... — igazította ki a márki.

— ...Hitler-németbarát mellé az akasztófára. Köröttem a Carmagnole-ra* táncoló francia nép. Ennek a dalnak a refrénje, a *Ça ira, ça ira*, kora ifjúságom óta bevette magát érzékeny emlékezetembe.

— Hál'isten — köhécselt riadtan a márki, miközben önkéntelenül lazítgatni kezdte az egyik ujjával szűk, kemény gallérját — hál'isten, nem vagyok igazi költői lélek. Mindkét lábammal a földön állok. Legalábbis, ami a politikát illeti, realista vagyok. És

* *Régi francia tánc. Neve összeforrott a nagy francia forradalommal.*

mint ilyen, nem festegetek magamnak hasonló pokolbéli jeleneteket. Köztünk s az ön akasztófái között, hála az égnek, ott áll a hatalmas, legyőzhetetlen német hadsereg!

— Lám, mennyire igaza van!

Emanuel egyetértő megállapítását a francia egészen másként értelmezte, mint Paul, aki csodálni kezdte a költő ügyes pimaszkodását.

A társaság valamelyik tagja észrevette, hogy eléggé elszaladt az idő. Felálltak. Az unokahúg végre magára talált, s egy olyan pillantás kíséretében, amelyről szentül hitte, hogy még a leghidegebb márványt is cseppfolyóssá teszi, „cuki estélyt" ígért Emanuelnek: lesz tánc, pezsgő, a leghíresebb párizsi dzsessz s a legszebb párizsi asszonyok.

— De valami jó ennivalóról is gondoskodik, ugye — vetette közbe tréfálkozva Emanuel.

Efelől nyugodt lehet, bizonygatta a lány; az ismert német élelmiszernagykereskedő, Schaufelmeier, szintén vendégei közé tartozik és nem szereti, ha megszólják. Végül azt is megtudta Paul, hogyan szerezte meg a márki Emanuel címét: egyik német barátja révén, aki viszont a párizsi náci rendőrség német magánszemélyeket nyilvántartó központjától kapta a felvilágosítást.

A műterem és a padlásszoba között félúton találkozott Paul és Emanuel. Hajszál híján elrohantak egymás mellett. Emanuel lesütött szemmel állt meg barátja előtt, akár a megszolgált verésre váró gyerek az apja előtt. Lassan, bűntudatos arccal húzta ki a hátsó kijárat kulcsát fürdőköpenye zsebéből és nyújtotta oda Paulnak. Ő közben megfontolta a dolgot és rájött, hogy tulajdonképpen nem veszett kárba az ideje. Erichhel biztosító-találkozóban is megállapodtak, s Emanuel is megtett mindent, hogy a váratlan látogatást a legjobban hasznosítsa.

— Te égi meszelő, te lompos szélhámos, te — szólalt meg végre Paul — mit csináltál volna, ha a márkid helyett a Gestapo áll az ajtó előtt? Mi?

— Mintha nem kérdeztem volna el ugyanezt magamtól ezerszer is az egész idő alatt?! Úgy látszik, soha nem állom ki az illegalitás tanonc-próbáját se — mondta elkámpicsorodva a költő.

— Persze, most szánom-bánomozol — dohogott Paul — de mától fogva nálam marad a kulcs. Még a színét se látod többé.

Leültek a dohányzóasztalka mellé s Emanuel betöltötte a ma-

radék banánlikőrt. Paul, a megbékélés jeléül, felhörpintette az italt. Hogy teljesen elsimítsa a hullámokat, Emanuel egyre noszogatta, ugyan gyújtson rá. Paul rendszerint visszautasította, mert eltökélte, hogy leszokik a dohányzásról.

Rövid hallgatás után Emanuel gyónni kezdett:

— Most, hogy elfogadtad a békepipát, bevallom, régen vártam már ezt az alkalmat. Be akartam ugyanis bizonyítani neked, hogy a francia fasiszta pont olyan nyomorult, gyáva féreg, mint a német!

Emanuel meglepetésére Paul így felelt:

— Teljesen egyetértünk.

— Ez új dolog a számomra — csodálkozott a költő. — Te mindig csak a német fasisztákat szidtad, mintha más náció nem is büszkélkedhetne velük.

— Nem ezért, hanem mert a mi dolgunk nem az, hogy a szomszéd szemében keressük a szálkát, amikor a magunkéban itt a gerenda!

— Nicsak, nicsak, Paulunk beállt a szentlélek zászlaja alá. Az első alkalom, hogy a biblia szavait hallom a szádból.

— Mintha ezt már mondta volna valaki nekem. Lehet, hogy Gobel hatott rám. De, félre a tréfával, mit akartál mondani a megállapításoddal? Talán azt, hogy a francia fasiszták miatt fojön a fejünk, mikor ez az egész csürhe voltaképpen Hitler mellékterméke?

— Na persze. Nem is azért mondom, hanem csak...

— ...csakhogy fecsegjek. Amíg pedig fecsegsz, éppen úgy a szavadba vágok, ahogy te elvágtad a márki szavait.

— Paul, érts meg...

— Értelek én, Emanuel, értelek, mert ismerlek. Tulajdonképpen csak azt akarod bebizonyítani nekem, hogy nemcsak a németek közt akad rossz ember, hanem máshol is találni. Nem is vitatom. Idefigyelj! — s ezzel a költő kezére fektette a kezét, úgy, hogy az teljesen eltűnt a tenyere alatt.

— Miért harcolunk mi? Azért, hogy gyökerestül kiirtsunk valami szörnyűséget vagy hogy ennek a szörnyűségnek a kísérőjelenségei felett sopánkodjunk? Ahogy ezt a márki is elég világosan az értésedre adta, a francia fasisztákat is a hitler-fasizmus szülte. Kék vérű barátod saját bevallása szerint is köztük s az akasztófa között a...

— ... német hadsereg áll!

— Na, látod! De ez csak a kérdés egyik oldala. Nekünk nemcsak azért kell elpusztítanunk a német fasizmust, mert mások nyavalyáinak is ez a szülőanyja, hanem elsősorban saját magunk miatt. Minden népnek és nekünk különösen, először a magunk háza táján kell rendet teremtenünk. Ami pedig a franciákat illeti, kedves Emanuelem, azt hiszem, nyugodt szívvel rájuk bízhatjuk a saját fasisztáikat. Valószínűleg alaposabban elintézik őket, mint gondolod. Mi pedig törődjünk a saját drágalátos teremtményeinkkel. Adnak annyi munkát, hogy mind a két kezünk tele lesz vele. Erről írjál verset. Érted-e?

Emanuel sóhajtva húzta fel a vállát meg a szemöldökét:

— Nem én, de mit is írjak? Náci-használatra nem tudok és nem is akarok alkotni, az úgynevezett politikamentes lírából is elegem van. Mást meg kinek írjak, a kályhának? Mert azt igazán nem engedhetjük meg magunknak, hogy effajta irományokat őrizgessünk.

Paul gyengének tartotta Emanuel érveit. Ha kedve tartja, a párizsi pártvezetőség megbízásából készítendő legközelebbi „Szülőföldünk és a béke" című röplapjuk számára írhatna egy kis verset a háború gazságairól s a béke örömeiről. Miközben vitába keveredtek a líra és a próza értékelését illetően, megszólalt a telefon. A Munkafront egyik megbízottja értesítette Emanuelt, hogy vasárnap délelőtt pontban tíz órakor egy igen fontos politikai összejövetelre feltétlenül elvárják. Az előadó neve ugyan még ismeretlen, de minden bizonnyal a párt egyik legkitűnőbb szónoka lesz az illető.

— Valami egészen rendkívüli esemény szele van a levegőben — jegyezte meg Emanuel — ha még arra sem sajnálják a fáradságot, hogy a „hirdetéspókot" — így csúfolták a szerkesztőségben — berendeljék az összejövetelükre.

Paul nekilátott a munkának, mert már arról a találkozóról is lekésett, amire Jacquinot asszony hívta. Röplapokat hajtogatott. A gépies munka mellett nyugodtan olvasott. Éppen egy elvtárs javaslata került a kezébe. Ezt futotta át, Emanuel meg öltözködött közben, hogy végre már „világhírű cége" számára is dolgozzék egy kicsit.

— Még szerencse, hogy egy kicsit zörög a szívem, lúdtalpam van, meg krónikus vérszegénységben szenvedek — sóhajtott fel

még távozása előtt hálatelt szívvel — különben már biztosan hősi halott lennék, s tetemem ott heverészne egy gödörben, a fronton.

Az egyik Saar-vidéki városból, Neunkirchenből, írt egy bányász. Az ő levelét olvasta Paul. Kipróbált, harcedzett ember volt az illető, akit 1935-ben, mert a Saar-vidék függetlenségéért szállt síkra, a nácik Saarbrücken mellett megtámadtak és súlyosan megsebesítettek. Egyelőre egy büntetőszázadba dugták. Egyszerű szavakkal, döcögő mondatokban fejezte ugyan ki magát, de javaslatának tartalma magasfokú politikai éleslátásról és hazaszeretetről tanúskodott.

Bírált is a levélíró, voltak tanácsai, sőt megtervezett egy egész röplapot. Paul a levél olvasása közben egyre jobban elgondolkozott. Ennek a félfegyenc-sorban tengődő katonának igaza volt. Az már más lapra tartozik, hogy egy ilyen átfogó programot hogyan válthat valóra az ember. Honnan vesz hozzá papírt, nyomdát, szerkesztőket és mindenekelőtt a terjesztőket? Mert bizony, táplálkozni és ruházni is kellett azokat, akik minden feltétel nélkül kockára téve életüket, magukra vállalták a kemény, illegális harc megpróbáltatásait. Szervezett ugyan gyűjtést az ismerősei között, de csak egészen szűk körben s így nem is várhatott jelentős anyagi eredményt. De azért mégis sikerült a felelős elvtársak s a pártvezetőség segítségével összekalapálnia egy kisebb pénztartalékot. Karl, Bohler, Louise s az illegalitásban élő francia nyomdász is adtak, amennyi csak tellett tőlük. Emanuel is mozgósította ismerőseit, persze valami kiagyalt jótékonysági akció ürügyén.

Az utóbbi időben már akadtak olyanok is, akik a Wehrmachttól vagy más német szolgálati helyről húzott zsoldjukat vagy fizetésüket adták át önként és rendszeresen, s így a legsürgetőbb kiadásokat már fedezni tudták. Paul büszkén vezette be a „Wehrmacht antifasiszta tagjainak hozzájárulása" című rovatba azt az összeget, amit Erich már az első napon átadott neki — igaz, azzal, hogy „ezt személyes céljaidra adom, apa". Maga előtt ugyan nem titkolta, hogy az effajta könyvelési mód nem a legidőszerűbb, még akkor sem, ha nevek feltüntetése nélkül, csupán pénzösszegeket tart így nyilván, de mégsem vitte rá a szíve, hogy azt az egyik lexikonba befűzött leheletvékony papírlapot kitépje onnan és megsemmisítse. Pénzügyekben már szinte mániákusan gondos volt.

Ezen az éjszakán Paul keveset és rosszul aludt. Nem tetszett neki az a pillantás, amivel távoztakor a lépcsőházban Emanuel házmesterneje végigmérte. Vagy ez a barátságtalan, kutató nézés minden házmesterné örök tulajdona?

Amikor a nagy jegyváltócsarnokból, egy sötét aluljárón át, kiért a Saint Lazare-pályaudvar sínpárjai közé, hirtelen az az érzése támadt, hogy követi valaki. Gépiesen egy olyan sínpár mellé állt, ahonnan ellenkező irányba indultak a vonatok, mint amerre ő menni akart. Az elektromos szerelvény első kocsijára szállt fel és csak a már mozgásban levő vonatról ugrott le. Azoktól azonban, akik a mellette levő sínpáron várták a vonatjukat, nem láthatta Paul, hogy vele egyidejűleg nem ugrott-e le valaki egy másik vagonból. Kiment a pályaudvarról és kerülő úton, az egyik oldalbejárón át, csak pár másodperccel a legközelebbi vonat indulása előtt ért vissza. A Sartrouville előtti egyik megállónál leszállt, bevárta, míg egy szerelvény áthalad, lezajlik körülötte a sürgés-forgás, s akkor végre a majdnem teljesen kihalt külvárosi pályaudvaron megbizonyosodott felőle, hogy senki sem jár a nyomában. Kint, Sartrouville-ben cikcakkban ment hazafelé. Egy félreeső utca sarkán körülnézett: egyedül volt.

Később — álmában — Emanuel házmesterneje, a márki vörös hajú unokahúga, s képzeletszülte, kísértetszerű üldözője egy személlyé olvadt. Kegyetlen hajtóvadászat kellős közepébe került, mindenünnen emberi arcok vigyorogtak rá. Lénye maga is más lett: Annette-é változott. Bénultan nézte, hogyan menekül ő maga, azaz Annette, röplapok, írógépek, lehúzó-masinák és nyomdagépek tömkelegén át üldözői elől. Csak jó néhány perccel felébredése után foszlott szét e rémkép. Felkelt, vizet engedett a mosdótálba, és lehűtötte benne a fejét. Hosszú ideig nem jött álom a szemére. Azelőtt soha nem ártott neki, ha keveset aludt. De nem emlékezett rá, hogy valaha is izzadságban fürödve nyitotta volna ki a szemét, és még ébren is küzdenie kellett volna nyomasztó álma ellen. Annette képe mindjobban eluralkodott gondolatain, amíg teljesen le nem foglalta őket. Paul rájött, hogy hiába is próbálja az asszonya utáni vágyódását és a körötte rajzó gondolatait a munkájába fojtani, nem megy. Sokszor elhallgattatta már kétkedését és a bensejében feltoluló aggódást, de ma éjjel ellenállhatatlanul hatalmába kerítette a félelem: nem esett-e baja An-

nette-nek? Minden okoskodás, amivel magyarázni akarta, miért nem ír az asszony, üresen kongott. Több mint egy éve, hogy elhagyta Párizst. Ha itt maradt Franciaországban és él, gondolhatta, hogy Paul mindenekelőtt a fővárosban kutat majd utána. Miért nem ír hát az anyjának? Mi ennek a magyarázata?

Vasárnap volt. Paul alaposan elaludta az időt. Már a takarója végét sütötte a nap, amikor felébredt. Csend honolt a házban. Szokása ellenére úgy határozott, hogy egy negyedórácskát lustálkodik még. Kimerültnek érezte magát. Semmihez sem volt kedve. Jacquinot asszonnyal való találkozásáig pedig van még idő. Egy francia detektív-regény olvasása közben aztán megint csak elbóbiskolt.

Amikor ismét felébredt, egyetlen ugrással akart talpra állni, de mintha ólomból lettek volna a tagjai, úgy húzták vissza s egy pillanatra minden elsötétedett körülötte. Aztán az órájára nézett, kétszer meg is rázta, mert sehogyse akarta elhinni, hogy jár: tizenkét óra! Hogy a csodába alhatott ilyen sokáig? Kiszaladt a konyhába. Louise nem volt otthon. A kenyér és a kávéskanna közt, egy kalácsdarab alatt, az asztalon kis cédula:

Kedves barátom, keletlen a kalács és ezért elég ragacsos, de nemcsak ezért fekszi majd meg a gyomrodat. Jó lett volna beszélni veled, de mikor nyolc órakor elmentem, aludtál, mint egy mormota. Azt hiszem, ma valami esedékes nálunk. Mielőtt elmész, semmisítsd meg ezt a cetlit és különben is légy óvatos.

Louise.

Elgondolkozva olvasta el Paul az írást, s közben gépiesen betöltött magának egy csésze hideg kávét és beleaprította a kalácsot. Honnan vette Louise, hogy nincs rendben a gyomra? Nem értette, mi az, hogy legyen óvatos. Eddig Louise még soha nem törődött albérlőjének egészségi állapotával. Azt meg végképp nem tudta, mit akart mondani azzal, hogy „ma valami esedékes nálunk". Erősen fájt a feje. Talán ezért nem érti Louise üzenetét. Fejcsóválva húzta elő a papírdarabot, amelyet elővigyázatlanul zsebre vágott. Meggyújtotta és bedobta a tűzhelybe.

Ha nem merült volna el annyira a gondolataiba, ha nem lüktetett volna olyan kegyetlenül a feje, s ráadásul most még a torka is fájni kezdett, szóval, ha ez a sok nyavalya nem bosszantotta

volna, biztosan észreveszi, milyen furcsa pillantásokat eregetnek a földalatti utasai egy velük utazó német altiszt felé. Csak mikor már összetalálkozott Jacquinot asszonnyal, akkor rémlett fel neki, mintha különös módon méregették volna ma egymást körülötte az emberek. A Place de la République melletti kis kávéházban is érezte ezt a feszült légkört. Izgatottan, kényszeredetten mozogtak a pincérek, s az emberek mintha csak félig kimondott szavakkal közölnék egymással gondolataikat.

Paul, aki mit sem sejtve lépett be az ajtón, érthetetlen módon magára vonta a vendégek figyelmét. Különösen a söntés mellett beszélgető két autóbuszkalauz nézte alaposan végig, mintha azt mondaná: „Mit vágsz ilyen mafla képet; előbb-utóbb te is megtudod, hogy nem a gólya hozza a gyereket."

Amikor a játék-automata előtt elhaladt, ezek a szavak ütötték meg a fülét: „Tisztára megőrültek!", s valaki még hozzátette: „*Ca c'est bien du Schleu!*... Ez rájuk vall..." Fogalma sem volt, hogy mit jelent a *Schleu*.

Üdvözlés helyett azzal fordult Jacquinot asszonyhoz, aki az egyik sarokban fekete pótkávéja mellett ücsörögve, gondterhelten és kissé izgatottan várta, hogy ugyan mit jelent ez a szó.

— A boche meg a fritz keveréke, így csúfolják a németeket — suttogta a kis öreg a tenyere mögül, amivel tompítani akarta a hangját.

„És akkor mi az, ami a németekre vall?" töprengett magában Paul. Ezzel mit akartak mondani? Sürgősen négyszemközt kell beszélnie Jacquinot asszonnyal. Hívta a pincért, kifizette a nénike kávéját, majd karonfogta őt és kicipelte az utcára. Alig lépték át a kávéház küszöbét, a nénike izgatottan kapkodva rángcigálni kezdte Paul kabátujját:

— Na, mit szól? Na, mit szól?

— Mihez? — kérdezte türelmetlenül Paul.

— Hát magának csakugyan kötélidegei vannak!

Pault kishíján kihozta a sodrából ez a titokzatoskodás. Fojtott ingerültséggel mondta:

— Egyáltalán nincsenek is idegeim! Lenne szíves világosan beszélni? Fogalmam sincs, mire céloz!

— Mire céloznék? Hát nem tudja, hogy a németek megtámadták Oroszországot?

Paul már rohant is. Meglátta, hogy a hóna alatt egy csomó lap-

pal éppen akkor állt meg egy kerékpáros rikkancs a sarki újságosbódé mögött. Pillanatok alatt nagy embergyűrű vette körül. Paul is közéjük furakodott.

Lassú léptekkel tért vissza a türelmesen várakozó Jacquinot asszonyhoz.

— Hát tényleg nem tudta? — kérdezte fejcsóválva a nénike. Paul nem felelt. Éppen negyedszer olvasta végig a német főhadiszállás közleményét...

Amitől mindig félt, de soha végiggondolni nem merte, megtörtént. Németország rátört a Szovjetunióra... ő meg közben egy detektív-regény fölött békésen aludt. Egyszerre megértette Louise üzenetét. Meg azok a furcsa érzései is értelmet kaptak, amik a Sartrouville—Párizs közti rövid utazása alatt annyira zavartak. Gyors egymásutánban a legellentétesebb érzések rohanták meg. Először a szégyen, nóha nem tudta volna hirtelen megmondani, mi miatt, aztán mérhetetlen düh fogta el. Mit számított az egészsége, eltűnt felesége utáni vágyódása akkor, amikor ilyen belátthatatlan következményekkel járó esemény rázta meg a világot, amikor fegyverrel támadtak a szocializmus országára. Még soha nem fájt így neki a saját tehetetlensége. Ott kéne most lennie az orosz fronton, hogy... mi végre? Milyen ostoba is. Mintha éppen őrá volna ott szükség. Van ott katona elég! Beletelt pár másodpercbe, amíg Paul a felhők közül ismét leszállt a földre. Ez egyszer megint hamisan gondolkozott: éppen az ellenkezője a helyes! Itt, Franciaországban kell helytállnia. Itt kell szolgálnia a munkások hazáját. Milyen új aljasságot eszelnek majd ki a szovjet haza bemocskolói ebben a helyzetben? Most aztán csakugyan nincs helye a mozgalmon belül semmiféle „más" felfogásnak, pártnak vagy szakadár csoportnak.

Észre sem vette, merre megy. Hallotta, hogy valaki mellette többször említi a Mario nevet. Mario megszökött a fogságból. Ki ez a Mario? Pedig ismerősen hangzott a név. Aztán ráismert a nénike hangjára. Szégyenkezve kérte egykori háziasszonya bocsánatát. Olyan mélyen belemerült a gondolataiba, hogy tökéletesen elfeledte, hol van és kísérőjének szavai elröpültek a füle mellett. Jacquinot asszony ezt jól látta, de mikor már egy ideje szótlanul lépkedett Paul oldalán, nem tudta tovább magában tartani a titkot. Visszajött az ő Mariója! Találkozni még nem találkoztak. Szökése után egyenesen a déli zónába ment. Az Orléans-ban élő

lánya hozta meg a jó hírt anyjának Párizsba. Jacquinot asszony azonban még egy sokkal nagyobb meglepetést is tartogat a számára. Paul szórakozottan, csak fél füllel hallgatta az asszonyt. De csak nem akarja Paul, hogy a sok, nagy újságot itt az utcán, csak úgy kutyafuttában mondja el neki? Olyan örömmel várta a pillanatot, amikor „az ő Pauljának" kitálalhatja a nagy meglepetéseket, egyiket a másik után. Lám, az elsőt már el is kottyantotta s nincs is semmi hatása. Hát nem érti Paul, hogy Mario megszökött a német fogságból és megint itthon van?

— Jöjjön, menjünk szépen haza, hiszen itt rám se hederít! — kérlelte végül a nénike. — A vajfaló németem tíz napra elutazott, nyugodtan feljöhet hát egy órára hozzám!

Nem, erről szó sem lehet. Louise figyelmeztetése, hogy ma nagyon óvatos legyen, még csak fokozta Paul éberségét. Ma, a Szovjetunió megrohanásának napján, ilyen elővigyázatlanság megbocsáthatatlan lett volna.

Újabb razziákkal és fokozódó terrorral kellett számolni. Így hát Jacquinot asszonynak — ha tetszett, ha nem — itt az utcán kellett könnyítenie a szívén. Paul megfogadta, hogy figyelmesen odahallgat, nem kalandozik el többé a gondolataival.

A Bastille felé haladtukban megtudta, hogy s mint szökött meg Mario a nácik kezéből. Egy német falusi lelkész családja rejtegette két héten át kis udvarháza szénapadlásán, amíg alkalmuk nem nyílt, hogy becsempésszék külföldi civil munkások egy csoportjába, amelyik az országhoz csatolt Elzászba utazott, munkára. Ez alatt a két hét alatt néha, amikor nem kellett őrjárattól tartani, esténként lehívták Mariót is a lelkész dolgozószobájába, egy kis beszélgetésre. Arról folyt a szó, hogyan lehetne Hitlert eltenni az útból és befejezni a háborút. Mario a franciát beszélő lelkész segítségével értette meg magát új német barátaival. Az egyik ilyen estén kérték a francia fiút, meséljen nekik valamit az életéből. Elmondta, hogy ismer egy német antifasisztát, aki Spanyolországot is megjárta. Ahogy kezdte leírni Mario az ő német ismerősét, beszélte tovább Jacquinot asszony, a társaság egyik tagja mind figyelmesebben hallgatott és végül megkérdezte, hogy hívják az illetőt. Mario azonban elfelejtette a nevét. Nehezen fogja az agya a német szavakat, csak arra emlékezett, hogy a keresztneve Paul. Erre a német felpattant a helyéről és olyan pontosan lefestette Mario előtt Pault, hogy kétségtelenül bebizonyosodott:

ismeri őt. A kis termetű, bajuszos német — csíptetős szemüveggel az orrán — olyan örömtáncba kezdett, hogy a lelkész alig győzte csillapítani. Három vagy négy nappal ezután, alig valamivel távozása előtt, rábízott egy levelet Marióra és azt mondta, hogy ha törik, ha szakad, de juttassa el mindenképpen Paul kezébe. A levelet, folytatta Jacquinot asszony, a feszült légkörre való tekintettel a lakásán hagyta. Több, egészen vékony, átlátszó papírlap. A hosszú út alatt — egyszer a cipője sarkába dugta Mario — bizony kicsit megrongyolódott, összegyűrődött.

Paul a legszívesebben megcsókolta volna a nénikét ott, a nyílt utcán, de beérte azzal, hogy forrón megszorította a kezét. Stummel küldte a levelet Offenburgból, ez biztos. Új kapocs a hazai elvtársakkal. Stummel a levélben nyilván gondolt arra is, hogyan tartsák a jövőben az összeköttetést.

De Jacquinot asszony még nem ért a mondókája végére; csak éppen lélegzetet vett. Azt is el kell mondania még Marióról, folytatta, hogy ez alatt a két hét alatt megismert egypár németet, akik ugyanúgy gondolkoznak, mint Paul. A lelkész legidősebb lánya minden áldott este felment hozzá a szénapadlásra és elmondta neki a külföldi rádiók legújabb híreit. Sohase felejti el ezeket az embereket, akiknek a szabadságát és az életét köszönheti. Azóta pedig, hogy tudomást szereztek Mario és Paul ismeretségéről, segítőkészségük nem ismert határt. Ellátták a legjobb ennivalóval, amire csak szert tehettek, búcsúzóul pedig egy pár vadonatúj bakancccsal lepték meg és öt új barátja fejenként húsz márkát adott neki az útra. Mario szilárdan eltökélte, mesélte tovább nagy titokzatosan, csaknem ünnepélyes hangon Jacquinot asszony, ha sikerül a szökése, nem nyugszik addig, míg rá nem akad Paulra és azután is segítségére lesz. Véghez is vitte elhatározását.

Paul ezután részleteket hallott Mario dél-franciaországi tevékenykedéséről, hol, merre járt, hogy megállapítsa, merre vannak Paul munkásszázadának életben levő tagjai. Hosszas kutatás után Tarn megyében ráakadt egy favágó és szénégető társaságra, közülük néhányan együtt voltak Paullal Villerbonban. Ezek egy másik, az Ardeche-ben dolgozó csoporthoz irányították. Pault ugyan itt sem találta, de a francia csoportvezető irodájában megtudta — s itt rövidke szünetet tartott Jacquinot asszony, majd egy mély lélegzet után izgatott, örömtől reszkető hangon foly-

tatta — hogy két nappal azelőtt az illető német férfi francia felesége, egy bizonyos Annette Steinmetz is érdeklődött ott férje holléte iránt.

— Annette él! — rikkantotta el magát Paul hangosan, és németül. Néhány járókelő feltűnően utána fordult. Pillantásaik nem voltak valami barátságosak. Paul most jött rá, hogy munkásnegyedben járnak.

— Nem sok jót várhatna tőlük most — szólalt meg a nénike, akinek a figyelmét nem kerülte el ez a közjáték — de csak azért, mert nem tudják magáról, hogy kicsoda. De hát senkinek sincs az orrára írva, hogy ki fia-borja. Honnan tudhatnák, hogy maga egy „másfajta" német.

Paul gondolatai visszatértek Annette-hez. Többet akart felőle tudni. Hol él? Látta-e őt Mario? Miért nem írt az édesanyjának?

— Csak szép sorjában — csitítgatta Jacquinot asszony, s ragyogott az arca, mint egy anyáé, amikor valami igazán gyönyörű karácsonyi ajándékkal lepi meg gyermekét.

— Ha mindent tudni akar, hát Mario meglátogatta Annette-et. Limoges mellett lakik egy kis faluban. Azért nem jött vissza Párizsba, mert egyre azt remélte, hogy azon a környéken ráakad magára. Még ma is abban a hiszemben él, hogy maga arrafelé van valahol. Én persze mindent elmondtam a lányomnak, amit csak a maga párizsi életéről tudok, hogy továbbadhassa a híreket Marionak. Úgy gondolom, ilyen módon Annette még ma vagy holnap megkapja az értesítést, hogy kedves férje él és Párizsban tartózkodik.

— De miért nem írt az édesanyjának?

— Írt ő! Nem is egyszer! Leveleződapokat.

— Lehetetlen! Pár hete jártam a néninél és akkor azt mondta, egyetlen sort se kapott a lányától és nem tudja, hol lehet.

— Hát nem hiszi, ha mondom?! Sőt Annette is kapott levelet az anyjától, csak éppen nem a saját nevét írta alá az öregasszony, hanem egy kicsempészett levélben úgy írt neki, mintha az anyósa lenne. Tudatta vele, hogy két polgári ruhás rendőr többször ott járt a lakásán és érdeklődött utána és Paul után. Az egyik, egy csökött — már amennyire a szavaiból ki lehetett venni — nem sokat tudott. De a másik, egy jól megtermett, széles vállú, bajuszos, az egyenesen arra vetemedett, hogy Annette férjének adja ki magát, elég jól ismerte a kettejük viselt dolgait.

Veszélyes egy fickó. Ha öreg is a lány, de nem buta — írja tovább az „anyós". Nem ugrott be a boche-nak. Nemhiába tartja eldugva a veje fényképét, tudta, milyen a külseje. És Annette a világ minden kincséért se jöjjön Párizsba. Az a bajuszos biztos elkapná.

Paul nem első ízben értesült arról, hogy nyomában van a Gestapo. Hogy ma mégis miért hatott rá oly erősen ez a hír, maga sem tudta. Az imént még teljesen nyugodt volt, tele örömmel, hiszen rátalált Annette-re. Öröme azonban egy-kettőre elpárolgott. Megszűnt a nyomás a gyomra körül, viszont úgy érezte, hogy minden oldalról körülfogták. Mintha valaki egy tükörben összegyűjtött napsugárkévét lövellt volna a tarkójára. Talán a rossz éjszaka, a torokfájás, az az ostoba álom, vagy éppen a németek gaz támadása miatti dühe okozta ezt. Így vagy úgy — mindenképpen jól nyitva kell tartania a szemét. Abban a biztos hitben ringatta magát, hogy a Gestapo nem férkőzhet a közelébe. S ez most szertefoszlott. Ha arra gondolt, hogy könnyen a Gestapo-ügynöknek a karjába szaladhatott volna az anyósa lakásán, libabőrös lett a háta.

A derék Jacquinot asszony persze a maga módján értelmezte Paul szótlanságát. Hogy azonban semmi se maradjon homályban, elmondta még Paulnak azt is, miért nem írt Annette Bellevillebe. az ő címére. Azért, mert semmilyen támpontot nem akar adni a Gestapónak, meg nem akarja Paul egykori szállásadónőjét se kitenni semmiféle veszélynek. Paul uralkodott magán, nehogy a nénike bármit is észrevegyen abból, ami őt belülről rágta. Sürgősen beszélnie kellett a pártvezetőségbeli elvtárssal. Lehet, hogy a nyomok eltüntetése érdekében át kell szerveznie mindent, amit Emanuelnél és Sartrouville-ben kiépített, és lakást is kell változtatnia. Azt még gyorsan megbeszélte Jacquinot asszonnyal, hogyan juthatna a leggyorsabban Stummel leveléhez, meg azt is, hogy milyen úton küldhetne Annette-nek egy levelet.

A búcsúzkodásnál Jacquinot asszony Paul kezébe egy kis csomagot nyomott, amit sétálgatásuk közben gondosan a hóna alatt rejtegetett. Lánya ajándék-kalácsának a fele volt benne. Már eleve számított arra, hogy Paul nem megy fel a lakására.

Mielőtt elindult volna hazafelé, gondterhelten még csak ennyit mondott:

— Vigyázzon ám magára! Nagyon gonoszak a honfitársai.

Hálás pillantással és egy bizakodó mosollyal nyugtatta meg az öregasszonyt, aki csak erre várt, hogy nyugodt szívvel elbúcsúzhassék.

Ezt az estét Emanuel lakásán töltötte. Eredetileg Sartrouville-be indult ugyan, de a Saint Lazare-pályaudvar környékén gyanús csoportosulásokra bukkant. Büdös volt errefelé a levegő. Glichy és Saint Augustin felől több rosszképű gépkocsi érkezett, szürke műbőrköpenyes, sakálképű urakkal, s ott keringtek a pályaudvar körül. A nagy gyógyszertár előtti sarkon, a pályaudvar legnépesebb kijáratával szemközt, a földalatti megállójánál Paul polgáriruhás férfiak csoportjára lett figyelmes. Nem kellett közelükbe menni ahhoz, hogy az ember felfedezze német voltukat. Nemcsak kabátjuk raglán-szabása, keskenyszélű kalapjuk zöldesszürke színe árulkodott rájuk, hanem mindenekelőtt cipőjük. Lehetett az vadonatúj és ragyoghatott, mint maga a nap, csak hiányzott róla a párizsi cipő szerény, magától értetődő eleganciája, a német cipő hivalkodva nyikorogta a világba, hogy milyen pompás vastag bőrből készült. No meg bajuszkájuk, amit francia alig hordott, a magas keménygallér s az álszerényen tündöklő nyakkendőtűk. Pault mégis leginkább az arcuk bőszítette. Nem lehetett puszta képzelődés, hogy ezen az estén már messziről rájuk ismert. Úgy hasonlított egymáshoz a fejük, mint egyik tojás a másikhoz: szürkészöld vagy szürkéskék szemük egyforma unott ürességgel bámult a világba. Kerek, jól táplált arcukon az értelemnek semmi nyoma, személytelen, alaktalan orrukon keret nélküli vagy egy kis keretbe fogott szemüveg. Fehér, egyforma fogsorukat egy bizonyos ponton arany- vagy króm-nikkelkorona szakította meg. Paul, ha olykor-olykor a földalattin vagy a helyiérdekűn egy ilyen szerzet mellé került, már többször eltűnődött azon, vajon mi módon termelhették ki a német titkosrendőrség számára ezt az elriasztó embertípust.

Ma este azonban semmi kedve sem volt ahhoz, hogy továbbszője effajta gondolatait. Gyalog, kerülő úton ért Emanuel lakására. Nem látta meg a házmesterné sem.

Emanuel későn érkezett haza. Paul már aludt az egyik széken, amikor melléje lépett a barátja.

— Beteg vagy — szólt rá — kúrálni kéne magadat; de félek, erre nemigen lesz már idő.

— Én is azt hiszem — felelte álmos hangon Paul. Néhány perc-

be tellett, míg összeszedte magát, aztán csak úgy foghegyről, kihívóan odavetette:

— Egyébként mit jelent ez? Nálad is változott tán a világ?

— Eredj már! Nálam?

Csak nem sértette meg? Mintha ez érződnék a hangján. A lehajtott íróasztallámpa halvány fényénél nem láthatta Emanuel arcát, aki, miután elvégezte nagy lármával járó fürdőszobai szertartását, némán vetkőzni kezdett.

— Te! — szólt oda neki Paul. — Olvasd már el ezt és mondd meg, milyennek tartod. A közepén kihagyott részt töltsd ki Bismarck-, Schlieffen- és Gneisenau-idézetekkel, olyanokkal, amik az orosz hadjáratokkal kapcsolatosak. A végét is pofozd helyre, az se sikerült. És általában javíts az egészen, ahogy akarsz.

Paulnak elég hosszú ideig kellett Emanuel orra elé tartania a német katonákhoz szóló felhívást, melyet rögtön a városból való visszatérte után szövegezett meg, a költőnek nemigen akarózott utána nyúlni.

Egy fél órán át síri csend honolt a nagy, félhomályos műteremben. Paul másnapra készült. De bárhogy is csoportosította tennivalóit, látta, képtelen holnap minden fontos dolgát elintézni. Délután van Erichhel a biztosító-találkozója. Sokat várt ettől. Megtörténhet, hogy a fiút pár nap múlva áthelyezik a keleti frontra. Ennek nem szabad bekövetkeznie, mielőtt meg nem kapja a végső útbaigazítást. Délelőtt a pártvezetőségbeli elvtárssal kell tanácskoznia, hogy bemutassa neki a röplapot s megbeszéljék az új helyzetet. Este el kell hoznia Louise-től, a Lyoni-pályaudvarról, Stummel levelét. Végül pedig levelet kell írnia Annette-nek és Mariónak. S ha ez mind megvan, még mindig adós az írásbeli válasszal annak a Saar-vidéki szaktársnak a bírálatára. Ugyancsak holnap kellene találkoznia a szóró-csoportok megbízottjával, de ezt elhalaszthatja a szerdai biztosító-találkozó idejéig. Legjobb, ha ma este korán lefekszik s holnap reggel ötkor nekilát a munkának. Kimerült, amúgy sem használható ma már semmire. De Emanuel semmiképp nem fekhet le addig, amíg végleges formájába nem önti a felhívást.

A költő körül már egy csomó könyv tornyosult, lapozgatott is bennük. Paul figyelte barátját, amint szótlanul, lelkiismeretesen és nagy odaadással dolgozik. Az asztali lámpa fényénél szomorú, szinte sértődött vonást fedezett fel a költő szája körül. Okosan

bánik-e vele? Ha őszinte önmagához, be kell vallania, túlontúl sokat követel tőle, anélkül, hogy azzal a bizalommal viszonozná a készségét, amit a másik joggal elvár. A lehető legkevesebbet közölt vele, mert nem volt párttag. Nem nagyképű-e — akár öntudatlanul is — az a mód, ahogyan ő ezt a becsületes fickót kezeli?

Emanuel felnézett a könyvei közül és halk, tompított hangon olvasni kezdte a kikeresett idézeteket, meg az átírt szövegrészeket.

A három ismert német katona-politikusnak ama megállapításait idézte, amelyek összezúztak egy orosz- vagy szovjetellenes háború mellett szóló minden érvet. Meggyőzően hangzott az is, ahogyan a felhívás végét megfogalmazta.

— Nincs semmi mesélnivalód? — kezdte Paul, amikor Emanuel befejezte a felolvasást.

— Nem tudom, érdekel-e az én kis történetem? Meg azért annyi tapintat bennem is van, hogy ma ne zavarjalak. És némi szerénységgel is rendelkezem. Ha pedig nem lettek volna meg e tulajdonságaim, akkor ma esti szívélyes üdvözléseddel biztosan belém plántáltad volna őket.

— Igazad van, Emanuel, goromba fráter vagyok.

Ezzel Paul közelebb húzta székét Emanuelhez. Átölelte barátja keshedt vállát és így szólt:

— Az illegalitás meg a félillegalitás évei nem múlnak ám el nyomtalanul a magamfajta ember felett sem. De lekopik majd rólam ez az érdesség, hidd el, és bocsásd meg a ma esti ostoba viselkedésemet.

Emanuel kicsit hitetlenkedve nézett Paul szemébe. Valami ismeretlen, mély érzés fogta el, amit nemigen tudott volna szavakba önteni.

Egy kis idő múlva elrámolta a könyveit és leült barátjával szemben. Aztán minden további felszólítás nélkül belefogott:

— Pár rövid szót arról, mit éltem át ma. Nézd el a táviratstílust. Tehát időrendben. Először: rádióhír Oroszország megtámadásáról. Láttad volna, milyen örömtáncot lejtettem! Kár, hogy nem voltál itt...

— Örömtáncot? — vágott közbe értetlenül Paul.

— Hát persze. Így két hónap múlva vége a háborúnak; és te

leszel a birodalmi elnök!... Alázatosan jelentkezem nálad a második köztársaság házi költőjének!

— Mondd, ha ilyen marhaságot beszélsz, hogy vegyen téged az ember komolyan?

— Elnézést! Igazad van. De azért az a két hónap, legfeljebb két hónap, szerinted is áll?

— Szó sincs róla!

— Úgy gondolod, hogy még ennyi se kell az oroszoknak, amíg szétverik azt a szarházi, barna csürhét?

— Tovább fog tartani, lehet, hogy jóval tovább! Örömre semmiképp sincs okunk. De folytasd csak!

— Ja, igen, azután jött a gyűlés, tudod, a Munkafront-gyűlés a... a Német Munka Házában. Óriási izgalom. Mindenki susmorog. A boncok darazsak módjára zümmögik körül a szónoki emelvényt. Mindenki ott, szónok sehol. Hosszas katonazene. De nem elég hangos, mert a szónok csak nem jön. A kockafejűek bégetnek a türelmetlenségtől. Megint hosszú bum-bum-bum. Végre hozzák a pót-szónokot. Egy tenyészszertés, Ley*-pózban, bejelenti, hogy aszongya: „Most pedig következik az ismert munkásvezér, az egykori marxista..." — na, találd ki, Paul, kicsoda?

— Honnan tudjam? Nem ismerem én a ti fejeseiteket.

— De ezt ismered. Méghozzá jól.

— Én? — üti fel meglepetten a fejét Paul.

— De te ám!

Paul türelmetlen lett. Fáradt volt s komolyan kérte:

— Beszélj, kérlek. Fogalmam sincs, ki az illető.

Emanuel felfújt képpel, mintha jókora gombócot nyelt volna, szavalni kezdett:

— Most a híres, egykri mrxista munkásvezér és meggyőzéses nmzetiszcialista élhrcs, dr. Klaus von Spielhagen szól az ign tisztlt egybgyűltekhez...

— Micsoda?!?!

— ...aki jelenlg a Német Távirati Iroda párizsi fiókjának illsztris mnkatrsa!...

— Folytasd! — nógatta most már izgatottan Paul.

* *Robert Ley — Hitler munkaügyi minisztere.*

— Mi az, hogy „folytasd"? Csak nem akarod, hogy elismételjem az egész öklendezést, amit az a strici ott kiadott magából?

— Csak nagy vonalakban.

— Nagy vonalakban. Láttál már hányadékban „nagy vonalat"? A Führer isteni ujja, jobban mondva: a Fuhrer zseniális előrelátása az utolsó pillanatban szörnyű katasztrófát hárított el a fejünk fölül... Néhány hét alatt az egész orosz birodalom darabokra zúzva hever Adolf Schicklgruber* lába előtt...

— Köszönöm, ez elég! Megtudtad legalább, hogy hol lakik ez a dög?

— Igen. De ahogy bizalmasan közölte velem, a következő napok egyikén költözik.

— Hová?

— A Rue de Grenelle-re, az orosz követség épületébe. Valami antikomintern-székhelyet szervez ott. Az előzetes megbeszélésekre engem is meghív.

— Úgy. És?...

— A java most jön. Amikor vége lett a cirkusznak és a bonc urak derékszíjukba akasztott kézzel — amúgy führeresen — peckes léptekkel a ház udvarán át kocsijaikhoz tartottak, nagy dörrenés! Ablakok törnek, óriási ordibálás, revolverlövések. Ide, ide! Ne, mégse! Inkább amoda, ott vannak! Torkukszakadtából üvöltöztek, rohangáltak fejvesztetten. Merénylet! Ezt képzelje el a világ: merényletet követtek el az emberiség színe-java ellen! Párizs kellős közepén! Fényes nappal! És éppen azon a napon, amikor ezek az *übermensch*-ek megindították támadásukat az „emberiség söpredéke" ellen. Én, hál'isten, még a lépcsőházban voltam, amikor elkezdődött a tűzijáték. Különben biztosan agyontapostak volna. Képzelheted a pánikot...

— De hát mi történt? — sürgette Paul.

— Jóformán semmi. Egy ravasz francia — aki persze már régen árkon-bokron túl járt, mire a barátaink észbekaptak, honnan is jöhetett a bomba — mondom, egy ravasz francia vághatta az uralkodó faj jelenlevő képviselői közé az ajándékát, valószínűleg egy spenót-levéllel körültűzdelt tojásgránátot, az egyik szemközti ház padlásáról. Tulajdonképpen más már nem is történt. Sajnos, a gránát egy kerékpármegőrző kiugró pléhtetején robbant, pon-

* *Hitler igazi neve.*

tosan egy másodperccel előbb, mint kellett volna. Ezért aztán pár ablaktörésen, a szétszaggatott pléhtetőn, meg a Munkafront néhány derék úriemberén esett ártalmatlan karcoláson kívül, más kárt nem is okozott. Na, de látnod kellett volna, hogy néztek ki utána a mesterek: mint az ejtőernyősök közelharc után. Koszos lett az egyenruhájuk, borzas a hajuk, szurtos a kezük, itt-ott szerény vércseppecske a fülkagylójukon vagy a feneküköm. Bámulatra méltó látvány, csak a lovagkereszt a tölgyfalombbal és kardokkal lehet ily hősiesség méltó jutalma. Az urak ugyanis „stratégiai fedezékbe mentek", amikor hasra vágódtak, hogy a tovaszáguldó francia banditák támadását megelőzzék. Amikor aztán elcsöndesedett a környék, a tekintély mián még pufogtattak egyet-kettőt a levegőbe, majd pedig egy álló órán át a vécé lett a ház leglátogatottabb helyisége.

— És Spielhagen?

— Spielhagen? Ő még a teremben volt, amikor odakint kitört a zűr. „Ez a merénylet persze nekem szól — tépte a száját — a vörös terroristák már régen pályáznak rám!" — Aztán szem elől tévesztettem. Valószínűleg a második emeleti vécén trónolt... A disznóság csak az — s itt megváltozott Emanuel hangja, nem gúnyolódott többé, komolyan, elkeseredetten, gyűlölettől fűtve mondta — a disznóság csak az, hogy holnap hajnalban ötkor a Montrouge-erődben vagy valahol másutt, megint kivégeznek majd ötven ártatlan embert, mert ezeken az ostoba, gyáva kutyákon pár karcolás esett!

Most értette meg Paul, mire célzott Louise, amikor azt írta, hogy „ma valami esedékes nálunk".

6

A SAINT AUGUSTIN-I HARANGOK

Kései vörös meg fehér galagonyavirágok illata terjengett a kora nyári est langyos levegőjében. Az Avenue Foch nemcsak a legelőkelőbb, hanem — májustól júliusig — a legcsábítóbb párizsi fasor is. Ha az ember ezekben a hetekben a Diadalívtől a Bois de

Boulogne felé sétál, figyelemmel kísérheti, hogyan változik lépésről lépésre saját hangulata. Egyre könnyebbnek, egyre vidámabbnak érzi magát. Ami az imént még nyomta, bénította, lepereg róla s könnyeddé válik, szárnyakat kap. Az Avenue Foch dereka táján pedig már nem is sétál az ember, hanem andalog. A szembejövő asszonyok itt már nem csupán bájosak vagy vonzók, hanem szépek, sőt elbűvölők. S a lég, amelyet a Champs Élysées meg az Étoile felett fehér pára nyom, itt kék s a virágoktól meg a nyártól szagos. Néhány pillanatra a múlt minden baját elfelejti az ember s elálmodozva csak arra gondol, milyen más is lehetne az élet.

Nem véletlen hát, hogy a Janson-gimnázium diákjai ezekben a hónapokban itt bonyolítják le találkáikat. A tánciskolát meg a szerelmesleveleket is pótolja ilyenkor a jó öreg fasor. Egyedüli küldetése: a flört. Flörtöl az emberekkel, akik meglátogatják, s azok is flörtölnek vele.

E június végi est virágillata és ártatlan bája azonban megtorpant annak a nagy villának szorosan bezárt ablakai előtt, amely a fasorról nyíló ápolt kert végén emelkedett. Fényei az Avenue széles járdáját mosták, ráestek zöld növényzetére, a lovasok patkó szántotta ösvényére, sőt az úttest egy részét is megvilágították. Nehéz, fehér selyem függönyei mozdulatlanul omlottak a padlóra, s csak az erős fényű csillárok sugarát bocsátották ki az alkonyatba.

A villa második emeletének ablakai mögött szőke, tagbaszakadt férfi terpeszkedett egy székben, előtte hatalmas, fekete íróasztal. Fiatal cirmos cica játszadozott lovaglóostorának végével. A férfi ovatosan tette fel a kis állatot az íróasztalra, simogatta a hátát, míg csak dorombolni nem kezdett.

Az íróasztal sarkánál köhécselt valaki, mire a szőke felemelte a fejét:

— Mit akar?

— Bocsánat, de a fogoly... Pár perccel elmúlt tíz — felelte a sötét, mozdulatlan alak.

— Hozza be a disznót!... Állj! Először beállítani a lámpát!

A fekete alak, aki most egy fényszórószerű íróasztallámpa éles fénycsóvájába került, a flamand Waffen-SS egyik altisztje volt. Bal felső karján ott díszelgett a flamand címer. Úgy fordította most a fényszóró ernyőjét, hogy a szőke teljesen árnyékban maradt, s a fehér fényözön az íróasztal előtti szobarészre összponto-

sult. S aztán — egy tolóajtón át — zajtalanul távozott. A süppedő, teveszőr színű moquette-szőnyeg elnyelte lépteit. A szőke az íróasztal mögött nagy üggyel-bajjal igyekezett leszedni a cicáját a széles virágvázáról, amelyre felszökkent.

— Még mit nem — korholta nevetve önfejű játékszerét, miközben mutatóujjával enyhén orron fricskázta — az orchideáimat aztán igazán nem engedem széttaposni.

Majd megint lovaglópálcáját vette kézbe s vékony bőrcsíkját táncoltatni kezdte a macska orra előtt. Hangosakat nevetett, mikor a mafla kis jószág — egy-egy elhibázott ugrás után — a hátára puffant, hogy aztán ügyes mozdulatokkal újból talpra álljon. Csak mikor másodszor is köhécselt a küldönc, akkor vette észre, hogy a vakító fényben hátrabilincselt kézzel magas, széles vállú alak áll az íróasztala előtt.

— Na? — kérdezte félvállról s közben tovább évődött a macskával.

— Semmi! — felelte a flamand, aztán, mint az előbb, odaállt az íróasztal bal sarkához, akár egy fekete sakkfigura.

— Úgy. No hát, ma majd változtatunk a helyzeten — dünnyögte halkan, csak úgy magában. — Jöjjön közelebb. Na! Még egy lépést. Jó.

Felemelkedett bőrszékéből, felsőtestét kicsit jobbra fordította, aztán, hatalmas testének egész erejét beleadva, végigvágott lovaglóostorával az éles fénytől elvakított férfi arcán. Néhány másodpercnyi csönd következett, csak a megkorbácsolt férfi hörgő lélegzetvételét lehetett hallani, aki az ütés erejétől megtántorodott ugyan, de nem moccant a helyéről. Bal halántékától az arcán át, egészen felszakított alsó ajkáig, hosszú csík húzódott. Lassan szivárgott belőle a vér.

— Úgy látszik, még mindig nem tudod, hogy kivel van dolgod, te bolsevista disznó! — ordította el magát a szőke. Ezzel — magára irányítva a fényszóró sugarát — rávigyorgott áldozatára.

Paul már nyolc nappal ezelőtt felismerte Klaube hangját az egyik kihallgatáson. De a fickó, úgy látszik, azt gondolta, elég, ha árnyékban marad, Paul előtt így is titokban tarthatja kilétét. Minden este tíz órakor Klaube elé vezették. Soha nem tartotta ott hosszú ideig. Ebben a szobában még eddig nem ütötték meg. Eljárásuk e részét a cellában, a pincében és a „zeneteremben" intézték. Itt csak előéletének egy-egy töredékét olvasták fel előtte. Nem

is kívánták tőle, hogy beszéljen. Azt, hogy nem volt hajlandó vallani, itt még nem torolták meg rajta.

Paul arca, amelyet most már megint sütött a fényszóró, mozdulatlan maradt.

— Nem emlékszel talán Strassburgra se? Elfelejtetted már az „Odette"-et és dortmundi kebelbarátodat, Klaubét is? Kerschmeer!

— Igenis! — vágta rá a flamand s egy lépést tett előre.

— Kérje be az urakat!

— Igenis!

— Állj! És a hölgyet is!

— Igenis! — Kerschmeer már az ajtónál járt, amikor Klaube ismét rádörgött:

— Állj! És hozzon tejet is a cicának. Csészealjban. De friss legyen! Megkóstolni előbb!

— Igenis!

Amikor a flamand eltűnt, Klaube felgyújtotta a csillárt és keresztbevetett lábbal hátradőlt a székén. Önelégült mosollyal méregette Pault. Előzékenyen, szinte segítő szándékkal csengett a hangja:

— Nem értelek. Strassburgban átejtettél. Nem kevésbe került, míg megint talpra álltam, de — amint látod — karrieremnek nem ártott meg az ügy. Ma pedig a kezemben vagy. Vége a dalnak. Csak meg kell nyomnom egy gombot és már kampec vagy. Ezt ne feledd!

Lovaglóbotjával egy feliratra mutatott, amely Hitler hatalmas arcképe alatt lógott a falon. Kecses aranykeretbe foglalták. Paulnak szeme volt az egyetlen testrésze, mely a napi kínzásoktól még nem szenvedett. Ezt olvasta:

A Führer karja messze ér
Téged is — ha kell — elér.

Arcán azonban nem látszott, hogy elolvasta-e az írást vagy sem.

— Másrészt viszont — folytatta Klaube változatlan hangon — másrészt viszont segíthetsz nekünk az itteni nagytakarításban. Az egész illegális hókuszpókuszotoknak nem adok két hétnél többet. Addigra likvidáltuk. Írmagja se marad. Ismersz bennünket. Ha egyszer hozzáfogunk, akkor Bordeaux-tól Moszkváig a feje tetejére állítunk mindent. Részt vehetsz benne te is. Ki is maradhatsz belőle. Az eredményen ez semmit se változtat. Csak: az

egyik esetben holnap már alulról szagolod az ibolyát, a másikban ellenben személyesen én leszek rajta, hogy minél előbb megtaláld kedves Annette-edet. Nem vagyok bosszúálló. Ami elmúlt, elmúlt... feltéve persze, hogy te is jóakaratot mutatsz. Hiszen alig is hiányzik valami. Egy-két név, egy cím meg néhány kapcsolat.

Ezzel kinyitott egy iratrendezőt és hanyagul lapozni kezdett benne. Egy helyen megállt és az egyik papírdarab pirossal aláhúzott soraira bökve folytatta:

— Látod, annak a disznónak a lakáscíme kéne... vagyis azé a férfié, akinél sokszorosítottatok. Valahol a tizenhetedik kerületben él. És ahogy látom, hiányzik még a kulcs ehhez a levélhez.

Néhány oldalt átlapozott, majd több lapnyi vékony selyempapírt kiemelt az irattartóból. Paul nagy nehezen ráismert Stummel levelére. Kivasalták a lapjait és szakszerűen fehér kartonlapra ragasztották. Letartóztatásakor vették el tőle a levelet. Nem is olvasta még. Ez furdalta a leginkább. Stummel bizonyára óvatosan írt. De talán mégis akadtak benne nevek és adatok, amikből a feladóra vagy a feladás helyére következtethettek.

Az ostorcsapás okozta égő fájdalom kissé alábbhagyott, de az arca bal felén végigfolyt vércsíkok alatt viszketett a bőre. Legalább megvakarhatná magát. Kezét azonban olyan szűk acélbilincsek szorították, hogy a legkisebb mozdulatra is húsába vágtak. Paul úgy érezte, mintha csuklója fölött már nem is lenne bőr. Ezekben a napokban nem látta világosságnál a kezét. Csak éjjel vették le róla a bilincset a vaksötét zárkában.

Oda se figyelt Klaube szavaira. Előre tudta, mit fog mondani. Inkább azon törte a fejét, hogyan ismerhetné meg Stummel levelének tartalmát.

Válla fájt a legkegyetlenebbül. Még szabadon mozgatható karokkal sem bírt aludni. Akárhogy forgolódott is, nem tudott úgy elhelyezkedni, hogy a válla kibírta volna. Legjobb volt még ülnie, mert ilyenkor hátrafeszített fejével megkímélte a vállát attól, hogy hozzáérjen a falhoz. Ilyen testtartásban persze szó sem lehetett alvásról, de legalább egy kicsit pihent.

A zajtalan tolóajtó kinyílt s utat engedett három férfinak, közülük kettő az SS egyenruháját viselte. A harmadik mögött — óriástermetű férfi, Paulnál is magasabb s majdnem kétszer olyan kövér — egy fiatal, vörösesszőke nő kiélt arca bukkant fel. Gaby! Az „Odette" csábtündére. Bizony, elvesztette már bájait.

Püffedt a bőre, szeme alatt a táskák ronda dudorrá dagadtak. A négy jövevény a körbe rakott székekre telepedett. A flamand SS-ember odatolt ura elé az íróasztalra egy csészealjnyi habos tejet, aztán mozdulatlanságba meredt régi helyén.

— Hozza be mindjárt a másik disznót is! — adta ki a parancsot Klaube. — Akkor egy mosással elintézzük az egész szennyest.

Kerschmeer hangtalanul eltűnt. Távollétének néhány percét Gaby arra használta fel, hogy közelebbről szemügyre vegye régi ismerősét.

— Pfuj! — kiáltott fel undorodva. — Hiszen az egész bajsza ragad a vértől. Hát nem mosakszik ez a disznó?

A dagadt a combját csapkodva röhögött.

Paul mögött kinyílt s bezáródott egy ajtó. Valakit belöktek a szobába úgy, hogy nekiesett Paulnak és majdnem feldöntötte. Pár másodperc múlva — mikor a belódított férfi nagy nehezen talpra állt és Paulra nézett — megismerték egymást. Egyetlen pillantás Karl ép szemébe, és Paul máris mindent értett. Sejtése, hogy a francia elvtársat egy álló éven át azért hagyták szabadon, mert csaléteknek használták, helyesnek bizonyult. Alig félórával a Lyoni-pályaudvarnál lezajlott találkozásuk után bukott le. Nyilván Karlt ugyanekkor kapta el egy másik Gestapo-banda. Állapotából látta, hogy nem vallott. Hogy pedig mit tud a Gestapo Paul Németországba tett illegális útjairól, az a most következő, valószínűleg utolsó kihallgatáson kiderül. Eddig még ez a téma nem került szóba.

A francia vasutast szemmelláthatóan még Paulnál is jobban meggyötörték. Egyik szeme egészen bedagadt. Mikor kinyitotta a száját, Paul észrevette, hogy valamennyi elülső fogát kiverték vagy kitépték.

A szobába taszított Karl váratlan nekiütődésétől Paul válla megint kegyetlenül fájni kezdett. Délután négykor, a „zeneteremben", csaknem kiforgatták a helyéből a vállát. Alá akartak íratni vele egy jegyzőkönyvet, amely szerint ő volt a Komintern képviselője, valamint a Vörös Hadsereg és a „franciaországi kommunista polgárháborús csapatok" közti összekötőtiszt. A hosszú álldogálás miatt görcsös fájdalom állt a lábába. Már háromszor „megtalpalták" s ezért, hogy lábon maradhasson, testének egész súlyát talpa külső peremén kellett tartania.

Atyai gyengédséggel nézte Klaube, milyen jóízűen lefetyeli cicája az illatos tejet. Lovaglóostorát térdére rakva, száraz, részvétlen hangon, belekezdett:

— Hartmann, jegyzőkönyvezni. De csak a lényeget!

Az egyik SS-ember odalépett Klaube íróasztalának jobb oldalához és felütötte a gyorsírófüzetet, amit a főnöke elébe dobott. Majd Klaube:

— Karl Steinmetz, alias Burger, alias Feldmann, alias Merlin — ezerkilencszázharmincnégyben a dortmundi néptörvényszék hazaárulás miatt távollétében halálra ítélte. Belgiumba szökött. Később a „Nemzetközi Brigád" elnevezésű gengszterbanda tagja lett.

— Kerschmeer! Tessék!

A flamand egyet előre lépett, összecsapta a bokáját s a nadrágvarrására szorított kézzel egyhangúan, színtelenül hadarni kezdett:

— A Steinmetz nevű bolsevistát Löwenből ismerem. Ezerkilencszázharmincötben és harminchatban bolsevista-zsidó szellemben uszította ott a népi német lakosságot, főleg a munkásokat, a német hazával való újraegyesülés gondolata ellen. Ebben az időben sokat járt egy Natalie Aaron nevű zsidó nőnél. Látszatra egy vasesztergályos műhelyben dolgozott, de csak azért, hogy eltitkolja, hogy tulajdonképpen a Belgiumban élő bolsevista emigránsok részére küldött pénzeket kezeli, amit a Kominterntől kaptak.

Ezzel, mint aki jól végezte dolgát, visszalépett a helyére.

— Köszönöm! — recsegte Klaube — Lohhofer kisasszony, lesz szíves!

Gaby szundikált. Kelletlenül, anélkül, hogy a székéből felállt volna, nyűgösködött:

— Minek ez az üres duma! Hiszen úgyis tudsz mindent kívülről!

Klaubét felingerelte a rosszkor jött bizalmaskodás. Durván rákiabált a nőre:

— Lesz szíves! Igen?

Gaby engedelmeskedett:

— Karl Steinmetzet Strassburgból ismerem, ahol egy Karl Rössler nevű elzászi bolsevistával együtt engem és még egy csomó birodalmi németet harminckilenc augusztus végén a francia rendőrség kezére adott. Azzal vádoltak bennünket, hogy egy ellenséges hatalom részére kémkedünk és ügynöki tevékenységet fejtünk ki.

— El is ítélték? — érdeklődött a dagadt.

— Kis híján. Egy népi német vizsgálóbíró kotelességérzete mentett meg bennünket az agyonlövéstől. Az illető ugyanis a felszabadításig, dicső hadseregünk bevonulásáig, elhúzta az ügyet.

— Köszönöm! Rantzke, magán a sor!

Karl alig észrevehető kis fejmozdulatot tett, amikor a hájas óriás dörgő hangon elkezdte:

— Egy évig figyeltem Karl Rösslert. Veszedelmes egy bolsevista ez az ember. Látszólag jól dolgozott, de csak azért, hogy a rendőrség éberségét elaltassa. Megállapítottuk, hogy ez alatt az egy év alatt Rössler legalább ötven francia hadifoglyot szöktetett át Franciaországba. Mindaddig ügyesen álcázta magát, amíg csak el nem követte azt a hibát, hogy ezzel a Steinmetz nevű Kominternügynökkel találkozott.

Klaube megint elmorgott egy személytelen „köszönöm"-öt, aztán áldozataihoz fordult:

— Bevallják, hogy ismerik egymást?

Közben lovaglóostorával Karl orra előtt hadonászott.

— Igen — válaszolta a vasutas.

— És maga?

Paul rábólintott.

— Maga persze csak azt ismeri el, amit már amúgy is bebizonyítottunk, he? De ezzel nem jut messzire! Ki írta ezt a levelet? Gyerünk, Rössler, ki vele! Maga adta át Steinmetznek a Lyoni-pályaudvarnál!

— Én senkinek sehol semmiféle levelet nem adtam át.

— Hazudsz! — bömbölte Rantzke. — Saját szememmel láttam, amikor a Steinmetz kezébe nyomtad.

— Tévedés.

Karl hangjára nem lehetett ráismerni. Selypített. mert kiverték a fogait.

— Gondolkozott már, Steinmetz, az előbbi ajánlatomon? Hajlandó felolvasni nekünk a levelet és megadni a szükséges felvilágosításokat?

Hogy ilyen előzékeny lesz vele szemben a Gestapo, azt nem remélte Paul. Ráállt a dologra. Kerschmeer levette kezéről a bilincset, Klaube pedig e szavak kíséretében nyújtotta át neki a levelet:

— Elszakítani marhaság. Hat másolatunk van róla.

Óvatosan, anélkul, hogy elviselhetetlen fájdalmait kimutatta volna, kezébe vette és lassan, határozott hangon olvasni kezdte Stummel levelét.

Klaube közben az előtte heverő másolaton bizonyos szavakat pirossal aláhúzott. Paul meglepő segítőkészsége jókedvre derítette. Ő, a főnök, majd megmutatja munkatársainak, hogyan kell a foglyokat megpuhítani. Íme, ez a hírhedt bolsevista, Steinmetz, is kapitulált előtte, pedig mindenki azt állította, hogy nem lehet belőle kicsikarni semmit. Amikor Paul befejezte az olvasást, Klaube öntelten hátravetette magát a széken és rávert lovaglóostorával az íróasztal lapjára, úgyhogy a játszadozó cica az ijedtségtől felbukfencezett.

— Na, lássuk hát — szólt megbékélten s hangja egyáltalán nem csengett parancsolóan, inkább csak nógatta Pault —, ki írta a levelet?

— Ez nincs benne — Paul éppoly zavartalan nyugalommal felelt, ahogy az imént olvasott.

— De maga azért tudja, nem? — kérdezte még mindig barátságosan Klaube.

— Honnan tudnám?

— Mert magának szól! — hangzott most már keményebben.

— Ezt a levelet nem nekem írták.

— Hát kinek?

— Az áll benne, hogy egy bizonyos Paul nevezetű úriembernek.

— És ki ez a „bizonyos Paul nevezetű úriember"? Mi? — üvöltötte Klaube. Fejébe szaladt a vér s marokra fogott lovaglópálcával állt fekete íróasztala mögött. Paul tudta, mi vár rá. Most, hogy elolvasta Stummel levelét, látta, a Gestapo nem tud vele mit kezdeni, hacsak valaki külön meg nem magyarázza nekik a tartalmát. Egyetlen név vagy hely sem szerepelt benne az illegalitásban felvett „Paul"-on kívül. Ezt viszont a Gestapo nem ismerte. És abból a mondatból se vehettek ki semmit, amelyik úgy szólt, hogy a Hans-gyerek katona Franciaországban, apja pedig folytatja illegális munkáját.

Klaube megint elbődült, de a hirtelen, vad indulattól megcsuklott a hangja és csak valami artikulálatlan nyekergés jött ki a száján:

— Ki ez a „bizonyos Paul nevezetű úriember", mi?

Ebben a pillanatban Kerschmeer már ott is állt Paul mögött. A véreb orra jelezte a közeledő vihart. Rövid, durva mozdulattal rákattintotta Paul csuklójára a bilincset. De akkor sem tudta volna védeni magát, ha nem ilyen óvatosak derék ellenfelei. Sajgó vállperecei miatt képtelen volt felemelni a karját. Klaube orditása után halotti csend ülte meg a szobát. Karl ép szeméből állhatatos pillantás sugárzott Paul felé s ő határozott, világos szavakkal törte meg a hátborzongató némaságot:

— Nem tudom.

Suhogva vágott Paul arcába a korbács. A cica megint összerezzent a zajra, s egyetlen ugrással gazdája karján termett és kapargatni kezdte a ruháját, mintha kérdezné, mi folyik itt.

Csaknem ugyanott érte Pault ez az ütés is, ahol az első. Jóllehet most összeszorított fogakkal várt rá, mégis feltört belőle egy tompa, rekedtes nyögés. Orrán-száján folyt a vér. Sokkal vadabbul égetett ez a második ütés, mint az első, ereje alatt önkéntelenül is hátratántorodott egy lépést. Ekkor meg a mögötte ülő Rantzkébe ütközött; ez — hatalmas testének egész súlyát beleadva — hosszú, oszlopszerű lábával nagyot rúgott Paul alfelébe, amitől előre bukott, s minthogy hátrabilincselt keze miatt nem bírt egyensúlyban maradni, megroggyant a térde és arccal a Klaube íróasztalán álló orchidea-vázába esett. A váza az ütés súlya alatt darabokra tört és összevissza vagdosta Paul nyakát és állkapcsát.

Magából kikelve ordította a vak dühre gerjedt Klaube:

— Te seggfej, te állat! Most még az orchideáimat is szétlapíttatod ezzel a döggel!

És mivel az iskolásfiú módjára elpirult, és bocsánatkérő szavakat hebegő Rantzkén nem tölthette ki haragját, addig verte Paul hátát a lovaglópálcával, amíg fel nem egyenesedett. Gaby talpraugrott és visítozni kezdett:

— Hagyjátok abba, hülyék! Ez a disznó összerondítja az egész szőnyeget!

Majd egyenesen Klaubéhoz fordult, aki ügyet sem vetett hisztérikus kiabálására:

— Nem hallod? Hagyd abba! Hagyd abba! Vitesd le ezeket a striciket a pincébe és csináld ki őket ott! De ne itt! Érted végre?! Ne itt!

Paul igen erős ütést kapott a hatalmas agyag-virágvázától, kó-

vályogott a feje. Összefolyt előtte minden, mintha szürke fátylat borítottak volna a szemére. Nem fogta fel már pontosan, mi is történt vele, csak valami azt súgta neki, hogy nem végződött roszszul az ügy. Annak külön örült, hogy Erich neve kimaradt a játékból. Ez a megnyugtató bizonyosság volt az utolsó gondolat, ami ezerkilencszáznegyvenegy júniusának ezen az estéjén, egyre halványodó tudatán még átsuhant.

— Kész vagy?

— Mhm.

Két jól megtermett ember lépett Paulhoz és minden oldalról alaposan szemügyre vette. Harmadszor tapogatták végig tetőtől talpig. Nem, nincs semmi a zsebeiben. A cipőjében sem. Egyetlen papírszelet sincs nála. Még a zsebkendőjét is elvették. Ruhája azonban frissen tisztított, vasalt, cipője ragyogó, haján és bajuszán látszott, hogy nemrég járta a borbély keze.

— És most jól figyelj rám — szólt a kettő közül az alacsonyabbik. Lovaglóülésben telepedett a székre, s állát a támlán nyugvó karjára támasztotta. — Egy szökési kísérlet lehetőségét minden oldalról megvizsgáltuk. Az első gyanús mozdulatnál lövünk. Tudod, hogy szarunk rá, ha közben pár francia is otthagyja a fogát. Ha megtaláltad a házat, a bejáratától számított nyolc méteres körzetben mozoghatsz. Mi úgy helyezkedünk majd el, hogy ne legyünk gyanúsak a „hölgyednek", de azért elég közel leszünk, hogy egyetlen lövéssel készre csinálhassunk téged. Ha jön a csaj, szép komótosan odamész hozzá és dumálsz vele pár szót. A többi a mi dolgunk. Hogy mit mondasz neki, az nekünk nyolc. Figyelmezteted vagy nem, minket nem érdekel. Egyébként rá is ugyanaz áll, ami rád. Ne szédítsd hát hülyeségekkel, ha egy kicsit is kedves neked az élete. A legeredetibb öngyilkossági ötlet is alma. Látod ott a falinaptáron annak a srácnak a pofáját?

Ezzel az állánál fogva durván a kívánt irányba fordította Paul fejét. Egyidejűleg vadonatúj trencskójának zsebéből játékosan előrántott egy pisztolyt és ültében, szinte célzás nélkül, rálőtt a körülbelül tízméternyi távolságban lógó naptárra. A másik, akit piszkált, hogy a főnöke milyen jól adja a bankot, és aki eddig hátratett kézzel hanyagul egy iratszekrényhez támaszkodott, szintén „odapörkölt" egyet. A kínzások, meg a szinte éjjel-nappal folyó

lövöldözés, amit azért rendeztek a cellájában, hogy idegileg összeroppantsák, teljesen közönyössé tette Pault; még a pillája se rezdült a nagykaliberű pisztolyok dörrenésére. A nagyobbik, ugyanaz a Hartmann, aki a Klaube irodájában lefolyt utolsó kihallgatása alkalmával gyorsírt, a nyakánál fogva a naptár elé lökte Pault.

— Nem lőnek rosszul — jegyezte meg a fogoly.

— Azt elhiszem! Két lövés — pontosan egy helyre — büszkélkedett Hartmann — ezt csináld utánunk!

— Biztos, nem menne — ismerte el Paul.

A két SS-ember golyója valóban csaknem egy helyre talált. A nevető gyerekarc bal orrcimpáját lyukasztották át a lövések és mélyen belefúródtak a falba.

Hátuk mögött kivágódott az ajtó. Előkelő, kék csíkos ruhájában Klaube állt a küszöbön. Jobbjában rövid, fekete géppisztoly.

— Én is jövök utánatok. Nem bízom ebben a csavargóban egy fikarcnyit se. Dupla varrás jobban tart. Na, készen vagytok?

— Igenis, főnök! — s ezzel az ajtóhoz húzták Pault.

A két pisztolyt ismét elnyelte a felöltők mély zsebe, s a két fickónak tágult a mellkasa. Búcsút véve főnöküktől, kicsit megpöccintették kalapjuk karimáját, miáltal fejfedőjük alig észrevehetően feljebb csúszott a homlokukra, bizonyságául, hogy a két fogdmegben buzog az önbizalom és készen állnak mindenre.

Kinn, az utcán, Paul mélyet lélegzett. A verőfényes július levegője a napnak ebben a szakában még hűvös volt, nem járta még át a megpuhult aszfaltról felszálló pára.

Amikor Paul két „testőre" között az első lépéseket megtette a nyártól illatos Avenue Fochon, a Diadalív irányába, hallotta, amint mögötte felbúg és halkan elindul a Delahaye-kocsi, amelyik a villa bejáratánál várakozott. Lassan lépkedett. Talpa még mindig égett, elszokott a járástól. Nem hitte volna, hogy négyheti Gestapo-kezelés így kikészíti, hiszen e téren szerzett már némi tapasztalatot. Akkoriban, Dortmundban, szintén nem kesztyűs kézzel bántak vele. Klaube azonban az elmúlt évek során mestere lett a szakmájának. Ami 1934-ben még rögtönzött durvaság volt, mára tudományos alapossággal kitervelt szadizmussá fejlődött. Mi volt a dortmundi „zeneterem" a párizsihoz képest? Óvoda. Bakot meg csigasort ugyan még itt is használtak, de „legjobb eredményeit" a Gestapo már régen nemcsak testi kínzással érte el. Paulnál a testi

és lelki gyötrés között valahol a középen elhelyezkedő módszer, a „fogorvos" is, kudarcot vallott. Miután a megbilincselt kommunista egyik zápfogának lemeztelenített idegében egy fél órán át hiába vájkáltak a surrogó fúrókészülékkel, új módszerekhez folyamodtak.

Paul a tündöklő, illatozó nyári napból semmit nem vett észre. Lehet, hogy az a hihetetlen belső feszültség okozta ezt, amiben két napja, azóta az óra óta él, amikor egy hajmeresztő, utolsó próbálkozásra szánta el magát. Ki akart jutni minden áron a Gestapo markából.

Ereje utolját összeszedve, emberfeletti erőmegfeszítéssel rugaszkodott neki. Talán a kötelességtudat, hogy — mint forradalmár — a legkilátástalanabbnak látszó harcot sem adhatja fel, már nem is lett volna elég mai merész tettének végrehajtásához. Közömbösen hallgatta azt a hírt is, hogy Annette-et letartóztatták, s a következő napok egyikén, még mielőtt kivégeznék az asszonyt, utoljára szembesítik majd vele. Kínzóinak csak azt hitte el, amiről saját szemével is meggyőződött. Ezt már sikerült elrendeznie magában. Mivel pedig Annette-et nem látta, nem hitt letartóztatásában. Ugyanezen az alapon védte meg magát a katonai és politikai szenzációk erkölcsromboló hatásától is. Már július 9-én — csak úgy félvállról — odavetették neki, hogy Minszk elesett. Mint általában, Paul ekkor is megvetően hallgatott. Tizenegyedikén elébe tették a Minszk elestéről szóló újságjelentést. „Ha magát Moszkvát elfoglaljátok, akkor is elvesztitek a háborút" — felelte nekik.

Fiával történt szembesítése adta az utolsó lökést, hogy ajánlatot tegyen a Gestapónak: hajlandó kiadni nekik egy nőt és egy címet. A felismerhetetlenségig összevert apja előtt két SS-ember közt megjelenő, halottsápadt, némán reszkető Erich csiholta ki már-már kihunyó életkedvének utolsó szikráját. Egy semmiség, a fiú állkapcsának egy akaratos rándulása, alig észrevehető szemrebbenése adta tudtára Paulnak, hogy a fia ebben a pillanatban ugrotta át a mindenre kapható zsoldos és a lázadó között tátongó szakadékot. Bírja rá vallomásra az apját, ezt követelte tőle a Gestapo, különben agyonlövik. Az effajta megrázkódtatásokhoz nem szokott fiatalember valószínűleg már azzal is ment Paul zárkájába, hogy apját megkérje erre. Lehet, hogy el is hitte a hóhérok meséjét s félt a kivégzéstől. De némán, mozdulatlanul, össze-

szorított szájjal állt apja előtt. Hallgatásához bizonyára Paul pillantása is hozzájárult, aki így adta értésére, hogy a Gestapo semmit nem tud találkozásaikról. Amit sok, türelmes és szeretettel teli tanító szavával nem ért el, azt a Gestapo egy csapásra megvalósította: a fiú rátalált apjára. Most már érdemes volt még egyszer elkezdeni a harcot. Nagyon kicsi ugyan a valószínűsége, hogy Klaubét és cinkosait harmadszor is bolonddá teheti, de hogy tétlen heverjen a Gestapo gyilkos kezei közt, míg a szabadulás reményének egyetlen halvány szikrája is pislákol — ez öngyilkosság. Az öngyilkosság pedig fegyverletétel. Ha viszont ma meghal, nyugodt lelkiismerettel hal meg — harc közben.

A szembesítés nyújtotta váratlan lehetőséget nem hagyhatta kihasználatlanul. Neki, aki eddig minden kínzást elviselt, nem esett nehezére, hogy most megjátssza az összeroppant embert: mindent tűrt, de a gondolat, hogy a fiát agyonlövik miatta, kibírhatatlan volt egy apa számára. Ennek az utolsó, idegőrlő kísérletnek a hatása alatt „megtört". Hajlandó egy nevet és egy címet kiszolgáltatni a Gestapónak. Megmaradt az első vallomása mellett: Dél-Franciaországból jöttem Párizsba, hogy megkeressem a feleségemet. Most kész, hogy — a Karlhoz fűződő és már bebizonyított kapcsolatán kívül — felfedje egyetlen politikai jellegű összeköttetését. Egy asszonyról van szó. Ő szerezte neki a *Pariser Zeitung* bizonyos Merlin nevű francia küldönce részére kiállított német nyelvű igazolványt, az ő nyomát szeretné felkutatni. Jól emlékszik: egyetlenegy alkalommal látta, amint a nő az egymással határos nyolcadik és tizenhetedik kerület egyik házába bement. Tőle kapta a létfenntartásához szükséges pénzt is, ebből tudta kifizetni a drága szállodaszobákat, amelyekben éjszakázott; mivel pedig minden alkalommal ugyanott találkozott az asszonnyal, feltehető, hogy ebben a házban van az illegális lakása vagy legalábbis a munkahelye. Minden reggel kilenc óra előtt találkoztak. Azon a bizonyos napon is pontban kilenckor látta őt bemenni a házba. Kedden és pénteken randevúztak, ott, a Monceau-park közelében.

Ma ismét péntek. Reggel fél kilenckor ért a három férfi a Boulevard de Courcelles felől a Monceau-parkba. Vagy száz méterre mögöttük gördült zajtalanul a járda mellett a bordó színű Delahaye.

— Emlékszel — fordult Paulhoz Hartmann — arra a jóképű, fe-

kete hajú franciára, a „szép fiú"-ra, akivel legutóbb összetalálkoztál a „zeneteremben"? Azt itt kaptuk el! Ott, hátul, balra, a mögött a rhododendronbokor mögött. A csacska lélek azt hitte, hogy elvesztettem a szemem elől és a sötétben, a kerítésen át majd szépen leléphet. Micsoda szép kölyök! Megőrülnék érte, ha nő volnék. Tényleg fájt a szívem, amikor utoljára láttam. Biztos, te is emlékszel rá, hiszen ott volt a szemed előtt. Nem fog ráismerni a szeretője, ha egyszer véletlenül kiszabadul...

— Amit erősen kétlek — nevette el magát a másik SS-ember. Még most is ott csengett Paul fülében a fiatal francia ordítása. Vérző ajkával, mély megvetéssel egyre csak azt bömbölte, hogy *Sales boches! Sales boches!** A fiú halálmegvető és gyűlöletet árasztó lebírhatatlan bátorsága a tombolásig dühítette kínzóit. Paulnak végig kellett néznie, amint nemiszervét bottal verik.

Éppoly gyorsan eltűnt Paul tudatából a kép, ahogy felmerült benne. Minden gondolatát az előtte álló döntő eseményre összpontosította.

Itt, a közelben, találkozott egyszer azzal az osztrák katonával, aki a szóró-csoportjában dolgozott. Mikor búcsúzkodtak, a férfi még elmondott valamit gyorsan Paulnak. Van errefelé egy ház — hadarta — amely kiválóan alkalmas arra, hogy veszély esetén egérutat nyerjen az ember. Ahogy akkor Paul felületesen megjegyezte, a háznak két kijárata van, de mégsem afféle üzletház. Feltéve, hogy nincs becsukva a kapu, az ember bemegy, beteszi maga mögött és egy másik utcába jut ki. Ha netán a házmesterné kérdezősködik, akkor az egyik orvos vagy ügyvéd nevét kell bemondani, akinek a névtáblája ott díszeleg a kapu mellett, a falon.

De hogy lehet bejutni, ha történetesen csukott kapura talál az ember? Mint sok párizsi ház kapuján, ezen sincs kilincs. Csengetni kell a házmesternek, az aztán kaput nyit a kuckójából. Lehetetlen mindent előre kiszámítani. Végső kiútként még fennáll a lehetőség, hogy dolgukvégezetlenül távoznak, és ha rá lehet venni a Gestapót, egy másik napon újból próbálkozzanak.

Most fordultak be abba az utcába, ahol a ház állt. A közepe táján levő vásárcsarnokról ismert rá Paul.

— Úgy hiszem — szólt, s közben alaposan körülnézett — ez az az utca.

* *Piszkos németek!*

Érezte, amint a két férfi idegei megfeszülnek, előre meresztik nyakukat s marokra fogják a zsebükben lapuló revolvert.

Paul felismerte a házat. Kapuja csukva. Odaszólt kísérőinek, hogy „valahol" itt, az utca jobb oldalán kell lennie a bejáratnak, amely mögött az asszony eltűnt. Közben hallotta, amint a nehéz francia gépkocsi széles gumikerekei súrlódva pörögnek mögötte az úton. Komoly, feszült pillantással pásztázta végig a házsort. Azt kellett most kitapogatnia, mennyi mozgási szabadságot engednek neki a fickók. Mintha teljesen szabad ember, nem pedig két lövésre kész revolver és egy géppisztoly céltáblája lenne, fesztelenül odalépett az egyik ház bejáratához, megnézte a névtáblákat, végigmustrálta a kaput, milyen is a színe meg a formája, aztán kimért léptekkel visszaindult a néhány méterrel mögötte várakozó két férfihoz.

— Nem, ez nem az a ház — jegyezte meg és nyílt, gyanútlan szemmel nézett a Gestapo-emberek bizalmatlan arcába. — Nyilván a mellette levő lesz az, amelyiket keresünk. De kérnem kell önöket, hogy mostantól fogva tartsanak kissé nagyobb távolságot, mert a Liesel — ezt a nevet adta a kitalált nőnek — nem gyerek. Ha közvetlenül mögöttem állnak, biztos, már messziről megsejti, hogy büdös a levegő és akkor, agyő — már itt sincs.

E szavaknál Paul olyan őszinte barátsággal tekintett a két gyanakvó szempárba, hogy maga is meglepődött rajta.

— Ne játszd meg magad! Tudjuk mi jól, mit kell tenni. Keresd meg a kapudat, a dumád nem érdekel bennünket!

Paul megint hátat fordított a lesben álló hóhéroknak. Észrevette, hogy csaknem minden bejárat előtt dugig tömött szemetesláda áll. Itt-ott kinyílt egy kapu, s a házmester épp akkor húzta ki a magas, nehéz ládát a járdaszegélyhez. Paul házának bejárata előtt még üres volt a járda. A Boulevard felől közeledő villamos-szemétszállító kocsi száraz zörgése már idehallatszott. Ha semmi nem jön közbe, akkor a következő másodpercekben annak a bizonyos kapunak is ki kellett nyílnia, amelytől már csak néhány lépés távolságban járt. Közelgett a döntő pillanat. Most minden mozdulatának célja volt; kezdve észrevehetetlen fejmozdulatától, amellyel tisztázni akarta: nem tévesztette-e el véletlenül mégis a házszámot, egészen nehézkes lábainak lomha, esetlen lépteiig, amelyekkel az SS-emberek éberségét akarta elringatni, amennyire csak lehet.

Saint Augustin temploma felől nehéz, búgó harangütések hallatszottak. Paul számolt.

Az ötödik ütésbe már másfajta hang is keveredett, s a harangok ünnepies kongása közben Paul lázasan hegyezte a fülét. rekedtes, csikorgó zaj, mintha sima kövön, széttaposott szilvamagok és salakdarabok fölött valami nehéz terhet húznának. A megváltás vagy a halál zaja! Tudta, hogy a kaput a következő pillanatban kinyitják. Még egyszer lassan, csak úgy véletlenül, kísérői felé fordította tekintetét. Szétváltak. Hartmann, mögötte, közel a házhoz, közte és a fenyegető képű gépkocsi között helyezkedett el, társa feljebb ment, túl a foglyukon s a ház bejáratától balra, vagy tizenkét méternyire horgonyzott le.

Most nyitották ki a kaput. Fehér kendős sovány asszonyka, sötétszürke kötényben húzta-húzta nehezen a szemetesládát egy kisfiú segítségével, ki a járdára. Paul már egészen közel ért a bejárathoz. Óvatos, tapogatózó mozdulattal lépett egyet előre és kezét hanyagul zsebre rakva, benézett a kapualjba, hogy még egyszer, utoljára meggyőződjék róla, nem tévedett-e. Már ez egymagában is életveszélyes volt. Éppen ezért utána rögtön hátraíordult, majd egy hatalmas ugrás előre, zsebből ki a kéz, s a súlyos tölgyfakapu máris zárra csapódott.

Csak messziről hallotta már a lövések ropogását, halántéka vadul lüktetett. Kapkodta a levegőt, zihált kegyetlenül, mire elérte a hátsó kijárathoz vezető lépcsőt. Botladozva a falnak esett, majd rohant tovább. Mögötte ordítások hallatszottak, faszilánkok röpködtek a levegőben, ugatott szüntelenül a géppisztoly. Az utca. El innen, de a leggyorsabban. A bordó gépkocsi a következő másodpercekben már besüvölthet a sarkon. Gyerünk az első mellékutcába, balra! Ott nyitva egy kapu. Ide? Nem! Csapdába szaladna. Tovább, tovább! Csakhogy a lába, a térde rogyadozik már. A következő ugrásnál biztosan elvágódik és akkor fel nem áll. Csak még addig a sarkig, ott, aztán jobbra! És utána... utána vége. Az egyik ház falába kapaszkodva meg kellett állnia. Nem vitte tovább a lába... Ott, az a fehér cégtábla: fodrász. Még tíz méter...

Csörömpölve csapódott be Paul mögött az üzlet ajtaja. Belerogyott az egyik székbe. Valószínűleg rajta kívül nem volt vendég a helyiségben. Fehér köpenyes férfi hajolt a kapkodva lélegző, szürkészöld arcú betolakodó fölé. Paul előtt elmosódott a világ, a Gestapóról, meg üldözésről dadogott. Végére ért már az erőinek,

nem tudott kitalálni újabb hazugságot: jöjjön, aminek jönni kell! A fehér köpenyes férfi óvatosan a válla köré fonta Paul egyik karját és egy hátsó szobába vonszolta a meg-megroggyanó ismeretlent.

Mikor magához tért, egy állóóra szabályos, éles tiktakját hallotta a füle mellett. Félhomályos szoba bőrheverőjén feküdt. A mennyezeten súlyos csillár. Sötétzöld selyemfüggönyök fedték az ablakokat. Paul renyhe mozdulattal végigsimított az arcán. Orra és szája közt megtorpant az ujja. Hol a bajusza? Mellette az asztalon ott hevert kalapja, meg egy zöld szemüveg. Vajon merre lehet a fodrász? Az alája gyömöszölt sok vánkosból arra következtetett, hogy megmenekült. Az SS nem vetne neki ilyen ágyat. Lassan nyílt az ajtó. Léptek közeledtek. A félhomályban nem ismerhetett rá a melléje lépő férfira.

— Hogy érzi magát? — kérdezte valaki tőle franciául. Dallamosan, tisztán csengett a hangja.

— Jobban. Sokkal jobban! — köszönte Paul az érdeklődést.

— Akar még aludni?

— Nem, köszönöm. Örülök, hogy ébren vagyok. De ha még pár percig fekhetnék...

— Még órákat, sőt valószínűleg napokat kell itt töltenie.

Paul kissé megrezzent. Talán csak nem?...

Nem, ez a lágyszavú, barátságos francia nem lehet a Gestapo embere; még Pétain Gestapójáé sem.

— Miért mondja ezt? — firtatta Paul.

— Ha belenéz a tükörbe, nem kérdi!

— Olyan kutyául nézek ki?

— Hát...

Zajtalan léptekkel távolodott az idegen. Széthúzta a függönyöket s egy cigarettatárcával tért vissza Paulhoz. Elébe tartotta.

— Köszönöm, most nem.

Odahúzott egy széket a fekvőhelyhez és Paullal szemben leült. Arcát a szobába özönlő fény jól megvilágította. Furcsa mosoly játszott zárt ajka körül.

— Úgy látom, nem ismer rám — indította el a beszélgetést, miután egy ideig szótlanul nézte Pault.

Összehúzott szemmel, figyelmesen méregette Paul a fiatal, karcsú franciát. Ezzel a barátságos, kicsit fölényeskedően udvarias mosollyal már találkozott valahol. Szúrós, enyhén ferdevágású

szemének hűvös világoskékje, hosszúkás, finom alakú feje és orra, magas fehér homlokára hulló laza fekete haja és mindenekelőtt vékony, kissé gúnyoros szája azt sejtette Paullal, hogy a francia arisztokrácia egyik tagja ül előtte.

— Tényleg nem ismerek önre. Pedig már láttam valahol.

— Át is adtam önnek akkor a névjegyemet.

Kitől kapott ő névjegyet valaha is? Megvan! Most ébredt fel benne az emlékezés. Persze, persze!

— Az aisne-i erdőben — igaz?... Na... itt van a nyelvemen... azt tudom, hogy hadnagy volt...

— Gabriel Donnedieu hadnagy — s megbiccentette a fejét.

— Azám! És Fifi?! Vele mi van? — aztán hirtelen észbekapott. — Bocsásson meg. Udvariatlan vagyok. Nem tudom, hogy kerültem ide, mióta tartanak itt. Semmiről nem tudok és még csak meg se köszönöm...

— Ugyan, szót se róla! Fifi pedig jól érzi magát. Biztonságban él Délen. Agysebe meggyógyult.

— És mi a helyzet a fronton?

— Melyiken?

— Hát az oroszon!

— A várakozásnak megfelelően rossz. Még rossz. — A francia alig látható vállrándítása nem kerülte el Paul figyelmét.

Most vette észre, hogy a külső világ jelenségeinek megértéséhez hosszú másodpercekre volt szüksége. Fájt még a lába, a feje, a válla. Egyetlen kívánsága, hogy mozdulatlanul fekhessék. De hogyan került ebbe a lakásba? Érezte, hogy valami feltétlenül kikívánkozik belőle. Csak ne esnék olyan nehezére a beszéd. Mielőtt kimondta volna, minden mondatot háromszor is végig kellett gondolnia, elejétől végéig.

— Szeretnék köszönetet mondani... — kezdte vontatottan, a szavakat keresve. Azt azonban még most sem tudta, miért is kell köszönetet mondania. A francia vagy a véletlen hozta ide? — Ön nagy veszélynek teszi ki magát azzal, hogy itt tart.

— Vannak emberek, akiket untat a veszély nélküli élet. Másoknak meg nyomósabb okuk van a hasonló játékra. Ami viszont engem illet, csak akkor hiszek a veszélyben, ha saját szememmel látom.

Valaki halkan kopogott.

— Tessék! — felelt a hadnagy, anélkül, hogy megfordult volna.

A szoba sötétjéből nagyon szép nő bukkant fel és tálcával a kezében az asztalhoz lépett.

— Mademoiselle de Rouvière, kedves barátnőm. Megbízhat benne. Semmi titkunk nincs egymás előtt. Erről jut eszembe: az ön Fifijének még ma sem ismerem a nevét.

A fiatal nő megterített tea-asztalkát húzott Paul ágya mellé.

Szívélyes, csakhogynem anyai mosollyal kérte, egyék valamit.

A forró, erős, jól megrumozott tea végigjárta Pault, meglazította tagjait és nyelvét is. Rouvière kisasszony odaült egy székre francia barátja mellé és aggódó csodálattal nézegette Pault. Donnedieu elnyomta égő cigarettáját a fekete márványhamutartóban és kezébe véve a nő kezét, dallamos, kimért hangján beszélni kezdett:

— Röviden el szeretném mondani önnek, hogyan került ide, és volna egy tanácsom is az ön számára. Borbélyom, ez a derék hazafi, vagy három órával ezelőtt idejött hozzám és elmondta, hogy boltjának hátsó szobájában egy ájult idegen fekszik, aki, a jelek szerint, a német rendőrség kezéből szökött meg. Szegény feje, nem tudta, mit kezdjen önnel. Rólam viszont tudta, hogy gyűlölöm megszállóinkat. Gyanítja esetleg azt is, hogy nem érem be ennyivel. Átmentem hát, hogy megnézzem az illetőt, s önre ismertem. A barátom közben, attól tartva, hogy a rendőrség esetleg az ő üzletét is átkutatja, leborotválta önről a bajuszt és ezt a zöld szemüveget akasztotta a szemére. Rouvière kisasszonnyal együtt, hármasban, aztán a hátsó udvarokon át idetámogattuk önt. Hál' isten — nevetett fel Donnedieu — nem lakom messze a borbélyomtól, mert a lába bizony többször felmondta a szolgálatot. Itt nálam biztonságban van, már amennyire jómagam biztonságban vagyok.

Megállt és noszogatta Pault, igyék még egy csésze teát. Aztán, ajkán azzal a különös, kicsit fölényes, kicsit gúnyos, alig-alig észrevehető mosollyal, folytatta:

— A története nem érdekel. Nem óhajtok tudni önről semmit. Nyilván egyik illegális ellenálló mozgalom tagja. Feltételezheti rólam is ugyanezt. Magától értetődik, hogy francia létemre Hitler ellenségét szövetségesemnek tekintem és segítek neki. Tanácsom pedig a következő: maradjon itt nálam, amíg minden szükséges lépést meg nem tettem, hogy biztosan átjusson a déli zónába. Fifi idejében még könnyen ment, ma már valamivel tovább tart. Meg-

adom majd az egyik dél-franciaországi emberünk címét, az tovább segíti. Amennyiben bizonyos okoknál fogva, amelyekhez semmi közöm, nem találná ezt helyesnek és további segítségem igénybevétele nélkül óhajt távozni a házamból, csak egyre kell megkérnem, mégpedig arra, hogy a sötétség beálltát várja be és az első kétszáz métert csak az általam kijelölt útvonalon tegye meg.

Paul ebben a testi állapotában úgy érezte, hogy még ötpercnyi gyaloglásra is képtelen. És különben is megbízott a francia férfiban. Meg hova is menne? Egyik lakása sem nyújtott biztonságot. Nem vitás, a Gestapo fogcsikorgatva keresi minden fellelhető nyomát. Aztán meg egy huncut fillérje sem volt, nem szólva legalább egyetlen valamirevaló igazolványról.

Így kimenni a nyílt utcára felelőtlenség lett volna.

Köszönettel elfogadta hát Donnedieu ajánlatát, házigazdája azonban szavába vágott:

— Rouvière kisasszony majd rendbehozza a szobáját. Ami pedig az étkezést illeti, be kell érnie azokkal a nyomoradagokkal, amelyeket a megszálló hatóságok rendelkezésünkre bocsátanak. Különleges esetekre van egy kis vastartalékom. Az ön esete is ilyennek számít. Nem hal éhen.

Mielőtt visszavonult volna, hogy Pault Rouvière kisasszony gondjaira bízza, a német még egy kérdéssel fordult francia barátjához:

— Miért mondta az imént, hogy az orosz fronton a helyzet „a várakozásnak megfelelően" rossz?

Donnedieu, aki közben felállt és odébbtolta a székét, feltűnő gyorsasággal fordult Paul felé:

— Mást várt talán? — kérdezte vissza rövid hallgatás után, s mintha szándékosan tartotta volna a kis szünetet.

— Meg vagyok győződve róla, hogy a Vörös Hadsereg megveri a támadókat — vágta rá határozottan Paul.

— Örülnék, ha osztozhatnék a meggyőződésében — szólt a másik. — Én inkább az Egyesült Államok hathatós segélyküldeményére számítok. Azt ugyanis már elképzelhetőnek tartom, hogy ennek segítségével döntő módon meg lehet gyengíteni Keleten a német hadsereget. Így az angol birodalom hozzájut majd ahhoz a nagyon szükséges lélegzetvételnyi szünethez!

— Ön szerint tehát az oroszok nem győzhetik le Hitlert?

— Nem! — szökkent ki belőle a gyors válasz és Paul mindenben fogadott volna, hogy majdnem kicsúszott a száján egy „hál' isten" is.

Egy hetet töltött Paul a franciánál. Ritkán látta Donnedieu-t. Ellenben sokat beszélgetett Rouvière kisasszonnyal, aki — Paul meglepetésére — igen nagy figyelemmel hallgatta fejtegetéseit a Vörös Hadsereg és a világ minden más hadserege közti különbségekről.

Amikor pedig — egy hét múltán — a francia átnyújtott neki egy hamis személyazonossági igazolványt és a pontos útitervet is megbeszélte vele, Paul már testileg is annyira rendbejött — mindennap tornászott és szoktatta lábát a járáshoz — hogy joggal hihette: vállalhatja a veszélyes utazás fáradalmait.

Egyik augusztus eleji napon, két esztendővel azután, hogy utoljára illegálisan átlépte a Rajnát, eltávozott a franciák megszállt fővárosából.

7

JELSZÓ: BALTHASAR

A szántóföld peremén, ott, ahonnan a hegy lejtje csaknem függőlegesen esett a meredek hegyi út szűk kanyaraira, egy csoport paraszt álldogált szótlanul. A völgyet kémlelték. Odalenn, a hosszúra nyúló hegyhát árnyékában, hosszan kígyózott az út fehér, enyhén tekervényes vonala. Hogy a völgyteknőbe lebukó novembervégi nap élénkpiros sugarainak vakító fényétől szemüket megóvják, az asszonyok tenyerükből ellenzőt fomáltak, a férfiak meg mélyen szemükre húzták foszladozó, poros kalapjukat. Szétterpesztett lábbal, kezüket mélyen zsebre fúrva, mint durván mintázott fafigurák, álltak a mozdulatlan parasztok.

— Halljátok őket?

— Énekelnek!

Dideregtek az asszonyok. Naplemente után csípős hideg szallt

fel a völgyből. A férfiak — irhabekecseikben — könnyebben bírták.

A völgyi út egy része elfeketedett. Lassan, féreg módján, tekergőzött rajta egy fekete csík a völgyet lezáró ódon, tenyérnyi, békességes, de mégis rátarti városka felé, amely lábuknál elterült. A távolból idegen katonanóta foszlányai szűrődtek át a levegőn. Susmorgásba fogott a kis paraszt-csapat.

— Csak nem vetőmagot rekvirálnak?

— Vagy tán a krumplimat viszik?

— Fogytán a vajunk is!

— Csak nehogy bekvártélyozzák valamelyiket hozzám!

— Látott már valamelyikőtök németet?

— Igen, a múlt háborúban!

Ahhoz már egyikük sem volt elég fiatal, hogy ebben a mostaniban részt vegyen. A fiaik viszont vagy fogságban sínylődtek, vagy kényszermunkára hurcolták őket Németországba.

— Mit akarnak itt, a mi hegyeinkben?

— Zabálni! — vágta rá az egyik asszony. — Ez talán semmi?

— Akkor ugyancsak rossz helyre jöttek! Tőlünk már nincs mit elvenni!

— Adná isten, hogy igazatok legyen. De a sógorom szerint ezek még ott is felkajtatnak valamit, ahol a magunkfajta ember már éhkoppon marad!

Lassan oszladozni kezdtek, ki-ki a maga sovány, szürke kis gazdasága felé vette útját a kopasz tarlón át, gondterhelten, nehézkesen.

Sűrű füstgomoly terjengett a sötét, alacsony parasztkonyha mennyezete alatt. Nagy, fekete fazékban, a nyílt lángon, tejet forraltak. Szalonna és sültkrumpli átható szaga terjengett a nagy, kerek asztal felett, amikor kivágódott az ajtó. A német tábori csendőrség két altisztje és három közlegénye lépett a helyiségbe. Az asztalt körülülő hét ember meglepetten fordult a betolakodók felé. A gazda, szikár, hófehér hajú, bozontos bajszú, mogorva paraszt, aki legszívesebben naphosszat hallgatott, nagy zajjal állt fel a helyéről. Üdvözlésként valami nyers brummogó hangot hallatott. Az egyik altiszt, tört franciasággal, a jelenlevők igazolványait kérte. Egyik-másik emelkedett is már, hogy kihozza szobájából a

papírjait, de az altisztek visszaparancsolták őket a helyükre és egy katona kíséretében azt a társukat küldték az igazolásokért, aki a sajátját már felmutatta. Mindegyik igazolványt tüzetesen megvizsgáltak. Fáradozásuk eredménytelen maradt s ezért az egyik altiszt ingerülten így fordult az egész idő alatt mozdulatlanul álló öreg paraszthoz:

— Maga külföldieket is dolgoztatott a gazdaságában. Azok hol vannak?

— Visszamentek a munkásszázadhoz.

— Mind?

— Mind.

— Mikor?

— Tegnap este, meg máma reggel.

— Hány külföldi volt itt?

— Annak előtte hat.

— De most.

— Négy.

— Mind zsidó?

— Azt én honnan tudjam?

— Hogyhogy?! — bömbölte el magát az altiszt. — Maga nem tudja, hogy zsidókkal vagy árjákkal dolgoztatott?

— *Je m'en fous, pourvu qu'ils travaillent!* — hadarta az öreg.

— Beszéljen lassabban és érthetően! Mit mondott?

— ....

— Ismételje meg, hallotta?!

Hangtalan mosoly szaladt az asztal körül, amikor a gazda megismételte:

— Fütyülök rá. Fő, hogy dolgozzanak.

— A zsidók nem tudnak dolgozni — nyilatkoztatta ki az altiszt. — Azok csak lógnak, meg szabotálnak! Ezért viszik őket most vissza a munkásszázadokhoz. Különválasztják a többitől és viszik őket, ahonnan jöttek: a gettóba — Lengyelországba.

Erre a paraszt rázni kezdte a fejét:

— Akkor nálam egy zsidó se volt, mert egyik se a lengyel gettóból jött!

— Maga hatökör — sziszegte németül az altiszt. — Mióta a ruszkik nem futnak már úgy, meg a plutokraták partraszálltak Afrikában, nagyon nagy lett errefelé a zsidók pofája. Azt hiszik, hogy az amerikaiak majd kihúzzák őket a pácból!

— A zsidókat? — érdeklődött a gazda.

— Hát! Ki mást?

— Én ugyan nem értek a politikához — felelte az öreg és egyre csak rázta a fejét — de itt mindenki azt beszéli, hogy minket segítenek majd az amerikaiak.

— Ki mondja ezt? — dühöngött az altiszt.

— Mindenki.

Az asztal körül üldögélő férfiak, könyökükkel meglökve egymást, a kihűlőben levő sültkrumpliról suttogtak és nagy csörömpölés közben enni kezdtek.

Közben az altiszt észbekapott, hogy neki tulajdonképpen határozott megbízatása van. Semmi értelme, hogy odaálljon vitatkozni ezzel a tökkelütött paraszttal olyan dolgokról, amiket úgysem ér fel ésszel. Megvető hangon ráparancsolt hát a gazdára:

— Ne jártassa annyit a száját! Inkább azt mondja meg, hogy hívták azokat az embereket, akik itt dolgoztak?

Az öreg odament a falinaptárhoz. Régimódi szemüvegét körülményesen az orrára biggyesztve, lapozni kezdett visszafelé: napot nap után, hetet hét után, hónapot hónap után végignézett.

Csak mikor a várakozó altiszt barátságtalanul felmordult, akkor kezdte sorolni akadozva a nyelvének szokatlan, idegen neveket:

— Kurt Freund, Wilhelm Gobel, Jacob Eisenstein, Isidor Kahn.

— És ezek nem zsidók?!! — szólt gúnyosan kísérői felé az altiszt. A franciának csak ennyit mondott:

— *Tous juifs!* — Mind zsidó!

Az csak rántott egyet a vállán, visszadugta mellényzsebébe a szemüvegét és határozott hangon így válaszolt:

— Nem hinném! Hiszen ezek németek. Egyik még képviselő is volt maguknál...

— És hol vannak most ezek az emberek?

— Azt én nem tudom.

— Az előbb még azt mondta, hogy valamennyien visszamentek a századukhoz.

— Hát akkor biztosan ott is vannak.

— Mi az, hogy „biztosan"?

— ....

— Szóval, maga se hiszi, hogy ezek igazán oda mentek vissza.

— Én mindent elhiszek, amit nekem mondanak.

Egyesek már befejezték az étkezést. Felálltak, hogy kimenjenek a konyhából, de a katonák útjukat állták. Az altiszt rámutatott a két legfiatalabbra:

— Maga, meg maga — szólt — velünk jön a kaszárnyába. A maguk évfolyamát már régen felszólították, hogy menjen Németországba munkaszolgálatra.

A két fiatalember tiltakozott. Tizennégy nap haladékot kaptak — mondták, de az altiszt gorombán a szavukba vágott:

— Nem érdekel! Ha a francia csendőrség azt hiszi, hogy bolonddá tehet bennünket, téved. Jönnek velünk, úgy, ahogy vannak. És kész! Maguk meg — fordult fenyegetően a tábori csendőr a parasztokhoz — kötelesek azonnal jelenteni, ha valamilyen emigráns csavargó tekereg itt a közelben. Jegyezzék meg jól: a chanaci munkáscsoport minden egyes külföldi tagját ellenőrzés miatt visszarendelték a századához. Egyetlen paraszt se dolgoztathat ilyen egyént. Meg vagyok értve?

— Azt hiszem.

— Nahát! És most egy másik kérdés.

Ezt azonban már változott, előzékeny, csaknem kérő hangon mondta:

— Nem volna egy kis vaja meg pár tojása az embereim számára? Hiszen tudja, hogy a katonakoszt elég sovány, meg kevés is. Egy kis pótlás nélkül nemigen boldogulunk...

Amikor az öregnek erre a szeme se rebbent, csak tetőtől talpig hidegen végigmérte az idegen katonát, a csendőr egy marok francia pénzt húzott elő a köpenyzsebéből és számolatlanul odavetette az asztalra. A francia azonban nem moccant. Hallgatott. Mereven a német szemébe nézett. De az nem sokáig állta a pillantását, a csend is ingerelte. Dühös kézmozdulattal marokra kapta a pénzjegyeket, begyömöszölte őket a zsebébe, majd, egy peckes hátraarcot vágva, olyan hangos parancsokat osztogatott a katonáinak, mintha süketek lennének. A másik altiszt közben egész idő alatt azt a kis parasztlányt bámulta sóvárgó szemmel, aki a konyha végébe húzódva, egy mosóteknő mellett állt. Most őt is durván felrázta álmodozásából a kollégája és a karjánál fogva húzta az ajtó felé.

A két fiatal francia, a német katonák között, lehajtott fejjel lépett ki az udvarra.

Amikor az ajtó bezárult, s a kéretlen látogatók s áldozataik lép-

teinek hangja beleveszett a fekete december-este csöndjébe, minden szem Paulra irányult, aki még ekkor is ott ült az asztal mellett, előtte félig elfogyasztott vacsorája.

1942 decemberének ezen az estéjén igen fontos elhatározásra jutottak Paul és társai. A szövetségesek észak-afrikai partraszállásának napján Paul tisztában volt azzal, hogy a megszállt és a meg nem szállt Franciaország kormányának befellegzett és az ország egész területén kiélesedik a politikai és a katonai harc.

Ugyanakkor a világtörténelmi jelentőségű sztálingrádi győzelem előrevetődő fényét már ezekben az istenhátamögötti kis délfrancia parasztgazdaságokban is meglátták. Az eldugott kis megyeszékhely, Mende, ódon, sárgásszürke falai közé német helyőrség, egy parancsnokság és az SD egy osztaga költözött. Pedig a lakosság abban reménykedett, hogy megmenekedhet valahogy a megszállás elől. Csak rövid ideig tartott az a bizonytalanság, ami kezdetben mindenütt elfogja az embereket, ahová először teszik be németek a lábukat. A kíváncsiskodás meg egy bizonyosfajta készség, hogy azért majd csak megférnek valahogy a megszállókkal, hamar elszállt. Néhány napra rá, hogy a városka egyetlen valamirevaló szállodájának termeiben megrendezték az első „tiszti estély"-eket, sor került az első letartóztatásokra is. Az SD urai egy-kettőre elhajították az udvariasság álarcát és most már szinte naponta feltúrták a rendőrség, a csendőrség és a külön Pétain rendelkezésére álló, úgynevezett mozgógárda irattárát. Napirenden voltak a házkutatások, rekvirálások, áthelyezések, elbocsátások; gyorsírással jegyezték a papok prédikációját, a kálvinista egyházközség lelkipásztorainak működését pedig árgus szemmel figyelték. Tovább csökkentették a már amúgy is nyomorúságos élelmiszeradagokat. „Felvásárolták" a kemény, sziklás talaj soványka termését, azaz néhány mit sem érő papírmárkával kitörölték a paraszt szemét. Egész életükre ólmos súllyal nehezedett az idegen zsarnokság.

Paul élete most megint komoly fordulat előtt állt. Hogy ma este elkerülte a letartóztatást, azt a puszta véletlennek tulajdonította ő is, akárcsak francia hegyiparaszt-barátai. Személyazonossági igazolványa ezegyszer még kiállta a próbát. De mi lesz legközelebb? Ha netán elrendelik, hogy új névjegyzéket kell készíteni a lakosságról, s így az igazolványt kiállító hatóságnál is utánanéznének egy kicsit az ügynek, ez a fontos papír is értékét vesztené. Így

hát, annak az esztendő előtti augusztusnak a napja óta, amikor Párizsban megszökött üldözői elől és Északról idemenekült Délre, Paul életében is be kellett következnie a második nagy változásnak. A szökését követő első hetek, amelyeket Annette faluja közelében, Limoges mellett, egy fűrésztelepen töltött előmunkásként, képzeletében már rövid napokká zsugorodtak. Akkoriban persze még nem heverte ki a kínzásokat. Az asszonyával való találkozását követő órák úgy rohantak, hogy még az elmúlt év minden élményét sem tudták egymásnak elmondani; nemsokára ezután Annette-et letartóztatták, mert „részt vett a betiltott Francia Kommunista Párt egy helyi csoportjának újraszervezésében" és a franciák hírhedt rieucrosi női-internálótáborába szállították, Mende közelébe. Már Pault is erősen figyelte egy rendőrspicli, mert gyakran mutatkozott Annette társaságában, de üzemvezetője még idejében figyelmeztette a veszélyre.

Ezután egyenesen ezek közé a hallgatag parasztok közé jött Paul. Annette tábora itt volt a közelben. Antifasiszta nőkkel, meg a németeknek kiszolgáltatott, letartóztatott vagy megölt kommunisták feleségével zárták össze az asszonyt. Emellett Mende-tól alig 25 kilométernyire tartózkodott — mint kikülönített munkáscsoport — Paul egykori századának maradványa. Így hát kettős feladatot kellett Paulnak megoldania. Gondoskodni a letartóztatott nőkről, bejuttatni hozzájuk a legújabb rádióhíreket, meg egy kis élelmet keríteni nekik a környékbeli parasztoktól, egyidejűleg pedig, óvatos, kerülő utakon, ismét kapcsolatot teremteni a régi századából való barátaival és bajtársaival. Néhány hónappal ezelőtt elérte, hogy három legjobb bajtársát kikérte munkára az a gazdaság, ahol ő maga is dolgozott. Amikor pedig egy negyedik emberre is szükség lett, Paul Balthasárt szerette volna mindenáron a csoporthoz felhozatni, de beteg volt a cukrász és kisegítő-szolgálatban szakácsként működött a chanaci törzstáborban. Így került a Mende melletti gazdaságba Kahn nevű zsidó bajtársuk. Hogy Paul tulajdonképpen kicsoda, azt csak a négy villerboni meg aisne-i régi barátja tudta.

A rieucrosi női táborban pedig csak Annette ismerte azt az embert, aki holdtalan éjszakákon élelmiszercsomagokat csempészett be nekik, ott fenn, az erdőben húzódó szögesdróton át, meg hírekkel is ellátta őket. Paul volt a kapocs a munkásszázadok német internáltjai s a koncentrációs tábor nő-lakói között is.

Hirtelen az a kósza hír ütötte fel a fejét, hogy a nők táborát másik megyébe, egy Gaillac nevű helység szomszédságába helyezik át. Ugyanezekben a napokban, egyik éjszakai találkozásuk alkalmával, közölte Annette Paullal: a francia kommunista nők táborbeli bizalmija illegális pártvezetőségétől utasítást kapott, hogy a politikailag legrátermettebb hat elvtársnő szökését azonnal szervezze meg. Szerencsére a nőket nem német módra őrizték a franciák, s így a hézagos drótsövényen át Annette kisurranhatott a hegyoldal sötét erdejében várakozó férjéhez. Annette is a hat nő közé tartozott. Párizsba irányították illegális munkára.

A szökés minden nehézség nélkül sikerült, s Paul már kétszer is kapott hírt a fővárosból, hogy Annette jól érzi magát, dolgozik. Utolsó találkozásuk alkalmával Paul nagyon a lelkére kötötte, ne becsülje le azt a kettős veszélyt, ami odafent fenyegeti. Nemcsak a vichyi francia bábkormány fasiszta kopói lesznek a nyomában, mert megszökött a táborukból, hanem a Gestapo is kerülgeti majd, hiszen egy szökött német antifasiszta feleségéről van szó. Annette megfogadta, hogy nem lesz könnyelmű, és semmi körülmények között sem látogat el anyjához vagy Jacquinot asszonyhoz.

Egyidejűleg Paul náciellenes németek segítségével megszöktetett Rieucrosból három német kommunista és egy ismert szocialista nőt. Már mindent előkészítettek egy következő, hasonló akcióra, az időpontját is megszabták, amikor a tábort, a tervezettnél korábban, állig felfegyverzett csendőrök szigorú őrizete alatt elszállították Gaillacba. Ugyanekkor — gyanús módon — visszarendeltek néhány német munkaszolgálatost is a chanaci törzstáborba. Paul rögtön sejtette, mi készül: nagyarányú razzia a német politikai emigráció még fellelhető tagjai ellen. Közben minden Németországból menekült zsidót, akire a környéken csak rátaláltak, francia csendőrszuronyok közt, Chanacba irányítottak. Paul nem ringatta magát illúziókban ezeknek a szerencsétlen halálra ítélteknek a sorsát illetően. Képtelenség volt idejében megmagyarázni minden egyes zsidó bajtársuknak, hogy százszor inkább vágjanak neki, akár minden előkészület nélkül is, a szökésnek, mert sokkal könnyebb elviselni az ezzel járó nehézségeket és megpróbáltatásokat, mint azt a kínszenvedést, ami Lengyelországban vár rájuk. Elkeseredésükben, esetleg tájékozatlanságuk miatt vagy kellő akaraterő híján, mégis sok zsidó menekült jelentkezett a chanaci törzstáborban. Ettől a pillanattól kezdve aztán alig volt

menekvésük. Paulnak és barátainak azért sikerült jó néhányukat elhelyezni az ezer méternél is magasabb fennsík távoleső parasztgazdaságaiban. Ezek a nem zsidó, de politikailag felettébb gyanús egyének listáján szerepeltek. Gobel is elrejtette néhány veszélyben forgó bajtársát egy katolikus értelmiségi család segítségével. Így talált menedéket Eisenstein Paul, Kahn pedig Gobel révén. Kurtot és Gobelt visszarendelték a törzstáborba. Negyvennyolc órával a német tábori csendőrök megjelenése előtt kézbesítették nekik itt, a gazdaságban, a parancsot. Abban megegyeztek, hogy semmiképp sem teljesítik, noha Gobel nem tudta, kihez is forduljon segítségért, Kurt meg csak morgott, ha efelől faggatta. Folyton csak azt hajtogatta, hogy „én tudom, hova megyek".

Ezen az estén, mialatt a különben hallgatag paraszt szóval tartotta a tábori csendőröket, Kurt és Gobel, akik a konyha mögötti szobában kuksoltak, a gabonapadláson át kimásztak az udvarra, s onnan, a hátsó pajtakapun át, a köves hegyiút irányában nekivágtak a földeknek.

A németek elvonulása után a gazda kisebbik fia hozta őket viszsza. Valamelyikük bezárta a kaput. Most pedig az öt francia s a három német ott állt a nagy, kerek konyhaasztal körül, és tanácskozott. Nem sok szót váltottak. A gazda tizenhétéves fia törte meg a csendet. Bátyját meg a cselédjüket vitte el az imént a német.

— *C'en est assez! Y à que le maquis...!* Torkig vagyok! Gyerünk a maquis-ba!

— Nagyon helyes! — dörmögte Kurt, összekulcsolt karokkal az asztalra támaszkodva. — Most már legalább magatok is rájöttök arra, amit két éve prédikálok nektek.

Gobel barátian korholta:

— Tévedés, kedves barátom, az utóbbi időben ki sem nyitottad a szád.

— Az lehet; de csak azért, mert már torkig vagyok ezzel a hülye várakozással.

Paul még egy szót sem szólt. Elgondolkozott az utolsó heteken, hónapokon. Akkoriban sem hagyta nyugton a lelkiismerete, amikor Párizsból, a Gestapo kezei közül megszökött.

De most már tudta, mit kell tennie. A véleményére váró Kurtnak, meg a többieknek is ezt mondta:

— Ami két évvel ezelőtt helytelen volt, Kurt, az ma helyes lehet. És megfordítva!

— Ez nagyon bölcsen hangzik, Paul, de — ami az én esetemet illeti — még sincs igazad. Én ugyanis, veled ellentétben, már két és fél éve látom, hogy a német fasizmussal csak úgy lehet leszámolni, ha az ember minden fasisztának szétveri a fejét. És a mai helyzet engem igazol. Nem azt hajtogattam mindig, hogy minden megölt hitler-katona tíz másik németet ment meg, akik holnap a háború céltalan elhúzása miatt menthetetlenül otthagyják majd a fogukat?!

— Kilencszáznegyven júniusában — felelte Paul s szemében apai szigor, szája sarkában látható mosoly ült — nem így vélekedtél, ott, az aisne-i erdőben, amikor azzal a karabéllyal, amit a kezedbe nyomtam, a levegőt lyukasztgattad a német ejtőernyősök bőre helyett!...

Kurt eleinte kakaskodó képpel nézett Paulra, de válaszának végét már lehajtott fejjel, lesütött szemmel fogadta.

A franciák élénk figyelemmel kísérték a két német párbeszédét, mintha csak értenék szavaikat:

— Min veszekedtek? — kérdezte végül a legfiatalabbik s közben hol az egyiken, hol a másikon járt a szeme.

— Nem veszekszünk — felelte Paul és kérges kezével megborzolta a fiú göndör, vörösessző̈ke haját.

— De veszekesztek! — avatkozott a szóváltásba az öreg paraszt. — Nem értek ugyan a nyelveteken, mert az régen volt már, hogy hadifogságban voltam nálatok. És csak egyszerű parasztember vagyok. De azért mégiscsak látom, hogy veszekesztek, mégpedig azon, hogy mentek-e a maquis-ba vagy nem. Igaz-e?

— Körülbelül — ismerte el Gobel, aki most kapott észbe, hogy ő nem gondolkozott még a hitlerellenes harc e változatán. Érdekelni kezdte hát a vita. Tudta, hogy ezzel a kérdéssel neki is szembe kell néznie.

— Azt mondja: körülbelül, ami annyit tesz, hogy igazam van. Ma este a németek elcipelték a fiamat meg a legjobb béresemet. Szörnyű patáliát csap majd az öregasszony, ha megtudja. Hála a mennybélinek, betegen fekszik, így hát néhány napig valahogy eltitkolom előtte. De a németek nemcsak az én ellenségeim ám, hanem kajtatnak utánatok is, és a ti nyakatokat aztán igazán kitekerik. A mieink azért mennek partizánnak, hogy ne hurcolják őket Németországba. Kötéllel tartottam itthon a nagyfiamat, mert

szükségem volt rá a gazdaságban és — tessék — nem elvitték? Tirátok még kutyább sors vár, mint a fiamra meg a cselédemre. Titeket nem tartóztatlak egy szóval se. Menjetek, isten nevében, partizánnak. Majd elleszek valahogyan magam. Egy hízott bárányt is adok veletek, nehogy üres kézzel állítsatok be közéjük. Az aignali maquis — az igen. Ott szolgál a testvérem fia is. Azt meséli, hogy a levegőből dobnak le nekik fegyvereket, meg hogy egy hónapban kétszer dohányt is kapnak. Ha nem volnék már ilyen vén csont, itthagynék biz csapot-papot s mennék veletek én is. Nem élet az már, amikor az ember gyerekinek ölbetett kézzel kell végignézni, hogyan lopják el tőle a saját fiát meg a béresit...

Az öreg közben egészen kimelegedett. Mindaz a sok keserűség, ami hallgatásának hosszú napjaiban felgyülemlett benne, most kitört belőle. Mindannyian őszinte csodálattal nézték, amint hirtelen támadt haraggal így kiáltott:

— De ha egyetlen az isten, akkor egyetlen az igazság is. Az meg már nem igazság, hogy elveszik tőlem a fiamat meg a cselédemet. A legidősebb családom odavan, hadifogságban, a másik eltűnt, biztosan már meg is halt. Mindennap elhajtanak egy jószágot. Négy lovamból csak a legrosszabbik van már idehaza. Adjam be a tejet, a vajat, szállítsak nekik tojást, a tyúkokat meg közben lopkodják, egy csöpp bort se kapok, de adót azt fizethetek, többet, mint, valaha. Ez így tovább már nem mehet és nem is megy! Aki sokat markol, keveset fog! A németek se járnak másként — isten engem úgy segéljen!

— A testvéreimet meg én bosszulom meg! — ugrott fel helyéről a vörhenyes hajú fiú. — Még ma éjjel elmegyek a partizánokhoz. Ha senki se jön, hát magam. Éjszaka jobban rátalálok az útra, mint nappal.

Ezzel leült. Paul átölelte a vállát:

— Nem mész egyedül. Elkísérünk, Vörösróka. Kurt, Gobel meg én. Saint Privasban pedig beszólunk Eisensteinért is.

Gobel szótlanul merengett. Soha senkivel nem beszélgetett eddig a partizánéletről. Néhány hónappal ezelőtt mereven elutasította volna még a gondolatát is. Mindenekelőtt keresztény volt, aki irtózott a háborútól, a testvérharc meg különösen visszariasztotta. Ma este azonban nem tiltakozott ellene. Miért? Valahogy nem találta a szavakat. Jelentékteleneknek, semmitmondóknak érezte a gondolatait. Mit nyomnak a latban az ő istenhittel teli

töprengései az elnyomók embertelen önkénye mellett? Hazudnak, gyilkolnak, csalnak, rabolnak! Ezzel szegezze szembe az elnézést és a megbocsátást?! Amikor amazok egész országokat, népeket és „fajokat" akarnak kiirtani, akkor ő a keresztényi alázatot emelje pajzsul az antikrisztus őrjöngése ellen? Gobel hallgatott s ez azt jelentette, hogy egyetért.

Az öreg közben eltűnt... Mire visszatért, a négy férfi útrakészen állt. Nyakukban egy-egy tömött kenyérzsák, vállukon hurkára hajtott takaró. Az ősz paraszt összekötött lábú, bekötött szájú kövér bárányt akasztott némán Paul nyaka köré, merthogy ő bírta köztük a legtöbbet. A fiatal Vörösróka hosszú mészároskést csúsztatott pokrócszíja alá, a kis parasztlány meg egy-egy szivart dugott mindegyikük kezébe búcsúzóul. Kedvese számára tartogatta őket.

Aznap éjfél körül másodszor zárták be a nagykaput. A négy férfi nekivágott a száraz téli éjszakának.

Óvatos lassúsággal tárta ki Paul az apró ablakot. Jeges levegő csapott az arcába s húzott el mellette, be, a dohos hálókamra felé. Mintha üvegcsengőket rázna valaki odakint az éjszakában. Az egymáshoz verődő telefondrótok zenéje szólt vagy a szél muzsikált az eresz alatt lógó hosszú jégcsapokon — nem lehetett tudni.

Biztosan álmodott vagy szellemet látott az őrszem. Paul nagy vigyázva átgyömöszölte széles vállát a szűk ablakkereten és a tető kiugró része felett a behavazott, kihalt országút sávját kereste. A sápadt, hideg holdvilágnál rápillantott karórájára: két óra húsz! Ki tévedt ebben a kései órában erre az elhagyatott, jéggel borított fennsíkra, ki keresett éppen ebben a világvégi, kihalt gazdaságban menedéket, ahová a kis partizáncsapat befészkelte magát?

No csak! Kop-kop... kop-kop-kop... kop-kop! Ez az ő jelük! De hát mindenki itt van benn a szálláson! Paul törte a fejét s közben éles, sötéthez szokott szemével a ház fala mellett emberi árny után kutatott. Vagy a szomszédos csoportból küldtek fel valakit sürgős ügyben, vagy a francia csendőrség, esetleg egy német üldözőcsapat provokációjáról volt szó. Ismét kopogtattak. Ebben a pillanatban látott meg Paul az egykori lépcsőház kis ajtajának a sarkában egy bebugyolált, mozdulatlan alakot. Egyetlen lehető-

séget látott: mielőtt még észbekapna, be kell rántani a házba s azonnal bezárni mögötte az ajtót. Ha hátul, az udvarban vagy odaát, a csűrben egy csendőrosztag vagy német katonák rejtőznek, azt így hamar megtudhatják, időt is nyernek s egy fogoly is van a kezükben.

Éppoly óvatosan, ahogy kitárta, hajtotta be most Paul az ablakot. Jóllehet nem hitt komoly veszélyben, mégis felébresztette bajtársait: álljanak minden eshetőségre készen. Az őrszem — nála volt mindig a csoport egyetlen karabélya — lövésrekész fegyverrel az ablak mögé állt. Közben a többiek szétosztották egymás közt a tizenöt tojásgránátot. Paul maga lekattintotta pisztolyáról a biztosító zárat és egyedül indult lefelé az ajtóhoz a szuroksötét, hideg lépcsőházon át. Ahogy az utolsó lépcsőfokra ért, megint meghallotta a hét ismerős koppantást. Most is világosan, egyformán hangzott, talán csak kissé türelmetlenebbül. Lábujjhegyen osont az ajtóhoz. Bal kezével a súlyos, rozsdás retesz után tapogatózott, jobbjában pedig revolverének agyát szorongatta. Alig kezdődött megint a kopogtatás, egy hirtelen mozdulattal félrelökte a reteszt s felrántotta az ajtót. Rekedt, fojtott, meglepetéssel teli kiáltás hangzott fel, s rögtön rá egy felvillanó zseblámpa fénye vágott Paul szemébe. Kezét, melyet markolásra készen tartott, hogy az ismeretlent berántsa a lépcsőházba, gyengéd, hideg ujjak kulcsolták át. Várakozástól feszülő hatalmas lendületét ellenállhatatlan, szeretettel teli kézszorítás törte meg. Az a nyájas, alig hallhatóan elsuttogott „Paul" most is éppenúgy hangzott, mint valamikor ott, a Montmartre lépcsőjén, s mint másfél évvel ezelőtt, azon a feledhetetlen augusztusi napon, amikor Annette szobájának küszöbén állt, abban a Limoges melletti kis faluban.

No, a következő napokban kötekedtek is ám Paullal a bajtársai. Azzal ugratták — persze a feleségét is —, hogy több mint egy óra hosszat álltak a jéghideg lépcsőház nyitott ajtajában, míg végül az emberek, abban a hiszemben, hogy főnökük már rég halott, elhatározták, kitörnek a nyilván megszállt erődből. Élénk színekkel ecsetelték, hogy, a felfegyverzett lövésszel az élen, hogyan szaladtak neki a kézigránátot szorongató marcona hadfiak az enyelgő hadvezérnek, aki időről, térről, hidegről s az egész partizánkodásról elfelejtkezett.

Már az első napon, ahogy jobban megismerték főnökük feleségét, egyenrangú bajtársuknak tekintették. Az első órában meg-

szerzett tekintélyét csak elenyésző részben köszönhette annak, hogy Paul felesége. Önálló, bátor politikai harcossal van dolguk, ezt rögvest látták. Ahogy finom tapintatával a „törvényen kívüliek" kemény életének furcsaságait minden okoskodás nélkül tudomásul vette, külön bizalmat és tiszteletet ébresztett a szerény, de magabiztos asszony iránt. Noha átfagyottan, holtfáradtan érkezett közéjük, mégis azonnal kicsomagolta hatalmas hátizsákját, amelynek puszta súlya is megdöbbentette a partizánokat és elismerést váltott ki belőlük. Valamennyiöknek kiment az álom a szeméből, Annette-et akarták hallani.

Legizgalmasabb híre a sztálingrádi csata lefolyásáról szólt. A hatalmas ütközet azon a napon ért véget, amikor az asszony az utolsó nagyobb várost maga mögött hagyta.

— Ez a vég! — kiáltotta izgatottan Gobel.

— Egy hónap alatt talán már otthon is vagyunk — toldotta meg merészen Balthasar.

Mindannyian biztosak voltak benne, hogy a huszonnégy német tábornok és von Paulus tábornagy térdrekényszerítése Hitler háborújának gyors befejezését jelenti.

Paul szótlanul ült. Lesz még alkalom bőven elbeszélgetni a bajtársakkal Sztálingrádról. Attól tartott, hogy a háború még ennek ellenére is sokáig elhúzódik, de ma nem akarta társai pompás hangulatát aggályoskodással elrontani.

Az emberek, megható gondossággal, szalmából, szénából meg saját takaróikból, meleg, puha fekhelyet készítettek Annette-nek, s mikor elaludt, nagy élvezettel sodorgattak abból a jófajta dohányból, amit társnőjük hozott nekik.

Eisensteinre került az őrtállás. Aztán elcsendesedett a sötét szoba.

Üldögéltek s Annette-nek megint csak mesélnie kellett. Telhetetlenek voltak az emberek; hosszú hónapok óta tartó elzártságuk, a teljes egymásrautaltság, az, hogy se rádiójuk, se újságjaik, némelyiküket leverte, elbátortalanította. Azokat az újságokat és röplapokat, amiket Annette hozott, rögtön felhabzsolták, de még ezeknél is sokkal izgalmasabbak voltak az asszony személyes élményei, tapasztalatai és nézetei. Valahányszor azt hitte, no, most már aztán igazán mindent elmondott nekik, újabb kérdés bukkant fel, bi-

zonyságul, hogy még egyáltalán nem elégítette ki társai tudásszomját. A legapróbb részletekig be kellett számolnia arról, hogyan sikerült felhajszolnia férjét ezen az istentől elrugaszkodott, Sevennes-ek közti partizánrejteken, hogyan sikerült kilopóznia Párizsból és kitől kapta meg titkos jelzésüket. Milyen titokzatos módon sikerült neki havon és jégen át, ilyen súlyos teherrel, kíséret nélkül, egyetlen iránytű segítségével megmászni ezt az ezerkétszáz métert?

Minthogy Vörösrókával, meg „Toncsi"-nak elkeresztelt unokatestvérével naponta érintkeztek, már Balthasar és Eisenstein is eljutott addig, hogy — ha valaki lassan beszélt — megértették a francia mondatok értelmét. A két fiatal francia, bármilyen jó barátságban éltek is német bajtársaikkal, már-már kissé elanyátlanodott. Érthető hát, hogy őket különösen fellelkesítette Annette megjelenése. A közös cél teremtette szoros kapcsolatot még csak szorosabbra fűzte köztük a német főnök francia feleségének jelenléte. Paul már partizánéletük első perceitől kezdve igyekezett Vörösrókát lebeszélni arról, hogy — egyetlen szál francia lévén a németek közt — maradjon. Szomszédságukban mindenütt találhat francia csoportokat. Vörösrókát azonban nem lehetett elmozdítani Paul oldala mellől, s nyelvi, sőt részben világnézeti elszigeteltségén azzal segitett, hogy unokatestvérét, Gastont (a „Toncsit") is idehozta az egyik francia partizántáborból.

Annette szavain egyikük sem csüggött úgy, mint éppen ez a két francia fiú.

Miután már mindent részletesen elmondott Sztálingrádról, és ennek a háborút eldöntő csatának katonai-politikai következményeiről, arról beszélt Annette, miért kellett elhagynia Párizst. Egyre szűkebbre húzta körülötte a hurkot a francia Gestapo, mesélte. Kerülő utakon tudomására jutott, hogy anyjának tizenötödik kerületbeli lakásán három álló hétig várta őt egy francia nyomozó, abban a hiszemben, hogy egy titkos látogatása alkalmával lecsaphat rá. Emellett a német parancsnokság alatt álló francia rendőrségnek sikerült befurakodnia abba az ellenálló-csoportba is, amelyben Annette dolgozott. Egyik barátnőjét le is tartóztatták s kiadták a németeknek. A Mont Valérien-erőd falai közt végeztek vele. Ezért kérte csoportjának vezetőjétől, hogy idejöhessen Délre, azok közé a partizánok közé, ahol a férje harcol. Teljesítették is kérését s azzal bízták meg, tudassa a német maquisard-csoport vezető-

jével, hogy több német katona, aki kapcsolatban áll a francia ellenállókkal, szeretne csatlakozni hozzájuk. Mario révén értesült arról, merre lehet Paul, s így teremtett kapcsolatot a kálvinista egyházközség egyik lelkészével. Tudta, hogy Sevennes vidékét főként protestánsok lakják. Egyenes magatartása, nyugodt pillantása bizalmat keltett a papban s megnyugtatták azok a szavak is, amiket Annette a rieucrosi koncentrációs táborban töltött fogságáról mondott neki. Így jutott egy sevennes-i paraszthoz, akinek gazdaságában aztán az egyik francia maquisard-csoport összekötője alaposan kifaggatta. Miután megismertették egy másik partizánnal is, aki Pault személyesen ismerte, közölték vele férje tartózkodási helyét, a jelszót és a kopogás-jelet is, de azt tanácsolták neki, várjon még néhány napot a völgyben, amíg a hegyek közt is csökken kissé a vad hideg. Egy éjszakát meg egy teljes napot töltött el a parasztbernél, s utána annyira kipihentnek és erősnek érezte magát, hogy nekivágott. Igen tüzetesen elmagyarázták neki, merre menjen, sőt szükség esetére még egy iránytűt is a kezébe nyomtak.

A szurdok felső szegélyéig ment is minden, mint a karikacsapás, de itt egyszeriben mély lett a hó s veszélyes, minden lépésnél belesüppedt... De ez most már igazán érdektelen, hiszen itt van és boldogan magára vesz még sokkal nagyobb megpróbáltatásokat is, együtt a többiekkel.

— Párizsról meséljen nekünk! Biztosan sok érdekeset tud. Miért nem mondja el azt, amire mindnyájan kíváncsian várunk: miket élt át az illegalitásban és mit tud a német antifasiszták munkájáról? Mi történt Paul letartóztatása után?

Gobel volt az, aki mindenáron érdekes újdonságokat akart kicsikarni Annette-ből. Hangja megnyerően szólt s ezenfelül még a mosolyával is szinte kérlelte az asszonyt, aki kissé zavartan fordult férje felé. Paul jókedvűen bólintott rá:

— Mesélj csak el nekik mindent nyugodtan, Annette. Ismerik a bajtársak az én párizsi csínyjeimet is.

Balthasar reszelt gesztenyéből, szaharin meg egy kevéske cukor segítségével, tápláló és csaknem ízletesnek mondható süteményt gyártott. Mindegyikük elé odatett egy „gombócot". A keményre sült tésztafáleség nehéz volt, mint az ólom, de legalább megtöl-

tötte a bendőjüket. Idefent nem is érzett még egyikük se amolyan igazi éhséget.

Miközben a vörösesbarna „gombócukat" rágcsálták, Annette elmondta nekik Emanuel történetét, sőt saját öccséről és Prioréról is mesélt egy és mást...

Emanuelre hosszas, már-már hiábavalónak tűnő kutatás után bukkant rá, minden feltűnés nélkül. Paul, a rieucrosi szögesdrót tövében pontosan leírta neki a költő külsejét. Mikor meggyőződött róla, hogy Emanuelt senki nem figyeli, egy félreeső, kihalt mellékutcában odament hozzá és megszólította. Először tette, mintha egy Durand nevű ismerősének tartaná, de már első szavaira Emanuel ferde szemmel azt sziszegte, hogy „hiszen ön Bleichbergné! Nyilván a férjét keresi rajtam. Nézzen utána inkább valahol egy erdőben. Ha még nem halt meg, akkor most is biztosan morzézik a zseblámpájával". Ezzel hátat is fordított neki Annette azonban elkapta a frakkját és megkérdezte tőle, ugyanígy beszélne-e Paul feleségével is? Erre, mint akibe kígyó csípett, úgy fordult meg és félve érdeklődött: „Tán tud felőle valamit?"

— Csak annyit, hogy él és üdvözli magát. Egyébként Annette a nevem.

Soha nem felejti el ezt a pillanatot. A lógázi, sovány fickó a vállára borulva zokogott, mint egy gyerek.

— Ne kérdezzen semmit — szipogta — később majd mindent elmondok magának, holnap, ma este, amikor akarja, csak nem most!

S miután még aznap estére megbeszéltek egy találkozót, végigsimította Annette haját, majd anélkül, hogy körülnézett volna, továbbosont.

Este aztán tisztázta, hogy délelőtti félreértéséről csakis Paul tehet: Villerbonban egyszer azzal mutatta meg neki Annette fényképét, hogy „nézd csak, ez a Bleichberg felesége!".

Aztán sétálgatás közben beszámolt arról, hogy miután július végéig hiába várta Paul visszatértét, megkísérelte egyedül folytatni az illegális munkát. Egy hétig minden jól ment, mígnem egy este beállított a lakásába a Gestapo két embere és orra elé tartva a magagyártotta három utolsó röplapot, így ripakodott rá.

— Warrensdorf, maga a Steinmetznek dolgozik!

A következő hetekre csak homályosan emlékezett. Iihetetlenül megkínozták. Azt azonban már az első órákban látta, hogy

kapcsolatukra vonatkozóan a Gestapónak egyetlen támpontja van, mégpedig az, hogy röplapjaikat azonos gyártmányú gépen írták. Néhány saját készítményű röplapján is Paul kezét vélték felfedezni, amiből rájött, hogy a barátja nincs már a Gestapo markában. A fasiszták szemmel látható gyöngéi megkeményítették a gerincét. Következetesen letagadott mindent, és végső kétségbeesésében a márkit nevezte meg igazának tanújaként. Végül is szabadon engedték, mert a világon semmit sem tudtak rábizonyítani. Ettől a naptól kezdve azonban már nem mert megírni egyetlen röplapot sem és más illegális munkát sem végzett. Szégyellte, hogy így beadta a derekát, szégyellte, hogy fél az elszenvedett kínok megismétlődésétől, mert hiszen azon a napon, amikor Paul a bizalmába fogadta és igazi kommunistának ismerte el, esküt tett magában, hogy követi barátját és — hogy vele vagy nélküle — mindaddig folytatja az illegális tevékenységet, amíg rájuk nem köszönt a szabadság napja, vagy el nem esik a harcban. És most mérhetetlenül bántotta, hogy megszegte esküjét.

Mikor itt egy pillanatra megállt, Gobel elgondolkodó tekintetét érezte magán s látta, hogy Eisenstein szeme hogy ragyog.

Annette öccse, Jean-Louis, a Maginot-vonalban szolgált.

A fegyverszünet után — folytatta Annette — minden ígérgetés ellenére, fogságba vetette őket a német főparancsnokság, de a fiú nemsokára rá megszökött. Egy ideig a gennevilliers-i Gnôme-et-Rhône motorművekben dolgozott. Kétszer megúszta az üzem átfésülését, harmadszorra azonban lebukott. Németországi kényszermunkára szemelték ki, de Jean-Louisnak eszeágában sem volt halálra őröltetni magát Hitler malmaival. Először Párizs különböző külvárosaiban, majd magában a fővárosban bujkált. Röviddel távozása előtt Annette egyszer még beszélt Emanuellel, s a férfi ekkor megmondta neki, hogy átverekszi magát Paulhoz a maquis-ba. Több régi és sok újkeletű oka is van erre. Legfőképpen az, hogy — törékeny testalkata ellenére is — katonát akarnak faragni belőle. Ugyan mondja meg neki Annette, milyen úton juthat el Paulhoz. Ekkor érlelődött meg benne a gondolat — mesélte tovább Annette —, hogy összehozza az öccsét Emanuellel. Jean-Louis már amúgy is régen vágyott a partizánok közé. Biztos, most vannak úton idefelé — fejezte be mondókájának ezt a részét az asszony.

A németek előre örültek régi barátjuknak, a szellemes „házi-

tücsök"-nek, Vörösróka meg Toncsi viszont a francia „szektor" felerősödésén örvendezett, s külön azon, hogy az újonc Annette testvére, hát biztosan remek fickó.

— És Prioréval mi van? — kérdezősködtek az emberek, miután elcsendesedett az öröm hulláma.

— Az ő története nem lélekvidító. — Pár szóval, fakó hangon számolt be róla Annette:

— Nem vitték fogságba, hanem valahol a Bretagne-ban csendőrként állították szolgálatba. A körzetéhez tartozó egyik falu közelében kisiklattak egy német lőszeresszerelvényt, amint éppen az Atlanti-fal felé robogott. Minthogy a tettest a német nyomozóhatóságok nem tudták kézrekeríteni, a lakosság és — különleges büntetőrendszabályként — a csendőrök közül is túszokat szedtek. Priorét, az egykori katonát, Pétain-ellenes gondolkodása miatt már rég nem állhatta a főnöke, s ezért elsőként került rá a neve a túszok listájára. Huszonnégy órával a szerelvény ellen elkövetett merénylet után, ötven másik ártatlan franciával együtt, őt is az egyik németországi koncentrációs táborba szállították. Azóta nincs róla hír. Bretagne-i barátai úgy tudják, hogy mindannyian Buchenwaldba kerültek. Az egész szomorú históriában az egyetlen vigasztaló az, hogy a francia csendőrfőnök azóta elnyerte méltó büntetését. Aljas tette után nemsokára ártatlan kis csomagot kapott a hazaáruló fasiszta: jelképes koporsót küldtek neki ajándékba. Két héten át úton-útfélen becsmérelte a francia ellenállást, amíg a tizenötödik napon, pirkadatkor, meg nem találták a temető falához támasztott hulláját. A francia hazafiak e megtorlása jeges tusként hatott a fasiszták és az együttműködők kis csoportjára. Nyomban utána a legismertebb két hitler-barát már szedte is a sátorfáját és elköltözött a községből. Annette mindezt Mariótól tudta, aki azt a veszélyes feladatot vállalta magára, hogy egy bizonyos rábízott területen az új csendőrséget megtisztítja saját országának és népének ellenségeitől. Mario, ez a marseille-i szájhős, új ember lett. Világnézetét e szavakkal fejtette ki Annettenek: „Az az ország, ahol a fasiszták kezében van a hatalom, mindennap feltartóztathatatlanul lejjebb csúszik a lejtőn. Így láttam ezt a hadifogságom idején Németországban, és így látom idehaza is. A német megszállók meg a mi fasisztáink is, gyorsvonati sebességgel teszik tönkre a hazámat. Minél előbb küldjük őket a pokolba, annál előbb lesz szabadságunk, kenyerünk meg borunk."

— Mikor gondolkoznak végre már a németek is ilyen egyszerűen és logikusan, mint a ti Mariótok! — sóhajtott fel Gobel.

— Logikát meg civilkurázsit csak puskatussal tudsz a mi népünk nagy részének a fejébe verni! — morogta Kurt.

Balthasar, aki az elmúlt két évben sokat töprengett azon, miért mondott csődöt a szociáldemokrata emigráció vezérkara, sőt néha a szociáldemokrácia létét is kétségbe vonta, most szomorúan csóválta a fejét:

— Néha szinte kétségbeesik az ember, ha látja, hogy amikor a világ minden nációja egyre nagyobb erővel feszítgeti a fasizmus bilincseit és azt is végig kell nézni, hogyan szenved és vérzik maga a német nép, de mégcsak meg se próbálja lerázni a nyakáról ezeket a banditákat, akkor...

— Ha ez így megy tovább, te leszel a főszónokunk, hallod-e — ugratta bajtársát Kurt. — Pedig jobban tennéd, ha előbb megtanulnál jól célozni meg a puskával bánni... közben felhajthatsz pár tojást is a gombócsütéshez. Amíg nincs mikrofonunk, amúgyse mész semmire ezzel a dikciózással.

— Nem mindig helyénvaló ám a gúnyolódásod, kedves Kurt — avatkozott a párbeszédbe Paul. — Igenis, itt, fent az erdőben is látnunk kell, hogyan változtatják Európa népei lealjasodott kormányaik háborúját a saját szabadságharcukká. Nekünk is tanulnunk kell ebből, mert végtére mi nem elsősorban katonák, hanem fasisztaellenes politikusok vagyunk!

Ezzel Kurt megint csak nem értett egyet:

— A maquis-ban mindenekelőtt katona az ember, Paul. Párizsban, látod, politikus voltál, és mire mentél vele? Miért vagy ma mégis partizán? Mi? Egyszerűen azért, mert a politizálásod falrahányt borsó, mesélhetsz a német népnek...

— Ha az ember Kurtot hallgatja, azt hiszi, igaza van. De ez csak látszat. Kurt felületes és sajnos, még messze vagyunk attól, hogy egy csavarra járjon az eszünk, pedig az utóbbi időben közeledtünk egymáshoz. Az ugyanis, hogy a mi illegális propagandánk még nem ért el odahaza számottevő sikert, ez csak gyengeségünket bizonyítja, nem pedig azt, hogy egész politikánk elhibázott.

— Ezt nem is állította senki — vágta rá Kahn, az egyetemi hallgató — csupán azt szögeztük le, hogy a német nép képtelen megérteni a helyes politikát és ezért, persze, képtelen ehhez képest cselekedni is.

— Ez pedig nem áll! — szólt határozottan Paul.

— Merész állítás — bizonyítékok nélkül — ragaszkodott igazához Kahn.

— A történelem megtanított már arra bennünket, hogy a helyesen megválasztott időpontban minden nép megérti a helyes politikát! A mi esetünkben sem a nép alkalmatlanságán múlik, hogy nem ért meg bennünket és az sem áll, hogy politikánk elhibázott lenne: jelenlegi hatalmas nehézségeink korábbi hibáinkból és mostani szervezeti gyengeségünkből adódnak. Sokkal jobban szolgálnánk a közös ügyet, ha partizánkodás helyett mindegyikünk a hadsereg, az államgépezet vagy az üzemek egy-egy illegális csoportját tartaná a kezében!

— Nem beszélve arról — állt Paul mellé Eisenstein, aki egy jeges levegőhullám kíséretében most lépett a szobába s kezét dörzsölve, az ablakkeretnek támaszkodott — nem beszélve arról, hogy a katonák kilencvenkilenc százalékának valószínűleg fogalma sincs, hogy német partizánok is léteznek! Ezt is tudtukra kéne adni. A tisztjeik biztosan nem fogják elmesélni nekik.

— Néhányan már tudnak róla — fordult feléje Annette — és ahogy hallottátok, Párizsban várják, hogy csatlakozhassanak hozzátok. Megbeszéltétek már, ki megy eléjük? Azt hiszem, az öcsém majd mond közelebbit is a tartózkodási helyükről meg arról, hogy hányan vannak.

— Majd akkor döntjük el a vitát, ha már mindezeket megtudjuk — felelte Paul.

Mikor Annette belefogott történetébe, Toncsi leváltotta Jacobot az őrségből, s a férfi most bejött a fűtött, párás szobába, hogy átfagyott tagjait kissé felmelegítse.

— Nem jön ki velem, Annette asszony? — fordult Paul feleségéhez. — Úgy hallottam, szeretné megnézni a „kilátótornyunkat".

— Igaz! — nevetett fel Annette, s már terítette is vállára köpenyét.

Aztán a férfi kíséretében felmászott a korhadt falépcsőn s egy padlásszobán át — padlózata egyetlen gerendából állt, amelyen kötéltáncot kellett járni — valamiféle tyúklétrához ért. Ez, a tető egy lyukas részén át, melyen finom porhót fújt be a házba a szél, egy sértetlen kémény testes oldalához vezetett. Délnyugat felől szűk, valószínűtlenül rozzantnak látszó fatákolmány támaszko-

dott a kéményhez. Jacob megmutatta Annette-nek, hogyan kell átbújni a téglafal és a deszkák között, hogy a kémény felső peremére felhúzódzkodhassék. Csak egy személy részére volt hely odafent. Amikor Annette feljutott, meglepetten látta, hogy a figyelőben mozgásra is bőven jut hely és csakugyan az egész környéket pompásan be lehet látni erről a pontról. Tőlük északra a kihalt téli tájon át egyetlen országút húzódott, amelynek még a déli nyúlványát is, több mint egy kilométer hosszan, szemmel lehetett tartani innen. Kelet felé lapályos, enyhén lejtő, vagy ötszáz méternyire elnyúló terepsáv után hirtelen mély völgy felé zuhant az ember tekintete, ahová azonban már nem lehetett ellátni. Nyugaton domb dombhoz, hegylánc hegylánchoz kapcsolódott, míg csak az ég s föld felhőtengerbe nem veszett.

A hideg-kék égbolton fehér foszlányfelhők szálltak feléjük minden irányból. A dermedt, végtelen téli csendességnek hirtelen vége szakadt. Jóllehet semmi sem rezzent, sőt még a jeges szél dudorászása is elült, Annette mégis erős zúgást hallott, mint mikor egy hajladozó fenyőerdő suhog vadul a tavasz elé. Talán azok a gomolyokra szakadozó fehér meg szürke felhőcsomók okozzák, amint az égre törnek? Vagy tán jégtakaróját feszítgeti a lassan felmelegedő földkéreg s zúgva-repedezve most kezdi gyűjteni rohanó csermelyeinek milliónyi cseppjét? Lehet. De meglehet az is, hogy csak Annette halántéka lüktetett idefenn gyorsabban s füle a nagy magasság miatt kezdett zúgni. Jacob felé fordultában jobbjánál egy kampóhoz csomózott kötelet vett észre.

— Ez mi?

A férfi szívbéli örömmel nézte, milyen érdeklődve figyeli a francia asszony a tájat s mustrálgatja közben az ő pompás „kilátótornyát" is.

— A riadójelző! — mosolyodott el. — Ha meghúzza, a levegőbe repül az egész barakk. Minden kézigránát magától felrobban...

— Pupák! — kacagott fel meglepetten Annette s közben kérdően a csűr tetejéről az úthoz vezető drótokra mutatott.

— Csak az áram hiányzik! Drágalátos honfitársaim az egész fennsík telefonhálózatát kikapcsolták. De ha a bajtársak visszaveszik tőlük a Meyrueis völgyét és magát Meyrueist is, akkor megint lesz magasfeszültségünk, világítás és telefon is; ott van ugyanis a legközelebbi erőmű. De úgy hiszem, ezzel egy kicsit még várni kell!

— Én is azt hiszem... És ez itt mi? — kérdezte Annette, egy lapos, négyszögletes kőlapra mutatva, amely a kémény szélén fenyegetően billegett.

— Húzza csak rá a kémény szájára és menjen le a szobába...

— Értem! — nevette el magát megint az asszony. — Védekezés a gyanús füst ellen. Egy pillanat alatt visszanyomja a szobába. Igaz? Ez is a maga ötlete?

— Igenis, nagyságos asszonyom! Szeretném, ha egyszer és mindenkorra megjegyezné magának, hogy a Steinmetz-féle partizánfellegvár minden jó ötletét a Jacob Eisenstein-cég szállítja.

Jacob franciasága, különösen, mikor erőnek-erejével választékosan akart beszélni, mindig nevetésre ingerelte Annette-et. Jókedvének hangos megnyilvánulását azonban Jacob, büszkén, szellemes vicceinek tulajdonította.

Annette dideregni kezdett. Még egyszer körülnézett, s szippantott egyet ebből a furcsa ízű levegőből, amelyen — jeges íze mellett — már érezni lehetett a közelgő tavaszt. Jacob visszakísérte a veszélyes gerenda végéhez, s azután elfoglalta magányos őrhelyét.

Lent, a szobában, égett viasz szaga terjengett. Vörösróka kente a síléceket, amelyeken Kahnnal kettesben Badrioux-ba akartak menni kenyérért, húsért meg zsírért. Az ellátó- és összekötőszolgálatosok „előírásos" fegyverzete: egy pisztoly, hét lövéssel, amit persze a jobbik lövész kapott kézhez, a kísérőnek pedig egy kézigránát. Így az első Vörösrókának, a második Kahnnak jutott. Csakis a legvégső esetben használhattak fegyvert. Mielőtt útra keltek volna, Paul még megbízta őket, hogy közöljenek néhány dolgot a terület vezetőjével, Jérôme-mal: adják tudtára Annette megérkeztét s azt, hogy két másik maquisard-t is várnak. Addig nem térhetnek vissza, amíg Jérôme-mal vagy segédtisztjével nem beszéltek. Tisztázni kellett, hány főben szabják meg a csoport létszámát, mekkora lesz az új fejadagjuk, hogy jutnak dohányhoz és milyen segítséget kell adniok a közelgő tavaszi munkák során a parasztoknak. Pontosan szabályozni kell az egyes csoportok közti összekötő- és jelentőszolgálatot, ragaszkodni az összejövetelek időpontjának betartásához és ki kell építeni a futárszolgálatot is. Szerinte már most ki kellene választani megbízható összekötőket és felderítőket s hozzáfogni a kiképzésükhöz. Tavasszal és nyáron ugyanis erős német- és vichy-fasiszta tisztogató-akciókra számíthatnak.

Nagyarányú büntető expedíciókra kellett felkészülniök. Ezért visszavonulási utakról, új gyülekezőhelyekről, átmeneti szállásokról kell gondoskodniok és alaposan átgondolt védekező-, kitérő-taktikát kidolgozniok. És mindenekelőtt, valamilyen úton-módon, fegyvert, fegyvert, fegyvert! E célból, jó előkészítés után, le kell csapni az elszigetelt csendőr- és milicista-őrszobákra, sőt meg kell támadniok egy-egy német lőszerszállítmányt is. Végezetül, hogy a szomszédos csoportok tapasztalatait megismerhesse, arra kérte Paul Jérôme-ot, adjon neki alkalmat egy személyes eszmecserére. Mindezt Vörösrókának és Kahnnak, indulásuk előtt, szóról szóra be kellett vágni.

Elindulásuk után Annette nekiállt a szennyesnek. Nem volt könnyű munka. Nemcsak azért, mert az emberek rég nem mosták ki rendesen a holmijukat, hanem a vízellátás miatt sem. Sok fát elégettek, míg egy vödörnyi vízre elegendő havat felolvasztottak a tűzön. Miközben az asszony mosott, újabb és újabb hótömegeket kellett felolvasztaniok, hogy legyen tiszta vize. Balthasar azonban fáradhatatlanul segédkezett ebben, Kurt meg szünet nélkül tömte az izzó kályhát. Az utolsó öblítés után Paul csavarta ki a ruhát, mégpedig alaposan, hogy minél előbb megszáradjon. Gobel aztán hátul, az udvar egyik szélcsendes zugában, gondosan kiteregette a hóra az összegyömöszölt fehérneműt. Közben Toncsi a tűzhely körül Kurttal és Balthasarral vitázott készülő krumplilevese miatt. Ha végre pár percre meghódította az izzó kályhalemezt, a sűrű leves mindjárt kozmásodni kezdett. De mégis sikert aratott főztjével.

— Nem nehéz jó levest csinálni, ha van az embernek krumplija, különösen, ha még rápazarolhat egy negyed font szalonnát is! — csipkelődött Balthasar, akinek rendszerint igen szűkös eszközökkel kellett kielégítenie a bajtársak ínyenc vágyait.

Este, mikor az őrségváltás sorrendjét megállapították, Annette követelőzött, vegyék fel őt is a listára, de bárhogy kardoskodott is, leszavazták. Sok olyan feladatot vállalt magára, amit eddig a férfiak sehogy vagy rosszul láttak el, nem járulnak hát hozzá, mondották, hogy tetejébe még őrszolgálatot is teljesítsen. Először Kurtra került a sor. A többiek ezalatt a félhomályban üldögéltek és a délutáni órákban beállt erős olvadás különös zajait figyelték. Csaknem minden jégcsap eltűnt már az eresz alól. Ittott csüngött ugyan elvétve még néhány téli hírmondó, de ezek

is egyre fogytak, egyre átlátszóbbak lettek. Hegyes végükön vízcseppek dagadoztak, hogy aztán kövéren, egy villanással letocscsanjanak a málló hóba. Vidám csörgedezéssel fúrt magának utat az ezernyi kis patak a szürkülő hótakaró alatt.

Paul, fejét tenyerébe támasztva, egy ládán ült. A sors érdemtelen ajándékának tartotta, hogy partizánéletét megoszthatja Annette-tel. De a nyugtalanság, mely hetek óta furdalta, még felesége megjelenése után sem hagyta el. Eleinte Annette-nek hívta ezt a félelmetes, marcangoló bizonytalanságot, most azonban rájött, hogy Erich a neve. Csak ez? Ha becsületes nyíltsággal nézett magába, sok feleletet talált erre a kérdésre: Párizs, az illegális munka, a szaktársakkal, az elvtársakkal folytatott beszélgetések, a röplapszórások, a nagyváros szívdobogása — ez mind hiányzott neki. Leginkább azonban az érdekelte, mi történik a német katonák körében. Idefent minden vitájuk üres szócséplés, ha újból és újból nem vizsgálják meg gondolataikat az élet valóságának fényében. Paul és a német katonák között nemcsak hosszú időbeli és nagy térbeli szakadék tátongott, hanem legfőképpen azt nem tudta, hogyan hatottak rájuk az első súlyos német csatavesztések, maga Sztálingrád! Most kellene belefogni egy hatalmas, semmilyen eszközt nem kímélő propagandamunkába, akkor kierőszakolhatnák a sikert. S neki ott volna a helye, ahelyett, hogy itt, a világ végén, ezek között a hegyek között bujkálva, várná az SS-csapatok támadásait!

És vajon Erichből mi lett? Titokban azt remélte, hogy Annette hoz majd felőle, vagy legalábbis a tartózkodási helye felől, valami hírt. Azt tudta, hogy a fiúból a Gestapo fogházában átélt megrázó percei óta, zsoldos többé nem lesz. Hogy azonban szabadságharcos váljék belőle, ahhoz szüksége lett volna még az ő segítségére. Mit tudhatott Erich az illegális harc különböző fortélyairól? Ifjúi heve és tapasztalatlansága nem taszítja-e az esztelen merészség útjára?

Paul kissé Annette fölé hajolt, aki, akárcsak ő, szótlanul bámulta a hólé permetében fürdő estét. Nem először kérdezte az asszonyt, nem tudott-e meg valamit a chatoui francia elvtársaktól Erich gyalogezredének menetirányáról. Annette csak hangtalanul végigsimogatta széles csuklóját. Attól tartott, súlyos hibát követett el, amikor az öccsét rábeszélte, hogy, Emanuellel együtt, ő is jöjjön ide, Paul csoportjába. Nem a fiát juttatja-e majd szün-

telenül Paul eszébe Jean-Louis? Lehet, hogy nem hagyja nyugton majd a gondolat: íme, Annette testvére is partizán, forradalmár lett, az én fiam meg még talán ma is Hitler zubbonyában tapos idegen népeken. Egyelőre mást nem tehetett, megkísérelte átplántálni férjébe saját meggyőződését, azt, hogy Erich időközben minden bizonnyal utat talál a becsületes emberekhez és csatlakozott is a német vagy külföldi ellenállók egyik csoportjához. Érzése szerint csak így kerülhették el azt az érzelmi válságot, amibe Paul, Jean-Louis-val való napi érintkezése során, belesodródhatott. A férfi ki nem mondott gondolatai a jelek szerint szintén ilyen irányba tapogatóztak. Tompa hangon ez a kérdés buggyant ki belőle:

— Mondd csak, tisztában van Warrensdorf azzal, hogy milyen fáradságos a partizánok élete? Tudod, ugye, mennyire vérszegény meg aztán lúdtalpa van? Kutya dolog lesz, ha nem bírja a menetelést.

Annette nyugodtan mosolygott:

— Ahogy értesültem, egy egész gyógyszertárat hoz, hogy minden helyzetben megállja a helyét. Emellett még egy pár betétes csizmát is készíttetett magának. Különben pedig olyannak ismertem meg, aki össze tudja szorítani a fogát. A törékeny test nem mindig jelent törékeny lelket is. Erről a táborban, s nemrég Párizsban is, többször meggyőződtem.

Paul bólintott. Mindketten elhallgattak és figyelték a nedvek susogása közben éledező természetet, amelyre lassan párás, fekete éjszaka borult.

Egyikük már el is aludt. Szabályos, elnyújtott horkolása békés gondtalansággal töltötte meg a sötét kis helyiséget. Senkit sem zavart a fel-felhorkanó hang. Mindannyiukat lenyűgözte a jégtakarót szaggató újjászületés hirtelen támadt, elsöprő ereje. Nemsokára itt a tavasz. Vége a rossz levegőjű kamra léleknyomorító uralmának. Élni fognak megint, nem pedig tengődni! És biztosan lesznek harcaik is! De mit jelentenek ezek, ha nem a felszabadulás, a szabadság kezdetét! Ez a tavasz az utolsó csatát hozza magával.

— Most, Sztálingrád után, már nem kételkedem benne, hogy tavasszal meglesz a második front is! — mormolta csak úgy maga elé Gobel.

— Az öreg, nagyszakállú atyaúristen füle, meg a te szád —

felelt neki kis elfojtott sóhaj kíséretében Eisenstein, de mintha hitetlenkedve csóválta volna közben a fejét.

— Ez mit jelent? — tudakolta Gobel.

— Adja a te különbejáratú istened, hogy így legyen!

Gobel tiltakozva emelte fel a kezét, de még mielőtt szóhoz juthatott volna, Jacob megelőzte:

— Nehogy félreérts! Nem akarlak megbántani a hitedben és főképpen nem akarok veszekedni. Lehet, hogy igazad van. Én csak azt kívánom neked szívből, hogy ne csapjon be téged ez az istenáldotta optimizmusod.

Gobel sem akarta felélesztени a régi vitát. Néhány hét alatt úgyis eldől, kinek volt igaza. Toncsi tovább horkolt a maga szerény, udvarias módján. Most az egyszer senkinek sem viszketett a tenyere, hogy a bakancsát hozzávágja.

Hirtelen zörgés hallatszott, majd rögtön rá ideges, éles csengetés verte fel a csendet. Riadó! Paul és Eisenstein már talpra is ugrott. Gobel egy pillanatig még meredten ült a zsámolyán, Annette pedig tágra nyílt szemmel bámult a riasztó hang irányába.

— Őrizzétek meg a nyugalmatokat és öltözzetek gyorsan fel! Verjetek életet a Toncsi gyerekbe is és várjatok! Mindjárt itt vagyok!

S ezzel az ajtókeret sötét szája elnyelte Paul alakját, de néhány másodperc múlva már vissza is tért. Toncsi volt köztük a legtürelmetlenebb. Fekhelye szélén ücsörgött és dörzsölgette a szemét s közben aziránt érdeklődött, mi történt. Paul teljesen ura volt magának, hangján az izgalom árnya sem érződött, mikor felelt neki:

— Forsac felől egy körülbelül hat főből álló csoport közeledik. Amennyire kivehettük, felfegyverezve ...

— Németek? — feszegette tovább a kíváncsiskodó fiú.

— Nem hinném. De azt ebben a sötétben messziről alig lehet megállapítani. Ahogy Kurt tud valami újat, csönget megint. Ez azonban ne zavarjon, öltözz csak fel szépen, hogy ott lehess a helyeden, mire megérkeznek az uraságok.

Néhány másodperc alatt mindannyian készen álltak. Paul határozott, csengő hangon ismételte el az utasításokat:

— Mindenki a helyén marad a legnagyobb csendben és mozdulatlanul, amíg csak én vagy Kurt hangosan és érthetően el nem

kiáltjuk, hogy „rajta". Akkor pedig pontosan céloztok és a kézigránátjaitokat a csoportjuk közepébe hajítjátok. Ha szétoszlanának, mindenki a hozzá legközelebb állót veszi célba. Jól jegyezzétek meg: csak a legvégső esetben szabad hozzányúlnotok a második kézigránáthoz. Ha az ellenség lő is, de kettőnk közül még egyik sem adta meg a jelet, nem moccantok! Uralkodjatok az idegeiteken, ne hagyjátok beugratni magatokat! Lehet, hogy csak mellettünk visz el az útjuk, s nem is ide jönnek a fickók.

— Micsoda pech, hogy Vörösróka magával vitte a második pisztolyt!

Paul elengedte a füle mellett Gobel hiábavaló sopánkodását és így folytatta:

— Te, Toncsi, Vörösróka posztjára állsz, Annette meg Kahn helyére.

Majd a feleségéhez hajolva, szorosan átkulcsolta a kezét és gyorsan ezt suttogta a fülébe:

— Ha kihúztad a biztosítót, akkor...

— ...számolok, hogy „huszonegy, huszonkettő, huszonhárom" — és csak azután dobok. Légy nyugodt, tudom.

Paul melegen megszorította felesége kezét, ezzel adta tudtára a fiatal asszonynak, hogy büszke rá és bízik benne.

— Most pedig gránátokat fogni és felállni! Kurt eddig még nem csengetett. Úgy látszik, nem is olyan veszélyes a helyzet.

— Te szép milic- vagy csendőrhadnagyom, agyő, agyő... — dúdolta az ismert sláger dallamára Eisenstein, majd hozzátette:

— A rohamgárdát kihagytam, arról majd legközelebb... — s ezzel fürgén átbújt egy lyukon, ami a falban tátongott. Annette csak most fedezte fel, mert zsákokat akasztottak föléje.

— Ha így áll a dolog, Paul — fordult Annette eltökélten a férjéhez — akkor helyesnek tartanám, ha magaddal vinnél, le a bejárathoz. Fontos lehet, hogy legyen melletted valaki, aki minden szót megért, amit odakinn beszélnek.

— És akkor ki lesz Kahn helyén?

— Paul, gondolkozzál! Ne kéresd magad! Kahn helye pillanatnyilag nem olyan fontos. A világon semmit nem lát onnan az ember!

Paul beleegyezett. Odalépett az ablakhoz és összehúzott szemmel észak felé kémlelt.

— Rohamgárdisták! — állapította meg végül s ezzel Annette-

tel együtt lement az ajtóhoz. A vastag kőfal mögött, a bejárattól balra, jelölte ki a helyét. Ő maga a szemközti falrészhez támaszkodott. Szótlanul várakoztak. Nem mozdult semmi. Egyetlen lélegzet sem hallatszott a romos házban...

Ekkor a távolból fátyolos hangok közeledtek, csizmák cuppogtak a nedves hóban, majd egy kérdés és mindjárt a felelet is:

— *C'est là? — Oui, c'est là!**

Rögtön rá valaki puskatussal döngetni kezdte az öreg, vastag kaput s közben kiáltozott:

— Kinyitni! Hé, kinyitni! Nem a németek vannak itt! Senki se akar kinyírni benneteket!

Mivel egy mukkanás sem hallatszott, a dörömbölés erősödött és a felszólítás sem hangzott már olyan szívélyesen, mint az előbb:

— Nyitjátok ki azonnal vagy segítsünk? — Lövés dörrent az elhagyott gazdaság néma sötétjében. A golyó a korhadt faajtót átfúrva, a szemben levő kőfalba csapódott.

— Micsoda okádék banda — káromkodott odakint valaki, izgatott, durva, gyűlölködő hangon. Utána egy másik rohamgárdista úgy belerúgott az ajtóba, hogy meginogtak a sarkai és erőset reccsent a rozzant fadarab.

Mikor ez sem használt, rövid tanácskozásra dugták össze a fejüket, amit Annette figyelmesen végighallgatott. Utána gyorsan odatapogatózott Paulhoz, néhány méternyire — lábujjhegyen — elhúzta őt az ajtótól és súgott neki valamit, majd fürgén visszaosont a helyére és visszafojtott lélegzettel figyelte, mi készül odakint. Egyszerre csak érezte, hogy valaki megérinti a kezét s rögtön rá felhangzott Toncsi hamisítatlan auvergne-i szava, amint ezt dörögte a fekete ajtón át, de úgy, hogy még az öreg falak is megremegtek belé:

— Ha nem takarodtok el azonnal, úgy megtáncoltatunk benneteket, hogy arról koldultok. Megértettétek?

Annette pedig magabiztos, megvető hangon ezt fűzte hozzá:

— De ha meg akartok fürdeni a saját véretekben — folytassátok csak!

Annette-nek, Toncsinak meg Paulnak, aki közben visszatért régebbi posztjára, nem is kellett nagyon fülelniök, hogy felmér-

* *Ez az? — Igen, ez az!*

hessék, milyen meglepő hatással voltak francia szavaik a rohamgárdistákra... Először döbbent csend. Aztán egymás után odaléptek ahhoz a két társukhoz, aki a kapuhoz legközelebb állt. Elképedt susmorgásuk egyre nőtt, majd hirtelen abbamaradt. Egy eddig még ismeretlen hang szólalt meg, csodálkozva, bizalmatlanul, tisztelettel és aggodalommal telve:

— Hát ti franciák vagytok?

— Nem, boche-ok! — vágták rá bentről.

— És a külföldiek, akik tielőttetek itt jártak? Azok hol vannak?

— Mit akartok tőlük? — vetette oda nyersen Annette.

— Talán van valami közötök hozzájuk? — kérdezte vissza kintről az egyik szemtelenül.

Toncsi dörögte rá a választ:

— Mi az, hogy van! Szeretnétek őket elkapni, mi? És aztán odadobni a boche-oknak! Inkább a kollaboránsaitokat állítanátok a fal mellé, minthogy itt, a maquis-ban spicliskedtek a náciknak!

Érezhetően megszeppent hangon felelt a gárdista:

— Veletek nincs semmi dolgunk! Csak a nemkívánatos, kiutasított és bejelentés nélkül élő külföldieket kell magunkkal vinni.

Erre meg Annette fortyant fel:

— Csakhogy ezek a nemkívánatos külföldiek sokkal jobb hazafiak ám, mint a ti talpnyaló gazdáitok, és legfőbb ideje, hogy ti is eldöntsétek, franciák akartok-e maradni vagy végleg elszegődtök Hitler lakájának!

— Ebből egy büdös szót se értek! — elegyedett egy új hang a vitába. — Mik vagytok ti? Franciák és idegenek, hazafiak és maquisard-ok egy kalap alatt?

— Ahogy mondod. És ellenségei vagyunk Hitlernek is, meg Pétainnek is!

— Az egész társaság? — kérdezte ugyanaz a hang tamáskodva, kutatón.

— Egy szálig!

— És hogy pászol a németjeiteknek a francia hazafi szerepe? — folytatta kihívó kétszínűséggel ugyanaz a gárdista.

Annette tudta ugyan, hogy válasza a kitenyésztett ostobaság terméketlen talajára hull, mégis így felelt:

— Tanulhattok tőlük hazafiságot! Azok már régen a népükért

harcolnak Hitler ellen, ti meg még mindig a hitleristák oldalán álltok a népetekkel szemben.

— Link duma. Meg különben sem értem és fütyülök rá. Na, mi lesz?

Ezeket az utolsó szavakat már a „brigadérosához" intézte mérgesen. Tőle, a csoport vezetőjétől, várta az utasítást. A csendőrbrigadérosnak nem volt ínyére a hosszú vita. Félig az embereinek, félig a kapu mögé szánva, morogta:

— Be kell hogy engedjenek minket. Megállapítjuk a külföldiek nevét és megyunk!

A következő rövid szünetben Annette és Toncsi a következő suttogást hallotta:

— Egy szavukat se hiszem. Nincs is ezeknek fegyverük!

— Én is ezt mondtam rögtön; csak a fejünkre ejtenek bennünket!

— Meg különben se mehetünk így vissza! Mit gondolsz, mit kapunk, ha üres kézzel megyünk haza: egy jó nagy frászt, de nem szivart!

— Gyerünk, pakoljuk csak ki szépen innen azokat a drágalátos météque-eket!

— Rajta, beverni a putik ajtaját!

Abban a pillanatban azonban, amikor az első gárdista felemelte a karabélyát, hogy nekimenjen vele a korhadt kapunak, a ház tetejéről lövés dördült. Az éppen lesújtó puska agyának kellős közepét ütötte át a golyó s a fegyver — pályájából kilendülve — kaján puffanással a hóba hullt. A támadókedvtől duzzadó gárdista káromkodva ugrott hátra vagy két lépést, aztán kétrét görnyedve a karabélya után nyúlt megint. Ekkor dörrent a második lövés, leperdítve a fejéről a magas, kemény csendőrcsákót. Ez aztán betette az ajtót. A láthatatlan lövész okozta ijedtség és meglepetés pánikba ejtette a gárdistákat. Szétszaladtak és hasra vágódtak a hóban. Csak az egyik eresztett meg egy lövést a kémény irányába, ahol meglátta a torkolattüzet.

— Hagyd abba! — ordítottak rá a társai. — *Pas la peine de se faire trouer la peau pour des clopinettes!* — Ha ki akarod lyukasztatni az irhádat, hát csak a magadét tartsd oda!

— Hé, hagyjátok abba! *On va vous fich'la paix!* Vége! Igen? *On ne va tout de même pas se casser la goeule entre français!* — Csak nem verjük be egymás fejét, mi, franciák!

— De az antifasisztákét se! Erre vigyázzatok! — ordított rájuk valaki a kapu mögül.

— Jól van, na — dohogták kívül — megyünk már! De hogy mit kapunk odalent, ha csak így egyszerűen beállítunk! Dumálhattok, amit akartok, de az még sincs rendjén, hogy francia létetekre véditek a németet. Mintha nem volna belőlük elég Franciaországban!... Legalább annyit mondjatok, hogy hányan vannak idefent abból a nemes fajtából?

Toncsi, akit Kurt hiúzszemmel leadott mesterlövései az egekig lelkesítettek, fenyegetően rámordult:

— De most aztán — kuss! Különben átlőjük a nyelvedet!

Amikor pedig az elvonuló gárdisták csizmáinak dobogását meghallotta, még ezt is hozzátette:

— És nehogy még egyszer a szemünk elé kerüljetek, mert többet már nem vitatkozunk veletek!

Bosszús morgást kevert a párás déli szél az éjszaka tompa nesszébe.

Négy órával később öt nyakig megrakodott férfi s egy asszony távozott a kis, maganyos hegyi gazdaságból, amely többé már nem jelenthetett biztonságos táborhelyet a számukra. Egy órányi menetelés után szétváltak: Eisenstein és Toncsi Badrioux felé vette útját, hogy Vörösrókát és Kahnt értesítsék a történtekről, a másik négy pedig az éjszaka méhében szunnyadó új nap új harcai elé indult, egy új, ismeretlen menedék irányába.

— Vigyázz! Pihenj! Vigyázz! Pihenj! Idefigyelni! Pofa be, ott hátul is!

Felkunkorodó tisztisapkáját hanyagul a bal fülére lökve, a fiatal hadnagy olyan poroszosan pattogott, ahogy csak egy délnémettől kitelik.

— Itt a közelben, fent, Badrioux, Labarre, Chaborie meg még pár ilyen nevű francia nevű helységen túl csibészek, kalózok, útonállók tevékenykednek. Ezek a banditák napról napra szemtelenebbek lesznek. Főleg zsidókról, bolsevistákról és egyéb elnégeresedett csőcselékről van szó. Ezt a disznóólt mi most a Führer parancsára kifüstöljük! Az akcióhoz olyan emberekre van szükségem, akik talpig férfiak. Beszari fráterek nem kellenek! Nem egyszerű ellenféllel, nem katonákkal lesz dolgunk, hanem közön-

séges gyilkosokkal, emberi mivoltukból kivetkezett barmokkal! Ennek a pokolfajzatnak nincs kegyelem! Elvárom, hogy jól megértsék a szavamat! Ha szükségünk lesz „nyelvre", akkor majd ejtünk foglyokat is. De erre én mindig külön parancsot adok... És még egyet! Tartsák nyitva a szemüket: ravasz terrorista banda ez! Tartsák be hát hajszálpontosan a kapott parancsot. A vidék tele van szakadékokkal, ezért maradjanak szorosan egymás mellett. Amit most elmondtam, az szigorúan titkos! Aki csak egyetlen szót is szól erről, főbe lövetem... Pihenj! Vigyázz! Pihenj! Vigyázz! Lelépni!

Az a fénylő orrú, hatéves kisfiú, aki maszatos ujját szopogatva, vagy húsz méternyire a felsorakozott csapattól áhítatosan bámészkodott rájuk, most, hogy a német katonák kezdtek szétoszolni, hirtelen nagyot csapott a karikájára és tovarohant. Honnan tudhatta volna ez a német tiszt, hogy a szájtáti kölyköcske egy menekült elzászi parasztcsalád csemetéje s hogy jobban ért németül, mint franciául. Odahaza aztán addig-addig mondogatta a sürgő-forgó anyjának a gyerek, hogy így „a német katona bácsik" meg úgy „a német katona bácsik", míg végül is az asszony abbahagyta a leves kavargatását s odafordult hozzá:

— Mit pötyögsz?

Az anyja hívására elősietö idősebbik fiú aztán játszi könnyedséggel összeállította kisöccsének összevissza szavaiból, hogy mit is hallott voltaképpen a pöttöm legény. Megtörölték az orrocskáját, a kezébe nyomtak egy darab cukrot s aztán megint elküldték, hogy „játsszál csak, aranyom, tovább is ott, a kaszárnyaudvaron".

5 óra 32 perckor fordult be az első, katonákkal zsúfolt német tehergépkocsi a Badrioux alatti hajtúkanyarba. 5.35-kor hajtott át rajta a nyolcadik és egyben az utolsó. 5.36-kor valami átvágódott a hegyi út meredek fala felett terebélyesedő hatalmas bükkök dús ágai között. Az első napsugarak fakó aranyában fürdő levelek közül valami feketén, fenyegetően zúgott az út felé. Három hosszú másodpercig csak a dübörögve vonuló teherautók hatalmas motorjainak berregése zúgatta a tavaszi reggel levegőjét. A negyedik és az ötödik másodpercben aztán dörrenve csaptak rá a halálvivő kézigránátok a német tisztogatási expedíció első

és nyolcadik tehergépkocsijára. Az első, a robbanás hatására, néhány métert gurult hátrafelé, nekivágódott az utána következőnek és keresztbe az úton, lángbaborulva megállt. Az utolsó mögött — hátralódultában — már üres volt az út, látszott, hogy kormányát már senki nem tartja kézben, s elsöpörve útjából az alacsony kilométerkövet meg a zsenge cserjést, búgó motorral rohant a semmibe, s akár egy szakadékba zuhanó fekete szikla, nagy dübörgés közepette tűnt el a mélyben. Csak két katonának sikerült róla leugrania. Az egyik sebesülten vonaglott az úton, a másik mozdulatlanul feküdt az árok mélyén. Az üvöltő hangon kiadott parancsok, a sebesültek jajveszékelése s az egymásba rohanó gépkocsik csattanó zaja vad zűrzavarrá fajult. Súlyosan megrongálták a kézigránátok a hetedik kocsit is, amely, a találatok következtében, nekiszaladt a meredek hegyoldalnak s az utat teljes szélességében elzárta. Lassan azonban a fejvesztett rohangászás szabályos ütközetté változott. Az egyik sértetlen teherautó vezetőfülkéjében nehézgéppuskát állítottak fel s kegyetlenül lőni kezdték vele az út feletti erdőt. Nyomban utána tüzelésbe fogott a másik is. Közben könnyűgépfegyverekből is megeresztettek egy-egy sorozatot, meredeken, az utat szegélyező magas domb teteje felé. Az életben maradt és sértetlen németek a hirtelenében egymás mellé húzott tehergépkocsik mögül dühödt össztüzet irányítottak az erdőszegélyre meg az első fák koronáira. Fentről csak elvétve felelt egy-egy lövés, repült egy-egy kézigránát, hogy két teherautó közé csapódva, elnémítson egy alighogy felállított gépfegyvert.

Hamar elült a tűzharc. Fentről már alig lőttek. Maguk a németek is abbahagyták a tüzelést és az egymásba tolult gépkocsik oszlopának két végén egy-egy osztagot alakítottak. Állig felfegyverkezve, derékszíjukban hat nyeles kézigránáttal, vállukon a gépfegyverek töltényhevedereivel, megkísérelték, hogy kitörjenek a kelepcéből. Feltűzött szuronyaik megvillantak a kora reggeli napfényben, amint hatalmas hurrázással kirohantak teherautóik fedezékéből és a gyűrű mindkét felén támadást indítva a meredély ellen, egy lankásabb részen át az erdő felé kezdtek mászni. Egyetlen lövés nem esett. Nyugtalanító némaságba fulladtak a németek hurrá-kiáltásai. Legerősebb embereit vitte támadásba a német tiszt, a többiek, egy őrmester vezetésével, az ellenkező irányból törtek láthatatlan ellenségeikre. Mindkét osztag első emberei

csaknem egy időben értek fel az út feletti erdőszegélyhez. Ott hasra vágódtak, kifújták magukat s bevárták bajtársaikat. Megállapodásuk szerint a kitörés után pontosan tizenkét perccel kell délkeletről és északnyugatról egyszerre megindítani a támadást az erdőnek az ellen a pontja ellen, ahonnan rájuk törtek...

Kúsztak egészen a magaslat csúcsáig s ott összetalálkoztak. Ellenségnek nyoma se. Rövid, sikertelen felderítés után a tiszt kiadta a parancsot a visszavonulásra. Hátrahagyott néhány lövészt s három gépfegyvert, amelyeket — ügyesen — a dombot uraló pontokon állíttatott fel. A még üzemképes gépkocsikat ki kell valahogyan szabadítani a szétlőttek és kiégettek közül, mondta, felrakni rájuk a sebesülteket, fegyvert, lőszert és élelmiszert s aztán: irány a völgy, megkezdeni a visszavonulást. Együtt indult vissza a két osztag. Abban a pillanatban, ahogy az utolsó német katona is elhagyta az erdőszegélyt és elkezdett mászni lefelé, a kiugró sziklákkal teletűzdelt cserjésben, mintha a földből nőtt volna ki, hirtelen rájuk csapott a francia hazafiak egy csoportja. Még mielőtt idejük lett volna megfordulni, öreg karabélyok, puskák, spanyol pisztolyok és vadászfegyverek halálos tüze söpört végig rajtuk. Sokan közülük lezuhantak, voltak, akik egy szikla kiugró csúcsán terültek el vagy a bokrok közt legurultak az országútra. Ott aztán rövid, kegyetlen közelharc kezdődött, közben két kézigránát is robbant, az életben maradt németek pedig a gépkocsik mögött kerestek menedéket. De csak kevesen jutottak el odáig. Legtöbbjük holtan, sebesülten az országúton hevert, vagy — a reménytelen helyzet láttán — megadta magát. Még mielőtt azonban a franciák az utolsó németeket is kézre kerítették volna, a három gépfegyver fentről tüzelni kezdett rájuk. Végigsöpörtek az egész gépkocsioszlopon, hogy szétromboljanak mindent, mielőtt bármi is a franciák kezére jut. Közben öldösték saját bajtársaikat is, vagy új sebeket ütöttek rajtuk. Hat francia, a halott és sebesült németektől zsákmányolt kézigránátokkal felszerelve, óvatosan, macskaügyességgel mászni kezdett a csaknem függőleges sziklafal kiugrásain felfelé. A következő percek alatt a többi partizán, a sziklafalhoz lapulva, visszafojtott lélegzettel leste bajtársainak hajmeresztő vállalkozását.

Lövés dörrent az egyik teherautó alól, egy lapuló német fegyveréből s ott fent, a falon, megingott az egyik francia. A sziklafalra tapadó keze elernyedt s a férfi a mélybe hanyatlott. Alig-

hogy rázuhant az útra, újabb lövés hangzott, s a teherautó alatt kushadó német örökre elnémult. Öt partizán pedig rendületlenül folytatta útját a meredek falon, felfelé...

Az utolsó kiugró alá értek. Hatalmas bükkfák gyökerei lógtak a fejük felett és néhány laza szikladarab. Megálltak. Amelyikük legközelebb jutott az első német gépfegyverhez, baljával ráakaszkodott az egyik fölötte húzódó vastag gyökérre, jobbjával pedig élesre állított két nyeles kézigránátot. Aztán, amennyire csak tudott, elrugaszkodott a faltól, számolt, majd magas, jól kiszámított ívben felhajította a gránátokat oda, ahol a gépfegyvert sejtette. Olyan hatalmas erejű volt a robbanás, s a becsapódás oly közel történt hozzájuk, hogy fejük felett megremegett a föld, és a fölé jük nyúló partról homok, leszakadt földdarabok meg kövek hullottak rájuk. De számításuk bevált: a gépfegyver és legénysége harcképtelenné vált. Néhány pillanatra elnémult a másik is. Pánikszerű meglepetés fogta el a németeket. Nem tudták, honnan, ki vágta bajtársaik közé a kézigránátokat. A harmadik meg őrült módjára lőtte az erdőt. Hol a fák koronáit, hol a gyökereiket, hol jobbra tüzelt, hol meg balra. Minthogy semmi nem mozdult, a második gépfegyver megint pásztázni kezdte a gépkocsioszlopot, hogy romboló munkáját befejezze. Néma jeladás után újabb nyaktörő vállalkozás, s ezt a géppuskafészket is az első sorsára juttatták a partizánok. A harmadik gépfegyverállásra és a fák mögött hasaló néhány lövészre egy másik partizáncsoport csapott le. Közben az ütközet legnagyobb hősei leereszkedtek a falról és bajtársaikkal együtt a szakadékba taszították a félig elszenesedett tehergépkocsit.

Számba vették a zsákmányt. A két használható tehergépkocsi közül az egyikre felparancsolták a foglyokat, rárakták a sértetlen hadianyagot, élelmiszert, a másikon pedig a francia és a német sebesülteket helyezték el. Majd a négy mozgásképtelen gépkocsit nagy sietve — a kezük ügyébe akadó tartalékkannákból — végigöntötték benzinnel és meggyújtották. Ezután a két kocsi Badrioux irányába elrobogott.

Fent az erdőben sokáig húzódott még a harc. A német gépfegyver jól befészkelte magát, s lövészei is jó fedezékeket találtak. Uralkodtak a terepen, mert nem lehetett a hátukba kerülni. Egy lengyel, aki kényszermozgósítás útján került a német hadseregbe, majd itt, Franciaországban, dezertált s most a partizánok

oldalán küzdött, átszólt németül az egyre tüzelő hitler-katonáknak, hogy adják meg magukat. Még dühödtebb tűzzel válaszoltak. Mikor már fogyóban volt a lőszerük, a lengyel megint átkiabált. Megmondta nekik, hogy reménytelen a helyzetük.

— Jegyezzétek meg magatoknak, hogy a háborút megnyerjük, akármit rikácsoltok is, titeket pedig, akár franciák vagytok, akár polyák csőcselék, egy szálig kiirtunk.

Rögtön ezután megint ugatni kezdtek fegyvereik, mindaddig, míg csak utolsó töltényüket is ki nem lőtték. A hirtelen beállt csendben hallották, amint kúsznak feléjük a francia partizánok. Erre az egyik német felugrott a gépfegyver mögül s nekirohanva a partnak, a mélybe vetette magát. Társa, súlyos sebbel, az elnémult gépfegyver mögött hevert egy harmadik német karjában, aki, konokul maga elé meredve, törölgette a vért hörgő bajtársa ajkáról. Meg se moccant, mikor a franciák felszólították, hogy emelje magasba a kezét. Valamelyik partizán durván felrántotta a fejét. Gyűlöletet sugárzó fiatal szempárral találkozott a tekintete. Olyan mélységes megvetés és vad halálraszántság áradt a fiú pillantásából, hogy az már szinte a kitörni készülő tébolyt jelezte. Néhány másodperccel később, még utoljára, feltápászkodott kissé a súlyosan sebesült német, majd visszahanyatlott. Fiatal bajtársa lefogta ekkor a szemét és kihúzva karját a halott feje alól, felugrott s elkiáltotta magát:

— Tessék, most agyonverhettek, dögök, aljas kutyák! És éljen a Führer! Heil Hitler!

De senki sem bántotta. Hátrakötözték a kezét, szétosztották egymás közt a darabokra szedett gépfegyver alkatrészeit s a sűrű bozót rejtette hegyi utakon, ösvényeken elindultak Badrioux felé. A három életben maradt német lövész is, akárcsak a géppuskás, fogolyként lépdelt a partizánok között.

Aggódó, riadt csodálkozással bámulták a Badrioux-beliek a francia partizánokkal és német foglyokkal megrakott teherautókat, amelyek sebesen robogtak végig a falut átszelő meredek országúton s egy gomolygó, sárga porfelhő mögött eltűntek.

— Mit kiabáltak ezek? — kérdezte kollégájától a pókhasú csendőr, aki elbátortalanodva, tátott szájjal állt az út mellett.

— Valami olyat, hogy mi gyáva férgek vagyunk — hebegte a másik némi bosszúsággal és mérges féltékenységgel a hangjában.

Mire nyolcat ütött a toronyóra, közel s távolban béke honolt. A Maisonne madarai teli tüdővel fújták a nótájukat, irtották a parasztok a gyomot a földeken s a badrioux-i iskola lépcsőin nagyban civódtak a nebulók.

Mikor pedig egy napra rá megint elütötte a nyolcat a toronyban, a templomtér oldalain csörgedező két arany színű hegyipatak fekete tócsává duzzadt. Zöldfényű légycsapatok gyülekeztek zümmögve a templomfal mellett heverő holttestek felett. Hajnali négykor behatolt a faluba egy SS-különítmény, dühödt rúgásokkal meg puskatussal kihajtottak válogatás nélkül vagy hatvannyolc parasztot az első házakból és — ahogy voltak: ingben, gatyában — összeterelték őket a templom falánál s lemészárolták a szerencsétleneket. Egyetlenegy sem akadt köztük, aki részt vett volna az előző napi partizán-támadásban. Ellenben húsz áldozatuk Pétain lelkes hívei közé tartozott s a vichy-fasiszták parasztkorporációjának tagja volt.

Badrioux-t megülte a csend. Ütött, ütött a toronyóra, de az élet nem felelt neki. Üresek az utcák, a terek, az ablakok, melyek mögött asszony, gyerek zokog. Üresek a harmat áztatta földek, csak itt-ott búsult egy-egy ásó meg kapa, mint valami derékbatört magános feszület, a néma reggeli tájon.

Labarre felett négyszáz méterrel, egy félig-meddig sajtüzemnek berendezett tágas, hegyi pajtában gyűltek össze a környék partizánosztagainak vezetői. Paul az időközben tizenegy főre szaporodott „37-es csoport"-ot képviselte. A faépítmény négy sarkán — régimódi fegyverrel a vállán — egy-egy őrszem állt. Már a lentebbi útkereszteződésnél, ahol az ösvény kibukkant az erdőből, és fent a csúcson is, igazoltatták az érkezőket s megadták nekik a második jelszót, mert enélkül nem engedtek be senkit a pajtába. Bent, egymás hegyén-hátán álldogáltak az emberek. Négy nő is volt köztük. Egy fiatal francia fejezte be épp a mondanivalóját ezekkel a szavakkal:

— Ismétlem: amíg az ígért fegyvereket és lőszert le nem dobták, öngyilkosság lenne a beharangozott nagy német büntetőexpedíciókkal szemben megkísérelni az ellenállást. Még egyszer elmondom hát pontosan, mit javaslok: oszlassuk most fel a kötelékeket, osszuk szét az embereket a szóba jöhető gazdaságokba és falvakba, maradjunk egymással kapcsolatban rendszeres jelentőszolgálat segítségével, és barátaink eredményes légi akciója

után képezzünk majd új alakulatokat. Ha pedig valaki nem akarja belátni, hogy mindezek miatt egyszerűen nem lehet másként tselekednünk, az csakis azt bizonyítja, hogy egy csipetnyi felelősségérzet sincs benne és...

— ...Az az ember pedig, aki azt tanácsolja nektek, bajtársak — szakította valaki nyersen félbe a szónokot — hogy oszlassuk fel a kötelékeinket, az azt bizonyítja magáról, hogy Vichy ügynöke, vagy legjobb esetben, az angol kivárási politika öntudatlan játékszere. Várni a második frontra, várni a fegyverekre, várni a lőszerre — és ráadásul azt is be akarják mesélni nekünk, hogy megérett az idő a partizánegységek feloszlatására! Nem halljátok, hogy mennyire egyforma dallamra éneklik ezt a más-más szöveget?! És mindezt ma! Éppen ma, amikor már igazán ideje, hogy egyre keményebben üssünk oda, hogy egyre több újoncot szerezzünk, hogy hazánk újabb és újabb vidékeit szabadítsuk fel. Nem küldenek fegyvereket az angolok? Majd szerzünk magunknak onnan, ahol van! Nem elég bizonyság-e erre Badrioux és a brisasi csendőrség megtámadása? Sőt, már arra is telik az erőnkből, hogy egyidejűleg másfajta csapást is mérjünk a fasisztákra, mégpedig nem akármilyet.

— Ne tessék engem félbeszakítani — csattant fel mérgesen a szónok. — Hol itt a fegyelem?

A másik rá se hederített, hanem így végezte gondolatait:

— És még valamit, bajtársak: nem messze innen, a szomszédos megyében is működik maquis és — furcsa módon — sokkal nagyobb a szerencséje az angol fegyverekkel. Ne áltassuk magunkat. Mi angol ejtőernyős-akció révén sohase vagy csak véletlenül jutunk használható hadianyaghoz. Egyszer-egyszer biztosan lepottyantanak nekünk is némi dohányt meg csokoládét. De fegyvereket? Azt a másik maquis-t, odaát, egy aktív tiszt vezeti. Káderei a régi hadsereg tisztjeiből, egyetemistákból, meg más keménygalléros, pepita ruhás, a maguk módján persze derék emberekből rekrutálódnak. De mi, mi kik vagyunk? Parasztok, munkások, kisemberek meg külföldiek, lengyelek, oroszok, jugoszlávok, spanyolok, osztrákok és németek. Együttesen: antifasiszták. A magunkfajtának még soha senki sem ajándékozott fegyvert. Nekünk mindig úgy kellett megszereznünk. Egy-egy ilyen alkalommal persze vér folyik. Ez igaz. De ha már az a fegyver egyszer a mi kezünkben van, akkor bizony nem hever majd a sut-

ban, amíg a milicisták vagy a németek „véletlenül" rá nem találnak! Így van, bajtársak?

Egyhangú „így!" dörgött végig az alacsony helyiségen.

— Bajtársak! — emelkedett szólásra egy alacsony, ötven év körüli, kopaszodó, ezüstösszürke hajú férfi. Azon nyomban csend lett. Halkan beszélt. Okos, kék szeme az első felszólaló nyugtalan arcán pihent, amelyen időnként ideges rángás futott végig.

— Döntöttetek. Nem is térek hát vissza Barnabé szégyenletes javaslatára. Úgy látom, helyes lenne, ha letennénk őt csoportparancsnoki tisztjéről és ennek ellátásával lengyel bajtársunkat, Wislót bíznánk meg. Egyetértetek?

— Igen! — Az egyik partizán hátrafordult és megszámlálta a magasba lendült karokat. — Mégpedig egyhangúan!

— Ki ellenzi? — kérdezte változatlan, halk hangon a kis ember.

Barnabé felemelte a kezét és haragtól szikrázó szemmel kiáltotta:

— Én!

— A javaslatot Barnabé szavazatának kivételével elfogadtuk — szögezte le az alacsony termetű partizán s így folytatta: — Javaslom továbbá, hogy emeljük hadnagyi rangra a 37-es csoport vezetőjét, Paul bajtársat. Harcedzett spanyolos és tulajdonképpen már hetek óta hat csoport kiképzését irányítja. A rögtönzés szakembere, különösen a hírszolgálat megszervezésében szakember. Holnap majd megbeszélést tart a jelentőszolgálat vezetőivel, hogy összehangolják a munkájukat s így megelőzzék azokat a hibákat, elkerüljük azokat a veszteségeket, amelyek a közelmúltban többször sújtottak bennünket. Egyetértünk?

Megint végigszámolták a karokat. Hárman nem szavaztak.

— Ki ellenzi?

Senki.

— Ki tartózkodik a szavazástól?

Három kar felemelkedett a magasba.

— A javaslatot szótöbbséggel elfogadottnak jelentem ki. Hárman tartózkodtak a szavazástól. Ha más megbeszélni valónk nincs, befejezhetjük a tanácskozást. Világos minden katonai és ellátási kérdés?

Erre még Barnabé is „igen"-t kiáltott.

— Kér még valaki szót?

— Igen, Jérôme bajtárs, én szeretnék még egy javaslatot tenni.
— Tessék, Paul, magáé a szó.

Paul a helyén maradt és lassan, világos mondatokban így beszélt:

— Először is mindnyájatoknak köszönöm a bizalmat, amivel a német antifasisztákat megajándékoztátok. Aztán arra szeretném kérni a bajtársakat, csoportparancsnokokat, tiszteket, hogy különösen két dologra vigyázzanak nagyon, mindkettőt igen a szívemen viselem. Először is arra, hogy az átszökő németek valóban ép bőrrel érkezzenek a vonalainkba, másodszor pedig arra, hogy azokkal a németül beszélő katonaszökevényekkel és foglyokkal, akik készségesen megadtak minden, számunkra fontos felvilágosítást, én és a többi csoport általam megnevezett tagjai feltétlenül találkozhassanak. Hogy egy átszökő katona vagy fogoly, aki állandóan antifasiszta voltát hangoztatja, őszinte-e, vagy a németek átküldött ügynöke, azt mi tudjuk leginkább megállapítani. Úgy hiszem, felesleges hangsúlyoznom, mennyire fontos egy ilyen kihallgatás pozitív vagy negatív eredménye katonai szempontból.

Semmiképp ne fordulhasson elő, hogy az a néhány német katona, aki — illegális szervezeteink propagandamunkájának hatására — végleg szakítani akar Hitlerrel, s a mi oldalunkra jön át, értetlenségre vagy még ennél is rosszabb fogadtatásra találjon. Ne felejtsük el, hogy bármilyen pusztító méreteket is öltött köztük az uszítás, nemcsak fasisztákból áll a német hadsereg. És végül, engedjétek meg, bajtársak, hogy nyíltan megmondjam: mi, a francia partizánokhoz csatlakozott német antifasiszták, nem csupán Franciaország felszabadításáért harcolunk, hanem egyidejűleg szeretnénk megteremteni egy német szabadcsapat- és partizánmozgalmat is, amelyik majd segít odahaza megdönteni Hitler uralmát és lelke lesz a nép felkelésének saját hazánkban. Tudjuk, hogy a két harc szorosan egybe tartozik. A ti szabadságotok visszahódítása előfeltétele annak, hogy az én népem is megint szabad legyen. Mi segítünk nektek. Segítsetek ti is nekünk!

Paul javaslatát két szavazat ellenében elfogadták. Jérôme már berekesztette volna a megbeszélést, de faggatták, hogy mi igaz Barnabé célzásaiból, igaz-e, hogy a nácik nagy kiterjedésű akciót szándékoznak indítani az Észak-Sevennes-i és Lozère vidéki maquis ellen?

— Nemsokára beszélünk erről is és megkapjátok a megfelelő utasításokat — válaszolta tárgyilagos hangon Jérôme. Ma csak annyit mondhatok, hogy természetesen igen rugalmasaknak kell lennünk. Ennek a mozgékonyságnak azonban semmi köze a Barnabé-féle mozgékonysághoz. A miénk támadó jellegű lesz. A legnagyobb mértékben. Ehhez viszont fegyver és lőszer kell. Mindenekelőtt nehéz- és könnyűgépfegyverek meg kézigránátok. Gondoskodjatok róla, hogy legyen belőlük — mégpedig bőven! Badrioux sikerült. De sikerülhetett volna jobban is. Ha jobban megfontoljuk, jobban megszervezzük és nem sietjük el, négy teherautót is szerezhettünk volna megfelelő mennyiségű lőszerrel és fegyverekkel együtt. Még egyszer felhívom a figyelmeteket, hogy a vidékünkön még ma is, tekintélyes fegyverkészletekkel felszerelve, sok fasiszta milíciaőrs van. Ennek a helyzetnek véget kell vetni. És ne feledjétek, ha nem ma, hát holnap az úgynevezett „semleges" csendőrbrigádok fegyvereire is ráteszik a kezüket a milicisták, vagy a németek kobozzák el őket előbb-utóbb. Meg kell előznünk őket!

És végül még egyet: jelentették nekem, hogy a Forsac-Prisas, valamint a Chaborie és Aignal alsó vidéke közti országúton még mindig német csapat- és hadianyagszállítás folyik, sőt — személygépkocsiban — még német tisztek is kimerészkednek az útra — méghozzá kíséret nélkül. Ez hogy fordulhat elő? Megállapítom, hogy ez mindnyájunkra nézve szégyen és holnaptól kezdve ez az állapot a múlté! Igen? A mende-i német parancsnokságnak éreznie kell, hogy nemsokára bekerítik. Csak így oldhatjuk meg a feladatunkat. Minden más elképzelés csupán a kivárási politika valamilyen változata. Az orosz partizánok se ülnek ölbetett kézzel, amíg meg nem nyitják a második frontot, hanem cselekszenek! Talán másodrangú partizánok akartok lenni?

— Igaza van Jérôme-nak! Változtatnunk kell a helyzeten... — meg hasonló felkiáltások hangzottak.

Ezután a sevennes-i maquis vezetői elhagyták a Labarre feletti hegyipajtát és hosszú, nehezen járható, veszélyes utakon visszatértek csapatjaikhoz.

Harmadik hete tartózkodott a Hans nevű német géppuskás Paul csoportjában és már három hónap múlt el azóta, hogy azon a felejthetetlen májusi reggelen, a Badrioux alatti, erdőborította domb

tetején fogságba esett. Drágán fizetett az első hét végén megkísérelt szökéséért, s azóta — a látszat szerint — letett a hasonló próbalkozásokról. Derekasan elpáholták. A pofonok fájtak neki leginkább. Mikor pedig véget ért a fegyelmező, megmondták neki, hogy még egy hasonló kísérlet — és menten agyonlövik.

Feszült várakozással, de kissé bizalmatlankodva állta körül félkörben a kilenc férfi és Annette a fiút, aki éppen egy drótszálat erősített a magafabrikálta kapcsolószerkezethez. Egy darabka leukoplaszttal elszigetelte egymástól a csupasz rézdrót két ágát. Az egyiket beleerősítette a kapcsolótáblájába, a másikat pedig rákapcsolta a motorkerékpár-akkumulátorra, amely a rádiókészülék mögött, a fal melletti asztalon állt. Az elemből szintén egy drót vezetett a rádióhoz. Hans ekkor még egyszer végigtapogatta az összes drótokat és kapcsolókat, majd kinyitotta az ablakot s kiugrott a lapos gyepre, amely egészen a malom-patak vízeséséig húzódott. Ott, ahol a felső vezeték megszakadt és a kristálytiszta, hideg hegyipatak csillogva zuhant vissza mély, keskeny medrébe, Hans egy hatvanöt centi átmérőjű malomkereket állított fel. Most valamilyen láda előtt térdelt. Miközben nézői az ablaknál tolongtak s néhány gúnyos megjegyzéssel kísérték test- és kézmozdulatait, a malomkerék vastengelyét egy csavarral ráerősítette az alacsony ládába beállított dinamó tengelyének végére. Majd felállt, megvizsgálta a ládától az ablakig vezető drótot, a dinamóhoz kapcsolta, ezután pedig a magasan futó vízvezeték állítható bádoglefolyóját elővigyázatosan a kis malomkerék fölé irányította. Abban a pillanatban, ahogy a lezuhanó víz ráesett a kerék lapátjaira, a kis alkotmány nagy sebességgel forogni kezdett és az ablakból bámészkodók nagy zúgást-búgást hallottak a láda felől. Néhány másodpercig Hans azt figyelte, hogy szabályosan működik-e a masinája, aztán odaugrott az ablakhoz s a keretnél fogva a szobába húzódzkodott. Odabent pedig kiadta a parancsot: „Balthasar a kapcsolóhoz!" Balthasar engedelmesen odaállt a kis tábla mellé, keze a kapcsológombon. Hans a kapcsolótáblából kilógó rézdrót leszigetelt végét fogta meg és odatartotta közvetlenül az akkumulátor egyik pólusa fölé, majd magáraerőszakolt nyugalommal hátraszólt: „Kapcsolást kérek!" Balthasar lenyomta a tábla kis gombját, mire a nézők kíváncsi pillantása előtt ott táncoltak az ezüstös szikrácskák a Hans kezében tartott drót vége meg az akkumulátor pólusa között. Kísér-

letének sikerét csodálkozással teli felkiáltások kísérték. Hans büszkeségtől dagadó kebellel vetette nekik oda:

— Ez még semmi, a java csak most jön! — Rákapcsolta a drótot az akkumulátorra, maga alá húzott egy ülőkét s nagy kényelmesen odatelepedett a vevőkészülék elé. Bekapcsolta, pár pillanatig tovább is várt a kelleténél, mintha csak az izgalmat akarná fokozni s aztán diadalmasan belezengette a feszült csendbe egy Beethoven-szonáta bűvös hangjait. Jean-Louis végül nekidurálta magát:

— Tán még Londont is tudod fogni rövidhullámon?

— Mi az hogy! — felelte Hans, aki elértette a kérdést. Átkapcsolt rövidhullámra és rövid keresgélés után a legkevésbé zavart harmincegy méteres hullámhosszon elkapta az angol adót. Éppen franciául mondtak híreket. Toncsi, Vörösróka meg Jean-Louis arca felragyogott, amikor meghallották a „Franciák beszélnek franciákhoz" című adás bemondójának hangját. Annette elnézően mosolygott rajtuk s hallgatott.

— Moszkvát is tudod fogni? — érdeklődött Emanuel.

— Persze. Csak add meg a hullámhosszt, meg az adások idejét.

— Moszkvát csak este és éjjel lehet fogni! — állította Kahn, mire Kurt gúnyosan rámordult:

— Mit ért egy gyógyszerész a rádióhoz! Inkább törődj az Emanuel pipaszáraival, hogy mire kell, addigra használhassa őket ez az egimeszelő. Gyerünk, Hans, nézd csak meg a negyvenkilenc méteres hullámhosszon!

Ilans megfordult:

— Mindent behozok nektek sorjában. És ha van, üzembe tudok helyezni már egy adókészüléket is.

Paul és Annette észrevétlenül összenéztek.

— Helyes — szólt Paul — majd szerzünk egyet. De most itt az ideje, hogy élelem után nézzünk. Úgy hiszem, fát is kell vágni. Aztán ugye, még nem mindenki szedte szét meg rakta össze az új könnyűgépfegyvert? Hans, vállalnád az oktatást?

Még mielőtt befejezte volna szavait, úgy érezte, mintha az offenburgi jelenet ismétlődnék meg, kissé változott formában. Tudta, hogy Hans lesütött szemmel igyekszik majd kitérni a világos válasz elől. Nem volt tanácsos, hogy a többiek szerint jó úton levő fiú ellen a régi harcot most ismét lángralobbantsa. Szándékos nemtörődömséggel vetette hát oda:

— Ebéd után majd megbeszéljük a részleteket, fent nálam, Hans. Rendben?

— Rendben — szólt a fiú hálásan és megint a készülék felé fordult.

— Tegnap este nem fogott pisztrángot, Balthasar? — kérdezte Annette.

Paul eltalálta a fiatal asszony gondolatát és így folytatta:

— Dehogynem! Javaslom, hogy Hansnak sült pisztráng tálaltassék fel abból az alkalomból, hogy Maquis 37 nevű áramellátóját felavatta...

— Éspedig petrezselyemmel tűzdelve, citrom helyett pedig egy tányér eper levét csorgassa rá az udvari szakács! — fuvolázta Emanuel.

Nevetve oszlottak szét az emberek.

Hans a rádiókészülék mögé rejtette arcát.

Paul eddig nem akarta négyszemközt elővenni Hansot. Figyelte a magatartását, anélkül, hogy bármilyen irányban befolyásolta volna a fiút, akire a váratlan viszontlátás annak idején döbbenetesen hatott. Paul hamar összeszedte magát, de Hans hosszú perceken át elfulladtan, meredten állt a széles vállú férfi előtt. Anélkül, hogy egyetlen szót is szólt volna hozzá, otthagyta, az offenburgi hitehagyott azonban még hosszú ideig állt mozdulatlanul egy helyben, mielőtt rárogyott volna a szalmára, amit azért hordott magának össze, hogy ne kelljen a puszta földön aludnia...

— Ülj le — szólt most Paul kis szünet után Hanshoz s egy székre mutatott.

A fogoly szót fogadott és dacos szájjal, mereven leereszkedett a felkínált helyre. Paul érezte, hogy a fiú konokul összeszorított ajka vad, indulatos szavakat fojt el s tudta, hogy Hans valami aljas tervet forral magában: egy második szökési kísérlet pillanatát várta, ezt akarja alaposan előkészíteni.

Azt azonban nem sejtette, hogy milyen szilárd még a fiú akaratereje, meddig bírja ezt a kétszínű játékot. A német partizán atyai-korholó pillantása láttán sorsdöntő harc játszódott le Hansban, és ez annál jobban kínozta, minél tovább ült ott, vele szemben, szótlanul Paul.

Egyre jobban megértette ezt a hallgatást. Érezte, hogy Paul

átlát a szitán. Egyszer már megjárta ezzel a férfival, de azért — hogy, hogy nem — mégse gyűlölte. Valami nagy, elsöprő változás bénító előérzete szállta meg, akárcsak azon az offenburgi estén. Igen, valóban be akarta csapni a partizánokat. Előbb bizalmat akart kelteni bennük maga iránt, aztán egy primitív adókészülék segítségével el akarta árulni és ki akarta füstöltetni a fészküket. De néhány nap óta ingadozott.

Hogy miért, azt maga sem tudta. Emberségesen bántak vele ezek a németek s a jelek szerint inkább sajnálták, semmint gyűlölték. Kurt ugyan el-elkapta a frakkját, de mégsem tekintette ellenségnek, hanem inkább valamiféle veszélyes tévelygőnek, akit gondosan őrizni kell, nem pedig lépten-nyomon fenyíteni.

Már a franciák közt megérezte annak a bensőséges bajtársiasságnak a légkörét, amely az offenburgi illegálisokkal való együttműködésének első idejére emlékeztette. Az első napokban teljesen értetlenül állt a fenntartás nélküli őszinteség előtt, amivel ezek az emberek minden politikai és emberi kérdést egymás közt megbeszéltek. Látszott, hogy bíznak egymásban. Egyikük sem kertelt. Azon voltak, hogy segítsenek egymáson. És nagy csodálkozására már a kezdet kezdetén megállapította, hogy e különös csoport tagjainak többsége nem is kommunista. Senki sem mosolyogta meg vagy bunkózta le Gobelt katolikus életfilozófiája miatt, csak élesen vitáztak vele. Balthasar szociáldemokrata volt és még most is védte pártjának bizonyos 1933-beli cselekedeteit, noha a többiek súlyosan elmarasztalták miattuk a szocdemeket. Emanuel, a jelek szerint, rokonszenvezett a kommunistákkal. Kurt Freund és Jacob Eisenstein keltette benne a legmélyebb benyomást. Kurt azért, mert talpig katona, jobban lőtt, mint egykori századának legjobb lövésze, és ha kellett, nyersen, szépítgetés nélkül odamondogatott még a csoportfőnöknek is. Jacob pedig rejtvény volt a számára. Hosszú éveken át azt harsogták a fülébe, hogy minden zsidó önző és gyáva. Ez az ember azonban minden erejét, idejét, tudását a csoport életének szentelte. Nemrég, egy hamis riadó alkalmával, egyetlen pisztollyal a kezében, egymaga kutatta át az egész területet, ahol állítólag néhány milicista ténfergett. Meglepte Kahn magatartása is. Az egyetemista azonnali beavatkozásának köszönhette, hogy gyorsan meggyógyult a jobb lábán az a vérmérgezést okozó seb, amit a Badrioux melletti harc során szerzett.

Nagyon tartott a három franciától, meg Annette-től is. Ezek az emberek éreztették ugyan vele, hogy undorodnak a szerepétől, de egy ujjal sem nyúltak hozzá, és le se köpdösték. Bezzeg, annak a francia falunak a parasztjai, amelyiken egyszer átszállították, nem kímélték rá a nyálukat. Nem is csoda: pár órával előttük tisztelte meg őket látogatásával egy SS-osztag. Ahelyett, hogy megvetették vagy levegőnek nézték volna, beszédbe akartak elegyedni vele a franciák, különösen Jean-Louis. Hallani akarták erről-arról a véleményét, hogy aztán megértessék vele saját gondolataikat. Gyűlölte hát vagy csak irigyelte őket? Oly magabiztos, oly meggondolt emberek ezek! Csak saját eszük után mentek és mielőtt belefogtak valamibe, meghányták-vetették egymás közt a dolgot. Hogy elhallgattassa a lelkiismeretét, az utóbbi napokban többször elmondta magának: akár így, akár úgy, mégiscsak Németország ellenségei. De hát igazán azok voltak?

Nem lőtték agyon, hanem maguk közé fogadták, pedig súlyos ellátási és elhelyezkedési nehézségekkel küszködtek, és az ilyen mozgalmas, szűk területre szorított partizánvidéken egy német fogoly állandó veszélyt jelentett. Csak akkor szabadult a lelkiismeretfurdalástól, amikor elhessegette magától az effajta gondolatokat. A gondolattalan nyugalomhoz vezető út azonban végleg lezárult előtte. Ezek a fontolgatások, ötletek, érvek és tények éltek, nem lehetett őket elnémítani.

Még mindig nem váltott egyetlen szót sem a két férfi. Hans felemelte a fejét és farkasszemet nézett Paullal. Széles aranyszínű napsugár vágott be az ablakon át, s fénymezsgyét szántott a két férfi közé, melyben pajkosan játszadozó legyek köröztek. A szoba levegője most is forró volt, de nem fülledt, mint annak idején Offenburgban. Paul kivett a zsebéből egy megkezdett csomag cigarettát és odatartotta a fiú elé. Hans tudta, hogy alig-alig van dohányuk, el akarta hát utasítani, de Paul gyors pillantásának hatására mégiscsak a cigarettáért nyúlt. Anélkül, hogy ő maga is rágyújtott volna, Paul zsebre vágta a kis dobozt, miközben égő öngyújtójából tűzzel kínálta Hansot. A fiú érezte, hogy Paul tisztán lát és hogy észrevette a tétovázását is; de ugyanekkor tudta, hogy még ha netán régi énjére rátalálna, akkor is kudarcra van ítélve a terve.

Csakugyan tudta mindezt Paul vagy Hans csak képzelődött? Talán az utóbbi hónapok hihetetlen élményei összezúzták az ön-

bizalmát, s ezért kerülhetett túlságosan olyan emberek befolyása alá, akikkel szemben — más körülmények közt — megállta volna a helyét. Maga lepődött meg a legjobban, milyen határozott hangon tette fel rögvest e gondolat után Paulnak a kérdést:

— És ha azt mondanám neked, hogy döntöttem, és itt akarok maradni köztetek?...

Megint Paul összehúzott szeme válaszolt neki: ezeket a hideg, szigorú, de minden gyűlölettől ment szavakat olvasta ki belőle: „Akkor hazudnál!" S a fiatal katona újból a padlót bámulta.

— Egyetlen kiutad van csak, Hans — hallotta meg Paul megnyugtató hangját. — Keményen dolgozni, míg csak rá nem jössz az igazságra. Nem magyarázod el a bajtársaknak a német könnyűgépfegyver kezelését? Megcsinálja Kurt vagy én. De téged hitvány fickónak tartanak majd az emberek, vissza fognak húzódni tőled, és ha a franciákat be is vonjuk a német csoport feladatainak megbeszélésébe, téged biztosan kihagyunk belőle. És ez nem mindegy a számodra. Végül is mint németnek s mint egy szociáldemokrata fiának, jogod van bepillantani a német partizánok harcaiba! A továbbiakról később beszélünk, ha már jobban megismertük egymást, és meggyőztél bennünket becsületes szándékaidról. Nem a karodra és nem is az eszedre, a szívedre, a lelkiismeretedre van szükségünk. Ha ez előtt a kettő előtt tisztáztad a dolgodat, jelentkezz majd. Addig pedig...

Közben Paul már fel is állt s elindult az ajtó felé.

— Addig pedig majd én oktatom a bajtársakat a könnyűgépfegyver kezelésére... és... meg ne próbáld a vevőkészülékünket adóvá átépíteni, hogy elárulhass bennünket...

Ezzel elment. Hans úgy érezte, mintha Paul — elhaladtában — végigsimított volna a haján.

A nyitott ablakon át a dinamó egyenletes surrogása szűrődött be, s a tompa zajba egy halk bécsi keringő vidám hangjai keveredtek. Az öreg malom kiszáradt, szürke fazsindelyei meg-megreccsentek az augusztusi nap perzselő sugarai alatt. Érett almák édes illata áradt a sűrű lombok közül, hol fáradhatatlan méhrajok zümmögték dolgos örömüket.

— Bajtársak, tudjátok, hogy nem szeretem a nagy szónoklatokat. S ha ma — a veszélyes körülmények ellenére — mégis egyszerre szólok ennek a területnek valamennyi német partizán-

jához, annak jó oka van. Röviden, világosan: megkezdődött a maquis-ok elleni végső támadás. Életre-halálra megy a játék. Néhány órán belül területünk minden csoportját bevetik... A Prisas és Forsac közti egész vidéket fel kellett adnunk. Legtöbben közületek már tudják, mi történt Chaborie mellett. Ha volnának még, akik nem értesültek róla, hallják hát: a tizenkettes és tizenhatos csoport, meg a harminchetes és a negyvenes egy része egyes bajtársaink nem kielégítő ébersége és megbocsáthatatlan hiszékenysége folytán csapdába esett. Az eredmény? Tizennégy partizán a fasiszták kezében. S a nácik ezt a tizennégy bajtársunkat Chaborie főutcáján, az odaparancsolt franciák szeme láttára agyonverték, agyonszúrták, agyontaposták! Tegnapelőttről tegnapra virradóan visszavettük tőlük a Labarre melletti öreg malmot. Meggyilkolt embereink közül hatra rátaláltunk a holdvilágnál. Négy az ablakok keresztrámáján lógott. Balthasarba és Kahnba mészároskampót szúrtak s annál fogva akasztották fel a szerencsétleneket a korhadt malomkerék lapátjaira, csak a ruhájukról ismertük meg őket. Arcukat széttaposták, orrukat beverték, szemgödreik üresen tátongtak. A két megcsonkított tetem közt egy cédula:

„A németek törvénye lesújtott!
Így jár minden bolsevista zsidó disznó!"

A vita, hogy részt vegyünk-e olyan kötelékek elleni bevetésekben, amelyek nem közvetlenül az SD vagy az SS alá tartoznak, a mai nappal lezárult. Tudjátok, hogy én magam is elleneztem eddig ezt a megoldást, de most minden égtáj felől több mint háromezer német katona ront a területünkre. Többségük a hadsereg kötelékeihez tartozik. Köztük és nem az SS-ben kell keresnünk a chaborie-i gyilkosokat, az öreg malom hóherait. Megpróbáltunk hangszórókkal, röpcédulákkal hatni a hitler-katonákra. Egy francia és egy német bajtársunk élete ment rá erre a kísérletre. Közönséges gyilkosokat szabadítanak most ránk. Még hosszú évek múlva is úgy emlegetik majd tetteiket az emberek, mint a „német gyalázat"-ot. A mi történelmi feladatunk az, hogy legalább valamit lemossunk belőle már most. A mi dolgunk, az illegalitásban élőké, a német szabadcsapatosoké, a német partizánoké, hogy megőrizzük legalább a tisztelet egy szikráját annak a szónak: Né-

metország. Nem vagyunk egyedül, ezt tudjátok. Moszkvában, a Szabad Németország nevű nemzeti bizottságban, népünk minden rétegéből való elvbarátaink ugyanazokért a célokért harcolnak, mint mi. Otthon is ezerszámra dolgoznak a föld alatt. Ebben a döntő órában az ő kézszorításukat is érezzük... Kurt bajtárs megadta a katonai utasításokat. Csak egyet szeretnék hozzáfűzni: vissza kell vonulnunk, hogy aztán megint támadhassunk; ki kell használnunk az éjszaka és a terep nyújtotta lehetőségeket, hogy kibújjunk a gyűrűből. Állig felfegyverzett ellenséggel van dolgunk, kemény órák jönnek! Egyvalami azonban nem létezik: megfutamodás vagy behódolás! Éljen a Vörös Hadsereg! Éljenek a világ partizánjai! Éljen a német munkásosztály győzelme a fasiszták felett! Éljen a mi német hazánk!

Nedvesen csillogtak a napfényben a halántékára hulló ezüstszürke hajszálak. Nehézkes kézmozdulattal letörölte napbarnította homlokáról az izzadságcseppeket. Elhatározta, hogy higgadt marad s csak a legszükségesebbet mondja el. Most mégis vadul vert a szíve. Izgatott volt. Beszédének utolsó szavait már emelt hangon mondta.

Utána mély csend. Sokáig álltak még szótlanul az emberek. S akkor egy sudár fenyő tetején hirtelen elfüttyentette magát egy szemtelen kis feketerigó. Régóta bámulta már némán, hogy miféle fura színjáték folyik odalent a tisztáson. Hangjára megmozdultak a partizánok, váltogatták a lábukat s beszélgetni kezdtek. Olvadó gyanta átható szaga terjengett a levegőben. A felkelő nap sugarai áttörtek a fenyőágakon s fénykarikákat festettek a bársonyos mohaszőnyegre.

Először halkan, bátortalanul, majd egyre erősebben — hogy csak úgy zengett belé az erdő — szólt a partizándal:

Nem hallod az éjben
Halk léptek neszét? Partizánok!
Hegyek tetején,
Szakadékok ölén, partizánok!
Elő a gránáttal a szalma alól,
Ide fegyvert!
Van föld, ahol él nyugalomban

És éjszaka alszik az ember.
De harcolnak éjjel is
Vérüket ontva a hős partizánok!
Kinyitjuk a börtönt,
Szabad lesz a nép, partizánok!

Hans, a többiektől kissé távolabb, egy fa árnyékában álldogált. Hallotta a dalt. Látta, hogy mielőtt némán, ócska flintáikkal a vállukon, szétoszlottak volna, forrón megszorították egymás kezét az emberek. Két nappal ezelőtt Paul levitte magával az öreg malomhoz s megmutatta nekik a hullákat.

Senki nem mondta, hogy „nézd, ezt művelték a bajtársaid, a német katonák". De azt a néma odaadást, amellyel a meggyilkoltakat levették a keresztrámákról meg a malomkerékről s egymás mellé elföldelték (persze az ő segítsége nélkül), nehezebben viselte el, mintha szemrehányó szavakkal illették volna.

A Labarre elleni támadás idején meg később, a vízesés közelében, az öreg malom felett, Hans többször is könnyen megszökhetett volna, mert mindig a harcvonal mögött foglalkoztatták. Lőszert meg élelmet vitt a vonalba. Nem élt a lehetőségekkel. De most, a döntő küzdelem előestéjén, mivel bizonyítsa nekik, hogy ma már meggyőződésből áll mellettük? Ki hinne neki, hisz nemrég még elutasította őket, mikor arra kérték, hogy egy javításra szoruló kisadót szedjen rendbe és dolgozzék vele. Legtöbben úgy vették, nem akar nekik segíteni; valójában csak a kísértést akarta elkerülni. Csupán Paul tudhatta: igazat beszél. Őt azonban teljesen lekötötték a küszöbönálló harc előkészületei. Hans azonban semmiképp nem akart már fogolyként csellengeni valamelyik távol eső ellátó-állomáson és ölbetett kézzel nézni, mint csap össze a neki ma már oly ismerős két világ. Döntött. A gőg, a kétszínűség, a butaság, a bizalmatlanság s az állati borzalmak világába már nem bírt visszatérni. Nagyon vonzotta a másik, de az odavezető utat előbb meg kellett tisztítania maga előtt.

Sziklás fennsíkra értek. Itt ütött tábort tegnap délben a harminchetes csoport, innen vigyázták a vidéket. Annette nyílt tűzön ízletes krumplifőzeléket készített az érkezőknek. A három francia a világért sem vált volna el Paultól.

— Miért mennénk francia csoportba? Hát nem ugyanazért harcolunk közöttetek is? Nálatok meg már otthon érezzük magunkat!

Kurt és Paul — idő híján — még meg sem beszélték, milyen utasításokat adnak a csoportnak, amikor egy francia hírvivő állt meg a sziklafal tövében és a németektől zsákmányolt szürke kerékpárjának csengőjét irgalmatlanul nyomkodni kezdte. Jean-Louis indult el feléje, a többiek csak nézték, amint a hírvivő pergő nyelvvel, ideges kézmozdulatokkal nagyban magyaráz valamit a fiúnak. A jövevény beszéd közben többször északnyugat felé mutatott. Jean-Louis kihúzott a zsebéből egy ceruzát s a partizán válla fölött nézte, hogyan telik meg a sziklának támasztott papírdarab különböző vonalakkal, pontokkal. Pár perc múlva a hírvivő vad kerekezéssel már el is tűnt a meredek lejtésű hegyiút vastag fatörzsei közt. Nagy lihegve ért vissza Jean-Louis a fennsíkra: az előző éjszakán végrehajtott német visszavonulás közönséges hadicsel, széles kiterjedésű bekerítő mozdulatot akarnak álcázni vele. A várakozástól eltérően nem — félkört alkotva — délről északkelet felé támadnak, hanem két órával ezelőtt északnyugaton indultak meg, és egy félórája, váratlanul, szintén tekintélyes erők bevetésével, délen is csapást mértek a partizánokra. A főveszély északnyugatról fenyegetett. Jean-Louis odatette elébük a rajzot s megmagyarázta.

Hans, pár méternyire tőlük, a parázsló tűz mellett kuporgott. Nem hívta senki. Noha lázasan érdekelte, mi készül, magára erőszakolt közömbösséggel turkált a hunyadozó hamuban. Jean-Louis érthetően adta tudtukra, milyen megbízást kapott Jérôme-tól a hírvivő. Paulnak alig akadt kérdeznivalója. Nagy a veszély — ez most már biztos. Északnyugaton szinte semmi nem állta a nácik útját. Nem innen várták a támadást. Arrafelé nincs beton, keskeny az országút, a hegyiutak meg nehezen járhatók, s a lejtős, erdőborította vidéken rengeteg szakadék tátong. Kiindulási pontnak használható falut alig-alig találnak azon a tájon a németek. És mégis ott törtek be a partizán-vonalakba. José osztagát dobták át gyorsan erre a részre. Széles területre szórta szét egyenként a lövészeit, s így valahogy az utolsó pillanatban sikerült megállítani az állig felfegyverzett német csapatok zavartalan előrenyomulását. A jelek szerint a hitleristák azt hitték, hogy előkészített, szervezett ellenállási vonalba ütköztek. Feltétlenül és sürgősen meg kellett őket e hitükben erősíteni. Abban a pillanatban, ahogy más-más oldalról tűz alá vették őket, leállították a nácik a támadást és ötszáz méterre visszahúzódtak. Hogy mit terveznek,

nem lehetett tudni. Jérôme ellenben látta: néhány óra, és a németek kipuhatolják, milyen gyengék a francia állások. Paul nyolc csoportja tartózkodott a terület északnyugati sarkához a legközelebb, tehát minden erőt oda, kiegészíteni az aszturiai partizánvezér gyorsan mozgó osztagát, mert a várható német felderítő betörések biztosan súlyos veszteségeket okoznak majd nekik. Kemény ellenállásra kapott Paul parancsot, a védekezésre alkalmas terület minden méterét védenie kellett.

Ahogy döntő órákban eddig is, most is nyugodtan, pontosan dolgozott Paul agya. Mikor talpra állt, s a sziklákkal megtűzdelt fennsíkról a meredek falon túl elterülő sötét erdőre esett a pillantása, már egészen más színben látta a vidéket. Egy szemvillanásra Spanyolországban érezte magát. Onnan ismerte még Josét. „Teniente Pabló"-ra ott bíztak először a maihoz hasonló súlyos feladatot.

Egy-egy csoportja tíz-tizenöt emberből állt, tehát a nyolcvanszázhúsz partizánjával kell egy körülbelül nyolcszáz főből álló, jól felfegyverzett német egységet feltartania. Miután Jean Louisval összeigazították az órájukat s a nyolc csoport találkozásának idejét és helyét megadta, Toncsit meg őt pontos utasításokkal útra bocsátotta, hogy riasszák a legközelebb eső csoportokat is. Annette-re csak futó, komoly pillantást vetett. Bátor választ kapott az asszony szeméből. Ekkor vette észre Hansot s összehúzott szemmel odaállt a fogoly elé. A fiú vérvörösen nézett rá.

— Velem jössz, előre — szólt halkan, hogy Hanson kívül senki nem érthette a szavát. Villant egyet a fiú szeme, s a szája körül egy kis rándulás mintha hálásan, büszkén felelt volna a férfinak.

Paul ott állt az emberei előtt, parancsokat adott, beosztotta őket, megvizsgálta a fegyvereket s aztán sürgette az indulást. Hansot karon fogta, úgy vitte magával a többiek közé. Szavai az egykori hitler-katonának is szóltak most már, aki izzó érzésekkel, fejet hajtva szívta magába Paul tanácsait.

Paul, Kurt és Jean-Louis még egyszer szemügyre vette a rajzot s utána megállapodtak, hol vetik be a harmincheteseket. Kurt vizsgálódva méregette a fegyvereket, az egyetlen felesleges Mausert az eddig fegyvertelen Annette kezébe nyomta, pedig Hans

ugyancsak vágyó pillantásokat eregetett a pisztoly felé. Aztán gyors menetben elindultak a sűrű erdőn át, a megbeszélt gyülekezőhely felé.

Minél közelebb értek a harcvonalhoz, annál jobban kínozta egy kérdés Hansot. Igenis, ő meg akarja bosszulni Balthasar, Kahn meg a többi fogságba esett bajtárs lemészárlását. Már azt is látta, hogy ez a háború elveszett, s hogy minden egyes nap csak újabb, borzalmas pusztulást hoz hazájára. Gobel azt mondta egyszer, hogy „a német katona azért bátor, mert gyáva!" Hans felfogta ezeknek a szavaknak az értelmét, meggyőzték már afelől, hogy a „civilkurázsi" hiánya s az engedelmesség adott pillanatban egyenlő a gaztettel.

De mi lesz vele, ha először életében rá kell lőnie egy német katonára? Hát igazán nincs már magával semmi tisztáznivalója? Nem a saját sorsa aggasztotta s attól sem tartott, hogy valami borzalmas halált hal. Nem tudta, hogyan viselkedik majd a döntő pillanatban — ez a bizonytalanság izgatta. Nem volt biztos felőle, vajon elég-e a meggyőződése, hogy helyesen cselekszik; elég-e a német partizánok iránt érzett friss, de mélységes tisztelete ahhoz, hogy az utolsó másodpercben meg ne bénuljon a csukaszürke egyenruha láttán, ami még rajta is ott feszül. Nem lehetne előbb valahogyan elmondani a német bakának, mi mindent élt ő át a német partizánok oldalán?

Annyira belemerült a gondolataiba, észre sem vette, hogy egy kicsit megálltak a gyülekezőhelyen. Csak az derengett benne, mintha egy ideig zárt kötelékben meneteltek volna, most pedig, mikor Paul hirtelen ott termett mellette, szétszóródva nyomulnak előre. Mindenki elhallgatott. Az erdő csendjét csak a cinkék meg a pintyek csivitelése s a harkályok titokzatos kopácsolása zavarta meg. Egyszer csak Paul szokott, nyílt hangját hallja Hans:

— Hajlandó vagy Offenburgot egyszer s mindenkorra kitörölni az emlékezetünkből?

Hans rábólintott. Valóban szilárdan eltökélte, megtesz mindent, amit Paul elvár tőle. Paul azonban először olyasvalamire kérte, ami inkább lemondásszámba ment. Egyelőre csak a háttérben dolgozhatott. A hátramaradó Annette-nek kellett segítenie abban, hogy a csoport szűkös lőszerkészlete, amit Jean-Louis és Jacob húzott idáig egy kézikocsin az erdő úttalan útjain át, minél köze-

lebb kerüljön a lőállásokhoz. Kahn halála óta pedig ő volt a csoport egészségügyije is. Csak őt képezték ki régebben, pár héten át, erre a szolgálatra. Elpusztított bajtársának tábori gyógyszertárát megmentették és az ő gondjaira bízták. Mikor azonban szó nélkül munkához látott, érezte már, hogy Paul mást is forgat a fejében vele kapcsolatban. Csak addig akart neki valami ésszerű foglalatosságot biztosítani, amíg a katonai helyzet meg nem kívánja, hogy azt a feladatot lássa el, amire voltaképpen kiszemelték. Így hát serényen kupacokba rakta a töltényeket meg a kézigránátokat és a kosarakban, amiket Annette cipelt ide, hordta előre a lőszert. Fáradhatatlanul rohangált a mohaborította sziklatömb (emögött állt a lőszeres-kordé) meg a partizánok között, s közben egy-egy alkalmatos helyen még ki is ürítette a kosarát s máris vitte tovább a muníciót. Kurt vagy Paul útmutatása nyomán kiváló állásokban rendezkedtek be az emberek. Mikor Jacobhoz ért szállítmányával, akkor hallotta meg az első lövéseket. Tetemes távolságból ugatott fel ismerősen a német gépfegyver, és rögtön rá könnyű hegyiágyúk morajló hörgése reszkettette meg a levegőt. Néhány másodperc múlva már felhangzottak a becsapódások is és gyorsan közeledtek a hatos, harminchetes és tizenegyes csoport állásaihoz.

— Fél percen belül itt van az orrunk előtt az első mazsola — szólt Eisenstein, egy körülbelül negyven méternyire alatta elterülő facsoportra mutatva, amely eltakarta előle a völgy felső részét. — Legjobb lesz, ha szépen lehasalsz te is. Otthon felejtettem a logarlécemet és megtörténhet, hogy tévedek. Meg sose tudhatja az ember, nem húz-e ide az én zsidó orrom egy ilyen árja gránátot.

Hans kissé idegesen ugyan, de elvigyorodott és mindenesetre végighasalt az avaron. Éppen idejében. Rövid, goromba dörrenéssel robbant a bejósolt lövedék annak a bizonyos facsoportnak dús lombkoronájában.

Nem értette ugyan, hogy a csodába számította ki előre Eisenstein ezt a lövést, de nem sokat töprengett rajta. A lőszerszállítást bízták rá. Futólépésben hagyta ott a partizánt, s közben sokkal jobban csodálkozott Jacob zavartalan nyugalmán, mint hajszálpontos számításán.

Hans a sziklánál az Annette mellett álldogáló Paulba ütközött. Már visszafelé jövet érezte, hogy a lőszercipelés nem tart sokáig.

Az, hogy a partizánok minden támadó mozdulattól tartózkodtak s a német tüzérség tüzére sem válaszoltak egyetlen lövéssel sem, hanem ehelyett kedvező magaslati állásaikba ásták be magukat, arra mutatott, hogy Paul és Kurt valami merész hadmozdulaton töri a fejét.

— Ülj le, Hans — mondta Paul, ahogy a fiú odaért hozzá. Végignézett az egyenruháján, vállára tette nehéz kezét és mélyen belenézett a fiatalember tágra nyílt szemébe. — Lemész a völgybe. Az utat pontosan megadom neked. Tartsd magad szigorúan az irányhoz. Harmincöt-negyven perc alatt célhoz érsz. Az első német katonával a parancsnokukhoz vezetteted magad. Elmondod neki, hogy Badrioux-nál fogságba estél s most sikerült megszöknöd. Hogy mit mesélsz neki a bánásmódunkról, a te dolgod. Alkalmazkodj a helyzethez meg a kihallgató tiszt gondolkozásmódjához. Add be nekik, hogy leütöttél egy partizánt és elvetted tőle a pisztolyát. Ezt. — Kihúzott a zsebéből egy Mausert s bedugta Hans övébe. — Hat lövés a tárban, egy a csőben. Minden eshetőségre készen. Nem tudom, hogy fogadnak majd. Minden a te ügyességeden és elszántságodon múlik.

Itt egy pillanatra megállt. Majd így folytatta:

— **Feladatod a következő**: először is megállapítod, milyen erős a támadó fasiszta egység, mennyi és milyen fegyvere van, ha lehet, azt is, hány könnyű hegyiágyúval és körülbelül mennyi gépfegyverrel rendelkeznek; másodszor felderíted, van-e ember- és anyagtartalékuk, s ha igen, hol; harmadszor: informálod a német parancsnokságot, hogy idefent, mélyen beásva, jól előkészített állásokban, legalább hatszáz, angol és német fegyverekkel ellátott partizán várja őket; végül pedig, ha alkalmad adódik, megpróbálkozhatsz óvatos propagandával a legénység között: álljanak át hozzánk, fegyverrel, lőszerrel együtt, itt olyan német partizánokra akadnak, akik minden egyes német katonát, ha szakít Hitlerrel, a testvéreiknek tekintenek. Ennek a negyedik elgondolásnak a megvalósítását teljesen a te belátásodra bízzuk. Az utolsó s egyben a legfontosabb feladatod, amelyet pedig minden körülmények között meg kell oldanod: legkésőbb még ma éjjel visszatérsz a mi vonalainkba! Ha netán egy olyan bajtársba ütközöl, aki nem ismer — nagyon kicsi ennek a veszélye, hiszen José osztagát visszavonták — megadod neki a „Balthasar" jelszót és azonnal Kurthoz vagy hozzám vezetteted magad. Világos?

— Igen. Csak nem ismerem az utat — felelte határozottan Hans, de felindulását nem tudta teljesen elleplezni. Nem remélte, hogy Paul ennyire megbízik benne, ekkora felelősséget hárít rá. Leginkább azonban a gondosságának örült: nem kívánta el tőle rögtön, az első komoly megbízása alkalmával, hogy lőjön is egykori bajtársaira.

— Onnan fentről majd megmutatom, merre menj. Addig veled megyek.

Ezzel a két férfi gyors léptekkel otthagyta a védelmet nyújtó sziklatömböt meg az üres kordét. Felettébb furcsán hatott a kis fatákolmány ezen az úttalan erdei tájon.

Az ágyútűz lassan felerősödött.

Áthatolhatatlan sötétség borult az égre, az erdőre s az emberekre. Régen elnémult már a német hegyiágyúk dörgése. Csak itt-ott puffant egy-egy karabély vagy kattogott — mind messzebbről — egy gépfegyver. Sebesültek panaszos nyögése kavarta fel a sötét, riasztó éjszakát. Paul és Kurt a fatörzsek meg szikladarabok közt tapogatóztak. Mögöttük Lisa, Annette s vagy egy féltucat férfi téblábolt, kezükben rudak, sátorlapok, melyek belebeleakadtak az alacsony erdei fenyők ágaiba. Ilyenkor aztán a sebesültvivők kegyetlenül szidták a bajorok kék úristenét. Hogy Kurt hogyan talált utat ebben a szuroksötétben, lyukak, vájatok, szakadékok között, az rejtély. Már hónapok óta azt rebesgették felőle a partizánok, hogy van egy hatodik érzéke. Paulnak is jó volt a szeme, de ma éjjel, nem is egyszer, nekiment egy-egy fának, miközben a macskaszemű Kurt pár lépéssel előtte akadálytalanul haladt előre. Egyszerre csak ő is megállt:

— Itt vagy húsz méterrel alattunk fekszik valaki. Hallottam a nyögését. Most visszatartja a lélegzetét.

Annette meggyújtotta apró öngyújtóját s odavilágított az orvosnő és a két sebesültszállító lába elé. Csak mikor a közvetlen közelébe értek, akkor vették észre, hogy egy vastag fatörzs mögötti mélyedésben összekuporodva egy német katona fekszik. Holtsápadt arcából két ijedt szem pislogott a hirtelen felvillanó fénybe. Fogalma sem volt, mi történik vele, s csak hosszú másodpercek múltán felelt Lisa kérdésére — hogy hol sebesült meg — „Itt, jobbra, a mellemen." Miközben Lisa kitisztította a sebet s

ideiglenesen bekötözte, egyre kérdezősködött a fiú, kik ők és most mi lesz övele. Az orvosnőnek azonban sem ereje, sem kedve nem volt a felelgetéshez. Egyhangú csitítgatóan hajtogatta: „Majd később, majd később."

A sebesültvivők üggyel-bajjal, nagy óvatosan lépkedve, szinte kitapogatták a lábukkal az utat, úgy távoztak a sebesült katonával, s ekkor elégedetlenül, kicsit bosszúsan megszólalt Lisa. Abba az irányba fordult, amerre Pault és Kurtot sejtette:

— Hát a mieink közül senki sem sebesült meg?

— Miért? Hiányérzeteid vannak talán? — kérdezte vissza mérgesen Kurt.

— Csak arra akarom felhívni a figyelmeteket, ha ugyan egyáltalán érdekel benneteket, hogy fogytán van a kötszerem és az alkoholom.

Lisa kimerült a hosszú hegymászásban, a meredek, úttalan szurdokok közti barangolásba belefájdult a lába-térde. Úgy megfeszultek az idegei, hogy Kurt szemtelen szavaira kis híján elsírta magát. Tizenegy hitler-katonát kötözött be, de partizánhoz még nem nyúlt. S ez bosszantotta. Paul bekapcsolódott a párbeszédbe:

— Úgy hiszem, ezúttal csakugyan megúsztuk sebesültek nélkül, Lisa. Egy-kettő, ha akad. De még nincs ám fejront! Mennyi fertőtlenítőd és kötszered van?

— Nem sok. Odafent, a kunyhóban, akad még egy bőröndre való. De ki tudja, milyen messze vagyunk onnan?

— Húsz percnyire, doktorasszony! — csipkelődött Kurt.

— De ne feledd, hogy éjszaka van! — tiltakozott hevesen Lisa.

— Te meg azt ne feledd, hogy kétszer kettő éjjel is négy! — Kurt olyan hihetetlenül undok volt, hogy Lisa jobbnak látta, ha elhallgat.

Alig százötven métermyire innen megint egy sebesült német katonára bukkantak. Leesett az egyik szikláról s karját törte. Boldogan fogadta a segítségüket. Eszébe sem volt sopánkodni a fájó karja miatt, hanem azon örült, hogy ő a maga részéről végre befejezte ezt a „dög" háborút. Mindegy, mi jön, fő, hogy nem kell többé Hitler átkozott hadseregében szolgálnia, mert annál mindenütt csak jobb dolga lehet. Annette sínbe rakta a katona kezét s aztán egy kendővel felkötötte a karját. Kurt eközben halkan odafordult Paulhoz, aki leült egy percre:

— Hogy jutott eszedbe hirtelen feladni az állásokat s itt nyu-

gaton támadásba menni? Most már, hogy sikerült, megmondom, kételkedni kezdtem a katonai képességeidben.

— Mondd csak ki nyugodtan, amit akarsz — nevetett fel Paul. — Te nem a katonai képességeimben, hanem a józan eszemben kételkedtél. Igaz?

Kurt hallgatott.

— S aztán — folytatta Paul — mikor a fasiszták árkon-bokron át rohanni kezdtek visszafelé, hogy még a sebesültjeiket is a sorsukra hagyták, és mi, százheten, legalábbis egyelőre, legyőztünk hatszáz jól felfegyverzett náci katonát, akkor meg a magad józan eszét nem érezted a helyén. Igaz-e?

A lábuk alatt pislákoló fénypontocska kihunyt. Paul hallotta, amint Annette rácsattantja öngyújtójának kanócára a kupakot. Az asszonyok felfelé indultak a sebesülttel, aki megállt már a lábán.

— Legjobb lesz megkérdezni ezt a katonát. Talán ő megfelel a kérdésedre, Kurt. Hogy hívják magát? — kiáltott bele Paul a sötétségbe. Az első sápadtszürke fények áttörtek a lombokon. Feszesen, katonásan vágta rá a fogoly:

— Golz, Eduard, a százegyes gyal...

— Ilyen pontos adatokra nincs szükségünk — szakította félbe Paul. — Inkább azt mondja meg, mivel magyarázza a maguk tegnap esti kudarcát.

— Nagy vicc! — szólt a katona, s szava elárulta az osztrákot. — Olyan erősek vagytok, hogy csak na! Százával csücsültök a fák tetején. És mikor már azt hittük, hogy elkapunk benneteket, akkor csördítettetek igazán a nyakunk közé.

— Hányan vagytok? — érdeklődött Kurt.

— Nem annyian, mint ti! Összevissza hatszáznyolcvan fő.

Paul akaratlanul is elmosolyodott. Jó, hogy nem látta senki. Aztán szigorú hangon kérdezte:

— És mi?

— Azt én nem tudom. Úgy mondták, hatszázan. De szerintem legalább kétszer ennyien vagytok ideát. Délen meg keleten meg még ennél is többen gubbasztotok a bokraitok mögött. Ezért is parancsoltak bennünket vissza tegnap.

— Rendben van — hallgattatta el Paul az osztrák szóáradatát. — Kísérjétek fel Golz lövészt a kunyhóba. A géppisztolya meg a két tár, ha tele van, itt marad.

Két partizán eltűnt a fogollyal a szürkésfeketén foszladozó nyirkos éjben. Paul és Kurt felállt. Lerázták köpenyükről az alattomos kis esőcseppeket, melyek vékony, finom fonálból sűrű függönyt szőttek a hegyek s völgyek fölé. A két férfi elindult.

Paul tehát az osztrákkal válaszoltatta meg Kurt előbbi kérdését, de tudta, hogy a barátját ez a felelet nem elégíti ki. Mi célja lenne most elmagyarázni neki az egész Hans-ügyet? A fiú kétségtelenül megoldotta feladatának egy részét, de vajon sikerül-e visszatérnie? Jóllehet Paul nem várt frontális fasiszta támadást, mégis úgy döntött, legjobb, ha az emberei a völgy torkánál levő régi állásaikat foglalják el, patkó alakban helyezkedve el a magaslatokon. Már nem fenyegetett a veszély, hogy Hans — ismervén részben állásaikat — elárulja őket. Paul voltaképpen soha nem is hitt ilyen veszélyben, minthogy azonban a merész bukfencet a saját szakállára vetette, senki tanácsát előzőleg ki nem kérte, kötelességének érezte, hogy számításba vegye az árulást és megelőzze a következményeit. Ezért adta fel a régi állásokat és kockáztatta meg a veszélyes — és más körülmények közt megengedhetetlen — támadást nyugat felől. A meglepett fasiszták rövid ideig tartó zavar után elkeseredetten védekeztek, sőt ellentámadásra gyülekeztek. Néhány percig úgy látszott, mintha le kellene fújniuk a támadást s megkezdeni a visszavonulást. Több nehézgépfegyvert hozott állásba az ellenség s irdatlan pergőtüzet zúdított a partizánokra; Emanuel meg a hasonszőrű gyakorlatlan lövészek bizony a levegőt lyukasztgatták s nem tudtak mihez kezdeni a bajtársaik által zsákmányolt német géppisztolyokkal és karabélyokkal. Közben már hangtávolságnyira jutottak a német osztagokhoz. Hiába szólítgatták azonban őket, hogy adják meg magukat, csak vad fenyegetőzést kaptak válaszul. Egynéhány partizánra elég kellemetlen hatást tettek a szavaik. Az egyik fasiszta például ezt rikácsolta vissza nekik:

— Gondoljatok a labarre-i malomra! Előbb-utóbb a ti órátok is üt!

Paul szökellve-kúszva járta a csoportokat, lőszert cipelt, talpra segítette a megingottakat, bátorította őket, hogy pár percnél tovább nem tarthat ki az ellenség. Vörösróka megsebesült a kezén. Fájdalmában ordított egyet s feltérdelt. Paul odakúszott hozzá és kilőtte a németet, aki óvatlan bajtársát célba vette.

Kurt, mint valami gép, biztosan, lassan és fokozatosan tört ma-

gának utat előre. Minden lövése célba talált. Paul azonban benne is megérezte a kétkedést. S akkor, amikor már-már úgy látta, hogy lehetetlen folytatni a támadást, egyik percről a másikra megoldódott a helyzet. A nácik percek alatt visszavonták nehézgépfegyvereiket, majd a könnyűeket is. Csak egy-egy lövész maradt a helyén, hogy fedezze a fejvesztett visszavonulást. Paul azonnal kiadta a parancsot: utánuk, de csak egy bizonyos vonalig, s aztán állj, menjenek a nácik, amerre látnak. Előretörésük alatt két nehéz- és két könnyűgépfegyver került a kezükre. Lőszer azonban alig.

Paul meghagyta Kurtnak, hogy a zsákmányolt fegyvereket még pirkadat előtt a völgytorok két oldalának legalkalmasabb magaslati pontján állíttassa fel s vezényelje oda mellékük a csoportok legtapasztaltabb géppuskásait. A könnyűgépfegyverek számára pedig, rögtön napfelkelte után, a tegnap esti csata színhelyén lőszert kellett gyűjteni.

Mielőtt elváltak volna, Kurt megkérdezte Pault:

— Hansot hova dugtad az akció alatt?

Paul már várta a kérdést. Így felelt:

— Ha bárhol, bármilyen körülmények közt is találkozol vele, azonnal üzenj értem! Fent vagyok a kunyhóban. Minden ember foglalja el a támadás előtti állását. Ahogy a sebesülteket hátravitték, adják le a sebesültvivők a sátorlapokat, hogy géppuskafészkeinket, amennyire csak lehet, védhessük az eső ellen. Tökéletesen álcázott, körüldúcolt, sátorlappal, bozóttal, ágakkal fedett fészkeket kell építeni, úgy, hogy legalább másfél kilométernyi tiszta kilövésük legyen a völgy felé és négy-ötszáz méter hegynek fel. Csak olyan embereket vezényelj oda, akik értenek a német gépfegyverekhez! Zöldfülűt még a tájékra se!

Paul rövid, kemény kézszorítással tett pontot szavai végére s gyorsan távozott. Annette követte. Kurt, a két sebesültszállító és Lisa délnek kanyarodott. A hideg, szürke esőfüggönyön át szabályos időközönként egy sebesült keserves jajkiáltásai hallatszottak ebből az irányból.

Paul csak egy kis darabon ment Annette-tel együtt. Mikor már elértek egy ponthoz, ahonnan az asszony egymaga is eltalálhatott a kunyhóhoz, megszólalt Paul:

— Végigmegyek a hegygerincen, egészen az északkeleti csücskéig. Távollétemben Kurt a parancsnok. Ha pedig netán sürgő-

sen kellek, küldjetek utánam futárt. A hegytaréjon haladva, rám talál. Amennyiben Hans megjön, minden vele kapcsolatos döntést halasztassál el addig, amíg vissza nem érkezem.

Egy pillanatig még habozott, rábízza-e titkát Annette-re, hiszen nyilván töprengést, gondot okoz vele az asszonyának, de mivel Hans élete vagy tán még ennél is több forgott kockán, úgy határozott, hogy beszél.

— Ha valami történne velem, és Hans valahol felbukkan s megadja a „Balthasar" jelszót, vezettesd őt magadhoz. S ha elmondja majd, hogy a fasiszta csapatoknál járt — az én megbízásomból tette. A továbbiakat majd később mondom el neked és a bajtársaknak is. Rajtad kívül senki nem tud az ügyről.

Annette még szívesen kérdezősködött volna, de mire felemelte a fejét, a fák, az eső s a sötét már elnyelte a férfit.

Paul gőzölgött, mint vágta után a ló. Köpenyét, zubbonyát, ingét eső áztatta és izzadság verte át. Fájt a csípő-sebe. Nem is egész másfél óra alatt loholt végig a patkó alakban elhelyezett állasokon, a nyugati saroktól, onnan, ahol a tegnap esti támadást levezette, egészen a patkó északkeleti csücskéig. Hans innen ereszkedett le a völgybe. Nyilván ezen az úton is tér vissza. Ez a legrövidebb és a legbiztonságosabb út, ha az ember suttyomban akar feljutni a hegygerincre. Sápadt fény törte át a szürke párát. A szivacsos, szomjas mohát a faleveleken áttörő sűrű, finom eső suhogva itatta. Paul lába mélyen belesüppedt az illatos, puha szőnyegbe. Minden zajra feszülten figyelt. Nem hitte, hogy Hansnak sikerül észrevétlenül visszatérnie. Megbízásának ez volt a legnehezebb része. Gyorsan szóródott szét az esős őszi reggel átláthatatlan, borús szürkesége. Felkúszott a fák koronáira, az ágakra, odadörgölődzött a levelekhez és törzsekhez s tompa-tejszínűre festette a leveleken csüngő esőcseppeket.

Alighogy Paul levette kutató szeme fölül ernyőt formázó tenyerét — mindenáron át akarta fúrni tekintetét az esőfüggönyön — néhány méternyire tőle megrecsent egy ág. Esőcseppek zuhataga hullott a földre. Gyorsan egy széles fatörzs mögé húzódott. Puhán, hangtalanul leemelte válláról géppisztolyát és kibiztosította, belenyomva a fegyvert mélyen a mohába, hogy elfojtsa a zár csattanását.

Ekkor egyszerre kétfelől reccsent az erdő. Hajlott árny suhant el Paul lába alatt a fatörzsek közt. Aztán egy másik, majd egy harmadik. Fojtott hangok hallatszottak. Paul tisztán hallotta a suttogásukat: „Vigyázat! Maradjatok hátra, ő ismeri az utat!" Fehér fénysugár tört utat magának egy lombrésen át az erdei derengésbe, világánál Paul német acélsisakok körvonalait fedezte fel. Az egyik katona nehéz felszerelést cipelt a vállán. Szomszédjánál fegyver...

Itt bizony állig felfegyverzett katonák másztak felfelé. Az az „ő" pedig, aki „ismeri az utat", csak Hans lehet! Jószántából vezeti az ellenséget, vagy lebukott s a náci öklök bírták árulásra? Vagy?... De ezt még végiggondolni sem merte! Semmiképp nem engedheti őket tovább. Lehet, hogy egy egész egység jön mögöttük. Kelet felől megkerülhetik és felgöngyölhetik a partizánállásokat.

A csapat, amely az imént a sápadt fénycsóvába lépett, megállt. A jelek szerint vártak. Ez a másodperc volt a döntő. Most kellett feltartani őket s időt nyerni a visszavonulásra. Legrosszabb esetben az elmaradhatatlan lövöldözés figyelmezteti majd a veszélyre a bajtársakat. És még időben. Zajtalan mozdulattal végigtapogatta a fegyverében levő tárt, készenlétbe helyezte a másodikat s aztán lövésre készen nagyot ordított:

— Fel a kezekkel! Körül vagytok zárva!

— Ne lőjetek! Ne lőjetek! — kiáltották a katonák.

Amelyik azt a nagy terhet hordta a vállán, nehézkesen felemelte az egyik kezét, a karabélyos meg mindkettőt a magasba lendítette. Hátrább — de ezt Paul már nem láthatta — többen is voltak. Onnan hallatszott a kiáltás:

— Ne lőjetek! Megadjuk magunkat! Tihozzátok jövünk!

De mindnyájukat túlharsogta Hans, valahonnan jobb felől, a sűrűből:

— Balthasar! Balthasar! Hans van itt! Vezessetek bennünket Paulhoz!... Akárki vagy, ne lőj! Ezek az emberek önként jönnek át!... Ki vagy te ott?!

A fiatalember hangja reszketett az izgalomtól; Hans hát hűséges maradt. Nemcsak a megbízást teljesítette, többet tett annál!

Paul talpra szökkent. Most már látta az embereket. Mindannyian felemelt kézzel álltak. Egyetlen támadó mozdulatot sem

tett egyikük sem. Paul nem tudta elnyomni izgatottságát: az első önkéntes szökevények! Az első partizáncsapat, amelyik a náci hadsereg szökött tagjaiból áll. Az első szabadcsapatosok, akik egy szabad Németországért, fegyverükkel, lőszerükkel együtt faképnél hagyták Hitlert! Megváltó kiáltásként hangzott a válasza:

— Én vagyok az, Hans — Paul!

A következő pillanatban a fiú árkon-bokron át rohant a fa felé, ahol Paul állt.

Bőrig ázva, vadul csapzott, csuromvizes hajával homlokában, miközben vértelen arcán végigcsurgott az izzadság s az eső, lihegve állt meg Paul előtt s csillogó szemmel nézte a férfit.

— Paul, te... hát itt vagyok... azaz itt vagyunk... — aztán elcsuklott a hangja s odaborult Paul mellére Az meg csak hallgatta fiatal barátjának vadul kalapáló szívét, s hagyta, hadd fújja ki magát. Mikor végigsimított Hans párolgó haján, mintha a saját fiát simogatta volna. Aztán így kiáltott:

— Gyertek ide, bajtársak!

Hét átázott katona lépett ki a fák közül s vigyázzba vágták magukat Paul előtt.

— Itt most ne álljatok vigyázzban — mondta Paul.

Egymás után melegen kezet szorított velük. Soha nem felejti el többé a pillantásukat. Döbbenet és hála áradt a szemükből. Az a katona, aki géppuskát cipelt a vállán, oldalba bökte az egyik bajtársát, ugyan vegye le róla a terhet. Ahogy felszabadult a keze, kigombolta zubbonyának felső gombjait, ügyetlen ujjaival benyúlt a belső zsebébe s átizzadt bélését kifordítva, mindnyájuk szeme láttára tépni kezdte. Óvatosan körültapogatta a felszakított részt, míg csak a varrás közül ki nem kapart egy kemény tárgyat, amelyet lassú, ünnepélyes mozdulattal odanyújtott Paulnak.

Paul szótlanul meredt a sarló-kalapácsos szovjetcsillagra. Mikor lassan megint a katonára emelte pillantását, észrevette, hogy nedves a szeme:

— Kilencszázhuszonhárom óta vagyok a párt tagja.

Mindkettejük szíve ott dobogott a kézfogásukban.

Felkerekedtek, s útközben Hans beszámolt, hogyan zajlottak le az események.

Szavai közben csak úgy sugárzott feléje Paul baráti szeretete, a hét katona pedig tisztelettel nézett az egyszerűen beszélő fiatal-

emberre. Mikor történetének végére ért, kicsit odább húzta Pault s lehajtott fejjel ezt súgta neki:

— Offenburg a múlté, ugye. Paul? Bajtársatok vagyok?

Paul kezébe vette a fiú esőáztatta, fáradtságtól kissé reszkető kezét, s a szemébe nézve így felelt:

— Az vagy, Hans elvtárs! Sőt most még valamit... — És ekkor elmondta neki, hogy az apja ezerkilencszázharmincnyolcban nem fulladt meg Ludwigshafenben, hanem ma is él és a föld alatt harcol otthon, Németországban...

Az előkelő kis hegyi szállóban, amely mint valami modern lovagvár őrködött a conqueroule-i út s a folyó völgye felett, furcsa sürgés-forgás közepette zajlott az élet. Férfiak, kiknek testtartásáról és arckifejezéséről egyaránt lerítt, hogy csak muszájból bújtak civilruhába, izgatott léptekkel róták az elgazosodott kert gondozatlan útjait, meg-megálltak a széles terasz lépcsőin, melynek színes üvegteteje félig leszakadt, vagy az egykori turistafogadó világos szőnyegekkel borított folyosóin kószáltak. A nagy ebédlőteremben vagy huszonöten gyűltek egybe. Ha az ember — a szélesre tárt ablakokon át — a magasba nézett, a láthatár szélén a számtalan meredély egyetlen kékesszürke láncolattá olvadt a szeme előtt, ha meg lefelé pillantott, sok százméternyi mélyen odalent, a völgy esőfürdette mélyzöldjébe veszett tekintete. S körös-körül pipáltak a jó öreg hegyek.

Egyik-másik furcsa vendég a fal mellé húzott asztalok körül üldögélt. A legtöbben azonban a terem közepén álltak és azt az élénk párbeszédet figyelték, amely egy feltűnően kék szemű, fekete hajú francia s egy szikár, rőt hajú, kicsit hajlott, hanyag testtartású idegen közt folyt. Az idegen férfi jobb keze mélyen zsebébe fúródott, baljával pedig szabályos időközönként a szájába döfte rövid pipáját. Paul Jérôme oldala mellől hallgatta a szócsatát. Mindketten a francián tartották a szemüket, aki látható izgalmát minden igyekezetével magába akarta fojtani és meg akarta őrizni magára erőszakolt előzékenységét, udvariasságát. Jérôme odahúzta magához Pault:

— Ismered jól ezt a francia parancsnokot?

— Csak annyit tudok róla, hogy Gabriel Donnedieu-nek hívják s kilencszáznegyven júniusában a francia gyalogság hadnagya

volt. Te biztosan egyebet is tudsz róla. Velem nagyon rendesen viselkedett. Bizonyos mértékben még az életemet is neki köszönhetem.

— És?

— A Szovjetunió elleni támadás megindulásakor félreérthetetlenül szovjetellenes nézeteket vallott. „Nacionalistának" tartja magát s az egész nemzetközi kérdést csak nagypolgári megvilágításban látja. Nem csoda hát, ha Anglián jár a szeme.

— Igen, azt már tudjuk róla, hogy Churchill embere. Uszított a Szovjetunió ellen?

— Szó sincs róla — felelte nyugodt lelkiismerettel Paul. — Ellenkezőleg. Az én jelenlétemben mindig nagyon is fegyelmezetten viselkedett.

— Hm... — s ezzel Jérôme eleresztette Paul kabátja ujját és a vitatkozók felé fordult. A rőt hajú éppen Donnedieu valamilyen súlyos szemrehányását utasította vissza. Krákogó hanghordozása furcsán recsegtette orrhangját. Egy-egy mondat közt hosszú szünetet tartott az angol s ilyenkor révedezőn, a legnagyobb lelkinyugalommal húzott egyet pipájából s hosszú másodperceken át a körmeit vizsgálgatta.

— *No, no* — gurult elő a fölényes szó a szeplőkkel dúsan kipetytyezett liba-nyakból — nincs igaza, mi se tudatlanul pottyantunk ám le az égből csak azért, hogy önöket értéktelen tanácsainkkal szerencséltessük. *Oh, no!* Szó sincs róla. De a tömött zsákú Mikulást se játsszuk...

Megállt, hogy rátömjön. Lelkiismeretesen befejezvén e műveletet, így folytatta:

— Ha az Egyesült Királyság hadserege különleges kiképzésben részesített tisztjeinek — hogy jól megértse — a Special Service embereinek életét kockára teszi, hogy a francia maquis vezetőivel *tárgyaljon* — szeretném ezt az utóbbi szót aláhúzni, mert *that's important* — ez nagyon fontos — akkor...

— ...akkor ezt nem a mi szép szemünkért teszi — zárta le türelmetlenül s egy kissé bosszúsan Donnedieu az angol titkosszolgálat tisztjének fejtegetését. A brit meglepett képpel nézte a francia férfit s elmosolyodott:

— *That's it!* Pontosan! Ön, kedves barátom, okos ember, nagyon okos... önnel öröm tárgyalni...

— Köszönöm — válaszolta röviden Donnedieu, egy olyan pil-

lantás kíséretében, amelyből mindenki érthette az őszinte feleletet: veled annál kevésbé.

A korulállók közül többen feltűnő módon az órájukat nézegették, ketten az ablakhoz álltak, egyikük meg — minden ok nélkül — kinyitotta s rögtön ismét bezárta az ajtót. Az általános mozgolódás nem kerülte el az angol figyelmét. Atyai gondossággal kérdezte:

— Rövidre van talán szabva az idejük? Mintha türelmetlenkednének?

— Nem szeretnénk itt megöregedni — szögezte le általános helyeslés közepette Jérôme.

— A németek?... Vagy talán Vichy nyugtalanítja önöket? — kérdezte kimért fejmozdulattal az angol.

— Azok nemigen. Egyébként nekünk Hitler tizenkilenc, Pétain egy híján húsz — értette el Jérôme a maga módján a célzást.

— Ezt mi nem mondhatnók — vágott vissza önelégült mosoly kíséretében ő brit felsége alattvalója. — Az egyik ellenfelünk, a másik pedig a velünk szövetséges ország marsallja, akit, uraim, az önökétől elütő gondolkozású franciák milliói követnek hűségesen.

A rövid csend alatt elégedetten legeltette éles pillantását a körülötte állókon. Valaki Chamberlain meg Lord Haw-Haw* nevét morogta... De egyikük sem érzett különösebb kedvet, hogy vitába szálljon a tiszttel. Mulaszthatatlan dolgokat akartak megbeszélni vele. Céljukat semmiféle provokáció miatt nem veszélyeztethették. Végül is maga az angol unta el a hallgatást:

— Önöknek idefent elég fegyverük van. Eszményi ennek az épületnek a fekvése is. Ha netán idemerészkednének a németek, akkor majd megmutatják nekik a szövetségesek, hogy hol lakik a bajorok kék úristene. *Oh, yes.* Önök pedig majd meglátható, hogy mi, angolok, nemcsak tárgyalni, hanem lőni is tudunk.

Donnedieu barátságtalanul követelőzött:

— A tárgyra, kérem, a tárgyra. Nyakig vagyunk a háborúban. Tőlünk is függ, meddig tart! Lenne szíves világosan, tömören megmondani: *mit* szándékoznak adni nekünk, *mikor* adhatják és *mik* a feltételeik?

* *Lord Haw-Haw — a berlini náci rádió angol nyelvű bemondójának gúnyneve. A háború után kivégezték az angolok.*

Hangos nevetéssel a combjára csapott az angol s két hosszú lába egyikével maga alá húzva egy széket, lehuppant rá:

— Számító, akár egy jenki! De látom, hogy az urak valóban türelmetlenek... Nos hát, a helyzet a következő: fontos katonai, ipari és gazdasági felvilágosításokra van szükségem. Továbbá néhány személyi jellegűre is... Erről azonban majd később részletesen... Legfontosabb kérdésüket illetően: hajlandók vagyunk ismét ledobni fegyvereket, dohányt és némi konzervet is! Tudnunk kell azonban, kiknek a kezébe kerülnek ezek a fegyverek. A Service-nek ugyanis nem áll érdekében, hogy... hm... hogy olyan elemek kezébe jussanak, akik közösen kivívott győzelmünk után késleltethetnék a nyugalom és a rend helyreállítását. Remélem, megértenek. Amíg csak de Gaulle tábornok hadseregéről van szó, minden *all right*. Vannak azonban jelentéseink, melyek szerint ön, parancsnok úr — fordult Donnedieu-höz — nem tartja kezében a maquis egész területét. Ez tisztázandó. Kiszámított az én időm is. Arra már nem telik, hogy ennek magam nézzek utána. Így hát, ha tetszik, ha nem, önre vagyok utalva... Nos?...

Utolsó szavai alatt Donnedieu és Jérôme szeme összevillant. Paul feszülten figyelte a két francia hazafi közt folyó néma párharcot. Más-más okból kockáztatták életüket. Mindenki tudta, hogy nem azonos végcélért küzdenek. Rövid, feszült hallgatás után Donnedieu az angol felé fordult s így szólt:

— A mi maquis-nk francia maquis, bár különféle származású, különféle világnézetű, különféle foglalkozású hazafiak harcolnak benne. Egyetlen célunk van: megszabadítani Franciaországot a német betolakodóktól és Pétaintől. Szekták, klikkek nem léteznek nálunk. Mindez a soraink közt levő sok külföldi antifasisztára is áll. A franciák szabadságáért küzdve, a saját hazájuk szabadságáért verekszenek. Itt, a teremben, spanyol, jugoszláv, cseh, lengyel, orosz, osztrák és német partizáncsoportok tisztjei állnak ön előtt, akik mindannyian...

Donnedieu utoljára elhangzott szavai kissé kibillentették egykedvűségéből az angolt. Vékony, fehér ujjaival a gallérját lazítgatta. Vele született önuralma csak másodpercek múltán győzedelmeskedett rajta, csak ekkor tűnt el arcáról az a zavar, amely minden gentlemant elfog, ha hirtelen észreveszi, hogy egy kéjutazók számára épült luxus-szálloda helyett rablóbarlangba tévedt. Minden bizonnyal a Nemzetközi Brigád szelleme ködlött fel

lelki szeme előtt. Miért éppen neki kell a sors iróniája folytán fegyverszállítmányaival baljós győzelemhez segítenie ezeket a veszedelmes rendbontókat, ahelyett, hogy valami ügyes „be nem avatkozás" révén kiszorítaná belőluk a szuszt? A szokványos köhécselés, egy elhárító kézmozdulat segítségével elhallgattatta Donnedieu-t, aki ezután udvariasan várt vendégének válaszára. Talpra állt a brit s miután helyére biggyesztette a nyakkendőjét, ezeket krákogta:

— *All right, all right, my dear, everything's all right!* Minden rendben! Fő, hogy tudjam, tényleg az ellenőrzése alatt tartja-e ezeket az embereket és ezeket a csoportokat, s kezeskedik, hogy az előbb vázoltak szerint minden jó úton megy majd!

— Ezt leolvashatja jelenlevő bajtársaim arcáról is! — kerülte meg kissé fölényeskedve Donnedieu a kérdést. Az angol tisztbe az Indiában leszolgált nyolc esztendeje annyira beleverte a gyarmattartók gondolkozásmódját, hogy pökhendi viselkedése a francia férfi nemzeti büszkeségét mélyen sértette.

— Tessék? — kapott észbe az angol. — Ja, úgy. *Oh, I see!* Értem... Persze, persze hogy leolvashatom. Ott ül a szemükben, ha, ha, ha... — s visszazökkenve rendes kerékvágásába, barátságos mosoly kíséretében — szokása ellenére — mindenkivel lekezelt. Közben többször bizonygatta:

— *You'll have your stuff!* Megkapják a fegyvereiket!

— Mikor? — szegezte neki a kérdést Jérôme, mikor odaért hozzá.

— Hát a következő hetek, a következő napok egyikén! A rádiójelentés kulcsát és a ledobás részleteit mindjárt megbeszélem a főnökökkel. Most pedig elnézésüket kérem, sürgősen tisztáznom kell útikalauzommal az Angliába való visszarepülésem részleteit. *Good-bye* — isten velük — és köszönet a szívélyes fogadtatásért! — majd Donnedieu felé: — *So long!* Nemsokára látjuk egymást! — s szokatlanul hosszúra méretezett ánglius-kobakját behúzva, már el is tűnt a számára alacsonyra szabott ajtó mögött.

Felszabadult zsongás ülte meg a termet. Akik álltak, leültek, akik meg ülve figyelték a kötélhúzást, felálltak, meglazították izmaikat, nyújtózkodtak egy jót.

Jérôme odament Donnedieu-höz s pár szót váltott vele. Aztán mindketten Paulhoz léptek. Donnedieu szólalt meg:

— Paul százados, két fontos dolgot kell közölnöm önnel: először

is azt, hogy Fifi útban van ide. Én küldöm őt, mert már hetek óta szüntelenül rágja a parancsnokának, annak a szegény Chablas hadnagynak a fülét, hogy így meg úgy, ő csak az ön egységéhez akar jönni. Remek gyerek, főként a jelentő-szolgálatban kiváló. Lőni már gyengén lő. Attól tartok, hogy agysebesülése befolyásolja a látóképességét. Örül, Paul százados?

Paul rábólintott.

— *Eh bien**, ezt gondoltam! És ha látná Fifit! Fogalma sincs, hogy ragaszkodik önhöz. Imádja, mint valami nő. Nna! Másodszor pedig — s ezzel a jelenlevők felé fordult — bajtársak, szeretném, ha kissé közelebb jönnének. Abban a megtiszteltetésben részesültem, hogy Paul századost, különleges taktikai képességeinek elismeréseképpen és különösképpen azért, mert döntő része volt a németek legutóbb északkeleten megkísérelt betörésének sikeres visszaverésében, őrnaggyá léptessem elő. Paul őrnagy, maquis-nk minden tisztje és partizánja nevében köszönöm önnek példát mutató kezdeményező képességét.

Melegen megszorította Paul kezét, majd így folytatta:

— A saját nevemben is szeretnék azért hozzátenni még valamit. Mi ketten ennek a szörnyű háborúnak a kitörése óta háromszor találkoztunk egymással, egészen rendkívüli körülmények között. Közben kialakult bennem a meggyőződés: bárcsak minél több olyan német élne, mint ön és partizánjai.

Lélegzetnyi szünet után, változott, az őszinte sajnálkozástól kissé elszorult hangon, még ezt tette hozzá:

— Tudom, el akar hagyni bennünket, vissza akar térni a német szabadságmozgalom illegális harcosai közé. Nincs jogom erről lebeszélni. És ezért kérem, nehogy mai előléptetését meg Fifi érkezésének hírét annak vegye, mintha mi ezzel eredeti szándékától el akarnánk téríteni...

Mosoly suhant át Paul arcán. A többiekén is valami hasonló látszott a francia őrnagy szavai hallatán. Csak Jérôme maradt komoly. Tudott Paul tervéről. Hosszasan beszélgettek róla, latolgatták az érveket mellette, ellene, de végül is nem zárkózhatott el a német elvtárs kérése elől. Azt a magától értetődő kérdést tette fel neki Paul: hol látják nagyobb hasznomat? Itt, ahol a megszállók különítményei ellen aránylag kis kiterjedésű katonai akciókat

* *Hát jó.*

irányíthat, vagy az illegális front egy olyan vezető helyén, ahonnan német katonákat, esetleg egész egységeket mozgathat meg Hitler ellen?

Türelmetlenül hallgatta hát végig Donnedieu ügyeskedő szavait: Paul katonai tudására, a német—francia bajtársiasság fontosságára hivatkozott.

— Itt, önök között, nem lesz módom német csapatokat és tiszteket a nácik ellen mozgósítani és rábírni őket a háború befejezésére. Ezt be kell látnia, s ezzel a kérdés, hol vagyok hasznosabb, el is dőlt.

Felhangzott néhány kósza tiltakozás, hogy „senki nem hagyhat ott csak úgy egy katonai posztot", meg hogy „ki lesz az utódja, ha elmegy?" — és így tovább, és így tovább... Paul azonban közbeszólt s kérte, engedjék be a terembe egy bajtársát, akit ő éppen a hasonló aggályok eloszlatása céljából hozott magával. „Jöjjön" — mondták. Egy perc múlva az öklelős kedvű, különleges egyéniség hatását keltő, napbarnított Kurt Freund már ott is állt a maquis tisztjei előtt.

Rövid huzavona, néhány ellenvetés után elfogadták Paul javaslatát: nevezzék ki századossá Kurtot s vonják be a sevenne-i maquis-terület vezetőinek megbeszéléseibe. Egy orosz partizán szavai döntötték el a vitát. Több bajtársával együtt német hadifogságból szökött ide közéjük. Az egyenes gondolkodású ember természetességével tette fel a kínálkozó kérdést, amit egy ellenállhatatlan kézmozdulattal még csak aláhúzott:

— *Nu, sto?* Minek ti vitatkoztok? Megbízunk tovaris Paulban, vagy nem megbízunk? Igen vagy nem? Én mondom, igen. Meg maguk is! *Nu, haraso!* Paul fontos munka talált máshol, ajánl príma bajtárs. Persze hogy mi megbízni tovaris Paul bajtársában! *Nu, vot!*

Donnedieu játszi könnyedséggel találta meg veresége elismerésének jól szabott formáját. Megadóan elmosolyodott s miközben búcsút vett, szemének kis rezdülései alig észrevehető gúnyorosságot adtak arckifejezésének:

— Egyetértek Csornahapka hadnaggyal. Legkiválóbb bajtársaink egyikét veszítjük ugyan el, de itt van helyette Freund! Érjük be ővele!

Elfogódottan rázogatta hosszú ideig Paul kezét, majd halvány leereszkedéssel ugyan, de csengő hangon, így fejezte be:

— Minden jót önnek, kedves barátom, Paul! Sok szerencsét és teljes sikert merész vállalkozásához. Biztos vagyok benne, hogy még találkozunk!

Miután arra kérte a tiszteket, hogy egy félóra múlva legyenek ismét együtt, mert akkor fejezik majd be megbeszélésüket, gyors, határozott léptekkel távozott.

Néhány óra múlva Paul őrnagy és Kurt százados egy oldalkocsis BMW-n békés udvarházak között, kies tájakon át robogott vissza az aignali partizántáborba.

Annette-et a partizánélet mostoha körülményei sem változtatták rideg teremtéssé, csak kissé tartózkodó embert faragtak belőle. Mélységesen ragaszkodott Paulhoz s nagy megelégedéssel figyelte, hogy érik mellette a férje; az ember és a politikus Paul hónapok óta szinte állandóan úton volt, ritkán ugrott ki régi csoportjához, amelyből — több más egységgel együtt — nagyobb alakulat lett. Annak a hét németnek, aki szeptemberben átjött hozzájuk, Annette volt az istene. Varrt, főzött rájuk, gyógyította őket, s mindemellett ellátta a veszélyes jelentő-szolgálatot is, melynek során német megszállta vidékeket kellett bejárnia. Ezenkívül pedig nagy körültekintéssel, hasznos ötletekkel, meg azzal, hogy értett a parasztok nyelvén, feljavította a maquisard-ok silány, sovány kosztját is. Ha meg a rossz szállás, betegség, sebesülés vagy egy-egy fájdalmas veszteség rontotta az emberek hangulatát, megint csak Annette volt az, aki párizsi életének vidám történeteivel felrázta őket. Az egy hete hozzájuk érkezett Fifi addig ügyeskedett, hogy végül szinte a fiát látták benne az emberek.

Szegény Balthasar utódjaként — mindnyájuk teljes megelégedésére — Fifi lett a „mindenes". Előkerített, beszerzett mindent, a cérnától kezdve egészen a dieselmotorokhoz szükséges porlasztóig. Úgy beszélt franciául, mint egy született párizsi. Egyetlen paraszt sem hitte el neki, hogy német.

A Paul visszatérte előtti estén a fiú egy álló óra hosszat kérlelte Annette-et, próbálja meg még az egyszer — utoljára — visszatartani Pault. Az asszony azonban mosolyogva vigasztalta: Kurt éppen olyan jó főnöke lesz, mint Paul, és most Fifin a sor, hogy megmutassa, milyen technikai és katonai tudást szerzett a jól felszerelt gaulle-isták között. De mikor végre egy huzatos csűr sar-

kában Annette magára maradt, hogy szétszedett géppisztolyát megtisztítsa és bezsírozza, mintha egyik pillanatról a másikra elpárolgott volna minden bátorsága. Paul néhány perc múlva itt lesz. És néhány perc múlva el is megy. Ezúttal végleg! Hosszú időre... talán örökre. Ő meg itt marad, csinálja tovább a dolgát, harcol tovább. Kicsit csodálkozva vallotta be magának, hogy Paul ma már nemcsak a szívét, hanem az eszét is meghódította. Magával viszi életének minden szépségét, örömét.

Többször megfordult Annette fejében, mit szólnának a bajtársak, ha kérné, engedjék el őt is, hadd kísérje el a férjét. Biztosan hasznára lehetne az illegális munkában. De már előre tudta, hogy ezt ki nem ejti a száján.

Keze nehézkesen az ölébe hullott. Kiszállt belőle a lélek, ha a búcsúra gondolt. Mit mondhatnának egymásnak? Hogy változatlan a szerelmük? Minek? Ezt tudták enélkül is. Minden más csupa „ha", csupa „majd", csupa „meglásd"...

Bátor akart lenni. Íme, mosolyog is. Hiszen Paulnak is nehezére esik a válás. De — mint ilyenkor mindig — biztosan most sem látszik meg rajta semmi. Tudja meg hát a férje, ő is le tudja gyűrni a fájdalmát.

Az egyik oszlop kampóján lógó törött tükre előtt fésülte csillogó, fekete haját, pirosítgatta sápadt orcáit s gyakorolgatta a műmosolyt, amikor kinyílt a csűr ajtaja, s a küszöbön ott állt Paul.

8

AUGUSZTUS BARIKÁDJAI

Ezen túl lennénk! — mondta gunyoros mosollyal a szája körül Max és megállt. Paul azonban vonszolta magával tovább. A pályaudvarok s közvetlen környékeik nem a legalkalmasabb illegális találkozóhelyek. A Lyoni-pályaudvart és Pault meg egyébként is jó ismeretség fűzte össze.

Csak mikor már kétszer átszálltak és Sceau-ban a meghosszabbított földalatti vonal végállomására értek, akkor nyitotta ki Paul a száját. Nem sokat törődött azzal, hogy Max túl óvatosnak tartja.

A férfi először volt Párizsban. Hihetetlen merészséggel szökött meg abból a fogházból, ahol a németeknek kiszolgáltatandó egyéneket tartották lakat alatt, s azt hitte, hogy most már neki mindent szabad. Paul ismerte ezt a „nekem nem történhet semmi bajom"-érzést. Párizst azonban nem lehetett sem a maquis-val, sem a vidékkel összehasonlítani. Itt másfajta, láthatatlan veszélyek leselkedtek az emberre. Az ellenállók s a német meg a vichy-fasiszta rendőrség közti harc egyre elkeseredettebben, egyre élesebben folyt.

— Beszélj — szólt végül Paul, amikor már biztos volt benne, hogy tiszta a levegő. Max viszont fáradt volt és éhes. Csalódottan tudakolta, hogy feltétlenül szükséges-e az utcán kószálniok.

— A lakásodra majd magad mész. Párizs túlsó végén van — kapta a választ.

Így kezdődött hát Max új, illegális élete Párizsban. Mintha túl sokat követelnének tőle ezek az elvtársak. Mikor azonban jobban szemügyre vette Pault, elszégyellte magát e gondolatra. Hét évvel ezelőtt, Spanyolországban, fiatal férfi volt még ez az ember. Ma meg mély ráncok szántják a homlokát, az arcát, sötét hajába fehér csíkok vegyülnek.

— Nagyon fáradt vagyok. Paul, két éjszaka...

— Tudom, Max, de hiába. Ma este találkozom az egyik vezető elvtárssal. A részletek nem érdekelnek, csak a lényeget mondd! Holnap majd alhatsz kedvedre.

— És mikor kezdődik a munka?

— Holnapután.

— Érdekes lesz? Valami nekem való?

— Rád szabták! Mit gondolsz, miért hoztunk ide, te tökfej? De most kezdd el. Szorít az idő.

— Mit akarsz voltaképpen tudni?

— Hogyan és mikor vágtátok ki magatokat; hányan és hol vannak a többiek?

— Te mióta viseled ezt az aranykeretes szemüveget meg ezt a nevetséges bajuszkát? Olyan a képed, mint a castres-i fogházigazgatóé, akit...

Paul türelmetlenül rázta a fejét. Max a hosszú fogság ellenére is a régi volt. Fiatalos, kissé felületes, mindig tréfás, gúnyra állt a szája. Sokan nem tudták, politikai öntudata vagy egyszerűen a vérmérséklete szüli-e hallatlan bátorságát. Paul soha nem hara-

gudott rá, mert jóhiszemű és párthű embernek tartotta. Most azonban nem volt vesztegetni való ideje. Fontos döntések előtt álltak. Illegális szervezetük napról napra nőtt. Maxot nehéz feladatra szemelték ki. Paulra bízták, állapítsa meg, alkalmas-e rá. Szigorú, tréfát nem ismerő hangon figyelmeztette hát, kezdjen a jelentéséhez.

Max egyhangúan hadart:

— Január kilencedikén szállítottak Castres-ba. Február tizenötödikén tizenhét elvtárssal együtt a kicsali-szárnyba helyeztek át...

— Mi az a „kicsali-szárny"?

— Ja úgy. Bocsánat. Ez a fogház déli szárnya, ahol a kiszolgáltatandó manuszokat őrzik. Tizenkét elvtársat februárban át is adtak a Gestapónak. Március elején az első kitörési kísérlet, Bernard és Schulz vezetésével. Nem számoltak a smasszerek gyávaságával. Schulz azt hitte, hogy az egyik fogházkörmönc segít majd nekünk. De mikor megért az ügy, a pacák beteget jelentett. Itt jöttem én. Április hétre kész volt a kocsi. Időben. Magas látogatást vártak az urak. A kijelölt napon, a déli sétánál, az udvarban megadtam a füttyjelet. Egy pillanat alatt mindegyik smasszer fején pokróc. Aztán föl a cellába velük, rá a zár. Ezalatt én három elvtárssal tiszteletemet tettem az igazgató úrnál. Késve kapargált a revolvere után. Csak azért kötöttük az íróasztalához, mert olyan szépen kérte. Félt, hogy kirúgják, ha másként találnak rá a szökés után. Folyton jajgatott, míg előhalászta a kulcsokat, hogy mi lesz a gyerekeivel, hogy ez a borzasztóság kiveszi a szájukból a kenyeret. Egyikünk — úgy hiszem, Eugen — szerényen közölte a gyászvitézzel, hogy minket meg felhúznának, ha nem libbennénk ki a kávéméréséből.

Paul csóválta a fejét:

— Mire volt ez jó?

— Muszáj, hogy valami mindig jó legyen valamire? Szóval a pacák azt nyöszörögte, hogy ő ezt nem tudta, nem tehet róla, meg hogy ő csak egy kis fogházigazgatócska, satöbbi, satöbbi. Kész.

Paul mosolygott a fiú könnyed „dumáján", ahogy hajmeresztő történetét „leadta". Aztán ezt kérdezte tőle:

— Nem rabruhában voltatok?

— Később már nem. Cseréltünk a smasszerekkel, meg az igazgató úrral.

Felnevetett:

— Csuda romantikus pali ez az Eugen. Az istennek se hitte el nekem, hogy az egész buli egy hangos szó nélkül lezajlik. Elosztottuk egymás közt a fegyőr urak meg a góré pisztolyait. Az Eugen csak bámult, hogy egyetlen lövést se kellett leadni.

— Mindnyájan kijutottatok?

— Igen. Csak később, Castres határán túl, kaptak el közülünk hármat a milicisták. Egy azok közül is lelépett, de a másik kettő ottragadt.

— S azok az elvtársak most hol vannak?

Erre már nem felelt rögtön Max. Felemelt fejjel szaglászott. Valahonnan párolt hús illata szállt feléjük. Balra, fejük magasságában, tárt ablak. Dús függönyök mögött terített asztalok s azokon túl, egy széles terasz tövében, a szajnapart. Evőeszköz meg edénycsörömpölés csalogatta a járókelőket.

Max lassabban lépdelt, miközben elgondolkozva folytatta:

— Azt bizony, sajnos, nem tudom. A többiek a partizánokhoz mentek. Eugen Lyonban, én meg itt... ebben a... hogy hívják ezt a metropolist?

— Plessis Robinson. Egyébként ott áll az orrod előtt Robinson gipszszobra. Ide szokott kirándulni vasárnaponként a francia „nemzetfenntartó elem", hogy egy jót ebédeljen.

— És most? — kérdezte kissé csodálkozva Max, hiszen sok vendéget látott a terített asztalok körül. Paul szájaszéle lefitytyedt.

— Most a feketézők kedvenc találkozóhelye. Válogathatsz köztük: nácik, csempészek, együttműködők...

Max megállt s az egyik ablakon át benézett a zsúfolt étterembe.

— Elég mindennapi pofája van néhánynak — folytatta hangosan. Paul elismerte, hogy néhanapján rendes emberek is betévednek ezekre a helyekre.

— Akkor talán mi is... — kísérelte meg Max, csak úgy félvállról. Bátortalanul fűzte hozzá: — Borzalmasan éhes vagyok...

Nagy meglepetésére Paul nem ugrott neki, hanem aziránt érdeklődött, tud-e annyira franciául, hogy a pincér nem fedezi fel benne a külföldit. Max serényen bizonygatta, hogy az ételfronton pereg a nyelve. De meg mi szükség van arra, hogy ő kinyissa a száját?

Egészen elöl, a teraszon választották ki az asztalukat. Udvarias,

szmokingba öltözött férfi követte nyomon őket és kihegyezett ceruzával a kezében, merev kis görnyedéssel leste új vendégeinek óhajait. Bal szeme gúnyos előzékenységgel méregette őket, egy „spenót tükörtojással s hozzá selters-víz" rendelésre becsülte a jövevényeket. Jobb szeme meg se látta plebejus áldozatait, hanem a mellettük levő asztalt figyelte, ahol már a harmadik üveg pezsgőt fogyasztották.

Paul tudta, hogy ez a vacsora nem lesz olcsó mulatság, de hát Max annyira ki volt éhezve, élelmiszerjegyet pedig még nem kapott a számára. S az utóbbi időben javult illegális szervezetük pénzügyi helyzete. Egy francia részvénytársaság német tisztviselője, katonák, velük érző todtista* munkások s egy tiszt rendszeresen juttatott nekik egy bizonyos összeget. Az elcsigázott, kiéhezett fiút talpra kellett állítani.

Miután beafsteaket rendelt sült burgonyával, borsóval és salátával, már sokkal szivélyesebben hangzott a kérdés, milyen italt méltóztatnak az urak. Chateau-Neuf-du Pape-ot ajánlana, finom s nem is drága. Max érdeklődött az ára iránt.

— Kettőszázötven — recsegte együttérző mosoly kíséretében a szmokingos pincér.

Maxnak egy megrökönyödött, felháborodott *Quoi*** csúszott ki a száján, Paul azonban megmentette a helyzetet. Hozzon csak egy fél litert. A többit majd meglátják.

Lesütött szemmel ült Max az asztalnál. Semmi örömét sem lelte a szép tájban. Kétszázötven frank! Ebből Délen egy álló hónapig kell élnie egyik-másik elvtársnak!

Mikor lassan felemelte a fejét, Paul rámosolygott s ezt mondta:

— Ne bosszankodjál, Max. Nem mindennap megy ez így, ma ezzel a vacsorával ünnepeljük a szabadulásodat...

A beafsteaket épp hogy csak megkapta egy kicsit a tűz, puha volt és véres, a körülötte aranysárgán ragyogó gyufa-krumpli nyálcsorgatóan ropogott a foguk alatt, mellette fiatal zöldborsó illatozott édesen, a fejes salátát pedig — csak friss, zöldessárga szív-leveleit hagyták rajta — ott előttük ízesítette olivaolajjal az üzletvezető.

** Friedrich Todtról elnevezett náci fél-katonai szervezet. Erődöket, utakat építettek. Tisztjei modern rabszolgahajcsárok voltak.*

*** Tessék?*

Karcsú agyagvázákban orgona pompázott végig a kőpárkányon. Az alkonyat hírnökeként kékes pára tapogatózott a láthatárról a lapályos vidék felé. Szétmállott a levegő fehér csillogása, átadta helyét az égbolt simogató mélykékjének.

Sűrű magnolia- és babérfák mögé dugott dzsessz-zenekar német tánczenével próbálkozott. Szokott ritmusát minduntalan fékezte a dobos, mert amerikai számokat tilos volt játszaniok.

„... Szeretlek, Márikám, szeretlek, Márikám..."

Elnémult az énekes szenvelgő hangja. Néhány tiszt hanyagul tapsolt. Az egyik asztal felől, amelynél táncra éhes dámák közt egy testes duhaj ült, odakiabáltak a zenekarnak:

— Egy foxtrottot, az istenért, egy foxtrottot!

Éppen emelte már a pálcáját a szorgos karmester, amikor felüvöltöttek a szirénák a békés esti égre. Mindenki a sík vidék felé fordította a szemét. Ott, keleten, a thiaisi temető tőszomszédságában, a magas kéményű, nagy piros cipőgyár mögött, ott van Orly, Párizs csaknem legnagyobb repülőtere. Néhány másodperc múlva biztosan a levegőben lesz már egy német vadász-osztag s „befűt alaposan a jenkiknek", mondta valaki Paulék mellett.

— Mi az hogy! — felelt neki egy másik, félreérthetetlen gúnynyal.

Mialatt a terasz s az étterem kiürült, és a pincérek meg az üzletvezető lekísérték a vendégeket az óvóhelyre, a síkság felől lassan fekete füstfelhő szállt az égre.

Paul és Max csaknem magukra maradtak. Menjenek tán ők is le az óvóhelyre, s közben hűljön ki a finom vacsora?

Szabály ide, szabály oda, egy német tiszt meg a társaságában levő civil zavartalanul folytatta az étkezést, így hát Paulék — akik ugyan „csak franciák" voltak — úgy érezték, nekik sem kell félbeszakítaniok esti táplálkozásukat. Az a másik kettő elég messze ült tőlük, hát nyugodtan társaloghattak. A könnyelmű vendégek kiszolgálására hátramaradt egyetlen szál pincér a terasz párkányát támasztva, szerette volna végignézni a bombatámadás színjátékát.

Paul eközben elmondta Maxnak, mi lesz az első feladata: ki kell szabadítani az egyik vezető elvtársat, akit a francia rendőrség egy razzia során elkapott. Menekülés közben meglőtték s most a Santé rabkórházában fekszik. Minden valószínűség sze-

rint rájöttek már német állampolgárságára, tehát bármelyik napon átadhatják a Gestapónak.

Mialatt Paul beszélt, Max agyában már meg is fogant a terv. Nagyon ínyére való ügy. Gyorsan elkérte az elvtárs fényképét, amelyet Paul kabátja merev hajtókája alól halászott elő.

— Egy tiszti kapcsolatra van szükségem — szólt.

— Nehéz, de megy — felelte Paul.

— Kocsitok persze nincs?

— Nincs.

— Milyen rangú a tisztetek?

Paul válaszát azonban már nem lehetett hallani. Jobbról és balról a terasz alatt ugatni kezdtek a légelhárító ágyúk. Szürke és fehér felhőcskék táncoltak a zengő égbolton. Előttük csillogó gépek raja körözött zavartalanul. Ők is odaálltak a párkány mellé s az eget kémlelték. A pincér elpárolgott. Max az egyik csoportban hatvan négymotoros bombázót számlált meg. A síkságon több füstgomoly szállt az égnek. A bodor füstoszlop pedig, amelyet már a kezdet kezdetén észrevettek, egyre szélesedve, mind magasabbra tört. Szinte fél Párizst eltakarta már a szemük elől. Gyökerénél, a sűrű fekete füst alól, vörös lángnyelvek csaptak a magasba. Távoli robbanás reszkettette meg a levegőt. Megcsörrentek állványaikon a vázák és a virágcserepek.

— Na, ott van! — mondta valaki közvetlen Paul oldala mellett. — Az első dobásuk már talált!

— Láthatták fentről is a tartályokat? — kérdezte egy másik hang.

— Fenét!

Paul és Max óvatosan körülnézett. Akárcsak ők, a német tiszt meg a civil is, a párkányhoz támaszkodva figyelte az eseményeket. A tiszt észrevette Paul fejmozdulatát. Fölényes, nemtörődöm mosoly kíséretében mondta a „franciának":

— *Vous travaillez bien! Nous ne nous faisons pas d'illusions.**

Hibátlan szófűzéssel ugyan, de délnémet ízzel beszélt. Paul értetlenül bámult az arcába. A tiszt okos, szürke szemében mosoly bujkált. Ritkás, dércsípte haja alatt húzódó magas, sima homloka tanult emberre vallott.

— Tökéletesen megértem önt — mondta a százados, futó pil-

* *Jól dolgoznak! Semmi kétség.*

lantást vetve a háta mögé. — A szövetségesek az önök barátai. Miért ne közölnék velük, hova ássuk el a benzinünket?! Minél több odaég, annál hamarabb lesz vége ennek a szerencsétlen háborúnak...

Látván, hogy Paulra még ez sem hat, hozzáfűzte:

— Bizonyára meglepi, hogy egy német szájából hall ilyen szavakat. De higgye el, nálunk odahaza is akadnak emberek, akik már látják, hogy ez a háború elveszett.

— *Pour qui?** — kérdezte Paul. Ezt a két szót megkockáztathatta anélkül, hogy megérezzék benne a németet. Elnéző mosoly kíséretében, megértően rázogatta a fejét a tiszt:

— No, no, no, nem a Gestapóval állnak ám szemben — s kis vonakodás után hozzátette — meg magukat sem nézem affélének!

Paul a régi, jól bevált módszerhez folyamodva, franciás hangsúllyal ejtette ki a német szavakat:

— A látszat néha csal!

— Ez nem vitás — erősítette meg a német. — De hát ön sokkal jobban beszél németül, mint én franciául. Ha megengedi, folytassuk az én nyelvemen.

Paul bólintott. Mire a tiszt:

— Látja, az egyenruhám mindenkit becsap. Ön nácinak tart, hódítónak. A nácik meg Führerük hűséges tisztjének...

— És mi az igazság?

Erre már nem felelt a tiszt. Kinyújtott baljával az égre mutatott. Fekete füstcsóvát húzva maga után, egy repülőgép kivált a kötelékéből s kis körben körözött. Rohamosan csökkent a magassága, motorjaiból láng csapott ki.

Szótlanul figyelték a gép élethalálharcát. Rövid időközönként fehér pontok buktak alá az égő testből, majd ejtőernyővé terebélyesedtek. Puszta szemmel is jól látták az alattuk himbálózó embereket. Öt ejtőernyő nyílt ki. Egy hatodik, valami fekete háztömeg mögött, függőlegesen lezuhant a földre. A bombázó mind gyorsabban rótta egyre szűkülő köreit, s közben egyre gyorsabban fogyott a távolság a gép s a föld között.

— A pilóta feláldozza magát a bajtársaiért — mormolta a tiszt — és önökért!

* *Kinek a számára?*

— Hogyhogy értünk? — tudakolta Max meglepetten, még a szükséges elővigyázatról is megfeledkezve.

— Mindjárt meglátja — felelte halkan a százados. — Nézze, most kiugorhatna ő is. Rajta kívül nincs már ember a gépen — s fojtott, lassú szavakkal tette hozzá — de ő ott marad a kormánynál s megkísérli, hogy lakatlan részre zuhanjon. Még nem dobta le a bombáit, fogadok.

Alig fejezte be szavait, a pusztulásra ítélt gép még utoljára egyszer a magasba emelkedett. Felbődültek a motorjai. Jobb szárnyának egy darabja, az égő motorral együtt, levált s pörögve, a házak tengerébe bukott. Maga a bombázó azonban észveszejtő gyorsasággal húzott el a piros tetők felett, majd a település végén, fültépő dörrenés közepette, a konyhakertek földjébe fúródott. A százados merev vigyázzban, sapkájához emelt kézzel állt a három férfi közt. Elmerült pillantással meredt a civil is arra a pontra, ahol a gép szerteszét heverő roncsaiból felszálló füst gyászfeketére festette az alkonyt.

Paul és Max figyelmesen vizsgálta a két idegent. Max nem tudta, hová tegye a furcsa németeket... Paul is törte a fejét.

A tiszt hirtelen kísérője felé fordult és parancsoló hangon távcsövet sürgetett. Idegesen kutatta végig a civil az árva asztalokat, míg csak az egyik széktámlán egy gyalogsági távcsövet nem talált. Átadta a századosnak. Az csupán néhány másodpercig tartotta a szeme előtt, majd elsötétült arccal s szinte ünnepélyes kézmozdulattal átnyújtotta Paulnak és így szólt:

— Nézzen csak oda, arra a pontra és hegyezze jól a fülét! S arra kérem, ne feledje, ha majd győztesként bevonulnak a házamba, mit mondott ma önnek egy német tiszt.

Ezzel odaállt Paul mögé és mutatta az irányt:

— Látja, ugye, ott az első ejtőernyős pár száz méternyire a föld felett, jobbra mögötte pedig a másodikat; kettőt még a füstfelhő takar, az ötödiket meg valahol a magasban fújja a szél. És most irányítsa a távcsövet a földre. Amellett a törpe tornyu templom mellett, ott, az útkereszteződésnél, porfelhő látszik. Éppen most áll meg két teherautó. Gépfegyverekkel. A következő öt percben öt védtelen embert mészárolnak le velük Adolf Hitler parancsára.

A tiszt nekitámaszkodott a párkánynak és elhallgatott. Paul mozdulatlanul figyelte az útkereszteződést a távcsövön át, Max

pedig a szeme fölé tartott kézzel követte az ejtőernyők útját. Felocsúdott már a döbbenetéből. Kissé fellengzősnek találta ugyan a századost, de azért használható fickónak. S miközben a gépfegyver kattogására várt, döntött magában, hogyan is szabadítja majd ki azt az elvtársat. A civil lehajtott fejjel, behunyt szemmel, összeszorított fogakkal állt a százados mellett.

Elnémult a gépágyú. Üszkös szag vegyült az orgonaillat közé. Gyorsan alkonyodott. Messze keleten félénken pislákolni kezdett egy csillag. A motorok acélos dörgése távoli méhraj zümmögésévé tompult.

— Tak-tak-tak-tak ... tak-tak-tak-tak ... — Hangosan, gonoszul csaptak bele a gépfegyverek a langyos est lágy orcájába.

A százados felszisszent:

— Mélységesen szégyellem, hogy német vagyok!

Paul letette a messzelátót és nyugodt, kemény hangján nekiszegezte a kérdést:

— És miért tűri ezt a szégyent? Miért nem küzd ellene?

A tiszt tüstént észrevette Paul hibátlan németségét. Bátortalan villanás suhant át az arcán. Szorosan Paul mellé lépett és mindkét kezével melegen megszorította a kezét. Paul maga is elcsodálkozott óvatlanságán, de a tiszt nyílt pillantása és kézszorítása megnyugtatta. Nyomon követte azért minden mozdulatát, arcának minden rezdülését. Csillogó, szürke szeméből elhatározottság sugárzott, amikor az izgalomtól rekedt hangján ezt súgta Paulnak:

— Végre egy ember megint! Végre, végre! A barátommal együtt már hónapok óta magunkra hagyva küzdünk a gyávaság és az aljasság mocsarának kellős közepén. Még azok a hitlerellenes tisztek is, akiknek a segitségére számítottam, még azok is megfutamodtak, mert gerinctelen férgek, mert egy parancsszóra még a saját anyjukat is kivégzik.

„Légiveszély elmúlt"-at fújtak a szirénák. A tiszt odatessékelte az asztalukhoz két új ismerősét s intett a kísérőjének, jöjjön ő is.

— Üljünk le, mielőtt a nyakunkra jön ez a gyönyörű banda

Max szeme Paul meg a tiszt közt ugrált, majd hirtelen, minden kertelés nélkül, ezzel fordult a századoshoz:

— Hajlandó lenne egy derekasat ütni Hitleren?

Az lelkesen rábólintott:

— Bármikor és minden erőmmel!

— Van kéznél egy jó állapotban levő, gyors katonai kocsija?

— Van... de szabad?...

— Semmit se szabad! Talán később. És van még egy öltözet egyenruhája?

— Az is van!

— Maga az én emberem! A többit holnap este megtudja. Mikor végez a szolgálattal?

— Amikor akarja!

— Akkor hétkor... de hol?... Te, Paul, hol találkozzon az ember ebben az irdatlan városban?

Paul nem tört volna ilyen viharosan a célja felé, de ismerte a fiút s tudta, hogy ebben a fej, vagy írás-játékban kiváló a szimatja. Kicsit gondolkozott s aztán Marly-le-Roi egyik elhagyatott helyét javasolta. Ott legalább észrevétlenül figyeltetheti a tisztet már megérkezte előtt, de a megbeszélés ideje alatt is.

A lármás társaság s a zenekar újból elfoglalta helyét. A vidám dámák és jól táplált urak asztala körül mindenki a kiállhatatlan égett szagra panaszkodott. Hol az orgonaillat, aminek a kedvéért tulajdonképpen ide jöttek? Fekete füstfüggöny borította a fél eget. Valaki figyelmeztette a felháborodott németeket, hogy a füst égő benzin füstje...

Paul elsápadt. Alaposan végignézett az egyik hangoskodó hölgyön és ráismert. Polgári öltözéket hordott ugyan, de szabályos baba-arcára határozottan visszaemlékezett: Erich fényképein látta, három évvel ezelőtt. Ez az ostobán rikácsoló náci perszóna hát Gisela, az ő fiának a menyasszonya!

A századosnak feltűnt Paul elváltozott arca.

— Csak nem érzi magát rosszul? — tudakolta aggódva.

— Nem tudja véletlenül, ki az a kövér ember ott, annál az asztalnál? — kérdezte Paul, félig időnyerés céljából, félig meg valami öntudatlan sejtéstől indíttatva.

— Dehogynem — válaszolt a tiszt. — Schaufelmeier, egy ismert élelmiszercsempész. Ő látja el az olyan lokálokat, mint ez is, a feketepiac legkülönfélébb termékeivel.

Persze. Schaufelmeier! 1941-ben, Emanuel lakásán már hallotta egyszer ezt a nevet. És Erich is mondta, hogy menyasszonyának apja élelmiszernagykereskedő.

Ez az úriember hát Erich leendő apósa.

Nagy önuralommal, nehogy bárki is észrevehesse benső háborgását, aziránt érdeklődött a századostól, ismeri-e netán személyesen is az illetőt. Igenlő válasza után arra kérte, kérdezzen meg valamit a lányától.

Gyorsan és minden feltűnés nélkül búcsúztak el egymástól. De még előtte a százados kísérője közölte két új ismerősével, hogy a németek a következő negyvennyolc órán belül feladják Rómát. Róma eleste pedig minden bizonnyal élénk hatással lesz a német tisztek bizonyos köreire, amelyek még most is tétovázna k, nyiltan felvegyék-e a harcot a hadseregfőparancsnokság galád, a háborút céltalanul elnyújtó tervei ellen, és azzal szeretnék ellensúlyozni a keleten elszenvedett döntő vereségeiket, hogy ostoba pletykákat terjesztenek a nyugati hatalmak és Szovjet-Oroszország közti szakadásról.

Paul és Max útirányukkal ellenkező oldalról közelítették meg a pályaudvart. Nem messze a vendéglőtől el is váltak egymástól s csak a Párizsban, a chatelet-i földalatti állomáson találkoztak össze megint.

Max elégedett volt első párizsi napjával. Pault izgalom és aggódás kínozta. Alig-alig remélte, hogy rátalál a fiára.

Elszalasztotta az utolsó földalattit is. A Louvre-tól Boulogne-ig vagy hét kilométer az út. Inge várta. A lány lakásán feküdt a sebesült Stefan, akit Max kimentett a Santéból. Ránézett az órájára. Öt perccel múlt éjfél. Huszonöt perce van a tilalmi idő beálltáig.

Rohant. Kigombolta ingnyakát, meglazította nyakkendőjét s közben ezer meg ezer gondolat röpködött az agyában: kár, hogy Annette nincs itt. Ő biztosan találna valami alkalmatos lakást. Meg a fehérneműjére sem volt senkinek gondja. Neki, magának nem jutott rá ideje. Hogyan is juthatott volna? Aztán Annette még ezekből az éhség-adagokból is összeügyeskedne valami jót; így meg minden áldott nap eheti a zsírtalan zöldséglevest, 275 gramm csirizes fekete kenyérrel. Legfeljebb ha kéthetenként engedhetett meg magának egy darabka feketepiacról beszerzett húst. Hétről hétre ugrottak az árak felfelé. De nem is ez volt a legfontosabb. Sokat segíthetne a politikai munkájában is. Gyakorlati dolgaiban az asszony okos tanácsai sok veszélyt és aka-

dályt hárítanának el az útjából... No és... és... és: vágyott utána. Egy álló hónapja semmi postája. Tudta, hogy Dél-Franciaország egyes vidékein nem szűntek még meg a partizánharcok...

Soha nem hiányzott még neki ennyire Annette. Közeledett a döntő óra. Akármelyik éjszakán felkelések robbanhattak ki. A szovjet hadsereg feltarthatatlanul hajtja maga előtt, Nyugat felé, a fasiszta betolakodókat. Magában a német hadseregben is felpislákolt itt-ott az értelem lángja. Izgatottan olvasták a katonák az illegális Felszabadítási Bizottság röplapjait. Ez a szervezet egyik párthoz sem tartozott közvetlenül. Rég elmúlt az idő, amikor egy-egy antifasiszta röpcédulát tüstént elhárító tisztjük kezébe nyomtak az emberek. Sőt, a hadsereg kebeléből, de a polgári alkalmazottak közül is, többen írtak a szerkesztőségnek. Bátor katonák és tisztek közlésre szánt anyagot adtak a Bizottságok összekötőinek. Sok jó ötletet nem is tudtak megvalósítani, mert nem volt hozzá elég ember, pénz és megfelelően biztonságos lehetőség! Annette, francia lévén, megfelelő papírokkal nyugodtan utazgathatott volna. Itt van például ennek az ezredesnek az esete: nyolc nap óta egy Dijon melletti kastélyban várja, hogy valaki összekapcsolja a franciaországi antifasiszta német szabadságmozgalom központjával. Annak a férfinak, akit elküldtek hozzá, fele útról vissza kellett fordulnia, mert az egyik útlevél-ellenőrzőhelyen gyanút keltett, s attól kezdve figyelték...

Inge egymaga mégsem intézhetett mindent. Ötven olyan asszonyt és lányt irányított, aki hitlerellenes katonákkal és tisztekkel tartott kapcsolatot. Akármelyik nap felfigyelhetett rá a rendőrség. Nemrég letartóztatták a hadsereg egyik építési vállalatának a titkárnőjét. Egy szociáldemokrata mérnök révén jutott be az egyik antifasiszta csoportba. A fenyegetések és kínzások hatása alatt megmondta legközelebbi találkájának helyét és idejét. Így esett Stefan felesége, Márta, a Gestapo kezébe. Ez még akkor történt, amikor Stefan a francia rendőrség rabkórházában feküdt. S most még a sebesült férfi sorsa is Inge vállára nehezedett. Annette ebben is segíthetne. Minden akadály nélkül kerítene orvost és gyógyszert.

De vajon merre lehet?

Munkájuk szakadatlanul nőtt. A múlt hónapban több mint százezer röplap jelezte létüket. Júniusban pedig igazán ki akartak tenni magukért. Nap nap után jöttek közéjük új emberek,

kapták a híreket olyan katonák és tisztek egyéni akcióiról, akik már torkig voltak a háborúval.

Paulnak a pártvezetőség megbízása folytán irányelveket kellett kidolgoznia. A katonák közti felvilágosító munka egyszerűbb lett ugyan, de egyben veszélyesebb is. A mozgalom több tagja ugyanis a kedvező helyzet láttán könnyelműsködött. Hát ez ellen a könnyelműség ellen éppen úgy kellett harcolni, mint a tétovázók aggályoskodása ellen, akik pipogyaságukat a Gestapo terrorjával mentegették. Azt hajtogatták, hogy a földalatti harcosok már épp elég áldozatot hoztak a hitlerellenes küzdelem során. Álljanak ki most a „többiek". De kik ezek a „többiek"? Hol vannak? Tudott dolog, hogy a „többiek" csak akkor kaphatók bármire, ha példát látnak maguk előtt! A meghunyászkodókkal a pártnak egy napon le kell számolnia.

Kisebb-nagyobb nehézsége mindig akadt. Sokszor már annyira kimerült, hogy alig állt a lábán. Ha aztán éjjel végre elterült kemény heverőjén, hogy pihenjen néhány órát, akkor meg zsongani kezdett a feje. Legalább aludni tudna! De órák hosszat nyitott szemmel bámulta a sötétséget...

Arra a kínzó kérdésre kereste ilyenkor a választ, miért nem kel fel végre a német nép? Egyik front a másik után omlott össze! Hogy van az, hogy ezt mindenki látja, csak a németek nem? A szovjet partizánok hőstetteinek lelkesítő példája minden elnyomott országban életre keltette a partizánharcot. Mussolinit megbuktatták, az olasz tömegek dicsőséges felszabadító háborút robbantottak ki a nácik hátában s ezzel visszaszerezték maguknak becsületüket, tekintélyüket a világ előtt.

Mindezzel szemben, bizony, az ő tetteik elenyésznek. Mi az a két tonna beszennyezett repülőgépbenzin? Nem nyom sokat a latban annak a gaz, Brechtold nevű SS-gyilkosnak a kivégzése sem, aki egyetlen hónap alatt tizenkét francia és német hazafit kínzott halálra.

Ki lehet még egyáltalán pótolni az elvesztegetett időt? Dezertálni a hadseregből, a hajóhadból — és népfelkelést, ez kell! Ezen múlik Németország élete, jövője.

Megállt. Mióta rohanhat így? Csurgott a verejték a homlokáról, lüktetett a halántéka. Mennyi lehet az idő? Hiába meresztgette a szemét az óralapjára, sehol egyetlen fénycsíkocska sem világított. Mióta elhaltak a léptei, halotti némaság vette körül. Tom-

pán csillogott a Szajna. Feketén, kísértetiesen hallgattak a házak. Kókadtan lógatták leveleiket a vadgesztenyefák, szellő se rezdült...

Paul mégis úgy érezte, hogy az élet feszülten figyel. Mintha minden elsötétített ablak mögött a felszabadulást várná valaki. Mintha a kapuk sötét bolthajtásaiban, a feketéllő mellékutcákban, a hatalmas hidak pillérei mögött ellenség leskelődnék rá...

Elütötte-e már az egyet? Rohant tovább. Mindig csak egyenesen előre. Véget nem érőn nyúlt el a lába alatt az Avenue de Tokio. Tágasan és büszkén, megvetően és hallgatagon.

A lassan kibontakozó emelkedő felől tompán fénylettek fel az új Trocadero sápadt-szürke falai. Szélesen ellaposodva bukott bele a sötétbe az Alexandre-híd túlsó oldalán a Mars-mező. Az Eiffel-torony első íve most hántotta le magáról az éjszakát, hogy aztán testvéreivel sötéten, valószínűtlenül összeölelkezve, az égre törjön. (Napvilágnál Paul nemigen állhatta ezt a jelképpé nőtt alkotást.)

Talán már órák óta hajtja magát, talán már régen benne jár a tilalmi időben. Könnyen rajtaveszthet pedig! Semmi nem kell, csak egy katona- vagy rendőrjárőr. Ilyen dolgoktól a maquisban nem kellett tartani. Itt, a városban, még csak egy kis Browningot sem hordhatott magával. Max persze áthágta ezt a tiltó rendelkezést. Nem adta le a pisztolyát, pedig Párizsban nem látták használ. Játszva szerzett fegyvereket valamilyen raktárból, úgy helyezett el egy időzített bombát a telefonközpontban, mintha ez volna a világ legtermészetesebb dolga. S ha kellett, szinte besétált egy-egy fogházba, hogy kihozzon onnan valakit. Mesterien oldotta meg Stefan kiszabadítását is. Paul a Boulevard Arago vadgesztenyefái alatt üldögélt egy padon, amikor elsiklott előtte a szürke Mercedes. Kormányánál a tengerészetügyi minisztérium ellenállócsoportjának egyik fiatal matróza. Hátul, a párnázott ülésen, Max mint gyalogsági százados... Nyolc perccel később már jöttek is vissza. Max mellett, az ülésen, ott dűlt ideoda a holtsápadt Stefan, „a fogoly, aki hadbírósági ítéletének meghozataláig azonnal német katonai fogságba szállítandó át"... De hogy agitáljon, mondjuk, matrózok között, arra már képtelen volt. Vissza kellene mennie a maquis-ba.

És Stefan vajon hogy lehet? Kiszabadítása óta nem látta. Jobb veséjét fúrta át a golyó. Erős láz verte. Paul végigtapogatta a

kabátzsebét. Egy doboz vitamin-tabletta lapult benne a beteg részére. Stefant gyorsan talpra kellett állítani. Paul már nem győzte egymaga a munkát. Ezekben a napokban már senkit sem lehetett pótolni. Stefant meg különösen nem. Ő írta a legjobb és legrövidebb cikkeket az illegális sajtó számára. Az elmúlt fél év nagy nekilendülését főként az ő tanácsainak köszönhette párizsi szervezetük. Jól mérte le az embereket, tudta, milyen feladatokat lehet rájuk bízni.

— Állj! — hangzott fel hirtelen, de Paul számára szinte megváltásként még ez az emberi szó is a magába zárkózott, gyűlölködő városban. A rohanás, agyának lázas működése, a szörnyű várakozás egyszeriben véget ért. Tökéletes nyugalommal, majdhogynem barátságosan kérdezte Paul a láthatatlan idegent:

— *Qu'est-ce qu'il y a?*

— Az igazolványát!

Zseblámpa villant. Lassú, magabiztos mozdulattal húzta ki belső zsebéből hamis francia papírjait. Odatartotta a lámpa fénye alá. Fehér, szeplős, vörhenyes pihékkel borított kéz nyúlt utánuk. Amíg a két rohamsisak hamis igazolványai fölé hajolt, Paul gyorsan kifundálta magában, miért is tartózkodik még ilyen későn az utcán. Minthogy a papírokon szereplő Pierre Brunet, nancyi illetőségű építési felügyelő úr, nem ezen a környéken lakott, legjobb valami nőüggyel előhozakodni. Mondjuk, az igazgatójának a feleségével, de ugyebár, a szükséges diszkrécióról nem feledkeznek meg! Az acélsisakok felegyenesedtek. Végigtapogatták Pault, nincs-e nála fegyver.

— Tessék! — s ezzel a fehér kéz visszanyújtotta papírjait.

A fénycsóvánál Paul ránézett a karórájára: tíz perc múlva egy!

Háta mögött egyenletes, távolodó léptek hangzottak. A néma falak elnyelték a szögestalpú csizmák döngését.

Paul meredten, döbbent csodálkozással bámult bele a sötét éjszakába. Tíz perccel később benyitott a boulogne-i házba. Bárhogy vigyázott is, a lépcső megreccsent a lába alatt. A lakás ajtaját csak betámasztották. Óvatosan zárta rá maga után. Inge várta.

A szobában mécses pislogott bátortalanul. Áramot napjában már csak egy óra hosszára kaptak. Paul odalépett az asztalhoz. Inge karbatett kézzel ült ott s biccentett egyet Paul felé. Jobb kezénél a fehér ágy. Paul lábujjhegyen közeledett a beteghez.

Fölébe hajolt. A sötét, hatalmas szemgödörben tompán fénylett Stefan csukott szemhéja. Gyengén megrezzent a gyertya egyenes lángcsikja. Paul lassan Inge felé fordult:

— Még mindig lázas?

— Már nem annyira. Most először alszik...

Stefan azonban már fel is ébredt.

— Ki van itt? — kérdezte színtelen hangon, alighogy megmozdult a feje. Mikor aztán ráismert Paulra, feltápászkodott. Gyermeki öröm ült sovány arcán: — Paul, ember, te vagy az?!

Paul hosszan ölelgette barátját... majd egy óvatos nyomással visszafektette a vánkosára.

— Ma már sokkal jobban érzem magam — erősítgette Stefan, s még azt is hozzátette: — De igazán! — mert észrevette, hogy Paul meg Inge tamáskodik.

Paul kihúzta zsebéből a vitamin-tablettákat. Stefan izgatottan kapott utánuk:

— Óriási, köszönöm. Így aztán valóban gyorsan meggyógyulok. Érzem.

Inge teát és pirítóst hozott a konyhából és egy kanálban két tablettát darabokra tört. Paul figyelte, hogy eszi Stefan a kenyeret, issza a teát s szedi a vitamint magába. Elpusztíthatatlan éleniakarása mindent legyőzött. Nem hajt fejet még a halál előtt sem. A mély aggodalmat a bizakodás meleg érzése váltotta fel Paul bensejében.

— Holnap megint jön a francia orvos — szólt Paulhoz Inge. hogy eközben a beteg egy kicsit kifújhassa magát; tudta, hogy Stefan sok mindent akar mondani Paulnak.

— Közel a nagy csata órája, Paul — kezdte. — Sürgősen lábra kell állnom. Minden azon múlik, hogyan osztjuk el az erőinket. Mivel gyöngék vagyunk, mindent a legnagyobb gonddal kell előkészíteni, nehogy szétforgácsolódjunk! Egyetlen hibát sem engedhetünk meg magunknak.

— Igaz. Ahogy a helyeden vagy, mindent megbeszélünk.

Stefan türelmetlen kézmozdulattal szakította félbe:

— A helyemen?! Most is ott vagyok! Amíg a magamfajta ember él, addig mindig a helyén van! Különben minek élne?!

Paul mosolyogva csitította:

— Jól van, na. De azért mégse kéne most rögtön nekifogni — éjjel kettőkor!

— De igen. Húzz csak ide egy széket. Így. Gyere még közelebb. Így halkabban beszélhetünk. Inge, gyere te is, hozd a jegyzeteidet.

Mialatt a lány a láda kettős aljából egy kormos, vékony füzetet húzott elő, Stefan ezt mondta:

— Folyamatosan lejegyezte a moszkvai rádió legfontosabb jelentéseit.

És mintha némi szemrehányás is érződnék a szavain:

— Ha jól tudom, ti nem csináltátok ezt rendszeresen. Enélkül pedig hibázik az ember. Ma pedig minden hiba bűn a párttal szemben...

Frissen szedte Paul a lábát, amikor reggel hatkor elhagyta a boulogne-i házat, pedig csaknem az egész éjszakát átvirrasztották. Hatalmas léptekkel haladt a munkások között, akik lomhán, unottan özönlöttek a Renault-művek felé, s anélkül, hogy észrevette volna, még mosolygott is. Hosszú idő óta nem érezte ilyen közel magához a párt mindenütt jelenlevő, mindent legyőző erejét. Igaz: a párt jelentette életének tartalmát, de mégis sokszor egyedül érezte magát, amikor súlyos következményekkel járó döntéseket kellett hoznia, anélkül, hogy bárki ott állt volna mellette! Nem habozott-e néha, vajon dönthet-e egyáltalán a kollektíva nélkül, amely bizony sok szorongató órában csak szellemében volt jelen? Stefan viszont, mint valami szikla, olyan volt. Akár a Santé-fogházban, akár Inge lakásának betegágyán, mindig *tudta: ezt kell* tennem; szavaiban, tetteiben életre kelt a párt, mindig igazolták az események s az emberek is...

Megacélozódva, új kedvre lobbantan merült le Paul a föld alatt élő Párizsba, amely — az ellenség számára megfoghatatlanul — minden porcikájából gyűlöletet és bosszút árasztva, lázas türelmetlenséggel a mindent elsöprő, felszabadító rohamra várt.

A zsalugáter vékony rései közt fakón kúszott át a pirkadat. Halk borzongás futott végig az ablak előtti hárson. Egy madár danászott bele a csendbe. Rögtön rá a St. Cloud-híd alatt haladó vontatógőzös szirénájának hangja bőgött fel. Gisela kinyitotta a szemét.

Az alattuk levő emeleten kinyílt a fürdőszoba ajtaja. Megeresztették a csapot. Schaufelmeier papa zuhanyozott.

Gisela óvatosan — nehogy felébressze Erichet — az oldalára fordult. Éjjeliszekrényén ott hevert egy doboz „Garbaty". Hogy rossz szájízét elvegye, rágyújtott. Aztán lassan visszaereszkedett a párnájára s a vőlegénye felé fordult. A fiú — feje alá tett kézzel, tágra nyitott szemmel — a mennyezetet bámulta.

— Hát te ébren vagy? — emelkedett fel a lány és meglepetten nézte a katona merev arcát. — Már rég? — Látva, hogy Erich nem felel, a fiú félig nyílt ajka közé dugta a cigarettáját. — Rosszul vagy talán?

Erich lehunyta a szemét. Néhány másodpercig némán, mozdulatlanul feküdt, majd lassan kivette a szájából a cigarettát, odanyújtotta a lánynak és furcsa, idegen hangon ezt kérdezte tőle:

— Szeretsz te engem?

Gisela elnevette magát, de közben füstöt nyelt, s ez megköhögtette.

— Milyen ünnepélyes vagy ma, fiatalember. Méghozzá kora reggel, éhgyomorra.

Erich azonban nem volt nevetős kedvében. Csak nézte a lányt. Kis szünet után Gisela szólalt meg:

— Azért kérded, mert elhúzódik az esküvőnk? Tudod jól, hogy a papi azt kívánja...

— Én tőled kérdeztem, hogy szeretsz-e! Az apád nem érdekel!

Gisela megdöbbent. Először hallotta Erichtől ezt a hangot. Mi történt? Tegnap este, mikor megérkezett a fiú, még jókedvűen mesélt, nevetgélt. Tán csak nem tudott meg valamit a Giselherrel folytatott flörtjéről? De hisz a két férfi nem is ismerte egymást. S a hadnagyocska egy héttel ezelőtt visszarepült az egységével Olaszországba.

— Hát persze hogy szeretlek! — válaszolta kissé bátortalanul.

— Ki az a százados, aki érdeklődött utánam? — kérdezősködött Erich.

Gisela kapott az új témán.

— Egy Quatz nevű gyalogos-százados, a papi ismerőse. Hogy mit akar tőled, azt már nem tudom.

— Mikor történt ez?

— Ó, már rég, nem is emlékszem, jó pár hete.

— Érdekes — dörmögte Erich.

— Mi van ezen érdekes?

Erich az oldalára fordult. Meztelen felsőteste barnán emelke-

dett ki a világoskék selyemmel borított pehelypaplan alól. Ránézett a lányra.

— Kinyissam a spalettákat? — kérdezte Gisela. Valami szokatlant, aggasztót érzett Erichen. Idegesítette a félhomály és a fiú hirtelen nyugalma.

— Ne nyisd ki — szólt Erich s a csípőjét átkarolva, magához húzta a lányt. — Tudod-e, hogy én most nem szabadságon vagyok? — kezdte.

— Tessék? — rezzent össze Gisela. Zavartan, értetlenül bámult a férfi arcába, aki így folytatta:

— Mit vágsz ilyen képet? Azt mondtam, nem szabadságon vagyok. Otthagytam a hadsereget. Dezertáltam — ha így jobban megérted...

Gisela fülhasítóan nevetett. Kibontakozott a fiú karjából s ott térdelt előtte. Elöntötte a düh, úgy visítozta:

— Hülyének és ízléstelennek tartom a viccedet. Jobb lenne, ha...

Erich közbevágott:

— Egyáltalán nem viccelek.

Giselában meghűlt a vér s visszafojtott lélegzettel hallgatta a katonát:

— Nem Belfort-ból jövök, hanem Normandiából. Készek vagyunk. A partraszállásnak sikerülni kellett, ezt minden épeszű ember tudta, hiszen ezen a területen alig volt már emberünk. Aki csak moccanni tudott, vitték Keletre. No és ez az „Atlanti-fal"! Ócska, rohadt blöff; annak a marha bakának ez is jó — gondolták. A háború végleg elveszett. Minden áldozat, amit a meghoszszabbítása érdekében hoz az ember — bűn! De légy nyugodt, nem azért vagyok itt. Ezen az alapon már Krementsuknál leléphettem volna! Azóta tudom, hogy ezt a háborút mi nem nyerhetjük meg.

Kis szünetet tartott s közben a lány arcát fürkészte. Majd változatlan hangon folytatta:

— Tegnapelőtt éjjel a pártmegbízott-tiszt három megbilincselt nőt hozott magával. Az egyiket ismertem. Két napig nála laktam Saint Loban. Reszketeg, öreg nénike volt. Tejet adott s azt mondta, hogy most már hamar vége lesz a háborúnak, és menjünk mi is gyorsan haza az édesanyánkhoz. A másik kettőt soha nem láttam. Az egyik fiatal, nagyon csinos nő volt. Bitsch a

tiszt, bevonszolta a mellettünk levő szobába, merthogy ott egy heverő is akadt. Úgy ordított a szerencsétlen, mint a vízbefúló... Öt perc múlva Bitsch kijött. Mi ezalatt a másik kettőt őriztük. „Agyonlőni őket!" — parancsolta s közben öltözködött. Megkérdeztem, hogy miért?

„Partizánbanda! — bömbölte. — A három kurva gaulle-ista tiszteket rejtegetett magánál, akik a vonalaink mögött leugrottak. Különben pedig mit üti bele az orrát?! Semmi köze hozzá! Irány a dombok, az embereivel együtt! Gané banda!"

Ránéztem a bajtársakra. Egyikük sem mozdult, egyikük sem akarta bemocskolni magát ezeknek az ártatlan nőknek a vérével. Erre megszólaltam: „Mi pedig nem lövünk ezekre a teremtésekre. Adassa át őket a rendes katonai törvényszéknek!"

Erre Bitsch előrántotta a pisztolyát és torkaszakadtából ordítani kezdett:

„Gyáva disznók! Bolsevista férgek! Majd én engedelmességre tanítlak benneteket!" — s ezzel rálőtt az egyik nőre. Arra a fiatalra, akit megerőszakolt. Apám jutott az eszembe, aki egy fiatal francia lányt vett feleségül...

A szerencsétlen ott fetrengett a padlón. Hörgött. A nyakát érte a lövés.

Levettem a vállamról a fegyvert és rátöltöttem.

Alig egy pillanat, és Bitsch holtan vágódott végig a földön. A bajtársak szétrohantak. Egyikük agyon akart lőni. Fejbe vertem a puskatussal. S aztán megszabadítottam a kötelékeitől a két nőt.

Mikor elindultam, a haldokló ott fetrengett vérében a lábam előtt... Kint várt rám Walter. Jött velem ő is...

Giselát rázta a hideg. Mereven visszahőkölt a katonától, aki moccanás nélkül követte a pillantását. Kinyújtott, meztelen lábával a padló után tapogatózott.

Megcsörrent a telefon. Kiáltás szaladt ki Gisela száján. Remegő kézzel emelte fel a hallgatót. Csend ült a szobán. Erich is megértett minden szót, ami a vonal túlsó végén elhangzott. Vidám, fecsegő hang recsegte:

— Halló, halló, jöjjön le a gerlepár. Kész a reggeli!... Lusta banda!... Mi újság, aranymadaram, hogy aludtál?... Tessék?... Hogy még mindig alszol? Hogy a csudába, hiszen olyan ricsajt csapnak ezek a verebek, hogy az ember se lát, se hall!... Egyéb-

ként ragyogó híreim vannak: hajigálják vissza az amerikaiakat a tengerbe! Ami előrelátható volt. Két hét, és vízre tettük őket egy szálig!... Halló, halló, de te miért nem szólsz egy szót se? Csak nem nyomorgatott halálra a lovagod? Küldjek egy vödör hideg vizet?

Gisela képtelen volt megmozdítani az ajkát, míg Erich rá nem szólt:

— Mondd azt, hogy megyünk!

— Megyünk — nyögte ki a lány, aztán beleejtette a hallgatót a villájába s a falhoz lapult...

— Öltözz fel! — mondta neki a fiú. Ő is felkelt és belebújt az egyenruhájába.

Mikor felcsatolta a derékszíját, Gisela még mindig meztelenül, mereven a falat támasztotta.

— Én nem megyek veled, mondd azt, hogy rosszul érzem magam — szólt a fiú.

Pillantása megpihent a lányon. Egészen más, mint éjjel — távoli, rideg, élettelen, mintha csak a fal egy része volna.

Aztán szó nélkül becsukta maga mögött az ajtót.

Mikor a tölgyfapadló recsegése megszűnt, s Erich léptei elhaltak a folyosón, Gisela megmozdult. Percekig állt a telefon mellett, keze a hallgatón. Feje a mellére esett, amely lassan, szabályosan emelkedett, süllyedt...

Egy kéz, nem is az ő keze, odanyomta füléhez a hallgatót. Idegen ujj tárcsázott.

Amikor Erich visszajött s elérte a lépcső legfelső fokát, beszédet hallott Gisela hálószobájából. Megállt. Lassan visszahúzta a kezét a kilincsről. Csukott szeme előtt Gisela hajlott, fehér háta. Fülében a lány egyhangú szavai: „... igen, Párizs, Saint Cloud. Rue Dailly ötven... Itt a házban, igen, itt a dezertőr... Az most nem érdekes, a nevét majd itt megtudják... még egyet: kérem, hogy a kocsijukat állítsák le a sarkon és jöjjenek civilben. Megérti, ugye: papi miatt... Heil Hitler!"

Mintha ököllel csaptak volna az arcába, úgy állt ott Erich. Meg kellett fogóznia a lépcsőkorlátban. Aztán összeszedte magát, szűkre vonta szemét. Az éjszakai csókoktól lágy ajka hirtelen keskennyé vált és megkeményedett. Halkan lépdelt lefelé a széles, fényesre mázolt lépcsőkön. Fegyvere egy agancson lógott az előszobában. Nyugodt kézzel emelte le.

Tíz perccel később három civilruhás SD-ember érkezett a St. Cloud-i villába. Erichet azonban már senki sem találta.

Tárva-nyitva állt a kertajtó a ház mögött.

Dobolt az eső a Mercedes tetején. Patakokban folyt a víz a jól lezárt ablakokon. A százados megszorította Paul csuklóját:

— Paul — mondta — ugye már szólíthatom én is úgy, mint a többi bajtársai?

— Persze.

— Meg vagyok döbbenve. Semmi kiutat nem látok! Nem értem. Mindent szétvertek, mindent!... Tisztek, tábornokok, admirálisok, még a Gördeler* körüli emberek is beleestek a csapdába. És kinek lett igaza? Százszor igaza? Magának, a Ruhr vidéki bányásznak!

Paul tiltakozni akart, de Quatz nem hagyta szóhoz jutni.

— Ami pedig a saját személyemet illeti, bármelyik órában letartóztathatnak. De engem nem visznek ki Verdunbe, hogy aztán Douaumont mellett főbe puffantsanak. Ezt szépen elintézem otthon, ahogy belépnek hozzám...

Paul mérgesen rászólt:

— Szamárságot beszél, Quatz!

A százados azonban tovább erősködött:

— Ne haragudjék, de ezt maga nem érti, nem is értheti. A magunkfajta embernek, aki úgy fogja fel az igazi becsület értelmét, mint mi, annak nincs más megoldás...

Van valami célja, hogy a becsület értelmezése felett vitázzék — gondolkozott Paul. Ésszerű érvekkel úgysem győzi meg a tisztet. Inkább csitítgatta társa felbolydulását s arra kérte, hogyha lehet, húzza el letartóztatását legközelebbi találkozójukig; ekkor kell ugyanis kapcsolatot létesítenie Paul és egy tiszti ellenálló-csoport között, amelynek tagjai ugyan nem tartoztak a július húszasok közé, de arra készültek, hogy csapataikkal együtt hazavonulnak.

— És mondja csak — folytatta Paul kis szünet után — hallotta, milyen hírek keringenek Berlin és Hamburg körül?

** Drezda polgármestere volt. A Hitler ellen 1944. július 20-án elkövetett merénylet egyik szervezője. A nácik kivégezték.*

— Semmi megbízható nem jutott el hozzám. Ellentmondó értesüléseket szereztem csak.

Tartózkodóan mondta ezt. Lehet, hogy csakugyan semmit nem tudott, de meglehet, hogy az effajta asszonytüntetésekről, sztrájkokról, kibombázottak békedemonstrációjáról szóló hírek jelentőségét nem ismerte fel.

— Tudja — szólt végül s odacsípte szeme elé a monokliját — tudja, attól tartok, hogy ezek az elszórt tüntetések a legkisebb mértékben sem hatnak a dolgok menetére odahaza.

Paul az órájára nézett. Ma már nincs ideje vitára, pedig kötelessége lett volna tisztázni a kérdést. Ennek ellenére így felelt:

— Megfontoltabb embernek tartottam magát, kedves Quatz. Azt reméltem, hogy a „kiválasztottak felkelésének" kudarca magát is a nép felé fordítja majd egy kicsit.

S aztán megnyomta a szavait:

— Ki más buktathatná meg Hitlert, ha nem azok az emberek, akik ma elég bátrak ahhoz, hogy tüntessenek a háború ellen? De erről majd máskor részletesebben beszélünk. Most mennem kell. Tehát: kedd, tizenhat óra; ha légiriadó jönne közbe, akkor tizenhét. Biztosító-találkozó csütörtökön, ugyanebben az időben, Versailles-ban, a Pavillonhoz vezető úton. Helyes?

A hátsó ablakon át egy pillantást vetve az útra, begombolta esőköpenyét. Kezet nyújtott a tisztnek és kinyitotta a kocsi ajtaját. Paul szűkszavú, majdhogynem katonás modora tetszett a századosnak. Kellemesen érezte magát a társaságában, ma meg egyenesen lelki szükséglet volt a számára. Kézfogás közben jutott eszébe még valami:

— A múltkor Schaufelmeier lányának a vőlegénye felől kérdezett, ugye?

— Igen — húzta vissza a kocsiajtót Paul.

— Hogy pontosan mi a helyzet, nem tudom megállapítani. Valami titokzatosság van az ügy körül. A vőlegény ugyanis hirtelen eltűnt. Másfél hónappal ezelőtt Párizsban volt szabadságon. Nagyon kurtán intézte el az öreg a kapcsolatomat, amikor a fickó után érdeklődött. Ha fontosnak tartja, alkalomadtán magánál az ifjú hölgynél is érdeklődhetem.

Majd rövid szünet után, oldalvást Paulra pillantva, így folytatta:

— Azt tudja, hogy az egész család párttag? Gisela Schaufel-

meier kisasszony pedig — ahogy „papija" széltében-hosszában meséli — azzal a gondolattal kacérkodik, hogy belép a női SS-be!

— Igen, igen, erről tudok — felelte nyugodtan Paul. — De azért próbáljon megtudni valami közelebbit.

Ezzel, megszorítva a százados kezét, gyorsan kilépett a Medon felé vezető országút nagy kanyarának gesztenyefái alatt veszteglő kocsiból.

Néhány lépés után a sèvres-i erdő elnyelte Paul alakját. Szóval Erich eltűnt! Semmi értelme nem volt találgatni, mi történhetett vele. Minden megeshetett. Paul tudta, hogyha sokat töri a fejét, csak hiú képzelgésekbe, vágyakozásokba ringatja magát. Sietett elérni a legközelebbi helyiérdekűt. Nagy időközönként indultak már csak vonatok, sőt akadtak órák, amikor egyáltalán nem közlekedtek. Árammegtakarítás. A kiszipolyozott ország utolsó erőtartalékait szívta ki a háború.

Az erdő tisztásain mindenütt görnyedező asszonyok szedték a csalánt s más vadon termő gyógynövényeket. Egészségtelen, sárgás színe volt az emberek arcának, kiállt a pofacsontjuk, ráncokban lógott róluk a bőr. Szemgödrük mély, sötét. Nem lehetett ráismerni a franciákra. Mikor két évvel a háború kitörése előtt Pault elbocsátották a kórházból, nem tudott hova lenni a csodálkozástól, milyen bőségesen, jól táplálkoznak ebben az országban az emberek. Milyen hófehér a kenyeruk, ízletes a boruk, a húsuk. Elképzelhetetlennek tartotta, hogy egy kapitalista országban a munkásoknak aránylag drága ételekre is bőven telik. Később aztán, amikor keresztül-kasul beutazta Franciaországot, rájött, milyen gazdag is az ország állatállománya, milyen virágzó a mezőgazdasága, azt hitte, kimeríthetetlen ez az áldott föld. Négyesztendős megszállás után azonban a németek mégis olyan éhínséget zúdítottak az országra, amilyenhez hasonlóra még a legöregebb francia sem emlékezett.

Józanul végiggondolta, milyen következménye lesz mindennek a megvert Németországra nézve. Nőttön-nőtt a francia lakosság gyűlölete a rabló módjára viselkedő hódítóval szemben, aki most már nem is titkolta, nem is magyarázta garázdálkodását. Amióta Göring kiadta a jelszót: „Ha Európa éhezni kezd, akkor mi, németek, leszünk ebben az utolsók!", azóta az összes beszerzőhelyek, zsákmányelosztók sutba vágtak minden szemérmet. Annyit préseltek ki, amennyit csak bírtak, s fütyültek rá, hogy a polgári

lakosság amúgy is sovány fejadagja tovább csökken. Úgy látszik, egyiküknek sem jutott eszébe, hogy a végén Németország fizeti majd a számlát. Paul erre már több mint tíz röplapon hívta fel a figyelmüket. A katonák közt vagy az volt a visszhang, hogy „úgyis győzünk, mindegy hát, mit teszünk", vagy az, hogy „ha elveszítjük a háborút, úgyis mindennek vége, legalább most együnk-igyunk kedvünkre, utánunk az özönvíz!" Azok a kevesek pedig, akik tudták, hogy az ország a vereség után is él majd s talpra áll megint, azok úgy gondolták, hogy a várható siker nem éri meg a kockázatot. „Miért tegyük kockára a fejünket — kérdezték — ha egyszer a dolgok menetén amúgy sem változtathatunk?"

Ezért szedte ízekre Paul a *Haza és szabadság* című illegális folyóirat legközelebbi számában az olyan nagyképű fogalmakat, mint a „sors rendelése", „eleve elrendeltetés", „az események szükségszerű lefolyása", amelyek egyes-egyedül a „civilkurázsi" hiányát s a hihetetlen gondolatszegénységet takarták.

Voltak pillanatok, amikor Paul úgy érezte, hogy a németek valamiféle kábítószer bódulatában élnek, s csak varázsigével lehet őket észre téríteni. Erre a varázsigére azonban sehogy sem akadt rá az ember. Nem látta a sok millió katona, hogy ennek a háborúnak befellegzett, végét kell vetni? Hát mindegyiknek közelebb volt a szívéhez egy úgynevezett Führer, meg az úgynevezett pártja, mint maga a haza? Ha meg végre akadt valaki, vagy akár egy egész csoport, amely messzebbre látott a Hitler-birodalom összeomlásán, kiderült, hogy „a többiek"-re bízza a vég siettetését. Ezeken a „többieken" vagy az oroszokat, vagy az amerikaiakat értették, vagy pedig valami titokzatos összeesküvő társaságot, amelynek erejét ugyan „pontosan ismerték" már, de amelyről „egyelőre még" nem szabad beszélni. Csak a népről, a szegényekről, a kisemberekről és becsapottakról, a bombázások igazi áldozatairól nem beszélt senki, amikor számba vették az erőket, amelyek képesek lennének pontot tenni ennek a tébolyult háborúnak a végére. E tekintetben még Quatz sem volt kivétel, pedig ő még az életét sem sajnálta, ha harcolni kellett Hitler ellen. Mindent a hasonszőrű tiszttársaira épített. Most pedig, hogy Himmler vérrel fizettette meg súlyos tévedésüket, nem a hiba kijavításán törte a fejét, hogy aztán biztosabb talajról indulhasson új rohamra, hanem feladta a harcot, megadta magát,

mintha csak egy játékról lenne szó, amelyben győzhet is, vesz-thet is az ember, s ez utóbbi esetben nem tehet mást, fizet, mint egy katonatiszt. Ő sem látta, hogy aki ezért a játékért tulajdon-képpen megfizet, az Németország?

De Quatz csak egy volt a sok közül. Bordeaux-ban, Lyonban, az Atlanti-fal bunkereiben, sőt talán az anyaországban is tucatszámra ültek már Hitler ámokfutásának ellenségei — és nem is jelen-téktelen helyeken! S mit tettek? Vártak!

Közben pedig egyszerre minden égtáj felől tornyosultak a vi-harfelhők Németország felett.

Paul a pályaudvar felé sietett. Katonák várakoztak a sínpárok mellett. Nyakig megrakva, mintha egyenesen a frontra mennének. Mikor a vonat befutott, s Paul elhaladt mellettük, azok meg — minden sietség nélkül — a katonák részére fenntartott kupéba kászolódtak felfele, hallotta, amint a kissé kopottas, borostás em-berek, szuszogva cipelve terhüket, halkan, fáradtan azt morog-ják maguk elé: „Szart ér már az egész..."

Ha ezt Louise hallaná! Ott csengtek a fülében a pénztárosnő szavai: a német alattvaló legfeljebb csak halkan káromkodik, de engedelmeskedik tovább... míg csak meg nem hal... sőt még azután is!

Ez a botor, lélektelen, beléjük vert félelemből és gyáva ön-megtagadásból fakadó engedelmesség annyira kihozta Pault a sod-rából, hogy félredobva minden elővigyázatot, mintegy tévedés-ből, utánuk szállt a katonakocsiba.

Szerencsére óriási tolongás közepébe került. Ügyet sem vetet-tek a civilre. Egyébként a kocsi másik végén ült néhány polgári ruhás ember, valószínűleg németek. Anélkül, hogy meggondolta volna a dolgot — mialatt a szerelvény egy aluljáró árnyékában kattogott — kihúzott a zsebéből egy kis köteg röplapot, annak a halomnak a maradékát, amit Quatzcal — hosszú ideig tartó szál-lításra számítva — a Mercedes üléspárnái alá rejtettek gondosan. Zajtalanul a padlóra csúsztatta a csomagot, sőt egy tekercset be-dugott az egyik fülig megpakolt katona hátizsákjának lelógó csat-jába. Észrevétlenül azonnal helyet változtatott, két ajtóval odább húzódott s onnan figyelte, mi lesz.

Eleinte semmi. De egyszerre három katona összedugta a fejét. Mások meg ide-oda hajladoztak. Mozogni kezdtek az emberek. Susmorogtak. Végül már egész mondatokat is megértett Paul:

— Ahogy azok elképzelik! Mintha csak úgy menne, mint a hocinesze! — szólt az egyik hangosan, komolyan.

— Kik azok az „azok"? — kérdezte egy másik.

— Hát' a tommyk meg az amik!*

— Szóval szerinted ezt az izét nem németek írták?

— Tisztára megkergültél, ember — felelte megfontoltan a társa. — Még hogy németek?! Azok örülnek, hogy élnek, úgy kicsinálták már őket!

Egy tejfölösszájú, tizennyolc év körüli hadnagy — hatalmas tányérsapkáját hetykén a bal fülére vágta — a könyökével utat tört magának a vitatkozók felé s kamaszkorát visszaidéző, el-eltorzuló hangon belerivallt a hirtelen csendbe:

— Ezt könnyen megkaphatjátok ti is, ha azonnal le nem adjátok azt a koszos, ellenséges irkafirkát és... és meg nem mondjátok, hogy jutottatok hozzá! — s ezzel ki is tépte a hozzá legközelebb álló katona kezéből a röplapokat.

Erre aztán egyszeriben mindenki szorgosan keresgélni kezdett a padlón. Ha valamelyik ráakadt egyre, tüstént odanyújtotta a mozdulatlanul felettük álló kölyöknek. Egyetlen szó se hangzott többé.

Paul figyelte az arcokat: serénykedők, alázatosak.

A vonat fékezett s megállt. Paul egyik lába már a peront érte, mikor valaki elkapta a karját.

— Ön német? — hallott a háta mögött egy sima hangot.

— *Pardon?* — felelte Paul.

— *Étes-vous allemand?*** — kérdezte udvariasan ugyanaz a hang.

— *Non, je suis français.****

— Akkor miért utazik ebben a kocsiban? A papírjait, legyen szíves!

Mielőtt azonban elérte volna a levéltárcáját s kinyithatta volna a száját, megmondani, hogy tévedett, egy nyugodt, magabiztos férfihang szólalt meg mögötte:

— Fölösleges, én ismerem az urat. Egy német cégnél dolgozik.

* *Ami — amerikai (katona).*
** *Ön német?*
*** *Nem, francia.*

Paul óvatosan megfordult. A szorítás a karján engedett. A körülállók meglepett, gyanakvó pillantásainak tüzében egy ismeretlen német tiszt mozdulatlan, barátságos arcát látta maga előtt. Hanyagul kalapot emelt s biccentett egyet. Mélyen belevéződött emlékezetébe a tiszt szeméből áradó mélységes szomorúság.

Körül se nézett, úgy távozott.

Hamar beleveszett az emberek és csomagok kavargásába. Csak mikor már mozgott a szerelvény, akkor ugrott fel az utolsó kocsira. Ma nem szalaszthatott el egyetlen járatot sem. Igen fontos találkozóra sietett.

Az Aux Invalides-nál szállt le. A végállomáson. Utolsónak maradt. Nem törődött vele a kutya sem. Ahogy szétoszlott a tömeg, gyors léptekkel elindult a szajnapart felé. Már messziről ráismert az egyik illegális szociáldemokrata csoport vezetőjének kissé hajlott hátára.

Szóval, végre sikerült. Eddig sehogy sem jutottak hozzá, hogy nyugodtan beszélgethessenek. A napi küzdelmek során persze össze-összetalálkoztak, és csak természetes, hogy vállvetve dolgoztak is, a pillanat sürgető hatása alatt elsikkadt minden „de" és „ha". Nem mintha túlságosan sok ilyen akadt volna. Eddig a pártvezetőségek nem hoztak semmiféle kötelező döntést. A földalatti harcosok világában már régen véget ért a testvérharc. Most, pártjaik hivatalos megbízottjaiként, egyszer és mindenkorra véget akartak vetni neki. Legfőbb ideje.

A Szajna partján, néhány száz méternyire a Place de la Concorde-tól, ahol — a Hotel Crillonban — ez idő tájt ülte az SS utolsó dáridóinak egyikét, ott szorított kezet a két szocialista. Nem tartott sokáig a megbeszélésük. Mindketten tisztán látták: soha többé nem szabad szétválniok. A Párizs körül és magában a városban megvívandó küzdelemben azzal a határozott célkitűzéssel vesz részt a két párt, hogy minél több katonát hozzanak át a barikádoknak erre az oldalára, minél többet vethessenek harcba az SS ellen. Mindent el kell követniök, hogy önálló német antifasiszta egységeket alakíthassanak. Jelszavaik:

„Azonnali fegyverszünetet!"

„Harc az SS ellen!"

„Csatlakozni a francia szabadságharcosokhoz!"

Ezen a napon Paulnak még egy találkozója volt. Szabályellenesen — ez igaz. Három találkozót egyetlen napon tiltott a párt,

de az idő annyira sürgetett, hogy Paul kénytelen-kelletlen túltette magát a rendszabályon.

A Château de Vincennes szomorú lélekharangja éppen elütötte a kilencet, amikor Pault egy fa árnyékából kilépő zömök kis francia hirtelen megszólította:

— Pardon, Monsieur, meg tudná mondani, merre találom a Kert utcát?

— Hogyne, kérem, magam is arra tartok.

— A húszas számba?

— A húszas számba.

— Te vagy hát Paul?! — s a francia hangja már közvetlen bajtársiassággal szólt.

— Igen. S te meg Bernard?!

— *Oui.* Mindössze huszonöt percünk van az utolsó földalattiig. Tehát a tárgyra. Segítünk egymásnak, ez rendben lenne. Mielőtt azonban a részletekbe bocsátkoznánk, egy kérdést.

Egyenletes, nyugodt hangon beszélt, lassan, érthetően ejtette ki a szavakat, miközben tekintete szüntelenül a környéket pásztázta.

— Szóval előbb egy kérdést — ismételte. — Miért van az, hogy ti a felhívásaitokban, a röpcéduláitokon s a nagyobb röplapjaitokon is csak csoportos átállásra hívjátok fel a katonákat? Miért követelitek, hogy egy-egy ember, aki még nem ért ahhoz, hogyan gyűjtsön maga köré egy egész ellenálló-csoportot, addig maradjon a nácikkal, amíg csak egy csoportot meg nem alakít? Szerintünk minden egyes katona átállása jelentős. Mindenki, aki hátat fordít a hitler-hadseregnek, gyengíti azt, segít megrövidíteni a háborút s emellett még saját életét is megmenti.

Paulnak nem kellett gondolkoznia, nem lepte meg a francia férfi kérdése. Határozottan válaszolt:

— Mi nemcsak bomlasztani akarjuk a náci hadsereget, hanem kisebb részeiből azonnal antifasiszta harci csoportokat szeretnénk kialakítani, amelyekkel belülről csaphatnánk le Hitlerre, Himmlerre, az SS-re. Hozzátok hasonlóan mi is fegyverrel a kezünkben szeretnénk harcolni a szabadságunkért. Ez létfontosságú a számunkra. Ezen múlik, megszületik-e a mi antifasiszta köztársaságunk, ezen múlik a német nép jövője. Mi nem dezertálásra szólítjuk fel a katonákat, hanem harcra az SS és a náci állam ellen. Ez a mi feladatunk. És az emberek egyre inkább megértenek ben-

nünket. Az egyéni átállásra való felhívást azonban ellenséges propagandának érzik, nem értik a célját, nem hat rájuk. Érted?

— Értem, értem, de ez számunkra nem valami megnyugtató — felelte a másik.

— Abban senki nem akadályoz meg benneteket — mondta Paul higgadt, szilárd hangon — hogy a magatok propagandáját kedvetek szerint irányítsátok. A francia ellenállási mozgalom feladatai nem mindenben azonosak a mieinkkel. Nektek ki kell űznötök a hazátokból a hódítókat — mindegy, hogyan. Nekünk viszont még meg kell szerveznünk azt a felszabadító mozgalmat, ami nálatok már kibontakozott.

— Helyes — felelt a francia — beszéljünk másról. Ti szabad bejárást kértek a foglyainkhoz és garanciát, hogy az átállóknak s a magukat megadó katonáknak semmi bajuk nem lesz, és a mi partizánkötelékeinken belül is akartok agitálni. Fontos ez? — kérdezte s nyíltan Paul szemébe nézett.

Mivel Paul nem felelt rögtön, ő maga folytatta:

— Azt javaslom, hogy kezdetként küldjetek át hozzánk három bajtársat, akik beszélnek valamit franciául. Csakis a ti önálló és független propagandistáitok lesznek. Harcolnak majd velünk együtt és mindenütt dolgozhatnak, ahol csak akarnak, akár más német antifasisztákkal együtt is, ha éppen összetalálkoznak valahol.

— Meglesz a lehetőségük, hogy esetleges spontán bosszúállást megakadályozzanak? — tudakolta Paul.

— Ha más kérdezte volna, nem tudom, egyáltalán felelnék-e neki. Jól tudod, Paul, hogy a foglyok bántalmazását bűntettnek tekintjük és...

— Tudom, Bernard, tudom. De most beszéljünk mint katonák. Te is megjártad Spanyolországot, sőt végigcsináltad talán már az első világháborút is. Tudod jól, hogy sose mondhatja el magáról az ember, hogy a bakát, bármiről legyen is szó, minden pillanatban a kezében tartja. Azok után a szörnyűségek után meg, amiket a hitler-hadsereg Franciaországban művelt...

Itt a szavába vágott Bernard:

— Az illetők főhadnagyi vagy századosi rangot kapnak nálunk. Így aztán nem lehet vita a parancskiadási joguk körül. Így megfelel?

— Igen. Megfelel.

Bernard az óráját nézte. Még tíz percük volt a földalatti indulásáig. Hallgattak. Csak a nyirkos homok csikorgott a lábuk alatt. A nyári illattengert árasztó erdő esőáztatta fáiról kövér vízcseppek peregtek renyhén a földre. Titokban hatalmas lélegzetet vett a természet, mintha csak jómaga is várna valamire, valami nagy napra készülődne észrevétlenül.

Amikor pár lépés után Paul, könnyed fejmozdulattal, bajtársa felé fordult, észrevette, hogy Bernard pillantása már várakozón fogadja. Kis ideig csak mustrálgatták egymást, aztán megszólalt a francia:

— Hogy mikor lesz vége ennek a háborúnak, ezt még senki nem tudja. De azt se, hogy a te néped mennyiben sietteti a befejezését. Mert bizony fontos, nagyon fontos lenne, hogy...

Elakadt a szava. Az erőd nyomasztó árnya bukkant fel előttük. Hatalmas falai mögött emberek százai várták, pattanásig feszült idegekkel, korgó gyomorral, a szabadulást — vagy a halált. Szoborrá meredt, szuronyos puskájú német őrszemek álltak a behemót, fekete kapu előtt. Stefan feleségét is ide hozták. Lehet, hogy még mindig itt sínylődik. Minden új napot sortűzropogás indított útjára a vincennes-i erődben. A felkelő nap mindig új és új francia vagy más nemzetbeli hősökre csodálkozott rá, akik kéz a kézben lehelték ki életüket e viharvert falak tövében. Német is akadt közöttük...

— De egyet tudok — vette fel a beszéd fonalát a francia s közben apróka fejét elgondolkozva hátrabiccentette — mégpedig azt, hogy ha a náci dúlás után nálatok a magadfajta emberek veszik majd a kezükbe a kormányrudat... és meg is tudják tartani — figyelsz? — meg is tudják tartani!! — akkor közülünk senki nem kívánja majd a hazád megsemmisítését, mert ez árulás lenne saját magunkkal szemben, hiszen te — ti! — hús vagytok a húsunkból, vér a vérünkből...

Paul megállt s Bernard szemébe nézett:

— Ez csak a te?...

Fejét rázogatva vágott szavába a francia s kezet szorítva, így fejezte be:

— Nem, ezt nemcsak én mondom, elvtárs!

A Porte de Saint Denis hatalmas, korhadt kapuja előtt — arccal a földre bukva — egy halott német katona feküdt. Kerékpárjának kormányán géppisztoly himbálózott. Magát a kis alkotmányt csak az imádság tartotta: az egyik pedáljára dűlve állt az úttesten.

Lélek sem járt a Boulevard Saint Denis-n. Időnként egy-egy lövés csattant a csendben. Valahol a távolban gépfegyver kattogott. Nagy óvatosan kinyílt néhány ablak. Kíváncsi arcok kutatták az elhagyatott utcát. Tegnap ilyenkor nagy volt még a lárma és sürgés-forgás errefelé, de mára megnémult és kihalt a szürke aszfalt. Teljesen elült a nagyváros zaja. Csak a mellékutcákból lopózott ide a légen át valami megfoghatatlan feszültség. Mintha milliónyi láthatatlan szorgos kéz serénykedne az öreg falak mögött.

Paul, Inge és Max egymás mellett állt. A Boulevard de Strasbourg felől egy páncélkocsi durva zörgése ütötte meg a fülüket. Odalapultak a falhoz. Őrült módjára száguldoztak a németek és válogatás nélkül minden mellékutcába beeresztettek egy-egy gépfegyver-sorozatot. Szemben velük reccsenve tört be egy ablaktábla, s a negyedik emeletről az utcára esett egy cserép téglapiros muskátli.

Valahol — elég messze — női hang kiáltozott:

— *Au secours! Au secours!**

Paul kidugta a fejét a sarkon. Inge fogta a karját, Max meg dohogott.

— Felőlem besózhatjátok itt magatokat, de én megyek. Tíz perc múlva a Saint Sulpice-templomnál kell lennem!

Mielőtt még észbekaptak volna, Max ott termett a halott katona mellett. Egy másodperc múlva pedig már kerekezett is elfele. Baljával kormányozott, jobbjának mutatóujját pedig a kakasra téve, lövésre készen a hóna alá vágta a géppisztolyt.

Paul rá akart kiabálni, de Inge leintette:

— Semmi értelme. Hagyd. Úgyse fordul vissza. Jugoszlávokkal és osztrákokkal találkozik. A franciákkal együtt a katonaiskolát akarják megrohamozni. És az ő csoportja éppen itt dolgozik.

Eközben Max sebesen haladt a Rue Saint Denis közepén, a Szajna felé. Amíg szemmel kísérhették, addig nem lőttek rá.

* *Segítség! Segítség!*

Paul és Inge mögött megindult az élet. Feltűrt ingujjú férfiak bukkantak elő a kapualjakból; ládákkal, rudakkal, ágybetétekkel. Egy asszony vaságyat húzott maga után. Szemben nagy kaput tártak szélesre s egy lovaskocsit kormányoztak rajta át, ki az útra. Asszonyok, gyerekek feszültek neki s felborították. Az út teljes széltében feltépték a macskaköveket. Gerendákat meg vastag fahasábokat dugtak ki a pincelyukakon. Paul és Inge feje felett, fent, egészen a tetőn, kinyílt egy ablak. Valaki kurjantott egyet: *„Attention la bas!"** — s egy alaktalan fekete csomag már zuhant is lefelé. Nőtt, egyre nőtt. Mikor a kövér batyu, az átkötő zsinórt elszakítva, Paul és Inge orra előtt szétnyílt, két széles matrac nyújtózott ki a járdán, szürke huzatukon tenyérnyi piros foltok. Szorgos kezek azonnal betömték velük a közben csaknem métermagasra nőtt barikád hézagait. A barikád mögött láncban álltak az emberek. Kézről kézre járt a macskakő. Paulnak fogalma sem volt, mikor lépett közéjük, csak hirtelen arra lett figyelmes, hogy Inge egyre-másra rakja a kezébe a nehéz köveket, amelyeket ő gépiesen tovább adogat. Csendben dolgoztak. Irányítás, parancs nélkül, némán, összeszorított fogakkal.

Gyerekek, öregek, asszonyok, kamaszlányok és fiúk. Meg néhány férfi, kék-fehér-piros karszalagukon a négy betű: FTPF.** Egy csinos, fekete hajú lány bal karján ugyanezt a szalagot látta Paul, de az FFI*** felírással, mellette a sötétkék, arannyal szegett lotaringiai kereszt, s ugyanez kicsiben ott lógott a nyakláncán is.

— Már rég viselem — szólt Paul kíváncsi pillantásától meglepetten — egy álló esztendeje.

Paul elmosolyodott:

— Szóval már túl van az ellenállás tanoncidején?

Mielőtt még megfordulhattak volna az emberek, hat oldalkocsis motorkerékpár kanyarodott be teljes gázzal az utcába, melyet ezen a végén elzárt a barikád. Akik a házak közelében álltak, berohantak a kapualjakba. Mások a földre vetették magukat. Egyesek gyorsan átmásztak a barikádon, hogy mögötte keresse-

** Vigyázat odalent!*

*** Franc-Tireurs et Partisans Français — az első fegyveres francia ellenálló-tömegszervezet.*

**** Forces Françaises de l'Intérieur — a belső front francia haderői, később az FTPF egyesült vele.*

nek védelmet. Ingének sikerült beugrania egy kapualjba. Paul és a fekete francia lány a barikád előtt hasalt egymás mellett.

— Kússzon hátra a barikádhoz! — szólt rá Paul s ő maga is ezt tette.

A német motorosok közben meglátták az akadályt s vagy száz méternyi távolságban megálltak. Tanakodtak, megforduljanak-e vagy megkíséreljék legázolni a barikádot. Ezt a pillanatot használta fel Paul arra, hogy egy rántással talpra állítsa a lányt s vele együtt átugorjék a kőakadályon. Legfőbb ideje volt. Egy fiatal francia éppen állásba hozta a gépfegyverét s tüzelni készült. De nem jutott hozzá. Az egyik oldalkocsijukban felállított könnyűgépfegyverükből a németek megeresztettek egy sorozatot, hogy kipuhatolják, van-e ellenállás. Szemmagasságban söpörték végig a lövedékek a kőgátat, s a fiatal francia hangtalanul omlott gépfegyvere mellett a földre.

Minthogy mozgást nem észleltek, lassan elindultak a németek a torlasz felé. Közvetlenül a házfalak tövében, a járdán húztak előre. Lövésre készen a géppisztolyaik, gépfegyvereik. Vagy negyven méternyire megközelítették már a barikádot, amikor az egyik háztetőről jól irányzott sorozatot lőtt rájuk egy lövész. A második motor vezetője összecsuklott s nekiment gépével a falnak. A harmadiknak az utasa borzalmasat ordítva, kiugrott az oldalkocsiból s magasra tartott kézzel az utcán át egy csukott kapu felé rohant, de még előtte elvágódott s fekve maradt. Erre a többi motoros ész nélkül megfordult és rohant visszafelé, közben oldalkocsijaikból irgalmatlanul összevissza lődözték a házakat.

Időközben azonban mögöttük is bezárult a gyűrű. Fékjeik sivító csikorgását gépfegyvertűz nyelte el. Magasra pattantak a házfalakról a golyók, le-leszakítva egy testesebb vakolatdarabot. Az első útkereszteződésnél ugyanis francia gépfegyver fészkelte be magát. Hason fekvő kezelőjét részben fedte a házsarok, csak fegyverének torkolata nyúlt ki arra az utcára, ahol a németek haláltáncukat járták. Az oldalkocsikból leadtak ugyan rá néhány lövést — hiába. Sebesülten vágódott el pár német. A motorvezetők megint irányt változtattak: neki a barikádnak. Három gép négy emberrel. Ugyanaz a lövész fogadta őket.

Paul látta a németek páni félelemtől eltorzult arcát. Ez a vég. Körös-körül a borzalmas, könyörtelen ellenség... De hiszen

nekik még tegnap este is azt mondta az oktató tisztjük, hogy Franciaország az ő oldalukon harcol „a plutokrata-bolsevista összeesküvők inváziója ellen", s hogy a francia nép hűségesen védelmezi Hitler Új Rend-jét s az Európa Erődöt!... Tébolyult szemekkel nézték a katonák a magas falakat, lődöztek az égre, a barikádra, az ablakokra, mozdulatlan árnyakra. Megint megsebesült az egyik. Vér csöpögött a karjából. Izzadt, koszos az arca. Mintha lázban égne kerekre tágult szeme. Baljával elkapta az erejét vesztett jobb kezéből kihulló géppisztolyt.

Hirtelen kiáltás hangzott a barikád mögül. Németül. Dörgő, de nyugodt hang:

— Bajtársak, adjátok meg magatokat. Semmi értelme az ellenállásnak. Dobjátok el a fegyvereiteket s emeljétek fel a kezeteket! Fogolyként bánunk veletek!

Ugyanekkor a francia lány is felkiabált a tető felé:

— Ne lőj! Megadják magukat!

Pillanatnyi csend, majd a négy német a barikád felé fordult. Egyik se engedte le a fegyverét. Paul elismételte a felhívást.

Végre az egyik, a legidősebb, megkérdezte, ki az, aki szól hozzájuk, s odavetette, hogy nem bízik az ígéretükben. Elfogják s aztán megölik őket. Paul erre visszakiabálta, hogy ő német antifasiszta és kezeskedik az életükért.

Nem moccantak a németek.

— Hát megadjátok magatokat végre, vagy fel akartok itt fordulni?

— Mit keresel német létedre abban a terrorista bandában? — kérdezte egy fiatal, nyápic kölyök, aki elvesztette a rohamsisakját s olajos kezefejével csapzott lenszőke fürtjeit simítgatta ki homlokából. Paul keményen végigmérte a suhancot.

— Németország szabadságáért harcolok Hitler ellen; ezek pedig itt mellettem a bajtársaim. Adjátok meg magatokat! Semmi bajotok nem lesz! Százszámra vagyunk ideát németek, mert ahogy a franciák szenvedik, a német nép is nyögi Hitlert! Ne szolgáljátok tovább!

— És a franciák? — kérdezte gyanakodva az öregebbik.

— Ők gyűlölik, mint mindenkit, aki az ő gaz háborúját meghosszabbítja. De nem a német népet...

S ekkor közbekiáltott a tetőről a lövész:

— *Alors, ça se rend, ou ça se rend pas?**

Ebben a pillanatban, mikor Paul felnézett a hang irányába, a négy német rávetette magát. Az első elkapta a nyakát s lerántotta maga meg a többiek elé. Rögtön leguggoltak és tüzelni kezdtek a tetőre, ahol meglátták a franciát. Amelyik legelöl állt, változatlanul a bal markában tartotta Paul nyakát, jobb kezével pedig géppisztolyát a férfi csípőjére nyomta, éppen spanyolországi sebesülésének forradására.

— Így ni, nagypofájú... — hallotta Paul a háta mögül. — Egy lövés föntről, és kinyírlak! De ha máshonnan lőnek ránk, akkor is.

Állati félelem és állati gyűlölet áradt feléje, s fájt a hirtelen ütés is. Gyorsan belőtték magukat a németek. Géppisztolyaik lövedékei egyre közelebb értek a kétségbeesett franciához, aki nem mert lőni, nehogy véletlenül Pault találja el.

Egyszerre csak, az öt embertől jobbra, eldördült a gépfegyver — fent a barikádon. Csak úgy okádta a tüzet.

A szorítás Paul nyakán felengedett. Elnémult mögötte a lövöldözés.

Aztán a gépfegyver is elhallgatott. Paul lassan megfordult. Egymaga állt a kihalt utca közepén. Lábánál a négy német katona, vértől borítva, mozdulatlanul...

Ő sem mozdult.

Az élettelen testekről lassan a barikádra emelte pillantását. Ott fent éppen akkor állt talpra a francia lány. Holtsápadt az arca. Szeme azonban lobogott, és csillogó fekete haja bársonyként omlott a vállára.

Szóval ő lőtt. Ennek a francia lánynak köszönheti az életét, amit saját honfitársai akartak elrabolni tőle!

Ismét hangos lett az utca. Kinyíltak az eltorlaszolt kapuk. A felnőttek lába közt bukdácsolva, gyerekek bújtak elő a házakból. Férfiak másztak a kőtorlaszra. Egyre nagyobb tömeg gyűlt az élettelen katonák köré.

A barikád mögött fekvő halott francia mellett anyóka térdelt. Simogatta a fiú haját s közben érthetetlen szavakat mormolt maga elé. Aztán ezt hajtogatta hangosabban:

— Jacqueline megbosszult, Jacqueline megbosszult.

* *Hát megadják magukat vagy nem?*

Hátrafont kézzel négy mezítlábas fiúcska topogott körülöttük. A legidősebbik nagyot szipákolt s aztán értésére adta a többieknek, hogy *„les boches l'ont tue, notre frère."**

Inge, Paul, Jacqueline meg néhány nő és férfi a barikád előtt ácsorgott.

Paul a sápadt francia lányt nézegette s aztán megkérdezte tőle:

— Honnan tud fegyverrel bánni?

— A chartres-i maquis-ban tanultam.

— És célozni? — Paul tudta, hogy centiméterekben múlott a dolog. Nagy fekete szemével ránézett a lány, enyhe pír futotta be az arcát, majd így felelt:

— Ugyanott.

Paul tudta, hogy az igazat mondja. Istenem, vannak-e otthon is ilyen teremtések?

Inge fogta meg a kezét:

— Paul, csaknem egy órát késünk már!

Fogalma sem volt ugyan, hova visz az útjuk, mit is cselekszik tulajdonképpen, de követte a lányt. A sarokról még egyszer visszanéztek az utcába. Mint valami varázsütésre, a legtöbb ablakban megjelent a háromszínű lobogó. Kerékpáros állt meg a halott németek közelében és a nyomdafestéktől még nedves újságot osztotta szét az emberek között. Egy francia ünnepélyesen kiragasztotta az egyik ház falára az első szabad párizsi lapot, a *l'Humanité*-t.

„Párizs népe felkelt!"

„Mindenki a barikádra!"

„Ne nyugodjatok, míg el nem űztétek az utolsó betolakodót is, vagy meg nem adta magát mind."

„Nincs különbéke, nincs fegyverszünet!"

És Berlin? Vajon sor kerül erre ott is? Ki tudja?

Paul ismét egy barikád mögött hasalt; ezt azonban már hatalmas, faragott kőtömbökből emelték.

Nem tudta, aludt-e egyáltalán az elmúlt éjszakákon. Hány óra, milyen nap van, hányadika — fogalma sem volt.

Mosdatlan testéhez odatapadt a ruha. Kurt, aki egy órája érke-

* *A boche-ok ölték meg, a bátyánk.*

zett Marseille-ből — csoda tudja, hogyan, hiszen hetek óta megszakadt már a közlekedés — utolsó doboz szardíniájával kínálta s egy ragacsos kenyércsücsköt is nyújtogatott feléje. Enni! Mikor is harapott utoljára valamit? Nem lehetne valahol kezet mosni vagy legalább tányért, villát előkeríteni?

Kurt azonban már ki is kaparta az ujjával a dobozból az első halat s odanyújtotta Paulnak. Ragadós késével levágott egy szeletet Kurt kenyeréből, rátette a szardíniát s bekapta; most érezte csak, milyen éhes.

Kezefejével megdörzsölte fáradtságtól égő szemét. Néhány másodpercre igen eltávolodott tőle a világ. A gépfegyverek többé már nem duhödten kalapáltak, golyóik már nem fenyegetően szeltek a forró levegőt, hanem tompa egyhangúsággal koppantak az erőd falán. Mintha mást sem hallott volna egész életében. A domb felől, szabályos időközönként, tompa dörgés szállt feléjük. Nem is olyan messze porfelhő kavargott. Tetején kövek meg törött gerendák táncoltak. Paul csak azt látta, hogy minden erőtlenül szétmállik a kéken tündöklő augusztusi égen. A por meg a kövek mintha vattára hullottak volna vissza.

Körülötte kék-fehér-piros karszalagos bajtársak. Meredten támaszkodtak fegyverükre a hatalmas kőtorlasz mögött. Néhány sebtiben összetákolt fedezékben gépfegyver mögött gubbasztottak mozdulatlanul az emberek. Mindenki várt. Még a nap sem akart nyugovóra térni. Habozott az éjszaka: nem szerette volna szárnyait félig elvégzett munkára borítani. Semmi sem dőlt még el. Körülfogták ugyan az erődöt s Bicêtre-t elvágták a megvert hitler-hadseregtől, de a bentrekedt németek ellenálltak. Ahányszor csak megadásra szólították fel őket, mindig kegyetlen tűzzel válaszoltak. A bicêtre-i erőd a nácik egyik legnagyobb lőszerraktára volt az Ile de France-on. Megátalkodott makacsságukkal a németek csak elhúzták a háborút s szították a franciák dühét és gyűlöletét. Úgy látszik, a náci parancsnok ezt is akarta. Igen kurtán bánt el a francia ellenállók első parlamenterjeivel. Soha nem adja meg magát egy ország törvényellenesen működő haderejének, amely még csak hadiállapotban sem áll az ő kormányával. Inkább a rengeteg lőszerrel és kétszáznyolcvan emberével együtt a levegőbe röpíti az erődöt!

Szóval kétszáznyolcvan fő és egy ezredes szorult odabent. S az

ezredes úr akkor küldi át a másvilágra ezt a kétszáznyolcvan németet, amikor kedve tartja.

Paul kigombolta az ingnyakát. A napbarnított Kurt szétterpesztett lábbal állt előtte. Mint valami mesebeli kalózé, olyan volt a képe. Nyugodtság, kiegyensúlyozottság sugárzott róla. Mosolygott. Azelőtt soha nem látta őt mosolyogni Paul. Olajos bőrmellényének vállán négy vékony aranycsík ragyogott. Akárcsak Paul, ő is őrnagyi rangra vitte. Paul civilben járt, mert nem volt egyenruhája, meg nem is nagyon törődött a díszpaszománnyal. Kurt mégis tetszett neki. Valami lebírhatatlan erő érződött a tartásán. Minden oka megvolt, hogy elégedett legyen magával.

Még mindig csend honolt körülötte. Itt-ott átrohant hozzájuk egy félénk, zavarodott német. Bántóan egyedül. Egész Párizs egyetlen barikád. Minden ittragadt, becsapott hitler-katonát üldöztek, halálra hajszoltak az emberek. Minden ablakból fegyver dörrent. Mindenütt tolongott a nép, és minden házon a kék-fehér-piros lobogót lebegtette a nyári szellő. Diadaltáncát járta már az utcákon, a tereken a város. Fegyveres szabadcsapatok szállták meg a nyomdákat, s az újságárusbódék előtt, ahol tegnap még Goebbels szennyét árusították, ma már kígyózó sorokban várt a lakosság első, szabad lapjaira, amelyek felkelésre tüzelték. A magára maradt német baka meg csak lőtt, lőtt tovább elkeseredetten, ostobán, mert erre nevelték. Lőtt, míg lélegzett. Hogy is mondta az egyik francia? *„Ils se suicident à petit feu!"**

De Kurt elégedett, magabiztos arcán valami mégis zavarta Pault. Valami hiányzott a pillantásából. Szorongásnak, szégyennek semmi nyoma benne. Mintha népének szörnyű sorsa egyáltalán nem érintené. Mintha nem érné fel ésszel, milyen következményekkel jár ez a katasztrófa a németekre nézve.

De hát ez nem vitákra való idő. Kurtot most úgy kell elfogadni, ahogy van.

Végül is — német partizán!

Miért, hogy az ember csak oly kevesek előtt mondhatja ki ezeket a szavakat anélkül, hogy megmosolyognák? Ez a két szó — német partizán — szinte más népek hős fiainak beszennyezését jelentette. A németet ma már csaknem mindenki úgy képzeli el, amint éppen alacsony homlokára billent, lompos rohamsisakjá-

* *Lassan-lassan megölik magukat.*

ban, szúrós, sötét tekinteteket lövellve a világba, őrt áll egy koncentrációs tábor előtt!

Mikor mond már végre nemet egy zászlóalj, mikor tagadja már meg a munkát egy hadiüzem munkássága, mikor tárja már egyszer szélesre a kapukat legalább egyetlen koncentrációs tábor, a rettenet e várai közül legalább egynek az őrsége?

Ütött az utolsó óra. Időnként már azt latolgatták a népek, vajon emberi lények-e egyáltalán a németek vagy csupán eddig még ismeretlen gonosz állatok, akiket sehogy se értettek ... és soha nem is fognak megérteni.

Paul a barikádon át az erődre tekintett. A bezárt katonákra gondolt.

Terveiből úgyszólván semmi sem sikerült. Minden megbeszélés, rohangálás, minden röplap, megafon-szó, a matrózok és Quatz százados felhívásai — szinte pusztába kiáltott szó. A katonák tömege továbbra is engedelmesen végrehajtotta a kapott parancsot.

Hát csak Oradour-sur-Claune borzalma marad meg a franciák emlékezetében, ha majd később visszaemlékeznek a német megszállásra? Paul maga előtt látta a földig lerombolt falu füstölgő romjait, a hullahegyeket, az eltorlaszolt templomban halálra égő asszonyokat és gyerekeket, s az árvák vértelen, néma arcát, az égnek meredő falcsonkokat, melyek között már magasra tört a gaz. A „Soha ne feledd!" lélekbolydító, baljós jelszava zúgott fel fejében ... és bizalmatlanságot, ellenségességet olvasott ki a franciák szeméből.

Kurt mintha semmit nem látna ebből.

És Annette vajon hol marad? Kurttal együtt érkezett Párizsba. Ő tartotta a kapcsolatot a külföldi ellenálló-csoportok és a francia szabadcsapatosok, illetve partizánok között. Biztosan a közeli barikádokat járja s keresi őt. Csak már itt lenne! Biztosan volna pár okos szava, előzné tőle a rá-rátörő aggódást, reménytelenséget. És Erich? Quatz semmi többet nem tudott meg felőle. Nem sok értelmét látta Paul, hogy továbbra is itt kuksoljon és várjon. Itt már „elvégeztetett". Gyötörte a fáradtság, az idő meg mintha állna s várná, hogy — maguk alá temetve németet, franciát — mikor omlanak le ott azok a vastag, magas falak. A „Führer" parancsára a németek uralmát így kell eltemetni Franciaországban ...

Kurt többször megrázta már Paul vállát, míg végre felnyitotta álmos pilláit. Valahol arrafelé, amerre Kurt mutatott, fehér folt imbolygott, majd szétfolyt a távolban. „Mi közöm hozzá" — gondolta Paul s álomba merült volna megint, ha Kurt nem ordítja a fülébe:

— Stefan!

Erre már felrezzent.

— Micsoda? — hebegte s nagy nehezen kinyitotta égő szemét. Amott, az erőd felé vezető úton, a senkiföldje kellős közepén, két férfi lépkedett; az egyik fehér lobogót tartott magasra... elült a lövöldözés. Emberek, fegyverek elnémultak. Szellő se rezzent. Stefan haladt a németek felé, egy francia elvtárs kíséretében. Eszerint mégis felkelt a betegágyból s bejött a városba.

Vészjóslóan emelkedett Stefan előtt az erőd. Kétszáznyolcvan katona várta benne a halált vagy új életét. Eszükbe sem jutott, hogy valaki megmentheti még őket. Pedig éppen erre ment a játék. Ki kell tépni őket a gazok karmaiból, akkor majd megtagadják eddigi életüket!

Az erőd kapuja kinyílt. Két katona lépett ki rajta: gyanakodva kérdezték Stefant s a franciát, mit akarnak.

Tárgyalni az ezredessel!

Kinek a megbízásából?

A saját nevükben s a francia partizánok megbízottjaiként!

Beléptek. Körülöttük minden sötét. Nehézkesen csattant zárjába a súlyos vasajtó a hátuk mögött. Stefan megállt s a falhoz támasztotta fehér zászlaját.

Homályos folyosókon át vezették őket. Mielőtt idejöttek volna, francia társa, három másik partizán segítségével, átvágta az erődbe vívő villanyvezetéket. Német kísérőik szó nélkül, zárkózott képpel csörtettek mellettük. Stefan megkérdezte:

— Miért nem adjátok meg magatokat?

Kis szünet után visszamorogta az egyik:

— Beszélje ezt meg az ezredessel.

— De a ti életetekről, Németországról van szó!

Keserű egykedvűséggel vágta rá a katona:

— Mit számít a mi életünk meg Németország!

Erre kitört Stefanból a düh:

— Vágómarhák vagytok, vagy mi az isten?! Nem látjátok, mit művelnek veletek? Hát már egy csepp vér sincs az ereitekben?

Csak a bokáitokat tudjátok csattogtatni, hogy „igenis", „igenis", „igenis"? Ilyen gyávák lennétek?

— Pofa be! — szólt rá ijedten a katona. — Ne hangoskodjék! Az ezredes csöndet akar az épületben — legalábbis a nagy durranásig. Utána beszélhet, úgyse hallja már senki.

Élettelen pillantással nézett Stefanra. Fásult, reménytelen kétségbeesés beszélt a szeméből. Stefan a másik katona arcát kutatta, de annak vonásai teljesen jellegtelenné mosódtak a félhomályban.

Közeledtek az ezredes dolgozószobájához. Errefelé sűrűbben álltak már az őrszemek, peckesebben lépett a baka, meg katonásabban is tartotta magát — és Stefan megint hozzákezdett. Megállt s elkapta a két német karját:

— Hát nem akartok élni, nem akartok hazamenni a családotokhoz? Azt akarjátok, hogy az a kevés, ami még megmaradt Németországból, az is porig égjen, s vele együtt a feleségetek meg a gyerekeitek is?!

— Jöjjön, jöjjön — felelte türelmetlenül az első katona. — Beszéljen az ezredessel ezekről a dolgokról. Hogy mi mit akarunk, mit nem, az magának nem túl érdekes!

— Csak az érdekes nekem! — csattant fel Stefan.

— Sajnos, azt meg nem mondhatjuk el magának. Háború van. Nem beszélhetünk róla: hadititok. Maga francia?

— Német vagyok!

— Német?... Talán a kísérője is?

— Nem, ő francia. Francia partizán. Én meg német partizán vagyok.

— Német partizán?! Ki a csuda hallott ilyet?! — nevette el magát gúnyosan a katona. Aztán összevágta magát s feszesen tisztelgett egy altisztnek. Közben valami érthetetlen jelentést hadart. Az altiszt összehúzott szemmel, megvetően a franciát és Stefant egy ajtó felé terelte, amit belülről kinyitott valaki.

Stefan felállt. Ránézett a karórájára: két álló órája tárgyalt már a német parancsnokkal, aki mindenáron időt akart nyerni. Stefan ízekre szedte az ezredes érveit, igaz, a tiszt nem is nagyon kardoskodott mellettük. A végén már csak ezt mondta:

— Belátom, nincs értelme a további ellenállásnak. Világos, amit

ön mond. De nagyon szeretnék telefonon beszélni a törzzsel! Szeretném tudni, megadta-e magát a kadétiskola is?

Stefan vagy huszadszor ismételte:

— Igen. A kadétiskola megadta magát!

A tiszt azonban megint talált valamit, amivel elodázhatja a döntést. Mikor Stefan papírt és ceruzát tett az asztalra, hogy az átadás részleteit írásba foglalják, visszahőkölt és felkiáltott!

Ő nem adhatja meg magát francia szabadcsapatosoknak és partizánoknak — a „terrorista" szót a tárgyalás folyamán mellőzte — mert ezzel az irreguláris haderők törvényes voltát ismerné el.

— Csakis velem egyrangú amerikai tisztnek adom át az erődöt! — szögezte le.

Stefan lefordította a szavait a bajtársának, aki rántott egyet a vállán:

— *Pour ce que ça nous importe! Pourvu que l'on en finisse!** Kellenek az embereink, hogy megtisztítsuk a várost az együttműködőktől.

— Rendben van — felelte ezután Stefan. — Idehozok önnek egy amerikait, hogy lássa, nekünk sokkal fontosabb maga az ügy, mint a formaságok.

Az ezredes az ajtóig kísérte őket. Nedvesen csillogott a szeme, amikor Stefan — hátrafordulva — ránézett. Másfél órás fegyverszünetet kötöttek. Eközben mindenféle hadművelet szünetel. Stefan kötelezte magát, hogy amerikai tiszt kíséretében jön el az erőd átvételére. Halvány fogalma sem volt ugyan, honnan kerít elő egy jenkit, mert magába Párizsba még egyetlen szövetséges katona sem tette be a lábát. Az amerikai csapatok a város körül helyezkedtek el: Párizs a maga erejéből lett szabad.

A küszöbön hirtelen megállt a tiszt. Pökhendien beszélni kezdett. Szögletes, kefehajú fejét furcsa, fölényes modorban hátravetve, megfellebbezhetetlen természetességgel recsegte:

— Ha netán néhány sortüzet hallanak, ne ijedjenek meg. Ez nem a fegyverszünet megszegését jelenti. Az erőd átadása előtt kivégeztetem a dezertőröket. Sajnos, a rendkívüli körülményekre való tekintettel a haditörvényszék nem tudott minden ügyet letárgyalni, de nem vitás, hogy egytől egyig halálbüntetést szabott volna ki a vádlottakra.

* *Mit izgat ez minket! Csak már legyen vége!*

Stefan összerezzent. Kis híján a tiszt torkának ugrott. Hogy lecsillapodjék, fordítani kezdte az ezredes szavait. Aztán — minden önuralma dacára — izgalomtól reszkető hangon kérdezte:

— Hány dezertőrt tart fogva?

— Tizenhatot.

— És agyon akarja őket lövetni?

— Természetesen.

— Miért?

— Mert ez a kötelességem!

— Ki írta ezt elő magának? — Durva, kemény lett Stefan hangja. Hogy fájt a sebe, gyönge volt, elfeledte.

— Ehhez önnek semmi köze. Ez kizárólag az én dolgom.

Stefan behúzott fejjel, lassan odaállt a tiszt elé. És ráordított:

— Hogy nincs közöm hozzá? Csakis nekem van hozzá közöm! Ha az átadás előtt egyetlen katonának akárcsak a hajaszála is meggörbül, Villejuif főterén fogom magát nyilvánosan felhúzatni! Megértett?!

Az ezredes hátratántorodott. Holtsápadtan nyögte:

— De..., de kicsoda ön?

— Német vagyok! — harsogta Stefan. — Egy német, aki magát meg a többi túszhóhért és fogolygyilkost törvény elé állítja. Népünk és a világ előtt kell számot adniuk mindenről, érti, mindenről, amit megtettek és amit elmulasztottak megtenni! Megérti ezt? Álmodozásuk az uralkodó fajról szétfoszlott! A Harmadik Birodalom fölött összecsaptak a hullámok! Megérti ezt? Most majd megint olyan törvények szerint élünk, amiket emberek hoznak, nem őrültek és rablógyilkosok! Megérti ezt?...

Ezzel kihúzott a zsebéből egy papírlapot: a fegyverszünetről szóló megállapodásukat. Ceruzát nyomott a tiszt kezébe és diktált:

— „Kötelezem magam, hogy a fegyverszünet tartama alatt senkit — semmilyen módon — ki nem végeztetek. Aláírás: Albert Brikhaus, tüzérezredes."

Stefan közben ott állt szorosan fölötte. Írás közben a tiszt megmegállt, majd végül remegő kézzel írta oda a nevét. Stefan és a francia szó nélkül távozott.

Kibírhatatlan volt a levegő az amerikai tankban, amíg végre kinyitották a fedelét. Először Stefan, utána egy francia bajtársa,

majd egy amerikai páncélos-hadnagy szállt ki belőle. Utolsóként ugrott le a tank derekáról az amerikai ezredes. Kinyílt az erőd kapuja. Mögötte, vagy tíz méternyire, mereven, frissen vasalt egyenruhában, fehér, csontos, vastag kék erekkel befutott kezét lapos hasán összekulcsolva, ott állt Brikhaus ezredes. Stefan megnevezte az ellenséges feleket képviselő két tisztet. Brikhaus lépett egyet előre s kezét nyújtotta az amerikainak, ő azonban, mintha nem is látná, ezt kérdezte a némettől:

— *You surrender?**

Brikhaus lehajtott fejjel húzódott vissza és alig érthetően morogta:

— Átadom az erődöt.

— Azonnal semlegesíttetni az aknákat és sorakoztatni a legénységet — fegyver nélkül!

Brikhaus bólintott. Emberei már egy órája hozzáfogtak az aknák veszélytelenítéséhez, anélkül, hogy az ő parancsát bevárták volna. Majd arcátlan, megvető pillantással végigmérve a köztük álló Stefant, így szólt:

— Előbb végre kell hajtanom egy ítéletet... németeken.

Az amerikai türelmetlenül ráncolta össze homlokát. Barátságtalanul kérdezte:

— **Muszáj?**

— Igen. Feltétlenül! — felelte élesen Brikhaus.

— Akkor siessen. Három percet adok rá!

Stefan előrántotta pisztolyát. Bevárta, míg a német ezredes megfordul. Aztán egy olyan rövid, száraz „állj"-t kiáltott utána, hogy mindenki összerezzent rá. Brikhaus, mint akinek lasszót vetettek a nyakába, inogva visszafordult és Stefanra meredt. Az amerikai ezredes krákogva, ideges mozdulattal lazítgatta a szoros nyakkendőjét, mialatt a kíséretében levő hadnagy valamit kérdezett tőle.

Csak a francia maradt nyugodt. Lassan, érthetően, minden szótagnak külön súlyt adva, parancsolta Stefan:

— Mindenekelőtt odavezet bennünket a dezertőrökhöz. Az a tizenhat ember, a többiektől elkülönítve, előbb hagyja el az erődöt, mint maga. És *nekünk* adja át őket.

Közben a két amerikai tiszt élénken tárgyalt egymással. Tü-

* *Megadják magukat?*

relmetlenül nógatta Stefant az ezredes, eressze útjára Brikhaust, hadd pusztítsa a német a németet. Nyugodt, meggyőző hangon szólt Stefan válasza:

— Nekünk ez a tizenhat katona éri a legtöbbet. Egyedül ők tették meg azt, amit önök és mi is évek óta követelünk tőlük: megtagadták Hitlernek az engedelmességet. Hogy most, amikor megmenthetjük az életüket, most veszni hagyjuk őket — ezt nem akarhatja ön, ezredes!

— *Oh, I see, you suppose that these guys are antinazis?**

Stefan, bár az egyes szavakat nem értette, kivette az értelmüket és így szólt:

— Igen. Antinácik.

— Biztos benne?

— Igen.

— Vigye őket!

Stefan és francia bajtársa odavezettették magukat az elítéltekhez. A német ezredesre Stefan ráparancsolt, maradjon csak ott, ahol van.

Egy homályos, magas falakkal szegélyezett, piszkos udvarban állt, lábhoz tett fegyverrel, a kivégző osztag s egy hadnagy. Szemben velük, a falnál, tizenhat ember. Rabszürke arcuk még csak fakóbb lett az égre meredő börtönfal árnyékában.

Síri csönd fogadta őket az udvarban. Fegyveresek és fegyvertelenek megkövülten, némán álltak. Stefan elindult lassan a fal felé.

Ennek a tizenhat embernek az élén, Stefan oldala mellett, hagyta el Erich a felszabadult Párizs utolsó német erődjét.

Annette már messziről észrevette a csoportot. Ott állt férje mellett s szorosan fogta a kezét. Német katonák lépkedtek a két partizán mögött. Sőt, az egyik közvetlenül Stefan mellett haladt. Fegyver a vállán.

Stefan lassú léptekkel közeledett. De furcsa az arca!

S az a sovány, sápadt német ott... közvetlenül mellette... Most felemeli a fejét és nagy, bámész gyerekszemével az eget kutatja, amelynek tükrét most futja be az éjszaka első párája.

* *Ja úgy, maga azt hiszi, hogy azok a fickók antinácik?*

Ajka félig nyitva, s szomjas pillantása belevész a hirtelen feltárult messzeségbe s csapong szabadon, határtalanul szabadon...

Annette ismert rá először, ő fedezte fel — a fiú arcában az apát.

Melengetően fújdogált a friss esti szellő. Susogva-zsongva dudorászott, mintha tudná: utolsó éjszaka elé fúj takarodót — a náci utolsó éjszakája elé a nácik takarodóját.

Paul egyre csak Stefant figyelte, s hirtelen ott állt előtte a fia. Szívdobogtató csend. Aztán csókosan, könnyesen öleli át egymást a két férfi...

Stefant és a francia elvtársat egy gépkocsi rögtön ezután bevitte a pártba. Paul éppen hogy csak kezet szorított Stefannal.

Paul és Kurt közrefogta Annette-et. Átfúrták magukat a győzelmi lázban lobogó, örömtől repeső tömegen, nyomukban Inge és Georges, Paul francia bajtársa. Eleinte támogatniuk kellett Erichet, meg-megtorpant, alig állt még a lábán a fiú. Levetette a gyűlöletes egyenruhát. Egy autószerelő ajándékozta meg kék kezeslábassal.

Erich tizenöt bajtársát a szabadcsapatosok szállásán helyezték el. Blaise gondoskodott róluk, aki Annette-tel együtt jött Délről s valamicskét beszélt németül. A partizánok úgy döntöttek, hogy amíg ki nem vizsgálták az ügyüket, amolyan háziőrizeteseknek tekintik őket. Ezután a megbízható emberek, ha akarnak, csatlakozhatnak a szabadcsapatosokhoz. Pault beválasztották a vizsgálóbizottságba.

Most azonban sietnie kellett az Étoile-hoz. Odafent, az Avenue Kléber végén, találkozott az ellenálló-csoport megbízottjával. Lehet, hogy az utolsó pillanatban mégis komolyabb akcióra kerül a sor. A tengerészeti minisztériumban erős egység működik. Tegnapelőtt néhány matróz fegyvereket és lőszeres ládákat csempészett át a francia partizánokhoz. Úgy tervezték, hogy még tegnap egy tucatnyi emberrel, akinek helyén van a szíve, megkísérlik a felkelést. Csatlakoztak a felszabadító mozgalomhoz egy Fontainebleau-ban állomásozó átmenő század altisztjei és katonái is; az utolsó röpcédulázás alkalmával több mint kétezer felhívást és illegális nyomtatványt osztottak szét ezek az emberek. Versaillesból meg azt jelentették, hogy kisebb csoportokban német katonaszökevények bujkálnak az erdőkben, várják, mikor állhatnak át a partizánokhoz. Magában Párizsban is sok német katona rejtőzött.

A visszavonulásból már nem kértek. Helyzetük óráról órára veszélyesebbé vált: ki törődött azzal, hogy kiábrándult német katonát lát-e maga előtt, vagy az SS által szándékosan hátrahagyott, tetőkről lődöző fejvadászt. Ha nem sikerült elfogatniok magukat addig, amíg búvóhelyük szomszédságában semmi alattomos támadás sem történt, akkor bizony a legrosszabb várt rájuk.

Paul úgy érezte, mintha már nem is járna, hanem libegne. Valószerűtlenül zengett körötte ez a tomboló, vad boldogsággal teli világ! Annette és Erich! És Stefan. És a szabad Párizs. És a Vörös Hadsereg lába alatt, a porban, Hitler állama!

Annette nagy csendben lépdelt a férje oldalán. Még alig szóltak egymáshoz. Az üdvözlésre is alig jutott idő, nemhogy a beszélgetésre. Olyankor, mikor az embernek rengeteg a mondanivalója, legjobb, ha hallgat. Szorosra font kezük amúgy is mindennél többet mondott... és mögöttük, fegyverrel a vállán, Erich! Jean-Louis is bizonyára harcol valahol...

Párizs felszabadításának napja szorongató kérdést döntött el: ezen a napon ébredt rá Annette, hogy elmenne Paullal akár a világ végére is.

Németországba is, mert hisz az ő világuk vége ott van!

Még soha nem beszélt Paullal arról, vajon visszatér-e Hitler bukása után a hazájába. Biztosan. Kár lett volna erre egy szót is vesztegetni. A férfi sem kérdezte őt soha, elkísérné-e; nyilván tudta, adósa maradna a válasszal. Most egy mondat kellős közepén hirtelen megállt Paul. Éppen a Párizsban rejtőzködő katonákhoz és tisztekhez intézendő rádió-felhívás szövegét diktálta egy bajtársának. Belefeledkezett Annette szemébe. Aztán kezébe véve az asszony kezét, zavart mosollyal, halkan csak ennyit mondott: „Köszönöm".

Kurt elővette Erichet és töviről hegyire kikérdezte.

Annette őszinte, mély barátságot érzett Kurt iránt. Soha jobb bajtársat! Ismerte persze a gyöngéit is, tudta, csak akkor igényes, ha bátorságról, helytállásról van szó. A nyomasztó, kábító idegfeszültséget nem ismerte. Az érzések hullámzása, halk sejtelmek tompa rezdülése, fellobbanó vonzalmak és rokonszenvek tarka játéka soha nem bolygatta bensejét. Csak maquisard volt, a jog és a szabadság harcosa. Eszébe sem jutott, hogy, német lévén, nem is olyan egyszerű a helyzete a franciák között. Soha nem vette észre, hogy megjelenésekor — ha éppen Németországról s a né-

metekről beszélgettek — hirtelen másra terelték a szót. Mindig Annette védte meg a jövendő Németországot, ha valaki hirtelen dühében, elhamarkodottan, egyszerűen le akarta törölni a térképről. Kurt ilyenkor, ha egyáltalán meghallott valamit, beérte egy mosollyal is. De megtörtént az is, hogy zsémbeskedett: „Mit hordtok itt össze ennyi zagyvaságot! Hogy mi lesz Németországból, azt a Vörös Hadsereg dönti el, nem a magatokfajta paprikajancsik!" Kisebb gondja is nagyobb volt ennél az ügynél, annyi szent.

Nyüzsgött a nép az Étoile téren. „A németek letették a fegyvert" — járt szájról szájra a hír. „A Majestic-szállóban egy ezredes már alá is írt mindent; megadják magukat. Párizs szabad!"

De azért itt-ott még eldörrent egy lövés, belevágott az ember fülébe egy-egy gonosz géppisztoly-sorozat. Az Avenue Victor Hugo teljesen kihalt. Sűrű lombjaira hirtelen ráborult az éj.

Stefan félbeszakította a csoportmegbízottakkal folytatott megbeszélést. Alig néhányan jöttek csak el. Legtöbbjük nem tudta átverekedni magát a barikádokon. Partizánok igazoltatták a járókelőket. Stefannak egészen fakó lett az arca. Az egyik francia elvtárs erőszakkal cipelte fel a lakására és lefektette. Paul meg a többiek is sürgették, hogy menjen, de még így is csak nagy tiltakozva követte a franciát.

Gyanútlan emberekre aljas módon rálőttek egy-egy háztetőről. SS-ek és francia milicisták polgárháborús hangulatot szerettek volna teremteni. Rémhírek terjedtek el: jönnek vissza a németek; órákon belül porrá lövik a várost a V—2-vel. Paul már az első szavakból kiérezte, hogy füstbe ment minden reménye: sehol sem kelt fel szervezetten a hadsereg az SS ellen, jóllehet akadt néhány, nagy bátorságra valló példa. A huszadik kerület egyik barikádján egy spanyolországi német szabadságharcos több rohamozó SS-emberrel vette fel a küzdelmet. Lábában, csípőjében rengeteg gránátszilánk, mégis verekedett, míg csak össze nem rogyott; de a barikádot megmentette. A Buttes Chaumont alagútjába beszorítottak egy német lőszeres-szerelvényt. Két végét az F. F. I. állta el. Fehér zászlót ragadva egy német ment be az alagútba, sikerült meggyőznie az állig felfegyverzett őrséget, hogy semmi értelme a további vérontásnak. Át is adták a szerelvényt. Egyetlen németnek sem esett bántódása, hanem sértetlenül fogságba kerültek. Hősiesen harcolt az SS ellen egy maroknyi matróz is.

Valahol a város peremén, a Porte Maillot mögött, zajlott le az összecsapás.

Tagadhatatlan, Hitler egy-egy ellensége több helyütt alaposan, bátran belemart a nácikba, de valami hatalmas csapásra sehol sem került sor. És ezért együttes csatára sem. Akárcsak az illegalitásban és a koncentrációs táborokban, most is magukra hagyva harcoltak a német antifasiszták. Saját népük nem hallgatott rájuk, pedig őérte áldozták fel életüket, idegen népek meg szinte nem is tudták, hogy a világon vannak.

De a háború még nem ért véget.

„Majd Keleten" — bizonygatta az egyik. Egy másik már tudta is, hogy végre észre tért otthon a német, mégpedig augusztus tizenötödikén, valahol Eydtkuhten mellett, Kelet-Poroszországban, arra a hírre, hogy a szovjet csapatok német földre léptek. Paul rájuk hagyta. Miért fossza meg őket egy szép illúziótól? De meglehet, hogy belül ő is azt suttogta magának: hátha...

Az Avenue Victor Hugo sötét árnyai közt kellemetlen szél kerekedett és esteli borzongást fújt a Diadalív falai felé. Paul tágult orrcimpával mélyet lélegzett. Megállította a kocsit — útjuk utolsó részét az FFI gépkocsiján tették meg — és elindult az Avenue Victor Hugo irányába. A gépkocsi vezetője, de Inge és Georges is, élénken tiltakozott a meggondolatlanság ellen. De hiába kiabáltak utána, Paul csak ment a maga útján. Erre melléje hajtottak és rábírták, szálljon be. Paul a gépkocsivezető mellé telepedett és rákényszerítette, hogy forduljon be az Avenue Victor Hugóra. Majd Kurthoz fordult, aki a másik kettő közt szorongva, féloldalt ült a hátsó ülésen:

— Te, emlékszel még a három év előtti Gestapo-ügyemre?

— Mi az, hogy emlékszem! Miért?

— Úgy hiszem, az utóbbi időben az Avenue Fochról ide tették át a főhadiszállásukat. Klaubét mindenesetre kétszer is látták az Avenue Victor Hugón...

— Klaubét?! — kiáltotta el magát Kurt és még ordított volna mást is, ha Paul félbe nem szakítja:

— Nem valószínű ugyan, hogy még itt volna, de az SS biztosan hátrahagyott néhány orgyilkost — enélkül nem adja fel Párizst. A nyakam teszem rá, hogy az utolsó pillanatban legyilkolnak még néhány túszt és politikai foglyot.

— Ez nemcsak az SS mestersége ám! — mondta halkan, szinte

csak magának Erich. Egész útjuk alatt igen vonakodva felelt Kurt kérdéseire. Most is csak akkor eszmélt fel, amikor magán érezte a többiek tekintetét. Zavara azonban csak pillanatokig tartott. Nyugodtan, csaknem tárgyilagosan, ifjonti arcát meghazudtoló keserű részvétlenséggel a hangjában, mondta tovább:

— Nemcsak az SS mészárol túszokat és politikaiakat. Már régen rájöttem. De csak a montrouge-i és a bicêtre-i börtönben nyílt ki végleg a szemem.

— Mióta ülsz? — érdeklődött Kurt.

— Egy héttel azután, hogy... — s itt tétován elcsuklott a hangja. Szégyen, elfogódottság, kusza érzésfoszlányok fékezték a nyelvét. De útitársainak barátságos, nyílt tekintete átsegítette megtorpanásán. Ezek előtt az emberek előtt nem volt mit titkolnia:

— Egy héttel azután, hogy az ex-menyasszonyom feljelentett a Gestapónál, és magamban, minden támasz nélkül kószáltam Párizs utcáin, belefutottam egy katonajárőrbe. A legkutyábbak az utolsó bicêtre-i órák voltak: akkor tudtam meg, hogy agyonlőnek. Napok óta számítottunk már rá. Oda is állítottak bennünket a falhoz. Szemben velünk a kivégző-osztag. Az egyik tagjával, egy bizonyos Günther Helmstedt nevezetűvel együtt szolgáltam egy évig Oroszországban. Együtt törtük a fejünket, hogyan lehetne lelépni. Torkig volt a cirkusszal. Teljesen kikészült. Nem sokkal azután szándékosan megfertőzte a fagyott lábát és kórházba került... És most ott állt velem szemben, mint a kivégző-osztag egyik tagja.

A sofőr egészen lelassított. Egyre elhagyatottabb lett az utca. Victor Hugo szobra kísértetiesen meredt a fakó égre. Mintha a sötét házak mélyén mindenki visszafojtaná a lélegzetét...

— Günther persze rögtön rám ismert. Farkasszemet néztünk. Látta, hogy én megtettem, amit akkoriban közösen elhatároztunk. De csak rántott egyet a vállán és cinkosan elmosolyodott, mintha azt mondaná: „Sajnállak, kisöreg, peched volt. Kínos, hogy pont nekem kell téged lepuffantanom, de ha jól megnézzük, a te hibád..." A többiekről nem is beszélek; csupa állat vagy gép — úgy álltak ott. Paul megállíttatta a kocsit és fülelt.

Fia hálát érzett iránta, hogy nem kérdezett tőle semmit és nem juttatta olyan helyzetbe, amely summázásra kötelezte volna, arra, hogy kimondja: „Apám, neked volt igazad!"

Annette eléggé megtanult már a maquis-ban németül ahhoz, hogy megértse, miről van szó. De még ennél is jobban elértette ki nem mondott gondolataikat: a hallgatást, a fiút-apát összefűző pillantásokat.

Kurt türelmét vesztette, Klaubét akarta látni, ezt a testet öltött Gonoszságot, AZ ELLENSÉGET. Szúrós szemmel kutatta a sötétedő estét.

A kocsi megállt. Egész halkan surrogott a motor. Csak a sebességváltó karja reszketett Paul térde mellett.

Inge aludt. Amióta emberfeletti erőmegfeszítéssel lábra állította Stefant, szemmel láthatóan összeroppant. Kihagyott az emlékezőtehetsége, törhetetlennek tartott lendületét, kezdeményező- és rögtönzőképességét, találékonyságát egyre inkább a közöny váltotta fel. Lázasan kergették egymást az események, szinte szikrázott a levegő az emberek mozdulataiból, a dolgok csendes forrongásából kisugárzó tapinthatatlan feszültségtől, de Inge csak aludt. Georges, aki jól ismerte és tisztelte a lányt, szomorkodva nézte egy pillanatig. Majd az óvatosan kiszállni készülő Paulhoz fordult, ezt mormogva:

— *Elle est finie, la pauvre!* Ez már kész, szegény!

Annette meglátta, hogy az egyik sötét bejáratból integetnek feléjük. Paul, úgy látszik, már előbb észrevette a kézmozdulatokat, mert fojtott hangon már nagyban tárgyalt a láthatatlan férfiakkal. A sofőr néhány méterrel odább gurult a nehéz kocsival, majd felkapaszkodva a járdára, közvetlenül a házfront előtt, a mellett a kapu mellett állt meg, ahol Paul meg a franciák suttogtak. Egy fiatal, erőteljes FFI-katona dugta be a fejét a kocsi ablakán s figyelmeztette Paul útitársait, hogy jobb lesz kiszállni s behúzódni a kapu mögé. Attól lehetett tartani ugyanis, hogy a ferdén átellenben levő házba beszorított szépszámú német gyalogos és matróz kitörést kísérel meg. Paul ismerte azt a gazdag, cirádás, nagypolgári házat. Itt rendezte be toborzó irodáját az SS. Itt kellett jelentkezni a külföldiek számára alakított fegyveres SS-alakulatokba, itt volt az orvosi vizsgálat, s itt íratták alá a kötelezvényt is az újoncokkal. Két nappal ezelőtt az SS ugyan kiürítette az épületet, ám a hadsereg néhány szétugrasztott csoportja, matrózok, utászok, ide vették be magukat. Félórája, hogy a lövöldözés hirtelen megszűnt. A francia hazafiak vasgyűrűbe fogták a házat s most figyelték, kitörnek-e a németek.

Annette nem látta ugyan a félhomályban az arcát, de így is tudta, mi megy végbe Paulban. A maga mély, behízelgő hangján ezt kérdezte az egyik nyurga franciától:

— Nem gondolja, hogy esetleg megadnák magukat a németek, ha ezt a lehetőséget valahogyan közlik velük?

— De hogyan? — felelte a férfi, akit nem lepett meg Annette tanácsa.

— Fel kell őket szólítani, hogy tegyék le a fegyvert és fehér zászlóval — fegyverek nélkül — hagyják el a házat.

— Maga beszél németül?

— Én nem, de az őrnagy nagyon jól.

— Vezessék fel az őrnagyot a harmadik emeletre — fordult katonáihoz az illető — onnan a fák fölött átkiálthat hozzájuk. Az ablakaikat mind szétlőttük, úgyhogy hallani fogják őt. De mondja ám meg nekik az őrnagy érthetően, hogy egy nagy fehér zászló mögött libasorban jöjjenek, mert különben baj lehet!

Nem jött válasz Paul szavára. Pedig lassan, minden szót megnyomva kiabált át. Biztosan elvonult az SS. De kellemetlen ez a kiáltások után beálló csend! Egy moccanás se hallatszott. Paul már-már Erich tanácsát akarta kérni. El is küldte keresésére Annette-et, a fiú azonban eltűnt. Georges látta, amint Kurttal kettesben mentek felfelé a lépcsőn...

Paul ismét megpróbálkozott... Néma hallgatás...

Egyszerre csak kinyílt szemben a nagy kapu. Eleinte óvatosan, csak félig, aztán — mivel senki nem zavarta őket — teljesen kitárták. Széles lepedő fehérje kúszott elő a bejárat fekete torkából, s a kapu boltíve alól kibújva, ott himbálózott jobbról balra a járdán.

Egyetlen lövés sem esett. Csak nehogy valaki a fegyveréhez nyúljon. Később járt, idegesek az emberek. A fasiszta miliciából is közéjük furakodhatott egy provokátor. Paul hatalmas ugrásokkal vette a lépcsőket. Odalent azonban feltartották. Nem, ő most már nyílt sisakkal fogadja őket és átmegy hozzájuk, nehogy az ablakokban, falbeugrásokban, az ajtók és utcasarkok mögött bárki is kételkedhessék a fegyverletétel elfogadásában. Menjen vele néhány FFI-ember és ejtsék foglyul a katonai előírások szerint a németeket.

Paulnak éppen sikerült már meggyőznie őket — három ment is volna már velük — közben a mintegy huszonöt német odaát a

járdán nem tudta, mitévő legyen, amikor pokoli tűzsugár lövellt feléjük a szomszéd ház tetejéről. Gépfegyversorozat tépte cafatokra a fák leveleit. Nyomában velőtrázó ordítozás a túlsó oldalon. Emberi testek ágaskodtak a magasba és estek össze az utcán. Rémült karok kaptak görcsösen a semmi után. Egymásra, egymásba rogytak az emberek, egyetlen hústömeggé duzzadtak a földön, néhány erőtlen rángás... s utána a vég...

Vérük patakokban folyt az úttestre.

Most meg géppisztoly ugatott fel annak a háznak a tetejéről, amelynek bejáratában Paul is állt. A gépfegyverek — mert kettővel folyt a mészárlás — másfelé irányították a tüzüket. Tetőről tetőre vívott csata kezdődött. Néhány másodperc múlva az egyik gépfegyver elnémult, csak a másik dühöngött tovább. Egy ordítás a szemközti ház tetején, s máris csúszik valami gyorsan lefelé a zsindelyeken, törik a rozsdás eresz, aztán... súlyos, tompa puffanás.

Majd újabb lövések dörrentek a két szemben levő tetőről, míg csak a második gépfegyver is el nem hallgatott, le nem bukfencezett a ferde tetőn és süvöltve-fütyülve az utcára nem zuhant. Szertefröcskölő alkatrészeinek acélos csattanása, ugrándozó csengése után pár másodpercnyi csend. Kábultan, lélegzetvisszafojtva, magasba tartott fejjel figyelt mindenki. Paul a halotti némaságban tisztán kivette a német mocskolódást:

— Belőlem ugyan nem esztek, rohadt disznók, soha... soha!

Mikor Erich nagy rohanva leért Paulhoz, ő már minden épkézláb FFI-istát mozgósított, hogy az öt szomszédos házat pincétől padlásig kutassák át.

Erich színehagyottan, rángó szájjal állt Paul előtt.

— Németek — nyögte — németek csinálták! — Szerette volna folytatni, de teljesen elszorult a hangja.

— SS-ek! — morogta Paul s nekiindult, hogy megállapítsa, kit lőttek le a tetőről...

Keményen, keserűen mondta aztán Erich:

— Kurt halott, az az SS-fickó pedig, aki megugrott — Klaube!

Annette késő éjszakáig dolgozott. A Bizottság híranyagát korrigálta. Egyik feladata az volt, hogy a hírekből, közleményekből kiirtsa az esetlen germanizmusokat. Így jutottak aztán tovább a

francia újságokhoz és a francia ellenállási mozgalom szervezeteihez. Paul kérte meg, hogy segítsen az immár legális Franciaországi Antifasiszta Németek Bizottságának. Megjósolta: az első hetek lelkes együttműködése után nagy nehézségeik lesznek a francia bajtársakkal. Nem lehetett elkerülni a bizalmatlankodást, a gyanúsítgatásokat. Négyévi megszállás, folytonos sértegetések, megaláztatások után hallani sem akart a párizsi ember semmiféle németről. A nehéz időkben nem ismert hitlerellenes németeket s most felettébb kételkedett a létezésükben. Igaz, a munkásszervezetek, a szabadcsapatosok és a partizánok tömörülései, katolikus ellenálló-csoportok és a Résistance vezető személyiségei, akik nyílt harcban álltak Hitlerrel és Pétainnel, segítettek eloszlatni a bizalmatlanságot, hiszen maguk is látták vagy legalábbis tudták, hogy élnek másfajta németek is.

Na de a rendőrség, a különböző katonai és polgári elhárító szervezetek, az amerikaiak kémhálózata, amely lépten-nyomon provokált és zavart keltett, a jobboldali ellenfelek, az óvatosak s az aggályoskodók, akik a német ellenállók érdemeit elismerték ugyan, de az ő szemükben már puszta léte is veszélyeztette Franciaország követeléseit s ezzel jövendő „biztonságát" is — mindezek az emberek, szervezetek éltek, léteztek, működtek. Nos, Annette felvilágosító szerepe ezen a fronton járt komoly haszonnal.

Befejezte napi munkáját. Az alkalmazottak, titkárok s a főnök eltávoztak. Paul levele feküdt előtte. Futár hozta La Rochelle környékéről. Csak néhány napot töltött férje itthon, a felszabadult fővárosban. Az első szabadcsapatos egységekkel elment az Atlanti-partvidékre, ahol, mélyen a front mögött, úgynevezett sündisznóállásokat és katlanokat alkottak a németek. A front akkoriban már magában Németországban húzódott.

Erichet letartóztatták és egy hadifogolytáborba szállították. Paul azonban erről nem tudott. Azt hitte, antifasiszta bajtársaival valahol Belfort körül jár ugyanolyan küldetésben, mint jómaga.

Annette még egyszer elolvasta a levelét s törte a fejét, nem kellene-e mégis írnia Paulnak Erich balszerencsés ügyéről. Megtörténhet azonban, hogy holnap vagy holnapután sikerül szabadon bocsáttatnia nagy fiát. Ígéretet kapott ugyanis rá a belügyminisztériumtól. Hetekbe telne, míg a jó hír eljutna hozzá, mert a posta még nem működik.

Lassan végigolvasta, mit írt a férjének. Fáradt fejét tenyerébe támasztva, formázta ajka a leírt szavakat:

Párizs, 1944. november 25.

Paul, drágám,

éjfél van. A Boulevard des Capucines-en ülök a leveled előtt. Párizs fázik, s vele együtt didergek én is. Egész télen át egy szem szenet sem kapunk. Furcsa, de a maquis-ban jobban meg tudtam melegedni. Ott legalább volt fa. Mellékesen megjegyzem, szerintem a hidak, pályaudvarok szétdúlása, meg a sok más pusztítás ellenére is több lehetne az ennivalónk s a fűtőanyagunk. De már megint szabotálnak. Mert tudod, ha most gyorsan jobbra fordulna az életünk, akkor balra csúszna a nép, ez meg nem ízlenék sem az amerikaiaknak, sem az együttműködőknek, akik ma *velük* seftelnek.

No de térjünk a leveledre: nem is tudom, hol kezdjem. Keveset írsz ugyan, de annyi mindent kérdezel, hogy a válaszadáshoz egy egész könyv kéne. Legfőbb gondodat illetően: a Bizottság napról napra nő. Fölbukkannak mindenfelől a német antifasiszták. Ki itt, ki ott vette ki részét az ellenállásból. Legutóbb egy pap meg egy szerzetes csatlakozott a Bizottsághoz. Mindkettőjüket francia maquisard-ok hozták hozzánk, akik mint tisztek és szervezetük képviselői, kezeskednek értük. A legnagyobb örömed egy hete, szombaton lett volna. Max, Gobel, az offenburgi Hans gyerek, a ti híres „Durr" nevű partizánezredesetek és még pár német maquisard, összesen vagy nyolckilenc partizán futott össze Párizsban. Közülük három alezredes, ketten őrnagyok, három százados, a Hans meg főhadnagy. Egész levéltárra való híranyagot meg jegyzőkönyvet hoztak magukkal. Tény, hogy derekasan dolgoztak. A Nimes-et felszabadító partizánok élén például három német menetelt: Ernst, Gobel és Hans. A Toulouse környéki kormánybiztos is „az erős antifasiszta német csapatok sikeres bevetésével" magyarázta többek közt, hogy az ő vidékükön hamar megtörték a náci csapatok ellenállását. Túlzás nélkül mondható, hogy sok száz német és francia katona köszönheti az életét a mi német szabadcsapatosaink felvilágosító munkájának ...

Annette itt egy pillanatra megállt és elmosolyodott. S aztán odafirkantotta a levél margójára:

Azt írom, hogy „a mi német szabadcsapatosaink", mintha csak „a mi francia szabadcsapatosaink"-at írnék. Nem is tudom, nevessek-e vagy szomorkodjam ezen. Tudod, bennem meg a *véritable Résistance*-beli* bajtársainkban ez a különbség egyre jobban elmosódik, a külvilágban azonban napról napra élesebb lesz s egyre veszedelmesebbé válik. De mit tudhat „a külvilág" a partizánok életéről?

Jeges léghuzat borzongatta meg. Végigvizsgálta az ajtókat, ablakokat, s mikor elment a kályha előtt, maró szél csapta meg a lábát. Halkan tutult, hidegen fütyörészett az üres, fekete lyuk, amely már tudj'isten mióta, nem látott parazsat. Télikabátját szorosabbra húzta didergő válla köré és gyapjútakaróba bugyolálta magát. De szívesen rágyújtott volna. Igen ám, de honnan vegyen cigarettát?

Behúzta fejét, kezét a takaró ráncai közé dugta s olvasott tovább:

Persze, Paul, igazad van: felkelésre sehol nem került sor. Nekigyürkőzés, mindenütt nekigyürkőzés meg próbálkozások. Viszont egy-egy ember annál ragyogóbb tettekkel járult hozzá szabadságunk ügyéhez. Mindössze két példát: a Gennevilliers melletti benzintartályokat csakugyan a „tizenegyes csoport" gyújtotta fel a múlt tavaszon. Elfüstölgött vagy százezer liter. A legszervezettebb „közvetlen akciót" „Durr" ezredes bonyolította le. (Részletesen csak legközelebb írok róla, ha ő is papírra vetette már az esetet.) Először német századosnak öltözve, a Reichssicherheitsdienst déli körzetének avignoni központjából hozott ki hét bőröndnyi titkos aktát, s egy katonai kocsin távozott a helyszínről, egy hónapra rá meg a levegőbe repítette Cannes-ban a Lido-bárt, a Gestapo kedvenc lokálját. Katja helyezte el az időzített bombát, mialatt „Durr" nagy beszélgetésbe mélyedve a Gestapo-emberekkel, falazott. Hét spion és áruló hagyta ott a fogát, köztük Menzel is, akinek az a három lány meg Häberle száradt a lelkén...

Lassan egész regény lesz a levelem, s most látom, hány kér-

* *Az igazi ellenállás.*

dés van még a tiédben. Távirati stílusban felelek a legfontosabbakra:

1. Gobel pompásan viselkedett; most a foglyok ügyeit intézi, járja a táborokat, amikbe még beenged bennünket a hadügyminisztérium új táborigazgatósága.

2. Emanuel a Lyon melletti harcok utolsó napján megsebesült: felsőcomblövés. Sántikál, de azért nem vesztette el a kedélyét. Új hadifogoly-lapunk főszerkesztője. (Elég népszerű a lap. A táborokból naponta özönlenek az írások a szerkesztőségbe. Csak épp papírt nem adnak hozzá, illetve három és egy negyed mázsát havonként. A többit feketén kell megvenni. Hisztérikusan félnek a gaulle-isták attól a befolyástól, amit a német antifasiszták hadifogoly honfitársaikra gyakorolnak.)

3. Fifi átszökött az amerikaiakhoz. Csak a lanyokon meg a cigin jár az esze. (Hihetetlen ára van errefelé a cigarettának.) Amióta 1943-ban elmentél a maquis-ból, nem volt a gyereknek maradása, pedig hasznunkra lehetett volna a hadifogoly-fiatalok közt végzett munkában. (Most Hansra bíztuk ezt a feladatot. Gondolom, megoldja.)

4. Bizony, sokat fáj a fejünk a letartóztatások miatt. Még spanyolosokat is lakat alá tesznek. Ahol a Résistance-beliekkel akad dolgunk, ott minden megy, de súlyos összetűzéseink vannak különféle csudabogarakkal, akik isten tudja, honnan csöppennek közénk. Naponta felbukkan egy-egy ilyen kétes alak, összehord hetet-havat, de mikor észreveszi, hogy meg is vizsgáljuk a meséjét, akkor eltűnik, mint szürke szamár a ködben.

És még valamit ehhez, Paul. Van egy csoport, amelyik elvből nem hajlandó „együtt dolgozni" velünk. Lehetnek vagy nyolcan (akkor sokat mondtam!). De pénzük az van bőven! Nem tudni, honnan! Állítólag szocialisták. Szerintük a mi programunk nem eléggé szocialista. Vezetőségünkben mégis sokallják a szocik számát. Nem is írnék neked erről az egész badarságról, ha néhány titokzatos honfitársam — aki húzódozik a nyilvánosságtól, de majd odalökjük őket — nem támogatná ezt a kalandorcsoportot. Pénzzel, de még ennél jelentősebb eszközökkel is. Erről majd később. Főképp azért írok az egészről, mert egyikük neve megütötte a szememet. Mintha egyszer már említetted volna, de már nem tudom, mivel kapcsolatban.

E „Nyolc férfiú egy csónakban" című társaság egyik vezetője valami dr. Klaus von Spielhagen. Rendszerint egy amerikaival mászkál civilben, s a jelek szerint kötegekben áll nála a pénz. Egyszer már Emanuelnek is akartam beszélni róla; hátha ő ismeri. Az illető úgy beszél magáról, mint egy régi forradalmár munkásvezérről. Írd meg, ha tudsz róla valamit.

Paul, kedvesem, valami nagyon nyom engem. Hidd meg, nem vagyok buta, meg azt se gondold, hogy csupán azért írok erről, mert vágyom utánad. Igaz, még soha nem nélkülöztelek annyira, mint most. Még a legnehezebb időkben, a maquis-ban, meg mikor Párizsban éltél, s hosszú hónapokon át semmit sem tudtunk egymásról, akkor is könnyebben viseltem el a távollétedet. Nem is a veszély teszi, ami — tudom — állandóan fenyeget. 1939 szeptemberi internálásod előtti este óta éppen elég időm volt arra, hogy veszélyes életmódodhoz hozzászokjak. Nem ettől félek.

Nehéz szavakba önteni, mi is az, ami rám nehezedik. Itt kéne lenned. Meg kéne beszélnünk. Próbálj megérteni, Paul, mégha ügyetlenül fejezem is ki magam. Az Ellenállás éveiben irántad érzett szerelmem szinte túlnőtt a személyeden. Eleinte csak téged ismertelek, egyedül téged, meg magamat. Aztán rajtad keresztül megismertem a magadfajta embereket is. Megtanultam a te nyelveden beszélni, amelynek nemcsak a szavait, hanem a tartalmát is értem. Sokat olvastam az utóbbi hetekben, s eközben egy bizonyosság fogant meg bennem:

Ti, német antifasiszták, kommunisták és szocialisták, ha a múltban kudarcot vallottatok is, mégis biztosítjátok majd a jövő békés életét hosszú időn át — amennyiben ez Németországon múlik.

Ezt a legokosabb franciák, az Ellenállás legjobb bajtársai szintén tudják. Elég, ha csodálatosan bátor elvtársunknak, Timbaut-nak utolsó szavaira emlékeztetlek, amelyeket ma már kivégzésének szemtanúi is megerősítettek. Azt kiáltotta oda a német pribékeknek: „Éljen Franciaország! Éljen a Német Kommunista Párt!"

Ma meg — pedig a háború még folyik — egyesek kezdik már előráncigálni a történelem szemetesládájából Németország „stratégiai felosztásának" terveit; latolgatják, hogy „autonóm tartományokat", független területeket kellene létesíteni a ha-

zád területén. Azon kéne törni a fejünket, hogyan vegyük elejét a németek támadó háborúinak, hogyan semmisítjük meg a német acél- és bankkirályokat, a militaristákat, a junkereket, meg a csuda tudja, milyen dúvadak élnek még nálatok. Ehelyett egy tálból cseresznyéznek velük s csupán azt szabják nekik feltételül, hogy nyugodjanak bele a német térkép középkorba illő átfestegetésébe.

Titeket meg szépen távoltartanak! Célzatosan, tudatosan. Hiszen ti tanulmányoztátok nálunk is, mi az a demokrácia, mit ér a forradalom, véreztetek Spanyolországért. Csak ti tudjátok, hogyan kell formálni a jövőt!

Miért nem engednek szóhoz jutni benneteket?

Most biztosan azt kérded magadban: „Honnan támadnak Annette-ben ezek a különös gondolatok?" Tudd hát meg, Paul, nemcsak azért, mert a napi beszélgetések, újságviták, gyűlések során akaratlanul is feltolulnak az emberben, hanem azért is, mert tudom, hogy veled megyek Németországba. Így az új Németország közös hazánk lesz, nekem is építitek. Te nem sokat tanakodtál, amikor az én hazám szabadságáról volt szó: a katonája lettél. Hát hogyne mondanám én, ami a lelkemen fekszik, a te hazád szabadságának ügyéért?

S lecsukódó szemmel még hozzáfűzte:

Paul, próbálj néhány napra Párizsba jönni. Vannak még dolgok, amikről nem írhatok neked. Beszélnem kell veled...

Mintha nehéz lépteket hallana a lépcsőház felől. Ránézett az órájára: fél kettő! Lehetetlen. Ebben a központi fekvésű üzletházban ilyenkor senki nem járkálhat.

És mégis, a lépések egyre csikorogtak a kőlépcsőkön. Az ajtó felé fordított fejjel hallgatózott. Bátortalan csengetés. Mit tegyen? Egyedül volt az emeleten, de lehet, hogy az egész épületben. Betörő, provokátor, náci vagy egy milicista is állhat az ajtaja előtt.

Óvatosan, lábujjhegyen lopakodott az ajtóhoz. Megint csengettek. Ismét csak egyszer, szinte bocsánatkérően. Óvatosan mozdította meg a sötét és hideg előszobára nyíló ajtót. A harmadszori

csengetésre aztán már nekibátorodott és mély, csaknem férfias hangon kiáltotta:

— *Qui est la?**

— Én vagyok, Erich!

Hosszú időn át hajolt Erich apja levele s Annette válasza fölé, amit odaadott neki az asszony. Majd Annette felé fordítva tekintetét, megszólalt:

— Jó, hogy nem említetted neki a letartóztatásomat, különben rengeteg mindent meg kellett volna magyaráznom apának, tudod! Mert... na de ehhez már késő van, fáradt vagy, fázol. Most meg még én is a nyakadra jöttem...

— Beszélj csak — biztatta barátságosan Annette. — Mondd csak, amit akarsz.

— Csak azt akartam mondani, hogy sokat tanultam. Vagy talán nem is sokat, csupán valami újat, ismeretlent. Nehezet, de szépet is. Nálunk, Németországban, ezt nem ismerik. Tudod, az első napokban tomboltam. Disznóság, mondtam, mit képzelnek ezek magukról?! Így fest hát ez a híres igazságosság; átszökik hozzájuk az ember, harcol Hitler ellen, mégpedig meggyőződésből, halálra is ítélik, mindent belát, satöbbi, satöbbi, s akkor mindezért szépen leültetik, mint hadifoglyot, s úgy bánnak vele, mint akármelyik jött-ment nácival. S akkor egyszerre — magam se tudom, hogyan — mialatt beszélgettem a többi hadifogollyal, rájöttem, hogy új ember lett belőlem; nehezemre esett megérteni őket; szitkozódtak meg a „hőstetteikkel" kérkedtek, de olyan magától értetődően, hogy sokszor inkább ordítani szerettem volna, mint nevetni; de ők csak mesélték a kalandjaikat, én meg egyre messzebb húzódtam tőlük, míg csak oda nem kerültem az egyszerű katonák közé. Két-három évvel ezelőtt én is ilyen voltam; hajszálra! Igen, s aztán — fogalmam sincs, hogyan — hirtelen rájöttem, milyen súlyos bűnök terhelik őket, anélkül, hogy tudnának róla, és milyen súlyos bűnök terhelnek engem is azért, mert olyan voltam, mint ők, mert becsuktam a fülemet, a szememet és főleg a szívemet az igazság, a belátás előtt. És mindennek nyomában támadt bennem az a bizonyos új, az a különös

* *Ki az?*

érzés, amit mi, Németországban, nem ismerünk: a „szerénység!"

Erich kissé aggódva fürkészte Annette arcát, értette-e, nem találta-e nevetségesnek, amit mondott?

Az asszony szeme azonban nyájasan, anya szeme módján tekintett rá. Keze meleg szorítással fonta át a fiú kezét. Megértette.

— Tudod, Annette, azt hiszem, leginkább ez választott el eddig apától. Igen keveset beszélt magáról, de annál többet más népekről, arról, hogy mi mindent kellett miattunk elszenvedniök. S ez nem ment a fejembe. Minket úgy szoktattak, hogy „én és Németország": ez az élet értelme, minden más csak azért létezik, hogy szolgáljon nekem vagy zavarjon. Borzalmas, ugye? Ha tovább akarunk élni, soha többé nem szabad így néznünk a világot! Elérjük-e ezt valaha is, Annette?

— Te, apád meg a többiek, elég erősek vagytok hozzá, hogy változtassatok a helyzeten.

— És te, Annette, nem jössz velünk? — kérdezte félénk, tágra nyílt szemmel.

— De megyek!

Ezután Erich ceruzát fogott s írni kezdett a levél margójára:

Olvastam a leveledet. Elfogattad magad, csak hogy a fegyverletételről tárgyalhass a német tisztekkel; puszta véletlen, hogy nem lőttek agyon. Ne játssz ilyen könnyelműen az életeddel. Én jobban ismerem a fajtájukat, mint te. Azonnal megyek hozzád, mint frontdelegátus. Ha valaki megy át a vonalakon, én vagyok. Sok katonával beszéltem, aki akkor esett fogságba, amikor Rundstedt előretörését megállította a Vörös Hadsereg támadása. Fogalmad sincs, hogyan gondolkozik a baka. Sejtelmük sincs a világról, ami elképzelésük meg van, az hamis. Ne haragudj, de ez az egész úgy szól, mintha ki akarnálak oktatni. Rengeteg mindenen estem át, ez a magyarázata!

Viszlát, apa. Ahogy a zsebemben van az engedély meg a menetlevél, indulok.

Azután pedig Annette-anyával együtt megyünk haza, Németországba. Azt hiszem, nem is olyan sokára.

Mit gondolsz, áll még a házunk Dortmundban? Mikor utoljára szabadságon voltam, még nem esett baja, csak a tetőről hullottak le a cserepek.

Nagyon húz már a szívem a Ruhr-vidék felé. Éppen elég lesz újjáépíteni. Tanuljam ki a géplakatosságot, mit gondolsz? Azt hiszem, érdemes.

Mindjárt hajnali három. Annette fáradt és didereg. Le kell feküdnie.

Jó éjszakát! A mielőbbi viszontlátásra! Fiad, Erich.

Annette szemében mosoly bujkált.
A fiúval együtt nekivágott a hideg éjszakának.

9

A HÍD

Paul vulkánfíber táskát tartott a kezében, karján viseltes esőköpeny lógott, de azért nem lehetett észrevenni rajta, hogy éppen búcsúzkodik. Nem is figyeltek rá. Vagy három hét óta csaknem mindennap ellátogatott a Bizottság irodájába és a hadifogoly-újság szerkesztőségébe.

Most készült el a lap legújabb száma. Egyre nehezebben jutottak papírhoz, s az újság terjesztését is újabb váratlan tilalmak akadályozták.

Szerkesztők és titkárnők vitáztak a lap felett, bírálták a tördelését s tervezték a következő számot, Inge egy halom hadifogolylevelet osztott szét a jelenlevő munkatársak között, akik válaszoltak levelezőiknek s kiszedték írásaikból azt, amit a lapban közölhetnek.

Paul meleg pillantással fogta át az embereket, tárgyakat egyaránt. Ismerte valamennyit. Elöl, az ablaknál üldögélt Emanuel s egy béke-vers fölött ábrándozott, amit egy hadifogoly lelkész küldött nekik közlésre. A lányok, akik napi tíz órát dolgoztak itt, a német megszállás idején mindannyian vásárra vitték a bőrüket. Közülük ketten, Dorothea és Irén, alig pár napja tértek vissza Párizsba. Mögöttük kétévi fogház. Utoljára a Roquetteben, a főváros női fogházában ültek. 1942-ben kapta el őket a Gestapo, amint éppen röplapokat terjesztettek az egyik katona-

otthonban. Irént borzalmasan összeverték, azóta is nagyot hall. Barátságos arcán azonban a kiállott kínoknak már nyomát sem lehetett felfedezni. Dorotheával szabadulása előtt négy hónappal közölték, hogy „legközelebb" kivégzik. A hitler-csapatok meghódolása előtti napon még száznál több nőt hurcoltak el Németországba. Sok „nehéz eset"-et számoltak fel az utolsó pillanatban a fogházudvaron, a női foglyok szeme láttára. Dorothea már lemondott minden reményről, hogy valaha is élve kikerül a Roquette-ből... S most itt gépelt nyugodtan.

Az irattárba vezető ajtótól jobbra állt Annette széke. Üresen. Az irattárat egyébként Katja, „Durr" ezredes bátor segítőtársa irányította. Annette már a német—francia határon várakozott, valahol Forbach környékén, hogy előkészítse a határátlépést.

Paul lassan a kijárat felé indult. Ahogy az ajtóhoz ért, valaki nevén szólította. A telefonos-szobából kiáltottak utána. Gobel titkárnője szaladt feléje:

— Steinmetz úr! — kiabálta: — Steinmetz úr, jó, hogy itt találom még. Sürgősen kérik a telefonhoz!

Odament a készülékhez és felvette a kagylót:

— Ön az?... Igen, kissé váratlanul ér. Mindenütt kerestem volna, csak Párizsban nem... Nagyon szívesen, kedves ezredes, de nem ma. Ma az egész napom foglalt... Igazán sajnálom, de... Hogy értem küld? Már jön is a kocsi?

Paul kétségbeesett arcot vágott. Milyen ürüggyel térhetne ki udvariatlanság nélkül Donnedieu-nek, régi, maquis-beli bajtársának kérése elől? Hiszen végül is az életét köszönheti neki. Donnedieu meg egyre sürgette: igen fontos megbeszélnivalója van. Biztosan nem bánja meg, ha egy félórára szabaddá teszi magát. A kocsi néhány percen belül ott van a Boulevard des Capucines-en.

Mielőtt Paul még észbekaphatott volna, így szólt Donnedieu:

— Akkor hát egy negyedórán belül várjuk! — és letette a kagylót.

Húsz perccel később Paul ott ült a barátjánál egy acélszürke heverőn, előtte alacsony kínai dohányzó-asztalka. A magas, tágas szobában kávéillat terjengett, és amerikai cigaretták füstje úszott a levegőben.

— Na igen — szólalt meg szinte mentegetőzve, rövid hallgatás után Donnedieu. Valami meglepetésfélét olvasott ki Paul szeméből, aki végigfuttatta tekintetét a nehéz, korabeli bútorzaton, festményeken, süppedő perzsákon. — Na igen, visszaköltöztem a háború előtti, régi lakásomba. Mindig itt laktam a Rue de Berryn. Csak a németek bevonulása után hurcolkodtam ki Saint Augustinbe. Három évig egy német kolléga tanyázott a fészkemben.

— Kolléga? — ismételte kis gúnnyal Paul.

Mademoiselle de Rouvière, aki egy széken ült a két férfi között, magyarázgatta a dolgot:

— Nagyon művelt ember volt ez a német ezredes. Nézzen körül: semmiben nem tett kárt, rendben tartotta a házat. Ezért nem tudja magát rászánni a barátom, hogy másnak nevezze ezt az ellenséges tisztet, mint kollégájának. Ez amolyan régimódi tiszti szokás nála!

— Amiről pedig a maquis-ban letett! — felelte rá Paul.

— Igaza van, Paul — ismerte el Donnedieu, s közben ajkára kiült az az alig látható mosoly, amit Paul már oly jól ismert. — Igaza van. Nehezen megfogható kapcsokról van itt szó, amelyek valahol a tudatunk alatt rejtőző, elaggott hagyományokhoz kötnek bennünket. De talán ezt ne feszegessük, gondolom, Paul barátunk sem ezért jött ide.

Cigarettával kínálta Pault, Rouvière kisasszony meg kávét töltött neki, miközben egy fehér kötényes szende lány egy tál kekszet tett a háziasszony elé.

Donnedieu hátradőlt a székén s keresztbe vetette a lábát. Jól szabott, sötétkék ruhát viselt, valószínűleg tapintatból. Néhány nappal ezelőtt ugyanis a hadügyminisztérium megtiltotta, hogy a külföldi maquis-tisztek francia egyenruhát viseljenek. Pault nemigen érintette ez a rendelkezés. Párizsba való visszatérte után egyszer sem vette fel őrnagyi uniformisát.

— Paul — vette fel Donnedieu éneklő, előzékeny hangon ismét a beszéd fonalát — ön ismer engem. Tudja azt is, menynyire szeretem az egyenes beszédet. Én meg tudom, hogy a kedvére teszek, ha *in medias res** kezdem. Egész nyíltan beszélek, s elismerem, önön kívül némettel nem bocsátkoznék ebbe a témába,

* *A dolog velejével.*

még az ön elképesztően bátor „Durr" ezredesével sem — pedig tudja, mennyire csodálom katonai tudását és vállalkozó kedvét. De kérem, fogjon már poharat, igyék és gyújtson rá, parancsoljon ebből a pompás, öreg konyakból! Egy egész ládára valót találtam meg belőle érintetlenül, úgy, ahogy negyven júniusában a pincém egyik félig elkorhadt csapóajtaja mögé dugtam. No de térjünk végre a tárgyra! Paul, tudom, hogy ön és barátai minél előbb szeretnének visszatérni Németországba, sőt tudom azt is, hogy legszívesebben már ma, még a háború befejezése előtt útra kelnének, de igen komoly nehézségekkel találják szemben magukat. Tovább megyek: azt is hallottam például, hogy néhány nagyon merész barátja már el is indult, a saját szakállára, anélkül, hogy bevárta volna, amíg Szent Bürokrácius kiállítja a szükséges útleveleket. Ismerem az okokat is, amik ennyire sürgetik önöket, hogy minél előbb szerencsétlen hazájuk földjére érjenek. Belátom az igazukat. A sors csapásaitól szinte megbénult népük egy részét akarják rábírni, hogy legalább a háború utolsó pillanataiban fogjon fegyvert a szabadsága mellett. Hiszen ezért folytatták önök tiszteletet parancsoló küzdelmüket itt, a mi hazánkban is, hosszú éveken át.

— Kérem, Donnedieu, hagyjuk az én személyemet! — vágott közbe Paul. — Az imént azt mondta, nyíltan szándékozik beszélni. Mire akar kilyukadni, Donnedieu?

Egy pillanatra a francia összerántotta a szemöldökét: barátságos arcán a megütközés, az elhidegülés jele suhant át. Nagy nyugalommal és magabiztossággal felelt:

— Már a lényegnél tartok, barátom. Ma már elárulhatom önnek, hogy szoros baráti és rokoni kapcsolatok fűznek az új Franciaország egyik igen befolyásos személyiségéhez. Többek között ennek köszönhetem, hogy legmagasabb — vagy mondjuk inkább, legilletékesebb — helyről szerzett értesülésként közölhetem önnel: törekvéseiket feltétlen jóindulattal szemlélik. Ha néha elriasztja — s bizonyára ez nemegyszer megtörtént — hogy mégsem támogatják önöket, sőt a jelek szerint bizonyos hatóságok határozottan korlátok közé akarják szorítani tevékenységüket, nos, e rejtvény megfejtését most módomban áll feltárni ön előtt.

Donnedieu ezután megmagyarázta, hogy a francia kormány miért nézett eleinte ferde szemmel a német antifasisztákra. Nem

az aggodalom késztette erre, hogy Párizs felszabadítása után nácik is belopózhatnak a soraik közé és nem is valami summás németellenesség. Egyszerűen azt hitték, hogy ezek a németek, akik évek hosszú során át harcoltak Hitler ellen, nem hajlanak majd a Franciaország által követelt jóvátétel elismerésére. Ma viszont már tisztában vannak becsületes szándékukkal, hogy hajlandók kivenni részüket a Németországtól megkívánt szolgáltatások teljesítéséből. Tehát most merőben más a helyzet.

Donnedieu észrevette Paul szemében az iróniát. Folytatta hát:

— Ha pedig ma ennek ellenére sem kielégítő a köztünk fennálló viszony, ez főként azért van, mert jól értesült köreink attól tartanak, hogy ha az összném et-kérdést a háború után az önök szája íze szerint oldanák meg, az káros lehet az olyan föderalisztikus irányzatok számára, amelyek valószínűleg jobban szolgálják Franciaország biztonságát. Nem szeretném viszont, ha ebből arra következtetnének, hogy a franciák fel akarják darabolni Németországot. Ez nincs így. Mi tudjuk — én különösen — hogy a béke igazi biztosítékait, amelyekre népünk joggal számot tarthat, csakis egy valóban „demokrata Németország" nyújthatja számunkra. Félő azonban, hogy ennek a megszületéséig még évek telnek el. Nekünk viszont már közben is szükségünk van különféle területi és szervezeti jellegű garanciákra. Ezek a — hogy úgy mondjam — időleges biztosítékok persze abban a pillanatban hatályukat vesztik, amikor Németország anyagi és szellemi leszerelése és demokratizálása befejeződött...

— Vagy amikor a feldaraboltság ténye, a szétszakított részek ellentétes irányú fejlődése, a nép testi és lelki nyomora, a gyűlölködés és az irigység, meg a reakciós erők veszélyes játéka, melynek révén igyekszenek hasznot húzni a nagyhatalmak nézeteltéréseiből, nem sodor bennünket egy újabb összeütközésbe!

Halkan és igen természetesen mondta ki Paul ezt a mondatot. Csak a végén jött rá, hogy nem a saját, megszokott módján, hanem Donnedieu stílusában beszélt.

A francia mélyen előrehajolt s megfogta Paul széles csuklóját:

— Csak nem gyanúsít kétszínűséggel?

— Nem, de zavaros, amit mond, vakságra vall!

Donnedieu arca elborult. Kissé felemelte a fejét.

Paul folytatta.

— Téves a tervük kiindulópontja. S külön rossz benne az, hogy ezt maguk is tudják. Ön, Donnedieu, ön is tudja, hogy népeink között egyetlen módon lehet örök időkre biztosítani a békét: nekünk, kipróbált antifasisztáknak, adjanak lehetőséget, hadd építsük fel zavartalanul a hazánkat, egységes Németországunkat. Ezerszámra élünk az országon kívül, de belül is, csak tárják ki a koncentrációs táborok kapuit, s térhessenek vissza hazájukba az elüldözöttek. Akkor majd nem gyárt ágyúkat a német! És minden kardcsörtetőnek a torkára forrasztjuk a szót! És egy gazember sem mászkálhat büntetlenül az utcán! Önök ezt jól tudják. Túl sokat szenvedtünk, túl nagyok a veszteségeink, semhogy most félúton megállhatnánk. Kezükben a nagy lehetőség: vagy rábízzák az igazi hazám átformálásának súlyos feladatát... vagy megakadályozzák ezt! Sztálingrád győztesei bizonyára nem kímélik erőiket a jó cél érdekében. Ne feledje: nem Németország egysége fenyegette szüntelenül az ön hazáját, hanem az elmúlt félszázad német államának agresszív, militarista, imperialista volta! Itt hát a nagy lehetőség azok számára, akik ön szerint egy új Franciaországot képviselnek! De vigyázzon: az az út, amire léptek, az amerikaiak útja, veszélyes, mert akadályozza a kérdés megoldását!

Mikor Donnedieu látta, hogy Paul feláll, így szólt:

— Nem mondhatom, hogy meggyőzött, Paul. De megértem önt. Mondja meg, mit tegyek közös célunk érdekében?

Paul ott állt az ezredes előtt. Mélyen belenézett egykori harcostársának a szemébe s aztán nagy nyomatékkal mondta:

— Legyen rajta, hogy miránk bízzák a franciaországi német hadifoglyok átnevelését! Érje el, hogy a német antifasiszták, mint frontdelegátusok, a front minden területén szabadon mozoghassanak. Szerezze meg számunkra a hazatérési engedélyt. És: alakítsanak ki maguknak egy hosszú időre szóló, nem amerikai sugalmazásra készült, francia politikát.

Szavai után szélesre tárt tenyerét odatartotta a francia elé. Donnedieu belecsapott. Hangja azonban tartózkodóan, bizonytalanul szólt:

— Lehet, hogy nem találkozunk egyhamar. Bármilyen lehetetlennek hangzik is, az ön útja könnyebb, mint az enyém. Ön tisztán lát! Nekem meg mintha két szívem volna. Az egyik a maquis-ban eltöltött idők ritmusára dobog, amikor nem számított

a náció, az ember csak barátot vagy ellenséget ismert. A másikban viszont, amelyik önnek idegen és érthetetlen, fellobbannak a régi hagyományok, a régi szokások ezernyi kusza szála fut még össze benne, bizony... s öregen, gyanakvóan zakatol, de szívós... Viszontlátásra, kedves barátom. Járjon szerencsével, bármihez kezd is. Egyet ígérhetek: mindig az a barátja maradok, aki akkor voltam, amikor másodszor akadtunk össze, amikor a Gestapo elől mentette meg ez a mi drága városunk.

Néhány perc múlva Paul egy gépkocsi-oszlop utolsó teherautóján döcögött Metz felé.

Tele volt izgalommal, s az egész úton valami nyomasztó érzés ülte meg. Bús vágyakozás hajtotta hazafelé.

Metzben egy lotharingiai bányász várta. Madridban együtt hasaltak a Cite Universidad előtt. Nem Karl Rössler volt az illető s nem is vasutasegyenruhát hozott Paulnak. Karl Rössler meghalt, Barbarát pedig deportálták. Keki színű batyut nyújtott át Paulnak... Majd kezet szorítva német elvtársával, így szólt:

— Spanyolországban hadnagy voltál, a maquis-ban őrnagy, most mégis suttyomban kell visszalopóznod a hazádba. Hej, a kutya istenit, de messze tartunk még... *Bonne chance, quand même!**

Öt év és nyolc hónap telt el azóta, hogy Paul 1939 augusztusában utoljára német földön járt. S most megint csak mint francia tér hazájába, végtelen honvágy hajtja, mely még a Saarbrückenben várakozó Annette látására sem csitul.

Csak akkor érzett végre talajt a lába alatt, amikor kezet szorított egy Saar-vidéki kommunistával, aki nyolc évig járta Hitler börtöneit meg táborait s az utolsó esztendőt hamis papírokkal a neunkircheni bányában dolgozta át.

— Ez hát Németország!

Elég volt meglátnia Saarbrückent. Nem kellett további magyarázat. A sivár, lerombolt város: kihalt kősivatag! Háború, vereség — erről mesélt a kép.

Semmi nem festhette volna le jobban Paulnak országa állapotát, mint az a merész kanyar, amely üszkös romok közt, a Saar

* *De azért mégiscsak jó szerencsét!*

partjára vitt; mintha a pusztulást s végső megsemmisülést jelentő szakadékba zuhant volna az ember...

Első éjszakáját egy romos házban töltötte Paul és Annette. Csak egyik emelete volt lakható. A fal alaktalan nyílásán át — robbanás okozta légnyomás tépte ki belőle az ablakkeretet — amerikai bombázókötelékek hatalmas motorjainak dörgése zúgott a fülükbe. Közép-Németország és Berlin felé repültek a Saar és a Rajna felett, hogy nemsokára csak por és hamu maradjon a városok helyén, melyeknek már a kapui előtt állt a Vörös Hadsereg.

Paul sokáig forgolódott álmatlanul. Ez a nyomorult zúgás meg a fekete égbolt kegyetlenül ránehezedett. Annette szorosan hozzásimult. Feje ott pihent a férfi vállán. Paul ajka gyengéden megérintette asszonyának homlokát. De Annette nem aludt. Tágra nyitotta nagy, fekete szemét. S mikor a férfi szája a halántékához ért — akárcsak akkor, azon a 39-es szeptemberi estén, a Montmartre-on — halk aggódás érződött most is a hangján:

— Paul, egész Németország ilyen?

És mint akkor, most is fölébe hajolt Paul és megcsókolta. Meleg, szoros ölelése mintha azt mondta volna: „Meglásd, minden jóra fordul! Biztos, jóra fordul."

A kis partmenti erdő s a folyó felett fojtogató, sárgás porfelhő ült, de gyorsan szétoszlott. Erős nyugati szél fújt, szétrongyolta a koszos fátyolt s hajtotta-űzte maga előtt egy-egy foszlányát. Az emberek felálltak. Fekete föld meg por fedte a képüket, alig lehetett őket egymástól megkülönböztetni. Kidörzsölték szemükből a homokot s tájékozódni igyekeztek. Elnémult az ágyúdörgés, mélységes csend-katlan vette őket körül.

— Népfelkelők! — szólt Hans, aki először ugrott talpra s védően szeme elé tartotta kezét. Pár lépést tett előre és nyakát hosszan előrenyújtotta. Utána a többiek is. A folyót kémlelték feszülten mindannyian. Hirtelen a fiú így kiáltott:

— A híd áll! Sértetlenül! — s már rohant is le a hepehupás úton a part felé. Vagy száz méternyire megállt s kezéből tölcsért formálva, visszakiáltott:

— Gyertek gyorsan! Siessetek! Fehér zászlóval integetnek! Gyertek!

Paul és Erich már szaladt is. Mindegy, mit gondolnak az amerikaiak. Senki nem tudta, hogy jutottak a két vonal közé. De ide jutottak. Az a csoport meg ott, a hídnál, német népfelkelők, akik épségben akarták átadni a hidat. Milyen szemeket meresztenek majd, ha amerikaiak helyett németek érnek át hozzájuk!

— Hé, földiek! — rikkantotta el magát Hans, aki elsőként ért oda a népfelkelőkhöz. — Hová húzódott vissza a robbantó-különítmény?

Az első sorokban állók gyanakodva méregették. Hiszen még súlyos amerikai tüzérségi tűz alatt állnak! S most egyszerre elébük toppan egy német civil, akit jópáran követnek.

— Ti kik vagytok? — kiáltott vissza elég nyersen az egyik, Hansra szegezve fegyverét. A mögötte álló leengedte a zászlót.

— Tovább lobogtatni, hé! — kiáltott rá az odaérkező Paul. — Tovább lobogtatni, különben tönkrelőnek bennünket az amik.

— Kik vagytok? — ismételte a kérdést az előbbi hang. Paul néhány szóval elmondta, de mindjárt hozzátette azt is, hogy az amerikai vonalakon át kerültek ide.

Meglepetten, bizalmatlankodva, szinte ellenségesen nézett rájuk a csoport. Alacsony emberke furakodott köztük előre. Lötyögő rohamsisakja majdhogynem elnyelte a fejét. Az úszók kézmozdulataival tolta félre az útjában állókat. Még a válaszra váró Hans is ellépett előle. Csodálkozott ugyan, de eszébe sem jutott tiltakozni. Egy-két lépéssel Paul előtt megállt a népfelkelő.

Furcsa, ünnepélyes mozdulattal emelte le a rohamsisakját s az elképedt Paulnak odamutatta ráncos arcát.

Feszült csend uralkodott egy pillanatig.

— Teniente Pablo — szólt végül — nem emlékszel már Brunetére?

De Paul nem tudta, hova tegye a kis embert. Rövid, szakadozott mondatokban mesélte el, hogy a Nemzetközi Brigádok lotharingiai önkénteseként hogyan esett fogságba, hogyan szökött át Franciaországba, hogyan lett belőle Hitler alatt „német", s végül hogyan került a népfelkelők közé.

Félóra múlva a lázadó népfelkelő-egység vezetője egy félig szétlőtt vadászlakba kísérte a három embert. Egy férfi ült bent a házban. Nagy tisztelettel vették körül a népfelkelők. Csak Ro-

bertnek nevezte magát. Senki sem tudta, honnan jött, kicsoda.

Hans és Robert hosszú beszélgetésbe mélyedt. Lopott pillantásokkal fürkészték, ki is lehet a másik. Végül is Hans nekirugaszkodott, s ha el-elcsuklott is a szava, megkérdezte, mindig szakállt hordott-e Robert?

Futó mosoly suhant át Robert arcán. Aztán hirtelen elkomolyodott. Különös pillantással mérte végig az előtte álló fiút s ezt kérdezte tőle:

— Hány éves maga?

Ebben a pillanatban kiáltások hangzottak odakint, lövések dörrentek.

Erich elordította magát:

— Vigyázzatok! Az SS!

Robertnek éppen csak annyi ideje maradt, hogy odadobjon Hansnak egy pisztolyt, s ő maga az asztalon heverő karabélyt ragadta fel s az ajtóhoz rohant...

Csörrenve zúzódtak be az ablaktáblák, az ajtó — sarkából kiperdülve — a szoba közepére zuhant. A faragott tetőgerendázat recsegve meghajlott és derékba tört. Vakolat, faldarabok meg por zúdult lefelé s hatalmas felhővé kavarodva, sötétbe burkolt mindent.

Paul a hordágy himbálózására tért magához. Kinyitotta szemét s látta, amint Erich óvatosan a földre engedi terhét. Szerette volna tudni azt is, hogy ki áll a feje mögött, de a legkisebb mozdulatra elfeketedett előtte a világ. Szólásra nyitotta száját, ajka azonban nem engedelmeskedett. Mintha valahol igen messze beszélne Erich:

— Siessünk, sok vért vesztett... két álló óra hosszat hevert ott... még szerencse, hogy eltakarta a bokor, különben a dögök őt is felhúzzák.

Felhúzzák... felhúzzák? Duzzadt, egyre duzzadt benne ez a szó, a fájdalomig feszítette bensejét. Kiáltani akart — szája mozdulatlan; látni akart — szemhéja ólom. Elszorul a torka... kegyetlenül szorít!...

Végül mégis felrántja valahogy a szemét:

Vastag faág a vakító égbolt alatt, rajta feketén, örök álomba meredten Robert és Hans — apa és fia.

Mikor május 2-án a szovjet vörös zászló felrepült a Reichstag ormára, Paul még a kórház ágyát nyomta.

A melengető júniusi nap bátortalan gyengédséggel küldte első sugarait a rőt falmaradékok s a hegyekben álló szürkés törmelék fölé. Csapott hegyű templomtornyok tátongó rései mögött nyomasztó tompasággal szóltak a harangok, mintha halotti misére hívnák az embereket. Lent, a romhalmazok völgyeiben, mélyedéseiben s a kiégett városháza komoran meredező falai alatt gomolygott a nép. A tér közepén gerendákból meg üszkös deszkapallókból emelvényt tákoltak össze. Odaát, a szövetségesek katonai hídjának feljáratánál — az egykori nagy függőhidat felrobbantották a nácik — két ormótlan Wehrmacht-busz állt. Négy hadilobogó lengett a tetején: a szövetségesek színei. Az utolsó ember is kiszállt már a második buszból s csatlakozott az emelvény felé induló bajtársaihoz. Mindannyiukon, lehettek vagy százan, a koncentrációs táborok csíkos fegyencruhája, mellükön a vörös háromszög.

Mikor a néma menet a tér közepére ért, ezernyi torokból egyszerre hangzott fel méltóságteljes lassúsággal a fájdalommal teli, tizenkét éves elnémított dallam. Először csak a szokatlanság óvatos, tartózkodó taktusai tapogatták a szabad levegőt, aztán hömpölyögve szállt az égre s zengve rázta a földet. Izzó szemükkel az életben maradt szabadsághősökön, énekelték a megrázó vádat:

A zsarnokság dőzsölt
és ülte torát...

Amikor elhangzott a dal, egy volt fegyenc beszélt, aki kilenc évet töltött el az ország különböző koncentrációs táboraiban. Csupán egyetlen élményéről számolhatott be, több időt nem adtak neki. Hangjának csengésén, a célzatos szüneteken s izgatottságán érződött csak a néma követelés: meg kell bűnhődni a történtekért és örökre el kell szakadni a „német sors" kárhozatos legendájától.

Paul, néhány tábor- meg börtönviselt barátja gyűrűjében, kissé távolabb, egy szövetséges tiszttel tárgyalt valamiről. Még mindig gyengén állt a lábán s rá-rátámaszkodott a botjára. Az ünnep-

ség után nagyszabású politikai gyűlést akartak rendezni a stadionban. Paul hosszú ideig élt külföldön, rábízták hát, tárgyaljon erről a szövetséges hatóságokkal. A gyűlések bejelentésére megszabott határidőt nem tartották be, utólagos engedélyre pedig nemigen számítottak. Paul érvelésére, hogy végül is a háborús bűnösök ellen irányuló antifasiszta nagygyűlésről van szó, azt felelték, hogy a szövetséges bíróságok dolga leszámolni ezekkel a gonosztevőkkel.

Paul éppen utoljára rugaszkodott neki, hogy jobb belátásra bírja a tisztet, mikor a rendet fenntartó kisegítő rendőrség egyik tagja, merev vigyázzban, parancsot kért a tüntetők elvonultatására. A neki háttal álló rendőr hangja kellemetlen, távoli emlékeket ébresztett Paulban. Botját a földre ejtve, topogni kezdett. Egyetlen szó hagyta el a száját, hatása alatt — mint egy ökölcsapásra — a férfi háta hirtelen meggörnyedt:

— Gestapo!

Hartmann — nevére nem emlékezett Paul, csak azt tudta, hogy párizsi kínzóinak egyike áll előtte — azonnal szökni akart. Paul bajtársai azonban elkapták s jó néhányszor megpenderítették a tengelye körül. Néhány másodperc múlva azonban az SS-fickó visszanyerte lélekjelenlétét s odafordult a meglepett tiszthez, akinek nem volt ínyére Paulék magatartása:

— Ezzel az úrral itt, pár évvel ezelőtt, személyes nézeteltérésem volt. Kérem, szóljon rá, hogy hagyjon nyugton.

A szövetséges tiszt már intett is a katonai őrségnek. Paul azonban mozdulatlanul állt tovább a helyén. Szúrós tekintettel szólalt meg:

— Ez az ember gyilkos, az SS tagja.

— Azonnal engedje el! Nem a maguk dolga, hogy letartóztassanak embereket!

— Abban a pillanatban elengedem, ahogy a katonai rendőrség őrizetbe vette.

— Kikérem magamnak a viselkedését! Egy német nekem nem szabhat feltételeket!

Paul összerezzent; most látta csak, hogy hova jutott a népe: nem maga végzett az önkénnyel, s most a megrontóikkal való leszámolás ügye olyan emberek kezébe került, akiknek nemigen állt érdekében, hogy méltóképpen fizessenek bűneikért ezek a gazemberek.

Elengedte hát Hartmannt, de nem moccant a helyéről. Közben egyre többen tódultak köréjük. A katonai rendőröknek eszük ágában sem volt letartóztatni az SS-embert. Paul hosszan magyarázta, miért kell azonnal őrizetbe venni a kisegítő rendőrt. Nevezzen meg szövetséges egyéneket, akiket Hartmann megölt. Csak a halálra kínzott francia fiú jutott az eszébe. Erre már a tiszt is felfigyelt.

A tiszt változott magatartása az eddig pökhendi Hartmann figyelmét sem kerülte el. Gyorsan körülnézett — csak Paul vette észre a riadt pillantást — aztán hirtelen térdre bukva, a körülállók lábai közt fúrt utat magának. A Paul mellett álló egykori fegyenc hirtelen ugrással odább lódította útját álló bajtársait s még éppen időben ért a felegyenesedő Hartmann mögé, aki éppen át akarta vetni magát az előtte tornyosuló törmelékhalmazon.

Olyat vágott öklével a menekülő SS-fickó nyakszirtjére, amilyet még soha életében emberre nem ütött. Hartmann megrogygyant térddel botladozott még néhány lépést s aztán hasra vágódott. Ekkor már mindenki ott állt körülötte s várt.

Lassú léptekkel közeledett feléjük a szövetséges tiszt.

— Hogy végre nyugton maradjanak! — szólt s most megvető mosollyal végre parancsot adott az SS-ember letartóztatására.

Paul nekitámasztotta széles vállát a falnak s szétvetett lábbal, elégedetlenül, szinte ugrásra készen pislogott az augusztusi napba. Ideiglenes üb. elnöknek választották meg a szaktársak. Lassan, hideg pillantással az ablak mellett lógó térkép felé fordult s belerajzolta Németország várható zóna-határait.

Négy zóna az országban, négy szektor a fővárosban! Négyféle politika alakítja majd hazája jövőjét!

De hisz oly világos minden. Egyetlen út jelenthette csak a megoldást: bízzák a szövetségesek a német átok okainak megszüntetését a német antifasisztákra. Ennek így kell lennie.

„Kell? — gondolkozott. Kényszeríteni őket semmire sem lehet. Vagy mégis? Hajtsák végre közös elhatározásaikat, ez elég."

Szaktársai szüntelenül jöttek hozzá a gondjaikkal. Sokan panaszkodtak, hogy az aktív nácik és nagyvállalkozók, akik alaposan megszedték magukat a háborúban, még most is ott ülnek a kulcspozíciókban vagy éppen nyújtogatják értük a mancsukat.

Egy volt NSDAP-tag vezette a nácitlanító bizottságot. Haditörvényszékek ítélkeztek az Erich-fajta „dezertőrök" felett. A „halálos ítélet végrehajtása egyelőre nem foganatosítható" — szólt a kegyes ítéletük. A német és amerikai feketézők által megszervezett piac mind nyomorúságosabbá tette a lakosság amúgy is fejetlenül irányított ellátását; a bányászok éheztek, a széntermelés csökkent, a szállítmányok nagy része pedig kézen-közön eltűnt; hogy rejtelmes útjaik szövetséges vagy német vállalkozásokhoz vezettek-e, nem lehetett megállapítani. És lépten-nyomon rágalmazták az ország igazán szabad részét, uszítottak ellene, mintha csak...

„Állj!" Paul ellökte magát a faltól. Megint hamis útra terelődtek a gondolatai, mint akkoriban, abban a teherkocsiban, amelyik Offenburg felé zakatolt vele.

Nemcsak a „többieknek" kellett megmondania a véleményét, hanem mindenekelőtt itt, a saját embereinek, arról, hogyan viselkednek, mi mindent mulasztanak el. Tudta, hogy néhány perc múlva majd megint ott áll előtte egy szaktárs s bebizonyítja, hogy „itt semmit nem lehet csinálni", mert minden tilos. Mit feleljen neki?

Kopogtak. A nyitott ajtón át becsapott a szobába az aknatorony drótköteleinek zaja. Ez nem változott. Akárcsak húsz éve Dortmundban, kora reggel, mikor munkába ment, s késő este hazafelé: most is ugyanúgy szólt.

De Paul ma már nem a régi aknász, nem a régi dortmundi vágatban veri a falat. Dortmund egyetlen romhalmaz, még a házuk helyét sem lehet megtalálni. Egykori szaktársai ismertek rá s itt marasztották. Így került ebbe az idegen bányába, mögötte a földalatti harc, a partizánkodás hosszú évei. Politikai munka... üb. elnök a Ruhr-medencében — „öt perccel éjfél után..."

Ahogy az ajtó bezárult, Erich állt előtte. Szótlanul nézték egymást néhány pillanatig, pillantásukban Chatou, az Avenue Foch, Kurt halála, a bicêtre-i erőd, a vadászlak, ahol Hans és Robert esett áldozatul az SS-nek. Paul küzdelme az életéért a kórházi ágyon, a május végéig tartó elviselhetetlen tétlenség, mely mármár a kétségbeesésbe taszította őket, s aztán... aztán a jelen talánya, a nyomasztó „mi lesz?" Nemigen lehetett erre csak úgy egyszeriben mit mondani.

Paul szerette volna kedvesen üdvözölni a fiát. De nem találta a szavakat, s végül csak ennyi sikeredett belőle:

— Hát itt vagy? — és pillantása elsiklott mellette.

Erich figyelte apja minden mozdulatát. Mesélni kezdett. Szinte fitogtatta az önbizalmát, olyan magabiztosan szólt a hangja. Paul elmosolyodott.

Kalandos utazást tett Hamburgba. Gyalog, gépkocsin, tehervonatokon. Akadt bőven mesélnivalója. A 999-es büntetőszázad egyik megsebesült tagja, aki öt évet töltött Dachauban és Sachsenhausenben, megbízta, továbbítsa apjának a hírt egy Quatz nevű századossal történt találkozásáról. A tiszt, közvetlenül halála előtt, sokat beszélt *Karl* Steinmetz nevű barátjáról. Augusztus 15-én Quatz parancsot adott a századának: irány Németország, mégpedig teljes fegyverzettel együtt. A 999-esek meg még néhány más század egy-egy csoportja csatlakozott hozzájuk. Eleinte minden rendben ment. Metz mellett egy csűrben éjszakáztak. (A század közben alig harmadára olvadt.) Hajnali négykor gépfegyvertűzre ébredtek: az SS fogta körül őket. Ember ne lássa, mi folyt le ott. Csak Oroszországban volt rá példa, hogy az SS így nekiesett egy visszahúzódó hadsereg-résznek...

Két halott bajtársa hevert Erich ismerősén, azért úszta meg élve.

Quatz volt az egyetlen fogoly. Letépték róla az egyenruhát, tapostak rajta, ütötték, köpdösték. S aztán ott, a katonák hullái közt, talpra állították, hogy „kihallgathassa" egy részeg SS-tiszt... Bajtársainak teteme alól nézte végig mindezt moccanás nélkül a másik.

A szuronydöfések és puskatusütlegek végül térdre kényszerítették Quatzot. Soha nem felejti el a százados arcát, amikor ráordított az egyik hóhér: „Most pedig kinyírunk, te dög!" Erejének utolsó megfeszítésével, még egyszer talpra állt Quatz és csillogó szemmel kiáltotta:

„Vesszen Hitler! Éljen Németország!" — csak úgy zengett a hangja.

Rögtön rá géppisztoly-sortűz dördült.

Paul mozdulatlanul ült a helyén. Szeme lecsukódott. Lassan felemelte a fejét. Quatz halott, egyesek viszont... s eszébe jutott az a kis cédula, amit valaki néhány nappal ezelőtt csúsztatott a kezébe:

..Dr. Klaus von Spielhagen, a Saar-vidéki szeparatista szervezet területi vezetője, befolyásos körök védelme alatt áll." Alul, az egyik sarokban pedig, alig olvashatóan:

„Spanyolországból értesítenek bennünket, hogy Albert százados és tizenhárom elvtárs, aki még annak idején esett fogságba, naponta várja a halálos ítéletet. Az egyik madridi börtön lakói. Franco ezerszámra adja a náciknak a spanyol állampolgárságot!..."

A cédulát Stefan küldte Saarbrückenből.

Paul még mindig csukva tartotta a szemét.

Erich ott állt előtte s halkan ezt mondta:

— Apa, ki kéne pihenned magad, kimerültél!

Paul rázta a fejét:

— Tévedsz! — s mosolyt erőltetett magára.

Erich már rég nem volt éretlen gyerek. Tudta jól, mi megy végbe az apjában. Paul szólni akart.

Megint kopogtak. Két bányász lépett nehézkesen a szobába. Korgott a gyomruk. Ma kaptak bért. Keveset. De a munka, az nehéz, és sokáig tart a műszak.

Eleinte a fiatalabbik beszélt, de aztán a másik lassan eltolta maga elől s ő lépett oda Paul íróasztalához.

— Az éhezést meg a gürcölést csak megszokja valahogyan az ember. Nemigen álltunk ki Hitler ellen, hát nincs sok jogunk a panaszra. De mindenki megint háborúról susmorog. Mi igaz ebből? Csak nem kell megint egy újat végigkínlódni? Erre volnék kíváncsi, meg a szaktársak is szeretnék tudni, mi a helyzet?

Paul ránézett s közben magán érezte Annette szemét. Kis csend után, mialatt a szállítótornyok távoli zaja verte tompán a szoba falát, nyugodtan felelte:

— Ki beszél erről?

— Mindenki — szólt a másik.

— Ki kíván ma háborút?

— Közülünk ugyan senki. Nekünk elegünk volt belőle, de...

— De? — vágott a szavába Paul.

A munkás körülnézett. Kissé közelebb ment Paulhoz. Ráhajolt az íróasztalra és kemény, éhes szemével ránézett. Úgy nyitotta ki a száját, mintha ordítani akarna. Sovány öklének nyomása alatt remegni kezdett a vékony asztallap. De nem ordított. Becsukta a száját. Aztán alig érthetően nyögte:

— Mind az öt gyerekemet elvesztettem ebben a háborúban. Három elesett, a két pici meg benn égett az óvóhelyen. Az asszonyt négy hete bevitték az őrültekházába. Nem akarom... nem akarom!! De ezek...

— Kik?

A bányász összerezzent:

— A Krüger doktor, Schönberg, Rast, Gäbeler, a Neumann és Fia cég, az egész felügyelő bizottság, az elnök veje, a von Reesen úr: ők beszélnek háborúról! Nyugat Kelet ellen — azt mondják. És hogy mi szakadjunk el Németországtól. Szerintük „akkor majd megint lesz sok kenyér, meg jó bér". Hogy mi mindig is az ágyúkból éltünk. És hogy kalapács legyünk, ne pedig üllő. Ilyeneket beszélnek, és sokan hisznek is nekik, még olyanok is, akik tagadják ezt... Persze, ha a munkásnép nem lenne széttagolva. De egységről szó sincs. Az a nevető harmadik meg már itt vigyorog a pofánkba...

Paul lassan felállt. A munkások is felütötték a fejüket. Az öreg bányász egyet hátralépett.

— Menjetek és hívjátok össze a szaktársakat. Csak a biztosító személyzet marad a bányában. Egy negyedóra múlva üzemi gyűlés az egyes akna lejárata előtt... megbeszéljük a dolgot...

A fiatalabbik egészen az ajtóig hátrált. Kerekre nyitott szemmel bámulta Pault:

— Tudod, ugye, hogy üzemi gyűlést csak a...

De az öregebbik elkapta és kihúzta magával az ajtón. Hirtelen megnyugodott a hangja. Átzengett a vastraverzeken, a vaslépcsők felett hömpölygött s távolodva is egyre dagadt:

— Hat évvel ezelőtt bitóra húzták Adam Klaus szaktársunkat, mert óvta a munkást a fenyegető háborútól. Tizenkét álló esztendeig „tilos" volt kiállni a béke mellett. Ma ez az egyetlen mentségünk... ez az utolsó lehetőségünk...

Senki nem mozdult a helyéről. De nem is beszélt senki. Moccanás nélkül álltak vagy ezren a forró, fehér para alatt, amely nem engedte rájuk a napsugarakat.

Paul befejezte a mondanivalóját.

— ...és éljen a hatalmas, békeszerető Szovjetunió, a német nép erős, legyőzhetetlen barátja!

Elhallgatott. Nehéz, nyomasztó csend állt be. Ezernyi szénporos arc nézett feléje. Kezefejével lassan végigsimította izzadt homlokát.

Másodpercekig állt szótlanul, mozdulatlanul. Látszott, hogy még kikívánkozik belőle valami.

— Hogy miért nem lesz háború, szaktársak? Azért, mert együtt járjuk majd a béke útját a szász, a thüringiai, a brandenburgi munkástestvéreinkkel. Mert a pokolba küldjük Kruppot és barátait. Kiűzzük a hazugságot az iskolákból. Mi mondjuk majd meg, ki igazgassa ezt az országot, legyen az rendőr vagy miniszterelnök. Az öklünkkel verünk utat a demokráciának, s akkor béke lesz... ha akarjátok, szaktársak, ha akarjátok. Minden a ti akaratotokon múlik...

1912-ben született a dél-németországi Lörrachban; apja egyetemi tanár volt. Jogi tanulmányokat folytatott különféle német egyetemeken, majd 1931-ben tanulmányutat tett a Szovjetunióba. Tevékenyen kivette részét a haladó diákszervezetek politikai munkájából; 1932 óta az NKP tagja. 1933-ban Franciaországba emigrált s az ellenállási mozgalomban harcolt a hitleri megszállók ellen. 1945-ben visszatért hazájába; jelenleg Berlinben él. Több irodalmi lap munkatársa. Az elmúlt években két színdarabot írt, mindkettő az antifasiszta küzdelemből meríti témáját. *Wo Deutschland lag* ... című regényét franciaországi élményei alapján írta; a könyv 1947-ben jelent meg először.

A kiadásért felel: az Új Magyar Konyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Pákozdy Ferenc
A fordítást az eredetivel egybevetette: Bodi László
A kötésterv Glück Félix munkája
Műszaki vezető: Siklós Béla
Készült 3000 példányban, 23,25 (A/5) ív terjedelemben, az MNOSZ 5601-54.
szabvány szerint
Budapesti Szikra Nyomda, V., Honvéd u. 10. — 2021
Felelős vezető: Lengyel Lajos igazgató

22.50 Ft.